

Σ. Γ. ΤΖΟΥΜΕΛΕΑ

γενικού επίθεωρητού των ιδιωτικών
καί ξένων σχολείων

Π. Δ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

τέως επίθεωρητού δημοτικών
σχολείων

Ἡ Ἐκπαίδευσή μας
Στὰ Τελευταῖα 100 Χρόνια

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.—ΑΘΗΝΑΙ
4—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ—4
1933

42183

Σ. Γ. ΤΖΟΥΜΕΛΕΑ

γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν ἰδιωτικῶν
καὶ ξένων σχολείων.

Π. Δ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

τέως ἐπιθεωρητοῦ δημοτικῶν
σχολείων.

Ἡ Ἐκπαίδευσή μας
Στὰ Τελευταία 100 Χρόνια

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.—ΑΘΗΝΑΙ

4—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ—4

1933

Κάθε αντίτυπο φέρει την υπογραφή τῶν συγγραφέων

Ε. Χουρμής
Π. Παπαζωύρας

Ἐτυπώθη εἰς τὸ Ἔργοστάσιον Γραφικῶν
Τεχνῶν τοῦ Ἐκδοτικοῦ Οἴκου Δημητράκου
Α. Ε. τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1933.

PRINTED IN GREECE — 1933

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ βιβλίον τοῦτο γράφτηκε γιὰ νὰ δείξῃ σὲ κείνους ποὺ αἰώνια παραπονοῦνται γιὰ τὴν ἐκπαίδευσή μας, καὶ λένε πὼς δὲν ἀξίζει τίποτε, ὅτι δὲν εἶναι δίκαια τὰ παραπόνά τους, μὰ καὶ νὰ δείξῃ ἀκόμη στοὺς δασκάλους μας, καὶ μάλιστα στοὺς πιὸ νέους ἀπ' αὐτούς, ἀπὸ ποῦ ἄρχισε, ποιά μέσα εἶχε, καὶ ποῦ ἔφτασε σήμερον ἡ ἐκπαίδευσή μας. Σκεφτήκαμε πὼς δὲ χρειάζεται, γιὰ νὰ γίνουν τὰ παραπάνω, πολύτομο βιβλίον μὲ ἀφθονες λεπτομέρειες, ἀλλὰ σύντομο σχετικὸ βιβλιαράκι ποὺ νὰ ἔχῃ τὶς πιὸ χαρακτηριστικὰς γραμμὰς, καὶ τὶς πιὸ χτυπητὰς μεταβολὰς τῆς ἐκπαίδευσής μας. Ἐάν εἶνε ἀλήθεια πὼς ἡ ἱστορία εἶνε τὸ φῶς ποὺ μᾶς δείχνει τὸ δρόμον σὲ ὁποιαδήποτε ἐργασία μας, ἡ σύντομη αὐτὴ ἱστορία τῆς ἐκπαίδευσής μας πιστεύομε πὼς λίγο πολὺ θὰ χρησιμεύσῃ νὰ βροῦμε τὸν ἀληθινὸν δρόμον γιὰ νὰ φθάσωμε στὸ σκοπὸν, ποὺ ἐπιδιώκει ἡ ἐκπαίδευση. Οἱ πιὸ νέοι ἀπὸ τοὺς δασκάλους μας μαθαίνοντας ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦτο πόσον εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς παλαιότερους συναδέλφους τους, θέλομε νὰ πιστεύσωμε πὼς θὰ καταβάλουνε ὅλη τους τὴν προσπάθειαν νὰ φτιάσουνε τέτια τὰ σχολεῖα τους ποὺ νὰ μποροῦν νὰ μορφώνονται σ' αὐτὰ ἀληθινὰ τὰ μικρὰ ἑλληνόπουλα.

Ἐάν κατορθώσωμε νὰ δώσωμε τὴν πραγματικὴν εἰκόνα τῶν σχολείων μας σὲ κάθε περίοδον, ποὺ περάσανε, ἂν κατορθώσωμε νὰ κινήσωμε τὸ διαφέρον τῶν δασκάλων μας καὶ τὴν προσπάθειαν γιὰ τὴν καλύτερην αὐτῶν, τότε πετύχαμε τὸ σκοπὸν μας. Αὐτὸ θὰ τὸ κρίνῃ καθένας ποὺ θὰ διαβάσῃ τοῦτο τὸ βιβλιαράκι.

1. ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Στὸ τέλος τοῦ δέκατου ὄγδοου αἰώνα καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ δέκατου ἔνατου ἡ μόρφωση τῶν Ἑλλήνων εἶχε φτάσει σὲ κάποια ἀνάπτυξη. Ἐπειτα ὅμως, ὅπως εἶταν φυσικό, ἀρχισε νὰ παρακμάζει, γιατί ἡ προσοχὴ καὶ προσπάθεια ὅλων στραφῆκανε στὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ἐλευθερίαν. Οἱ Μοῦσες σιγήσανε, μόλις ἀκούστηκε ἡ κλαγγὴ τῶν ὀπλων. Πολύτιμα χειρόγραφα Ἑλληνικὰ χρησιμεύανε, γιὰ νὰ ἀνάβουνε οἱ Ἕλληνες φωτιά. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε δίκιο, ὅταν ἔλεγε ὅτι ἡ καλύτερη χρῆση τῶν βιβλίων εἶναι γιὰ νὰ φτιάνουν φυσέκια γιὰ τὸν πόλεμο.

Ἐννιά χρόνια, ποὺ διαρκοῦσε ὁ πόλεμος, πουθενὰ στὴν Ἑλλάδα δὲ λειτουργοῦσε σχολεῖο καὶ φυσικὰ οὔτε σκέψη γινότανε γιὰ σχολεῖα καὶ ἐκπαίδευση.

2. ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Ὅπως εἶναι γνωστὸ ὁ Καποδίστριας ἔφτασε στὸ Ναύπλιο στίς 18 τοῦ Γενάρη τοῦ 1828 καὶ στίς 23 τοῦ ἴδιου ἐπῆγε στὴν Αἴγινα. Τὴν ἴδια ἡμέρα δέχτηκε τοὺς Γραμματεῖς τῆς Ἐπικρατείας, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἀναφέρανε τὴν κατάσταση τῆς χώρας. Ὁ Γραμματεὺς τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς Παιδείας ἔκαμε γνωστὸ στὸν Κυβερνήτη πὼς ἐκτὸς ἀπὸ τὸ δικαστήριο λειῶν στὴν Αἴγινα καὶ τὸ ἐμποροδικεῖο στὴ Σύρο ἄλλο δικαστήριο στὴν Ἑλλάδα δὲν εἶτανε. Σχολεῖο κανένα δὲν ὑπῆρχε.

Ὅλοι περίμεναν ἀπὸ τὸν Καποδίστρια νὰ βάλῃ τὰ θεμέλια τῆς πνευματικῆς ἀνάπτυξης τοῦ νεαροῦ κράτους, γιατί ἤξαιραν πὼς καὶ μέλος τῆς ἐταιρείας τῶν Φιλομούσων εἶταν καὶ φίλος στενὸς τοῦ Φίλεμπεργ, ποὺ ζοῦσε στὴν Ἑλβετία.

Διαδίδανε οἱ φίλοι του πὼς ἐσκόπευε νὰ εἰσαγάγῃ καὶ στὴν Ἑλλάδα τὴ διδακτικὴ μέθοδο τοῦ σοφοῦ αὐτοῦ παιδαγωγοῦ. Οἱ σχέσεις ποὺ εἶχε ὁ Καποδίστριας μὲ τοὺς σοφοὺς καὶ σπουδαίους φιλέλληνας δικαιώνανε τὶς ἐλπίδες, ποὺ εἶχανε σ' αὐτόν, πὼς θὰ προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς σημερινούς Ἕλληνας ἀπὸ τὴ ντροπὴ γιὰ τὴν ἀπόσταση ποὺ τοὺς ἐχώριζε ἀπὸ τοὺς σοφοὺς καὶ ἑνδοξοὺς προγόνους τους.

Ἀπὸ τὴν 1 Φεβρουαρίου τοῦ 1828 ὡς τὴν 1η Μαρτίου τοῦ ἴδιου χρόνου συσταθῆκε μόνον στά νησιά τοῦ Αἰγαίου 22 ἀλληλοδιδασκτικά σχολεῖα. Τὰ ἐξοδα τῆς σύστασής τους καὶ τῆς συντήρησής πληρώνανε οἱ κοινότητες. Μιά ἐκθεση πού δημοσιεύθηκε στὸ Θεατὴ τῆς Ἀνατολῆς στὶς 22 Αὐγούστου τοῦ 1854 βεβαιώνει πὼς στὸ τέλος τοῦ 1829 σὲ πληθυσμὸ 683 χιλιάδες ψυχές εἴτανε 15 χιλ. μαθηταὶ δηλ. 4,60)ο. Αὐτὴ ἡ ἀναλογία εἴταν, ὅπως θὰ ἰδοῦμε, ὡς τὸ 1885. Σὲ ἐκθεση πού δημοσιεύθηκε στὶς 30 Δεκεμβρίου τοῦ 1830 ἀπὸ τὸν Κοκκῶνη βρίσκουμε πὼς λειτουργούσανε στὴν Πελοπόννησο 55, στὴ Στερεὰ 6 καὶ στά νησιά 4 δημόσια προκαταρκτικά σχολεῖα καὶ πὼς σ'αὐτὰ φοιτούσανε 9737 μαθηταὶ. Στὰ σχολεῖα αὐτὰ διδασκότανε καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ Ἱστορία καὶ ἡ Γαλλικὴ. Ὁ Γάλλος Δυτρόν, πού μὲ διαταγὴ τοῦ Κυβερνήτη γύρισε ὅλη τὴν Πελοπόννησο γιὰ ἐκπαιδευτικούς σκοποὺς, ἔγραψε πὼς παρατηροῦσε τότε μεγάλη πρόοδο σχετικὰ μὲ τὰ χρόνια τοῦ πολέμου καὶ τῆς Τουρκοκρατίας, γιὰτὶ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν εἶχε αὐξηθεῖ καὶ ἡ ἰκανότητα τῶν δασκάλων εἶχε καλυτερέψει. Παραπονιέται ὅμως πὼς μόνον προκαταρκτικὰ σχολεῖα λειτουργοῦσαν. Ὅταν αὐτὸς διωρίσθηκε μέλος τῆς ἐπιτροπῆς γιὰ τὴ δημόσια ἐκπαίδευση ζήτησε νὰ συσταθοῦνε καὶ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια, γιὰτὶ οἱ Ἕλληνες δείχνανε μεγάλο ζῆλο γιὰ μάθηση ὁ Καποδίστριας ὅμως εἶχε ἀντίθετη γνώμη καὶ ἔλεγε πὼς τὸ Ἀλφαβητὰρι πρέπει νὰ προηγηθῆ τοῦ Γοργία. Στὰ τέσσαρα χρόνια, πού κυβέρνησε ὁ Καποδίστριας, συσταθῆκε ἀλληλοδιδασκτικά σχολεῖα πολλὰ, γυμνάσιο ὅμως κανένα.

Στὴν Αἴγινα συστήθηκε τὸ «Κεντρικὸν σχολεῖον» μὲ διευθυντὴ τὸ Μουστοξύδη. Τοῦτο θὰ χρησίμευε γιὰ πρότυπο γιὰ τὰ ἄλλα σχολεῖα πού ἐμελλαν νὰ ἰδρυθοῦνε. Δὲν ἀπέδωκε ὅμως τοὺς καρποὺς πού περιμένανε, γιὰτὶ ἡ ἀγωγή πού γινόταν ἐκεῖ εἴτανε σχολαστικὴ καὶ καλογερικὴ. Τοὺς μαθητὰς καὶ δασκάλους τοὺς ἐπιτηροῦσανε καὶ δεσμευότανε ἡ ἐλευθερία τῆς διδασκαλίας.

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1830 συστήθηκε στὴν Αἴγινα διδασκαλεῖο γιὰ νὰ μορφώνωνται δασκάλοι, ἀλλὰ δὲν ἀπόφερε κανέναν καρπὸ, καθὼς δὲν ἀποféρανε κανέναν καρπὸ καὶ ἡ Στρατιωτικὴ σχολὴ Ναυπλίου καὶ ἡ Ἱερατικὴ σχολὴ Πάρου. Τὸ διδασκαλεῖο δὲν ἔβγαλε κανένα δάσκαλο, τὸ Κεντρικὸ σχολεῖο κανένα ἐπιστήμονα καὶ ἡ Ἱερατικὴ σχολὴ κανέναν κληρικό.

Μάλιστα ή τελευταία σέ λίγον καιρό διαλύθηκε.Σέ μερικές πώ-
 λεις χτιστήκανε και διδακτήρια. Πολλά άπ'αυτά μεταβλή-
 θηκαν άργότερα σέ στρατώνες.

Στή Βυτίνα τής Γορτυνίας σώζεται άκόμη τó διδακτήριο πού
 έχτισε ó Καποδίστριας και έκει λειτουργεί σήμερα τó ήμι-
 γυμνάσιο.

Πολλές φορές έπιθεώρησα τó σχολείο τούτο κι εδιάβασα στόν
 άνατολικό τοίχο τού χτιρίου τήν έπιγραφή, πού μαρτυροΰσε
 τόν ιδρυτή και τó χρόνο πού ιδρύθηκε, δυστυχώς όμως δέν
 έπήρα άντίγραφο. Θυμοΰμαι μόνον πώς είταν γραμμένο τó ό-
 νομα τού Καποδίστρια.

Άπ'όλα αυτά φαίνεται πώς στα τέσσερα χρόνια, πού κυ-
 βέρνησε ó Καποδίστριας, ιδρύθηκαν άλληλοδιδακτικά και προ-
 καταρκτικά σχολεία, χτιστήκανε μερικά διδακτήρια, μά για
 άνώτερη έκπαίδευση δέν μπορεί νά γίνη λόγος, γιατί και τó
 μοναδικό σχολείο τής Μέσης Παιδείας, πού έγινε στήν Αίγινα,
 δέν άπέδωσε κανένα καρπό.

3. Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ

Ό πρώτος βασιλιάς τής Έλλάδας άποβιβάστηκε στο Ναύ-
 πλιο στις 18 τού Γενάρη τού 1833. Άπό τó Φλεβάρη τού
 χρόνου αυτού ως τó Μάη τού 1835 κυβέρνησε τó Κράτος
 αντιβασιλεία άπό τόν Άρμανσπεργ πρόεδρο, τó Μάϋερ, τόν
 "Εϊδεκ, τόν Γρένερ και τόν "Αβελ.

Όταν διοικοΰσε ή αντιβασιλεία, έκδόθηκε τó πρώτο Διά-
 ταγμα για τή δημοτική έκπαίδευση στις 18 τού Φλεβάρη
 τού 1834. Τó Διάταγμα αυτό έκτός άπό τις ύπογραφές τών με-
 λών τής Άντιβασιλείας φέρει και τις ύπογραφές τών γραμμα-
 τέων τής Έπικρατείας Άλ. Μαυροκορδάτου, Ν. Θεοχάρη,
 Δ. Σχινά, Ίω. Κωλέττη και Ίω. Σμάλητ. Έχει 6 κεφάλαια και
 82 άρθρα και είτανε ως τó 1895, πού ψηφίστηκε ó νόμος ΒΤΜΘ',
 ó καταστατικός χάρτης τής δημοτικής μας έκπαίδευσης.

Στó πρώτο άρθρο τού Νόμου αναφέρονται τά μαθήματα
 πού πρέπει νά διδάσκωνται στο δημοτικό σχολείο ή στο scho-
 λείο τού λαού, όπως λεγότανε τότε. Αυτά είτανε «Κατήχηση,
 Στοιχεία τής Έλληνικής, Άνάγνωση, Γραφή, Άριθμητική,
 ή γνώση τών κατά τούς νόμους παραδεδεγμένων μέτρων και

σταθμῶν, Γραμματική, Ίχθυογραφία καὶ φωνητική Μουσική, εἰ δυνατόν δὲ καὶ στοιχεῖα τῆς Γεωγραφίας, τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν τὰ ἀναγκαιότερα. Ἐκτὸς τούτου θέλουσι γίνεσθαι ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ διδασκάλου δις τῆς ἑβδομάδος σωματικαὶ γυμνασίαι καὶ θέλει διδάσκεσθαι πρακτικῶς ἡ ἀγρονομία, ἡ κηπουρική, ἡ δενδροκομία, ἡ βομβυκοτροφία καὶ ἡ μελισσοτροφία».

Στὸ πρῶτο καὶ δεῦτερο λοιπὸν ἄρθρο ὀρίζονται τὰ μαθήματα, ποῦ θὰ διδάσκωνται στὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Παρατηροῦμε πὼς ἀμέσως μετὰ τὴν Κατήχηση ὀρίζεται ἡ διδασκαλία στοιχείων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσας στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, ἀφινόταν δὲ μετὰ τὴν φράση «εἰ δυνατόν» στὴ διάθεση τοῦ δασκάλου ἢ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας, τῆς Γεωγραφίας καὶ τῶν Φυσιολογικῶν.

Βλέπομε λοιπὸν πὼς στὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ πρώτου Διατάγματος γιὰ τὴ δημοτικὴ ἐκπαίδευση ἔγινε τὸ λάθος νὰ μὴ στὸ δημοτικὸ σχολεῖο ἢ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσας. Περιωριζόταν δὲ μόνο στὴν ἀπομνημόνευση ξηρῶν γραμματικῶν τύπων, στὴν πολυθρύλλητη τεχνολογία, ποῦ δεκάδες χρόνια ἐλυμαίνετο τὸ λαϊκὸ μας σχολεῖο κι ἔγινε αἰτία νὰ καθυστερήσῃ πάρα πολὺ ἡ δημοτικὴ μας ἐκπαίδευση, ὅπως ξαίρουμε ὅλοι.

Στὸ ἄρθρο 4ο ὀρίζεται «εἰς ἕκαστον δῆμον θέλει συσταθῆ ὀλίγον κατ'ὀλίγον ἀνὰ ἓν σχολεῖον δημοτικόν, διατηρούμενον κατὰ τὰ ὀριζόμενα εἰς τὸν περὶ δήμων Νόμον, πρὸς τὸ παρὸν δὲ θέλουσιν ἐνώνεσθαι πολλοὶ γειτνιαζόντες δῆμοι πρὸς ἀνέγερσιν καὶ διατήρησιν ἑνὸς δημοτικοῦ σχολείου.» Ὡστε ἓνα μόνο δημοτικὸ σχολεῖο ἐπρόκειτο νὰ συστηθῆ σὲ κάθε δῆμο, μερικὲς φορές ἓνα δημοτικὸ σχολεῖο θὰ ἐξυπηρετοῦσε τὶς ἐκπαιδευτικὰς ἀνάγκες δύο ἢ καὶ περισσότερων δήμων. Πάρα πέρα γίνεται λόγος γιὰ τὴν ὑποχρεωτικὴ φοίτηση τῶν παιδιῶν καὶ ὀρίζονται ποινὲς στοὺς γονεῖς, ποῦ ἀμελοῦνε νὰ στείλουν τὰ παιδιά τους στὸ σχολεῖο. «Ὅλοι οἱ εἰς δῆμον ἔχοντα σχολεῖον δημοτικόν ἀνήκοντες παῖδες ἀπὸ τοῦ 5 συμπεπληρωμένου μέχρι τοῦ 12 συμπεπληρωμένου ἔτους τῆς ἡλικίας των χρεωστοῦν νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον.»

Ἀπὸ τότε λοιπὸν ἔγινε νόμος γιὰ τὴν ὑποχρεωτικὴ φοίτηση στὸ δημοτικὸ σχολεῖο μας. Ὁ νόμος αὐτὸς γιὰ πολλοὺς καὶ διάφορους λόγους δὲν ἐφαρμόστηκε καὶ γι' αὐτὸ βλέπουμε πὼς καὶ πολὺ ἀργότερα ἀκόμη δὲ φοιτοῦσανε στὸ δημοτικὸ σχο-

λείο όλα τὰ παιδιὰ ἢ φοιτοῦσαν λίγον καιρό. Εὐτυχῶς ἀπὸ τὸ 1929 ἐφαρμόστηκε αὐστηρὰ ὁ νόμος γιὰ τὴν ὑποχρεωτικὴ φοίτηση καὶ γι' αὐτὸ βλέπουμε ἀπὸ τότε μιὰ πολὺ μεγάλη αὐξηση τῶν μαθητῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων.

«Κατὰ τὰς γνώσεις καὶ τὴν περὶ τὴν διδασκαλίαν ἱκανότητα θέλουν διαιρεῖσθαι οἱ διδάσκολοι εἰς τρεῖς τάξεις» ὀρίζει τὸ Διάταγμα τοῦ 1834. 1) σὲ δασκάλους νομῶν καὶ ἐπαρχιῶν, 2) σὲ δασκάλους δήμων α' τάξης καὶ 3) σὲ δασκάλους δήμων β' καὶ γ' τάξης.

«Ὅσοι θέλανε νὰ γίνουνε δασκάλοι, δίνανε ἐξετάσεις σὲ ἐπιτροπὴ πού τὴν διώριζε ἡ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας καὶ παίρνανε πτυχίον. Στὸ Διάταγμα αὐτὸ ὀρίζονταν καὶ τὰ μαθήματα, πού θὰ ἐξετάζονταν οἱ ὑποψήφιοι.

«Ἡ πρώτη τάξις σύγκειται ἀπὸ διδασκάλους ἔχοντας ἤδη ὅλην τὴν πρὸς ἀπαρτισμὸν τελείου διδασκάλου δημοτικῶν σχολείων ἀπαιτουμένην ἱκανότητα καὶ τὰς ἀκολουθοῦσας γνώσεις, διὰ τὴν πρόσκτησιν τῶν ὁποίων χρεωστεῖ νὰ σπουδάξῃ ἐνδελεχῶς ἕκαστος διδάσκαλος».

Ἄλλὰ πού καὶ πῶς νὰ σπουδάξῃ; Διδασκαλεῖα δὲν ὑπῆρχαν οὔτε σχολεῖα Μέσης Παιδείας. Πού λοιπὸν θὰ ἀποκτοῦσανε τίς ἀπαραίτητες γνώσεις; Γιὰ τοὺς δασκάλους πρώτης τάξης χρειάζονταν

« 1) Ἀκριβῆς γνώσις τῆς Χριστιανικῆς Κατηχήσεως
 2) Ὁρθή, εὐκρινῆς καὶ ἐμφατικὴ ἀνάγνωσις
 3) Καλλιγραφία μὲ κρητίδα, πετροκόνδυλον καὶ κονδύλι
 4) Ἡ κατὰ θεωρίαν καὶ πράξιν τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματικῆς
 5) Γνώσις καὶ ἔξις τοῦ ἀπὸ στήθους καὶ τῶν ἀριθμητικῶν χαρακτήρων ὑπολογισμοῦ.

6) Ἰδέα Ζωγραφικῆς
 7) Γνώσις τῆς Ἱερᾶς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας
 8) Γνώσις τῶν στοιχείων τῆς Γεωγραφίας
 9) τῶν τῆς Γεωμετρίας καὶ Μηχανικῆς
 10) τῶν διὰ τὸν λαὸν ἀναγκασιωτέρων ἐκ τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν

11) τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ Διδακτικῆς
 12) τῆς Γυμναστικῆς
 13) τῆς Φωνητικῆς Μουσικῆς καὶ ἔξις εἰς αὐτὴν
 14) Πρακτικαὶ γνώσεις τῆς ἀγρονομίας, κηπουρικῆς, δενδροκομίας, βομβυκοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας».

«Αἱ πρὸς ἀπαρτισμὸν διδασκάλου δευτέρας τάξεως ἀπαιτούμεναι γνώσεις καὶ ἱκανότητες. εἶναι

1) Γνώσις τῆς Ἑλληνικῆς κατὰ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ὀρθογραφή καὶ νὰ ἐκθέτῃ καθαρῶς καὶ ὀρθῶς τὰς ἰδέας του, νὰ δύναται δὲ νὰ διδάξῃ αὐτὰ ταῦτα καὶ τοὺς μαθητάς.

2) Γνώσις τῶν στοιχείων τῆς Γεωγραφίας

3) Τῆς Ἱερᾶς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας

4) Τῆς Κατηχήσεως.

5) ἰδέα τῆς Ζωγραφικῆς καὶ τῆς Φωνητικῆς Μουσικῆς

6) Γνώσεις πρακτικαὶ ἀγρονομίας, κηπουρικῆς, δενδροκομίας, βομβυκοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας».

«Ὁ διδάσκαλος τρίτης τάξεως χρεωστεῖ τοῦλάχιστον νὰ ἀναγινώσκῃ, νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἀριθμῇ ἐλευθέρως, νὰ ἐξηγῇ τὴν Κατήχησιν, νὰ γνωρίζῃ ὅπωςοὖν φωνητικὴν μουσικὴν καὶ νὰ ἔχῃ πρακτικὰς γνώσεις δενδροκομίας, ἀγρονομίας, κηπουρικῆς, βομβυκοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας».

Ἔωςτε θεωροῦσαν ἀρκετὸ ὁ δάσκαλος τρίτης τάξης «νὰ γνωρίζῃ νὰ ἀναγινώσκῃ, νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἀριθμῇ ἐλευθέρως». Δὲν ἔβλαπτε ἂν δὲν ἤξαιρε τὴν Ἱστορίαν καὶ τὴν Γεωγραφίαν καὶ ἂν δὲν εἶχε εἶδησιν τῶν Φυσιογνωστικῶν.

Οἱ ἐξετάσεις τῶν δασκάλων γίνονταν δημοσίᾳ καὶ ὁ καθένας εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πάρῃ μέρος σ'αὐτές. Γηραλέος συνταξιοῦχος δημοδιδάσκαλος μοῦ διηγόταν πῶς γίνονταν οἱ ἐξετάσεις γιὰ τὸ πτυχίον. Τοὺς ὑπαγόρευαν πρῶτα πρῶτα ἀρχαῖον κείμενον, ποῦ ἔπρεπε οἱ ἐξεταζόμενοι νὰ ἐξηγήσουνε. Τοὺς δίνανε καὶ γραμματικὰς παρατηρήσεις. Ὅταν αὐτὸς ἔδινε ἐξετάσεις κι ἐπῆρε μάλιστα καὶ πτυχίον δασκάλου, τοὺς δώσανε νὰ κλίνουνε τὸ ὄνομα «γυνή». Ὡμολογοῦσε δὲ ὁ ἀγαθὸς γέροντας ὅτι ἔγραψε «ἡ γυνή» γενικὴ «τῆς γυνῆς» κλπ.

Ὁ πρόεδρος τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς πλησίασε, εἶδε τὸ λάθος καὶ τοῦ εἶπε πῶς στὴ γενικὴ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τὸ «ε» τῆς παραλήγουσας γράφεται μὲ «αι». Τότε σκέφθηκε πολὺ, καθὼς ἔλεγε, καὶ βρῆκε πῶς ἔπρεπε νὰ γράψῃ γενικὴ «τῆς γυναικός». Ἐπρόσθετε μάλιστα πῶς τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι δύσκολον στὴν κλίση. Αὐτοὶ εἶταν οἱ δασκάλοι τῶν παιδιῶν τοῦ λαοῦ 60 χρόνια. Ὅλοι οἱ παλαιότεροι θυμόμαστε πῶς μάθαμε τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν ἀπὸ τοὺς πίνακας τοῦ Κωνσταντίδη καὶ τί καταλαβαίναμε ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ψαλτηρίου, μὰ καὶ τί ξύλον ἔπεφτε, γιὰ νὰ μάθουμε νὰ κλίνουμε τὸ ἀλώπηξ, τέτιξ, θρίξ καὶ τὰ παρόμοια.

Οί εξετάσεις στο σχολείο του χωριού μου γίνονταν πανηγυρικά. "Όποιο παιδί ήξαιρε να κλίνη το όνομα αλώπηξ χωρίς λάθος, το θεωρούσαν σοφό." Ήξαιραν δέ τούτο και οί γυναίκες του χωριού και συνέχαιραν τή μητέρα του παιδιού, που έκαμε αυτό το καθήκωμα. Είταν δέ συνηθισμένο πράγμα ν' άκούη κανείς έπειτα από τις εξετάσεις «να σου ζήση ό γιόκας σου, κυρά Γιώργαινα, μπράβο του, είπε όλο το αλώπηξ στις εξετάσεις χωρίς λάθος».

Τό Διάταγμα, που είπαμε παραπάνω, κανένα προσόν δέ ζητούσε από τον ύποψήφιο, για το πτυχίο του. Σε έκθεση έπιθεωρητού, που έπιθεώρησε στα 1882 το δημοτικό σχολείο Σφακερών τής Κέρκυρας, διαβάζουμε τα παρακάτω. «Ό επί 25 έτη πάντοτε ως γραμματοδιδάσκαλος διδάσκων Δημήτριος Καββάσιλας, άνθρωπος, ως έξ άμέσου αντίληψεως κατέμαθον, έχων πολλές γνώσεις, λεπτήν άνατροφήν και εύγενή συμπεριφοράν είναι άριστος διδάσκαλος. Ούτος έσχε μαθητάς, οίτινες εξετασθέντες δευτεροβάθμιοι διδάσκαλοι έγέγοντο ως π.χ. ό Βασιλειος Κλαδάς» 'Ό μαθητής λοιπόν του γραμματοδιδασκάλου του χωριού Σφακερών χωρίς κανένα άλλο προσόν και χωρίς άλλη άνώτερη μόρφωση έδωσε εξετάσεις στην έπιτροπή και πήρε πτυχίο δημοδιδασκάλου, που του έδινε το δικαίωμα να διορίζεται σε σχολεία δήμων α' και β' τάξης.

Είται περίεργη αυτή ή διαίρεση των δημοδιδασκάλων σε δασκάλους νομών, σε δασκάλους δήμων α' και β' τάξης και σε δασκάλους δήμων γ' τάξης. Οί δασκάλοι τής τελευταίας ποιότητας είταν προωρισμένοι να μορφώνουνε τα παιδιά του λαού και διωρίζονταν οτά πιο μακρινά χωριά του Κράτους, οί δέ σοφώτεροι και καλύτεροι διωρίζονταν στις πρωτεύουσες των νομών και διδάσκανε τα παιδιά των εύπόρων άστών και τα παιδιά τής λεγομένης άριστοκρατικής τάξης. 'Ό συντάκτης του Διατάγματος δέν μπόρεσε να σκεφθή πως οί Έλληνες είτανε τα 9)10 άγρότες, που έπειτ' από την άπαλλαγή τους από την πολυχρόνια δουλεία βρίσκονταν σε μεγάλη άμάθεια. Αυτόι λοιπόν είταν άνάγκη να έχουνε τους καλύτερους και έμπειρότερους δασκάλους, για να μορφώσουνε τα παιδιά τους.

Σ' αυτό λοιπόν το σημείο έπρεπε να δώσουνε όλη τους την προσοχή εκείνοι που διευθύνανε τότε την Έκπαίδευση.

Στο 23 άρθρο του ίδιου Διατάγματος άναγράφεται πως ό μισθός των δημοδιδασκάλων «προσδιορίζεται άξίως των γνώ-

σεων και τῆς ἐμβριθείας τοῦ ἐπιτηδεύματος αὐτῶν». Οἱ διδάσκαλοι τῶν νομῶν ἔπαιρναν 100 δραχμὲς τὸ μῆνα, τῶν ἐπαρχιῶν 90, οἱ δασκάλοι β' τάξης 80 καὶ οἱ γ' τάξης 50. Στὸ παρακάτω ἄρθρο γίνεται λόγος καὶ γιὰ κατοικία τῶν δασκάλων. Στὸ ἴδιο ἄρθρο ὀρίζονται καὶ διδάκτρα πού ἔπρεπε νὰ πληρῶνουν οἱ μαθηταὶ στὸ δάσκαλο ἀπὸ 10—40 λεπτὰ τὸ μῆνα.

Στὸ Διάταγμα γράφονται πολλὰ γιὰ τὴ συγκρότηση καὶ τὰ καθήκοντα τῶν ἐπιτροπῶν πού θὰ ἐπιθεωροῦσαν τὰ σχολεῖα. «Ἐκάστη ἐπιτροπὴ ἐφορεύει, ἐμψυχώνει καὶ διευθύνει τὸ ἐπιτόπιον σχολεῖον».

Τὴν ἐφορευτικὴ ἐπιτροπὴ κάθε σχολεῖου ἀποτελοῦσαν ὁ δήμαρχος ὡς πρόεδρος, ὁ παπὰς τοῦ χωριοῦ καὶ τρεῖς δημότες, πού τοὺς ἐξέλεγε τὸ δημοτικὸ συμβούλιο. Σ' αὐτὲς τὲς ἐφορευτικὲς ἐπιτροπὲς καθὼς καὶ στὶς ἐξεταστικὲς, πού διωρίζονταν κάθε χρόνο φαίνεται πῶς ὁ Νομοθέτης ἀπόδιδε μεγάλη σημασία, γιὰτὶ βρῖσκουμε στὴ σχολικὴ νομοθεσία καὶ τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας ἔστειλε ἐγκυκλίους στοὺς νομάρχας τὸ 1853, 1855, 1866 καὶ 1870, πού καθωρίζανε μὲ λεπτομέρεια τὸν τρόπο τῆς ἐκλογῆς καὶ τὰ καθήκοντα τῶν ἐπιτροπῶν αὐτῶν.

Ὅλα τὰ μέλη τῶν ἐπιτροπῶν εἶταν ἀμαθεῖς ἄνθρωποι καὶ τίποτε δὲν ξαίρανε ἀπὸ σχολεῖο καὶ γι' αὐτὸ καμιά βοήθεια στὴν καλὴ λειτουργία τῶν σχολεῖων δὲν προσφέρανε ποτέ, μάλιστα πολλές φορές φέρνανε πολλές δυσκολίες καὶ σύγχιση, γιὰτὶ ἐπεμβαίνανε στὶς προαγωγὲς τῶν μαθητῶν καὶ στὴ διατήρηση, μετάθεση ἢ προαγωγή τῶν δασκάλων.

Χωριστὰ ἀπὸ τὴν ἐφορευτικὴ ἐπιτροπὴ κάθε σχολεῖου, στὴν πρωτεύουσα κάθε νομοῦ γινότανε καὶ ἐπιθεωρητικὴ ἐπιτροπὴ τῶν σχολεῖων, ἀπὸ τὸ νομάρχη ὡς πρόεδρο, ἀπὸ τὸν πρόεδρο τοῦ δικαστηρίου, τὸν ἐπίτροπο τῆς Ἐπικρατείας (εἰσαγγελέα) ἀπὸ ἓνα ἱερωμένο τῆς πρωτεύουσας τοῦ νομοῦ, πού τὸν διώριζε ἡ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ἀπὸ ἓνα καθηγητὴ γυμνασίου, ἂν εἶτανε γυμνάσιο καὶ ἀπὸ 2—4 κάτοικους τοῦ νομοῦ, πού τοὺς διώριζε τὸ νομαρχιακὸ συμβούλιο.

Καθήκοντα τῶν ἐπιθεωρητικῶν τούτων ἐπιτροπῶν εἶταν

- 1) Ἐνα μέλος ἀπ' αὐτοὺς νὰ ἐπιθεωρῆ μιὰ φορὰ τοῦλάχιστον κάθε ἑξαμηνία τὰ σχολεῖα τοῦ νομοῦ.

- 2) νὰ ἐπιβάλλουνη ποινὲς στοὺς ἀμελεῖς δασκάλους.

- 3) νὰ ἀναφέρουνη κάθε ἑξαμηνία στὴ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν γιὰ τὴ λειτουργία τῶν σχολεῖων τοῦ νομοῦ.

Τὰ ἄρθρα 60—65 διαγράφουν πῶς θὰ γινότανε ἡ ἴδρυση ἢ λειτουργία καὶ ἡ ἐπιβλέψη τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων.

Τὸ Διάταγμα αὐτὸ προνοοῦσε γιὰ τὴν ἴδρυση στὴν πρωτεύουσα τοῦ Κράτους Διδασκαλείου ἢ Διδασκαλοδιδασκτηρίου, ὅπως λέγει τὸ Διάταγμα.

Τὸ προσωπικὸ τοῦ σχολείου τούτου θὰ τὸ ἀποτελοῦσαν ὁ διευθυντὴς καὶ δυὸ τοῦλάχιστον καθηγηταί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἓνας ἐξάπαντος ἔπρεπε νὰ εἶναι ἱερωμένος.

Σκοπὸς τοῦ Διδασκαλείου εἶταν «νὰ σχηματίζη διδασκάλους καὶ διδασκαλίσσας καὶ νὰ ἐξετάζη τοὺς ὑποψηφίους διδασκάλους». Ὁ διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου θὰ εἶτανε καὶ Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς ὅλων τῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ Κράτους, θὰ εἶχε βαθμὸ ὑπουργικοῦ συμβούλου καὶ δικαίωμα νὰ φέρη τὴ στολή αὐτοῦ. «Λαμβάνει ἐτήσιον μισθὸν 3600 δραχμὰς καὶ ἔχει δικαίωμα νὰ ἀπαιτῆ ἀποζημίωσιν τῶν ἀγωγίων καὶ λοιπῶν ἐξόδων τῆς πρὸς ἐπιθεώρησιν περιουσίας του».

Στὸ Διάταγμα ἀναγράφεται πῶς πρὶν γίνῃ δεκτὸς ἓνας ὑποψήφιος στὸ Διδασκαλεῖο, ἔπρεπε νὰ δώσῃ ἐξετάσεις, δὲ γίνεται ὅμως λόγος σ' αὐτὸ οὔτε ποιά προσόντα ἔπρεπε νὰ ἔχη ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἔδινε εἰσιτηρίους ἐξετάσεις οὔτε πῶσον καιρὸ θὰ φοιτοῦσε στὸ Διδασκαλεῖο, γιὰ νὰ πάρῃ πτυχίον.

Στὸ Διάταγμα εἶταν γραμμένο πῶς ἱδρύεται Διδασκαλεῖο, πέρασαν ὅμως 40 χρόνια ὡς ποὺ νὰ ἱδρυθῆ, γιὰ τὸ πρῶτο Διδασκαλεῖο ἱδρύθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1878.

Μιὰ ἐγκύκλιος στοὺς νομάρχας τῆς 25 Μαΐου 1856 γράφει πῶς οἱ ἐξετάσεις τῶν δημοτικῶν σχολείων θὰ γίνονται μιὰ ἀπὸ τὶς Κυριακὰς ἀπὸ τὶς 5 ὡς τὶς 23 Αὐγούστου. «Ὅστε ὁλόκληρον τὸν Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον καὶ μέρος ἀπὸ τὸν Αὐγούστο γίνονται μαθήματα.

Ἄλλη δὲ ἐγκύκλιος τῆς 15 Μαΐου 1859 γράφει πῶς ἔπειτα ἀπὸ τὶς ἐξετάσεις θὰ γίνονται διακοπὲς τῶν μαθημάτων 15-20 ἡμέρες. Ἄν λοιπὸν οἱ ἐξετάσεις γίνονταν στὶς 10 Αὐγούστου, τὰ μαθήματα ἔπρεπε χωρὶς ἄλλο νὰ ἀρχίσουν τὴν 1 Σεπτεμβρίου.

Ἔτσι λοιπὸν ὥρισε τὰ πράγματα τῆς Δημοτικῆς ἐκπαίδευσως τὸ Διάταγμα τῆς Ἀντιβασιλείας στὰ 1834, καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὸ λειτουργοῦσαν δεκάδες χρόνια τὰ δημοτικὰ σχολεῖα.

Ἄν εἶταν δυνατόν νὰ προσδεύουνε τὰ σχολεῖα καὶ νὰ ἀκμάζουνε μόνον μὲ Διατάγματα, θὰ προώδευε καὶ ἡ Δημοτικὴ ἐκπαίδευση μὲ τὸ Διάταγμα «περὶ διοργανισμοῦ τῶν Σχολείων». Ἄλλὰ δυστυχῶς δὲ γίνεται ἔτσι τὸ πρᾶμα.

Εΐταν ἔλλειψη ἱκανῶν δασκάλων, ἔλλειψη διδακτηρίων, σχολικῶν ἐπίπλων, ἐποπτικῶν μέσων καὶ τὸ σπουδαιότερο εΐταν ἔλλειψη ἀνθρώπων, ποῦ θά δίνανε κατεύθυνση στὰ σχολεῖα καὶ θά παρεΐχανε τὰ φῶτα καὶ τὴν πείρα τους στοὺς ἀπειροὺς δασκάλους. Δυστυχῶς ἐξὸν ἀπὸ τὴν καλὴ θέληση αὐτῶν ποῦ διευθύνανε τὴν ἐκπαίδευση στὴν πρώτη βασιλεία, ἄλλο τίποτε δὲν εΐτανε..

Τὸ Κράτος δὲν ἔδειχνε καμιά φροντίδα γιὰ τὴ λαϊκὴ παιδεία ἀλλὰ τὴν εΐχε ἀναθέσει στοὺς δήμους. Αὐτοὶ ἄλλοτε ἀπὸ ἔλλειψη μέσων, ἄλλοτε ἀπὸ ἀγνοια γιὰ τὴ σπουδαιότητά της τὴν εΐχανε τόσο παραμελήσει ποῦ ἡ Ἑλλάδα εΐχε ὡς τὰ 1890 τοὺς περισσότερους ἀναλφαβήτους καὶ τοὺς λιγώτερους μαθητὰς στὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀνάλογα μὲ τὸν πληθυσμὸ της.

Βάνουμε ἐδῶ πέρα μερικοὺς χαρακτηριστικοὺς ἀριθμοὺς, γιὰ νὰ δειχτῆ φανερώτερα πόσο εΐχε παραμεληθεῖ ἡ λαϊκὴ παιδεία. Στὰ 1855 σὲ πληθυσμὸ 998266 φοιτοῦσαν στὸ δημοτικὸ σχολεῖο 36273 μαθηταὶ δηλ. 3,6ο). Στὰ 1860 σὲ 1096810 κάτοικοὺς φοιτοῦσαν μαθηταὶ 45260 δηλ. 4,1ο). Στὰ 1866 ἡ ἀναλογία τῶν μαθητῶν μὲ τοὺς κάτοικους τοῦ Κράτους εΐταν 3,9ο). Στὰ 1873 5,1ο), τὸ 1879 4,7ο), τὸ 1889 4,4ο) δηλ. σὲ πληθυσμὸ 2187208 φοιτοῦσαν μαθηταὶ στὰ δημοτικὰ σχολεῖα 97801.

Τὸ χρόνο αὐτὸ ὑπόβαλε στὴ Βουλὴ ὁ ἀείμνηστος Θεοτόκης ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια. Ἔλεγε δὲ στὴν ὁμιλία του ὅτι ἡ Ἑλλάδα δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πολιτισμένο κράτος, ἀφοῦ ἡ ἀναλογία τῶν μαθητῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων δὲ φθάνει στὰ 10ο)ο τούλάχιστον. Τὸ χρόνο ἐκεῖνο στὴ Γερμανία ἡ ἀναλογία τῶν μαθητῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων σχετικὰ μὲ τὸ σύνολο τῶν κατοίκων εΐτανε 17ο), στὴ Γαλλία 14ο), στὴν Ἑλβετία 17ο), στὴν Ἀγγλία 13ο), στὴν Ἰταλία 12ο) καὶ μόνο στὴν Πορτογαλία, Ρουμανία καὶ Ρωσσία εΐχανε ποσοστὸ μαθητῶν μικρότερο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Στὴν Πορτογαλία εΐτανε 3,6ο), στὴ Ρουμανία 2,8ο) καὶ στὴ Ρωσσία 1,6ο).

Στὰ 1901 σὲ 2200000 κάτοικους φοιτοῦσαν στὰ δημοτικὰ σχολεῖα 189903 μαθηταὶ δηλ. 8,6ο), τὸ 1907 ἡ ἀναλογία εΐταν 9,1ο), τὸ 1910 9,8ο), τὸ 1930 ἡ ἀναλογία φτάνει στὰ 10,8ο). Τὸ 1931 σὲ πληθυσμὸ 6250000 ἔχομε μαθητὰς τῶν δημοτικῶν σχολείων 760000 δηλ. 12ο)ο σχεδόν. Τὸ 1907 οἱ ἀναλφάβητοι εΐταν 60ο)ο τὸ 1928 40ο)ο.

Βάζουμε ἐδῶ πίνακα ποῦ, μᾶς δείχνει τοὺς ἀναλφάβητους στὰ

διάφορα Εὐρωπαϊκὰ κράτη, γιὰ νὰ δειχθῆ πόσο μένει πίσω ἡ λαϊκὴ μας ἐκπαίδευση.

Ἐναλλαφθητισμὸς στὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη

Κράτη	ἔτος στατιστικῆς	ποσοστὸ
1. Γερμανία	1912	0,01ο)ο
2. Ἑλβετία	1904	0,09ο)ο
3. Δανία	1897	0,02ο)ο
4. Σουηδία	1915	0,24ο)ο
5. Ἀγγλία	1904	1ο)ο
6. Ὀλλανδία	1904	2, 1ο)ο
7. Γαλλία	1903	4ο)ο
8. Βέλγιον	1913	7,87ο)ο
9. Βουλγαρία	1910	28,58ο)ο
10. Ἰταλία	1903	30,72ο)ο
11. Σερβία		55,92ο)ο
12. Ρωσσία	1895	61,10ο)ο
13. Ρουμανία	1904	69ο)ο

50 χρόνια τὸ Κράτος δὲν ἔλαβε καμιὰ πρόνοια γιὰ τὴ μόρφωση δημοδιδασκάλων καὶ καμιὰ φροντίδα γιὰ διδασκῆρια. Μερικοὶ δήμαρχοι μόνον φιλοτιμηθῆκανε νὰ χτίσουνε στὶς πρωτεύουσες τῶν δήμων τους μερικὰ διδασκῆρια γιὰ δημοτικὰ σχολεῖα μὰ δυστυχῶς τὰ περισσότερα ἀπ'αὐτὰ κτισθῆκανε μὲ τέτιον τρόπο, ποὺ εἶναι κατάλληλα γιὰ κάθε ἄλλη δουλιὰ παρὰ γιὰ σχολεῖο. Στὴν Ἀθήνα 60 χρόνια κανένα διδασκῆριο δημοτικοῦ σχολεῖου δὲ χτίστηκε ἐξὸν ἀπὸ ἓνα ποὺ εἶναι στὴν ὁδὸν Ἀδριανοῦ καὶ ὅπου λειτουργεῖ σήμερα τὸ Α' δημοτικὸ σχολεῖο.

Περάσανε δεκάδες χρόνια ὡς ποὺ τὸ Κράτος νὰ δεῖξη κάποιον ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀνέγερση διδασκῆριων γιὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Στὰ 1899 ὁ ἀείμνηστος Συγγρὸς ἄφησε μὲ διαθήκη γενναῖο κληροδότημα γιὰ τὴν ἀνέγερση διδασκῆριων. Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ καὶ μὲ τὰ ἐκπαιδευτικὰ τέλη τῆς Μέσης Παιδείας χτίστηκανε σὲ πολλὰ χωριά διδασκῆρια. Ἀλλὰ καὶ πολλὲς φιλοπρόοδες κοινότητες φιλοτιμηθῆκανε νὰ χτίσουνε διδασκῆρια καὶ τὸ κατωρθώσανε. Στὴ Μακεδονία ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη καὶ στὴν Κρήτη ἔχει πιά λυθεῖ τὸ διδασκῆριακὸ ζήτημα. Χτίστηκανε ἐκεῖ σὲ ὅλες σχεδὸν τίς πόλεις καὶ τὰ χωριά ὠραιότατα διδασκῆρια. Τὴν περασμένη χρονιά τὸ Κράτος

έκαμε δάνειο ένα εκατομμύριο λίρες για να φτιάση διδακτήρια, πολλοί δήμοι προσέφεραν οικόπεδα και γενναία ποσά. Έτσι εξασφαλίστηκε σε δυό χρόνια η άνεγερση τετρακοσίων διδακτηρίων.

Όως τα 1900 πολύ λίγα διδακτήρια είχαν χτιστεί από μερικές κοινότητες. Για διδακτήρια χρησιμοποιούν ειδικά σπίατα, άκατάλληλα τα περισσότερα, και οι εκκλησίες των χωριών. Για επίπλωση και έφοδιασμό των σχολείων με έποπτικά μέσα, για σχολικά έπιπλα και σχολικούς κήπους δεν μπορεί να γίνη λόγος. Πολλές δεκάδες χρόνια από τη σύσταση του Κράτους και τα θρανία ακόμη θεωρούσαν οι άνθρωποι περιττή πολυτέλεια. Έξόν από τους πίνακες του Κωνσταντινίδη, που μ' αυτούς οι μαθηταί μαθαίνανε την πρώτη ανάγνωση, άλλο έποπτικό μέσο δεν είχαν. Αυτός ήταν ο τύπος των δημοτικών σχολείων της πατρίδας μας πολλές δεκάδες χρόνια έπειτα από την άπελευθέρωσή της. Σε πολλά όμως χωριά ούτε τέτια σχολεία δεν υπήρχαν. Είτανε χωριά με 100 και 150 οικογένειες χωρίς σχολείο.

Σε έκθεση επιθεωρητοῦ που επιθεώρησε τα σχολεία Κερκύρας το 1882 διαβάζουμε. «Ο δήμος Ποταμογειτόνων έχει 13 χωριά και 3800 κατοίκους, δημοτικά δέ σχολεία κάκιστα μόνον τρία, εις ά φοιτῶσιν έν ὄλω 92!! μαθηταί».

Όστε η αναλογία των μαθητῶν που φοιτούσανε στα σχολεία με το σύνολο των κατοίκων ήταν 2,5ο). Αν πάρουμε τη σημερινή αναλογία στα δημοτικά σχολεία, που πρέπει να είναι 12ο), οι μαθηταί έπρεπε να είναι 456. Ουδέ το τέταρτο λοιπόν των παιδιῶν δέ φοιτοῦσε στα σχολεία. Κι έπειτα έμπορούμε για τον αναλφαβητισμό. Μόνο στις πρωτεύουσες των δήμων και σε μερικά κεφαλοχώρια υπήρχανε σχολεία, στ'άλλα χωριά όχι, και ο λαός ήταν άπαιδευτος.

Ο χωρικός, που αγωνιζότανε σκληρά τον άγώνα της ζωής και με δυσκολία κατώρθωνε να θρέψη την οικογένειά του, δεν αισθανόταν την ανάγκη της παιδείας και θεωρούσε σαν κάτι φυσικό την έλλειψη του σχολείου. Μά και οι δήμαρχοι και οι δυνατοί τοπάρχαι, που διαδεχτήκανε τους κοτσαμπάσηδες της Τουρκοκρατίας, δέ θεωρούσανε άπαραίτητη την εκπαίδευση του λαοῦ και γι'αυτό όχι μόνο δεν τον βοηθούσανε να μορφωθῆ, μά και του βάζανε και έμπόδια στην ανάπτυξή του, γιστί και τους δασκάλους συχνά μεταθέτανε και τα σχολεία καταργούσανε και γενικά έμποδίζανε την πνευματική ανά-

πτυξη του λαού. Ἐσκέπτονταν ἴσως πὼς ἂν μορφωθῆ ὁ λαός, θὰ παύσει νὰ τοὺς θεωρῆ ἡμιθέους καὶ θὰ στρέψῃ τὴν ἀγάπη του καὶ τὴν προσοχή του σὲ κείνους ποὺ τὸν πονοῦσανε καὶ εἶχαν ἐνδιαφέρον γι' αὐτόν. Ἐφοβόνταν μάλιστα τὸ ζῦπνημα τοῦ λαοῦ καὶ αἰσθάνονταν πὼς αὐτὸ θὰ γίνῃ μὲ τὸ σχολεῖο, ὅπως καὶ πραγματικά ἔγινε στὰ 1909, ποὺ μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Γουδι στὴν Ἀθήνα, ἔπεσε ἡ ἄρχουσα ὀλιγαρχία καὶ πῆρε στὰ χέρια τῆς τὴν ἐξουσία ἢ μεσαία τάξη.

Γιὰ ὅλους τοὺς λόγους αὐτοὺς μποροῦμε νὰ εἰποῦμε πὼς λαϊκὴ ἐκπαίδευση 70 χρόνια ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση δὲν εἶτανε στὴν πατρίδα μας, γιατί κανένας δὲν ἐφρόντισε ποτὲ νὰ μορφώσῃ τὸ δάσκαλο δηλ. τὴν ψυχὴ τοῦ σχολείου. Καλὰ καὶ ἅγια βέβαια εἶναι τὰ ὑγιεινὰ διδακτήρια, πολὺ ὠφέλιμα τὰ ἐποπτικὰ μέσα καὶ ἀπαραίτητα τὰ ἀναπαυτικὰ θρανία. Ὅταν ὅμως λείπη ἡ ψυχὴ τοῦ σχολείου, ὁ καλὸς δάσκαλος, ὅλα αὐτὰ δὲν χρησιμεύουνε τίποτε. Δάσκαλος τῆς λαϊκῆς ἐκπαίδευσης 50 χρόνια ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση δὲν ὑπῆρχεν. ἔκτος ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων. Ὅποιος δὲν μποροῦσε νὰ πετύχῃ σὲ καμιὰ ἄλλη δουλιὰ, ἐστρατολογεῖτο γιὰ δάσκαλος καὶ τοῦ ἀνέθεταν νὰ μορφώσῃ τὸ λαό. Ζαίρουμε ὅμως πὼς καθένας δίνει ἀπ' ἐκεῖνο ποὺ ἔχει, σὰν δὲν ἔχη ὅμως, τί νὰ δώσῃ; Πὼς οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ποὺ μὲ ἐλαφρά συνείδηση ἀνελάμβαναν νὰ μορφώσουν τὸ λαό, θὰ κατῶρθωναν τοῦτο, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι δὲν εἶχαν μόρφωση; Ἐπρεπε νὰ περάσουν 50 χρόνια, γιὰ νὰ αἰσθανθῆ τὸ Κράτος τὴν ἀνάγκη τοῦ καλοῦ δασκάλου.

Μόλις στὰ 1878 ἰδρύεται στὴν Ἀθήνα τὸ πρῶτο διδασκαλεῖο γιὰ τὴ μόρφωση δημοδιδασκάλων. Ἐπειτα ἀπὸ τέσσαρα χρόνια ἰδρύονται καὶ ἄλλα τρία, στὴν Τρίπολι, στὴ Λάρισα καὶ στὴν Κέρκυρα. Οἱ δημοδιδάσκαλοι ὅμως τῶν ἐπιτροπῶν ἐξακολουθοῦσαν νὰ ὑπηρετοῦνε στὰ σχολεῖα. Οἱ νεώτεροι ἀπ' αὐτοὺς φοιτήσανε στὰ διδασκαλεῖα, τοὺς ἄλλους τοὺς καλοῦσανε στὴν Ἀθήνα καὶ τοὺς διδάσκανε πρόχειρα παιδαγωγοὶ τὴν Ἐρβαρτιανὴ μέθοδο.

Σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς πρώτης βασιλείας καὶ δεκαπέντε χρόνια ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐγκατάσταση τῆς δευτέρας μποροῦμε νὰ εἰποῦμε πὼς οὔτε σκιὰ δημοτικῆς ἐκπαίδευσης ὑπῆρχε στὴν πατρίδα μας. Ἐλλειψη σχολείων, διδακτήρια ἄθλια, ἔλλειψη ἐπίπλων καὶ ἐποπτικῶν μέσων, ἀνικανότητα τῶν δασκάλων καὶ ἀδιαφορία γονέων καὶ μαθητῶν γιὰ τὸ σχολεῖο, εἶταν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς περιόδου αὐτῆς.

Ἡ ἐκπαίδευσή μας στὰ τελευταῖα 100 χρόνια

2

4. ΑΡΧΙΖΕΙ Η ΚΑΛΥΤΕΡΕΥΣΗ

Ἀπὸ τὰ 1882 ὡς τὰ 1888 βλέπομε στὴν πατρίδα μας μεγάλη ὄρμη γιὰ τὴν καλυτέρευση ὄλων τῶν κλάδων στὴ διοίκηση. Τότε ἀρχίζει ἡ κατασκευὴ δρόμων, σιδηροδρόμων, λιμένων καὶ τότε βλέπομε νὰ κινιέται κάπως τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Κράτους καὶ γιὰ τὴ λαϊκὴ ἐκπαίδευση. Στὰ 1882 στέλνει τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας ἐπιθεωρητὰς νὰ ἐπιθεωρήσουνε ὅλα τὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους τοὺς 1) Χαρίσιο Παπαμάρκου, 2) Νικ. Πολίτη, 3) Νικ. Σπαθῆ, 4) Παναγ. Οἰκονόμου, 5) Μιλτ. Βρατσάνο, 6) Χαρίση Πούλιο, 7) Ἰω. Κοφινιώτη, 8) Κ. Λεόντιο, 9) Ἐλευθέριο Καύση, 10) Θεμ. Μιχαλόπουλο, 11) Ν. Καραβά, 12) Π. Παυλάτο, μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ ἐπιθεωρήσουνε τὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ νὰ ὑποδείξουνε τὸν τρόπο πῶς θὰ καλυτερεύσουν. Οἱ ἄνθρωποι αὗτοι ἐκτέλεσαν μὲ μεγάλη εὐσυνειδησία τὴν ἐντολὴ πού λάβανε. Ἐπιθεωρήσανε τὰ σχολεῖα καὶ μὲ μακρὲς ἐκθέσεις περιγράψανε τὴν κατάστασή τους. Παραθέτομε ἐδῶ μερικὲς ἀπὸ τίς ἐκθέσεις αὐτές, γιὰ νὰ δειχθῆ φανερὰ ποιά εἶταν ἡ κατάσταση τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσης πενήντα χρόνια ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή μας.

5. ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ἐπιθεωρητῶν πού ἐπιθεωρήσανε τὰ σχολεῖα τὸ 1882

Ὁ Χαρίσιος Παπαμάρκος διευθυντῆς τοῦ διδασκαλείου Κερκύρας ἐπιθεώρησε τὰ σχολεῖα τῆς νήσου αὐτῆς καὶ νὰ τί γράφει γιὰ τὴν κατάστασή τους.

Ι. Δημοτικὸν σχολεῖον Σπαρτίλα

«Ἡ ἐφορευτικὴ ἐπιτροπὴ καὶ ὁ δήμαρχος οὐδέποτε ἔχουσιν ἐπισκεφθῆ τὸ σχολεῖον τοῦτο. Τὸ χωρίον ἔχει 140 οἰκογενεῖας καὶ ἐν τούτοις εἰς αὐτὸ φοιτῶσι μόνον 34 μαθηταί. Οὗτοι δὲν εἶναι μὲν ρυπαροί, ὅπως ἐν τοῖς πλείστοις σχολείοις παρατηρεῖται, ἀλλ' ἔχουσι γνώσεις μηδαμινὰς ἐξισουμένας τὸ πολὺ μὲ τὴν Β' τάξιν καλοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἀναγινώσκουσι κακῶς, ἀριθμοῦσι χειρότερον καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐκ τῶν Ἑρησκευτικῶν μαθημάτων ἐπίστανται ἢ ὀλίγας ἀπὸ στήθους προσευ-

χάς. Οί μαθηταί δὲν εἶναι διηρημένοι εἰς τάξεις, ἀλλ' ἕκαστος ἀποτελεῖ ἰδίαν δι' ἑαυτὸν τάξιν. Ἀπὸ τῶν μέσων Σεπτεμβρίου μέχρι τέλους Μαρτίου διεκόπησαν τὰ μαθήματα, διότι δὲν ὑπῆρχε διδακτῆριον οἱ δὲ μαθηταί περιεφέροντο ἀνὰ τὰς ὁδοὺς. Τοῦτο δὲ ἐγένετο, διότι ὁ δήμαρχος δὲν ἐπλήρωνε τὸ ἐνοίκιον καὶ οἱ ἰδιοκτῆται ἤρνούντο τούτου ἕνεκα νὰ μισθώσουν εἰς αὐτὸν τὰς οἰκίας των. Ἡ εὐρεθεῖσα οἰκία, ἔνθα νῦν τὸ διδακτῆριον, εἶναι κακίστη. Ἀριστερὰ τῶ εἰς τὸ διδακτῆριον ἀνερχομένων διαμένουσι χοῖροι. Πλὴν βάθρων τινῶν οὐδὲν ἕτερον διδακτικὸν ὄργανον ὑπάρχει. Ὁ ἐκ Σπαρτίλα τρίτοβάθμιος δημοδιδάσκαλος, ἔνδεκα δὲ ἐτῶν ὑπηρεσίαν ἔχων ἱερεὺς καὶ ἐφημέριος ἐν τῷ χωρίῳ Δ.Σ. οὐδεμίαν ἔχει διδασκαλικὴν ἐπιτηδεϊότητα.

2. Δημοτικὸν σχολεῖον Ἐπισκέψεως

«Τὸ χεῖριστον πάντων τῶν ὄσων εἶδον σχολείων εἶναι τὸ ἐν Ἐπισκέψει. Ὁ τρίτοβάθμιος, εἴκοσι πέντε δὲ ἐτῶν ὑπηρεσίαν ἔχων διδάσκαλος Γ.Π. συμβολαιογράφος ὢν, ὅπως ἐστραμμένος εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ τοῦτο, οὐδέποτε διδάσκει τοὺς μαθητάς, ἀλλὰ μισθώσας ἀνάγωγόν τι καὶ ἀπαίδευτον παιδάριον καὶ ἐγκαταστήσας αὐτὸ εἰς τὸ ἀθλιώτατον τοῦτο σχολεῖον, αὐτὸς ἀπέρχεται εἰς τὰς διαφόρους κώμας, ὅπως συντάσσει συμβόλαια. Οὔτε ἀναιδέστερον εἶδος διδασκαλικῆς ἀσυνειδησίας συνήντησά ποτε ἐν τῷ βίῳ μου τῷ διδασκαλικῷ οὔτε οἰκτρότερον σχολεῖον τοῦ ἐν Ἐπισκέψει. 43 μαθηταί φοιτῶσιν εἰς αὐτὸ ἀπὸ 6—17 ἐτῶν. Πλὴν ἀθλίας τινὸς ἀναγνώσεως οὐδὲν, ἀπολύτως οὐδὲν ἕτερον ἐπίστανται οἱ ἡβάσκοντες μαθηταί τοῦ μοναδικοῦ τούτου σχολείου.

Τὸ διδακτῆριον εἶναι στενόν, πλὴν δὲ κακοσχηματισμένων τινῶν θρανίων οὐδὲν ἄλλο σχολικὸν ἐπιπλὸν ὑπάρχει ἐν αὐτῷ».

Ἡ ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων Κερκύρας μᾶς ἔδωσε τίς ἐξῆς πληροφορίες γιὰ τὴ σημερινὴ λειτουργία τῶν σχολείων αὐτῶν.

Στὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ Σπαρτίλα φοιτούσανε τὸ σχολικὸν ἔτος 1930—1931 110 μαθηταί. Ὑπηρετοῦν σ' αὐτὸ δυὸ πτυχιούχοι τοῦ Διδασκαλείου δημοδιδάσκαλοι. Τὸ διδακτῆριον εἶναι πολὺ καλόν, καὶ ἔχει θρανία διέδρα, ἔχει γεωγραφικοὺς χάρτες, ἀριθμητήριον, ὑδρόγειον σφαῖρα κ.λ.

Στὸ σχολεῖο τῆς Ἐπισκέψεως φοιτούσανε τὸ ἴδιον ἔτος 115

μαθηταί. Ὑπηρετοῦνε δὲ σ' αὐτὸ δύο φίλεργοι δημοδιδάσκαλοι. Τὸ σχολεῖο ἔχει ὅσα ἐπιπλα καὶ ἐποπτικά μέσα χρειάζονται γιὰ τὴν καλὴ λειτουργία του.

3. Σχολεῖον Καρουσάδων (Οἰκογένεια 280).

«Διδακτῆριον ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπάρχουσι τέσσαρα θρανία καὶ εἰς μαυροπτινάξ ὑπὸ τὸ εἰκονοστάσιον καὶ ἐδῶ ἔρχονται οἱ 42 μαθηταί τοῦ σχολείου, οἱ ὑπολειφθέντες ἐκ τῶν 70 ἐγγεγραμμένων, οἵτινες φοιτῶσι τακτικῶς διδασκόμενοι ὑπὸ τοῦ δευτεροβαθμίου καὶ ἐξαετῆ ὑπηρεσίαν ἔχοντος ἱερέως καὶ ἐφημερίου Β.Ν. ἀνδρὸς σεβασμιωτάτου καὶ διδασκάλου ἀρίστου διδάσκοντος καὶ παιδεύοντος καλῶς ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τοὺς μαθητάς του».

Στὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ φοιτοῦσανε τὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 224 μαθηταί. Ὑπηρετοῦν ἐκεῖ τρεῖς πτυχιούχοι τοῦ Διδασκαλείου δημοδιδάσκαλοι. Τὸ σχολεῖο ἔχει τὰ ἀπαραίτητα ἐπιπλα καὶ ἐποπτικά μέσα. Στὰ 1882 φοιτοῦσανε στὸ σχολεῖο αὐτὸ 42 μαθηταί καὶ στὰ 1930 224, ἐξαπλασιαστικῆ λοιπὸν ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν καὶ ἐτριπλασιάσθη τὸ προσωπικόν. Οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ ὀμιλοῦνε πολὺ εὐγλωττα γιὰ τὴν πρόοδο ποὺ ἔγινε στὴ δημοτικὴ μας ἐκπαίδευση τὴν τελευταία εἰκοσαετία. Πρὸ 50 χρόνων καὶ τὰ σχολεῖα εἶταν πάρα πολὺ λίγα καὶ οἱ μαθηταί ποὺ φοιτοῦσαν ἀποτελοῦσαν τὰ 4ο)ο τοῦ συνόλου τῶν κατοίκων. Σήμερα καὶ τὰ σχολεῖα πολλαπλασιαστήκανε καὶ οἱ μαθηταί ποὺ φοιτοῦνε εἶναι 12ο)ο.

4. Δημοτικὸν σχολεῖον Ἀγραφῶν

«Τὸ παράδοξον τοῦτο καὶ ὅλως ἰδιόρρυθμον σχολεῖον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ παρά τοῖς νεωτέροις διδασκάλοις ὡς πρότυπον πιστότατον τῶν πρὸ 300 καὶ 400 ἐτῶν ὑπαρξάντων ἐν τῷ Ἔθνει ἡμῶν σχολείων. Ἡ περιγραφή τοῦ σχολείου τούτου οὔτε τὸ ἑκατοστὸν τῆς ἐντυπώσεως δύναται νὰ γεννήσῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην ἐκείνης, ἣν ἐμπνέει εἰς τὸν ἐπισκεπτόμενον αὐτὸν ἡ ἄμεσος τῶν ἐν αὐτῷ γινομένων ἀντίληψις. Ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, τῆς μὴ ἐπὶ καθαριότητι διακρινομένης κώμης ταύτης, ὑπάρχουσι θρανία τινὰ κάκιστα. Ἐπὶ τούτων δὲ κάθηται 33 μαθηταί ρυπαρώτατοι, ἀηδέστατα ἀπόζοντες, τέλεον ἀνάγωγοι, ἐπιτηδειότητά τινα μόνον ἐν τῇ γραφῇ καὶ τῇ ἀριθμη-

τική κερτημένοι. Ὁ τρόπος τῆς ἀναγνώσεως εἶναι τι παράδοξον. Τοιοῦτόν τι οὐδέποτε συνήντησα κατὰ τὸν πολυχρόνιον διδασκαλικόν μου βίον ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις. Ἀνάλογόν τι τούτου συμβαίνει ἐν τοῖς τῶν κατωτάτων τάξεων τῶν Ἰουδαίων ἐλεινοτάτοις σχολείοις. Δι' ἔρρινου, συρομένης καὶ μονοτόνως ἀπηχούσης μεγάλης φωνῆς ἀναγινώσκουσιν οἱ πρὸς τοῦτο πρῶτον ἐπιμελῶς καὶ σφόδρα γελοῖως κατασχηματιζόμενοι μαθηταὶ κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀτέχνων καὶ βαναύσων ἐκείνων ἱεροφαλτῶν, οἵτινες ἀλαζονικώτατα παρασκευαζόμενοι ὅπως τὸ «εἰς τὸ ρεῦμα τῆς ζωῆς μου» ψάλωσιν ἀηδῖαν τοῖς παρισταμένοις ἀκροαταῖς οὐ σμικρὰν προξενούσιν. Ἡ μόνη μέθοδος εἶναι τὸ κατώτατον εἶδος τῆς ἀποστηθίσεως. Ὁ διδάσκαλος οὗτος διδάσκει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον βεβαίως ἐπὶ 30 ἔτη τοὺς Ἑλληνοπαιδας».

Στὸ σχολεῖο αὐτὸ γραφτήκανε τὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 115 μαθηταὶ, ὑπηρετοῦνε δὲ σ' αὐτὸ δυὸ πτυχιούχοι τοῦ Διδασκαλείου δημοδιδάσκαλοι.

5. Σχολεῖον Γαρδελάδων

«Οἱ 23 μαθηταὶ τοῦ 17 ἐτῶν ὑπηρεσίαν ἔχοντος τριτοβαθμίου διδασκάλου Θ.Κ. οἱ φοιτῶντες εἰς τὸ ἄρκετὰ μὲν ὑψηλὸν καὶ εὐάερον κάκιστα δὲ ἀπόζον ἄστεγον καὶ ἄνευ θυρίδων σχολεῖον τοῦτο, εἰς ὃ κλίμαξ ὑψηλὴ σαθροτάτη, ὅλη τρέμουσα ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἀνερχομένου φέρει, εἶναι κατὰ μέγα μέρος μὲν ρυπαρώτατοι, ἀλλ' ἄρκετὰ εὖ ἠγμένοι γνωρίζοντες προσέτι νὰ ἀναγινώσκωσι, νὰ γράφωσι καὶ τὰ ἀριθμῶσιν ἄρκετὰ καλῶς. Τὴν Ἱστορίαν καὶ Γεωγραφίαν ἀπλῶς ἀποστηθίζουσιν».

6. Σχολεῖον Λιαπάδων

«Ὁ δικολάβος καὶ συμβολαιογράφος, 11 δὲ ἐτῶν ὑπηρεσίαν ἔχων τριτοβάθμιος δημοδιδάσκαλος Ν.Β. ἔχει τὸν αὐτὸν βαθμὸν τῆς διδασκαλικῆς εὐσυνειδησίας, ἦν εὐρομεν παρὰ τῷ συμβολαιογράφῳ τῆς Ἐπισκέψεως, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς τῶν 35 ρυπαρωτάτων καὶ ἀμαθεστάτων μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τὰ γράμματα ἐπίδόσεως. Οἱ ἐν τῷ ἀθλιωτάτῳ σχολεῖῳ τῶν Λιαπάδων διδασκόμενοι 35 μαθηταὶ δύνανται μόνον μηχανικῶς νὰ ἀναγινώσκωσι πῶς. Ἄλλην γνῶσιν ἢ ἐπιτηδειότητα οὐδεμίαν ἔχουσιν».

7. Σχολεῖον Ἀλεποῦς

Ὁ 25 ἐτῶν ὑπηρεσίαν ἔχων τριτοβάθμιος διδάσκαλος Ι.Κ. Ἰερεὺς καὶ ἐφημέριος εἰς Γαρίτσαν ἐν ἀθλιωτάτῳ καὶ δυσωδισταίῳ καὶ ζυῦφίων ὀχληροτάτων καταμέστῳ ὑπογείῳ εἶχεν 12 ρυπαρωτάτους, ἐντελῶς ἀναγώγους καὶ τέλειον ἀμαθεστάτους μαθητάς εἰς δύο παγκάκιστα θρανία συμπιεσμένους, ἔχοντας πρὸ αὐτῶν πολὺμορφα διδακτικὰ βιβλία καὶ ἐδίδασκε δῆθεν αὐτούς. Παρόμοια σχολεῖα ἀπαντῶνται μόνον ἐν ταῖς ρυπαρωτάταις Ἰσραηλιτικαῖς συνοικίαις τῆς Θεσσαλονίκης».

8. Σχολεῖον Ἀφρας

«Πολλὰ εἶναι τὰ ἄθλια διδακτήρια ἐν τῇ νήσῳ Κερκύρα, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι τὸ πάντων ἀθλιώτατον. Ἄν τὸ τῆς Ἀλεποῦς εἶναι παρόμοιον τοῖς ρυπαρωτάτοις ἑβραϊκοῖς, τοῦτο εἶναι πολὺ καὶ ἐκείνου ἀθλιώτερον. Οὔτε οἱ πενέστεροι τῶν ἑβραίων πέμπουσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς οὕτω ἄθλια σχολεῖα. Οὐδεμία περιγραφή δύναται νὰ ἀπεικονίσῃ τὴν ἀθλιότητα τοῦ ἐν Ἀφρα σχολείου. Ὁ ἀξιόλογος τριτοβάθμιος καὶ 15 ἐτῶν ὑπηρεσίαν ἔχων διδάσκαλος τῆς Ἀφρας Ε.Κ. εἶναι ἐφημέριος Κομπιτσιῦ (κατοικεῖ ἐν Ἀλεποῦ, διδάσκει ἐν Ἀφρα καὶ εἶναι ἐφημέριος ἐν Κομπιτσιῶ) διδάσκει 35 κατὰ γῆς ἐξηπλωμένους ρυπαρωτάτους μαθητάς τῇ ἀληθείᾳ ὄχι κακῶς. Οἱ μαθηταὶ φοιτῶσιν ὅσον τὸ δυνατόν ἀτακτότερον καὶ ἑλλιπέστερον».

Στὸ σχολεῖο αὐτὸ φοιτούσανε τὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 164 μαθηταί, ὑπηρετοῦνε δὲ σ' αὐτὸ δύο δημοδιδάσκαλοι. Τὸ διδακτήριον εἶναι ἄριστον, ὑπάρχουνε δὲ στὸ σχολεῖο δίδρα θρανία καὶ ἀρκετὰ ἐποπτικά μέσα.

9. Σχολεῖον Γαστουρίου

«Τὸ χωρίον ἔχει 254 οἰκογενείας, εἰς τὸ σχολεῖον δ' αὐτοῦ φοιτῶσιν ἀτάκτως μόνον 44 μαθηταί. Τὸ διδακτήριον εἶναι λίαν στενὸν καὶ ἔχει ἄθλια τινα θρανία. Ὁ δευτεροβάθμιος διδάσκαλος Α.Β. ἐπίσταται μὲν πως τὰ διδασκόμενα, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν αὐτόχρημα παραδόξων του τρόπων ὀλίγον κατορθοῖ νὰ παιδεύῃ τοὺς μαθητάς του».

Τὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 φοιτούσανε στὸ σχολεῖο τοῦτο 150 μαθηταί, ὑπηρετοῦνε δὲ σ' αὐτὸ τρεῖς πτυχιούχοι τοῦ Διδασκαλείου δημοδιδάσκαλοι. Ἐχει πολὺ καλὸ διδακτήριον καὶ ἀρκετὰ ἐπιπλα καὶ ἐποπτικά μέσα.

10. Σχολεῖον Πέλεκας

«Δὲν εὐρομεν τὸν 7 ἐτῶν ὑπηρεσίαν ἔχοντα πρωτοβάθμιον διδάσκαλον Σ.Π. εὐρομεν ὅμως τὸ κλειδίον τοῦ ἀρκετὰ μὲν εὐ-
αέρου καὶ εὐρυχώρου, ἀκαθάρτου δὲ καὶ ἄνευ στέγης σχολείου,
εἰς ὃ συναθροίσαντες καὶ ἐξετάσαντες ὀλίγους ἐκ τῶν 16 ἀτά-
κτως φοιτῶντων ρυπαρῶν καὶ ἀκόσμων μαθητῶν τοῦ σχολείου
τούτου, εἶδομεν ὅτι ἡ ἐν τοῖς γράμμασι προκοπὴ αὐτῶν ἰσοῦ-
ται τῷ μηδενί».

11. Σχολεῖον Βαρυπατάδων

«Εἰς τὸ ἐν πᾶσιν ἄθλιον σχολεῖον τῶν Βαρυπατάδων φοιτῶ-
σιν ἀτακτότατα 32 ὄχι ζωηρά, πένθιμον μᾶλλον ὄψιν ἔχοντα
καὶ ἀμαθέστατα παιδιά, οὐδὲν ἕτερον πλὴν τῆς γραφῆς γινώ-
σκοντα. Οἱ εἰς δύο τάξεις διηρημένοι ἀμβλύτατοι οὗτοι μα-
θηταὶ διδάσκονται ὑπὸ τοῦ 20 ἐτῶν ὑπηρεσίαν ἔχοντος τριτο-
βαθμίου διδασκάλου Δ.Α., ἐφημερίου τοῦ χωρίου, ὡς κάκιστα».

12. Σχολεῖον Γιαννάδων (Οἰκογένεια 200)

«Ὅμοιον, ἴσως καὶ κατώτερον τοῦ ἐν Βαρυπατάδες ἀθλιω-
τάτου σχολείου εἶναι τὸ μόνον ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ σχολεῖον τῶν
Γιαννάδων.

Οἱ 54 μαθηταὶ αὐτοῦ φοιτῶσιν ἀτακτότατα καὶ ἑλλιπέστατα
(ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ Μαΐου οὐδεὶς μαθητῆς σχεδὸν
φοιτᾷ εἰς τὸ σχολεῖον ὄχι πρὸς μεγάλην δυσἀρέσκειαν, πιστεύω,
τοῦ διδασκάλου) εἶναι σφόδρα ρυπαροὶ καὶ ἀπιστεύτως ἀ-
γροῖκοι, ἀκόσμοι καὶ ἀμαθεῖς. Ὁ 36 ἐτῶν ὑπηρεσίαν ἔχων τρι-
τοβάθμιος διδάσκαλος εἶναι ἱερεὺς καὶ ἐφημέριος ἐν τῷ χωρίῳ
οὐδαμῶς κινούμενος ἐν τῷ σχολείῳ καὶ οὐδὲν τῶν ἐν αὐτῷ ἐν-
νοῶν. Τὸ διδακτήριον εἶναι ἀθλιώτατον, τὰ ἐν αὐτῷ ὀλίγα
θρανία παγκάκιστα καὶ ρυπαρά, διδακτικὴ δὲ μέθοδος τοῦ δι-
δασκάλου εἶναι ἡ ἀποστήθισις.

Οἱ τῶν κωμῶν Βάτου, Κοκκίνι, Ρόπα καὶ Κανακάδων παῖδες
εἰς οὐδὲν σχολεῖον φοιτῶσιν».

13. Σχολεῖον Ἁγίου Ματθαίου (Οἰκογένεια 275)

«Τὸ σχολεῖον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν χειρίστων τῆς νήσου, διότι
τὸ διδακτήριον εἶναι μὲν εὐάερον ἀλλὰ πολὺ ὑπόσαθρον καὶ ρυ-
παρόν, ἐκ δὲ τῶν διδακτικῶν ὀργάνων ὑπάρχουσι μόνον 4
παγκάκιστα θρανία καὶ διάφοροι ρυπαροὶ καὶ ἄχρηστοι πί-

νακες έξ ἀηδεστάτων ἤλων διὰ ρυπαρῶν σχοινίων αἰωρούμενοι. Οἱ 67 ρυπαροὶ μαθηταὶ τοῦ σχολείου τούτου φοιτῶσι λίαν ἀτάκτως καὶ ἐλλιπῶς. Τινὲς τούτων φοιτῶσιν ἡμέρας τινὰς μόνον καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Κατὰ τὸν καιρὸν δὲ τῆς συγκομιδῆς τῶν ἐλαιῶν μένουσι μόνον οἱ ἀσθενικοὶ καὶ μικρότατοι ἐν τῷ σχολεῖω. Οἱ μαθηταὶ οὗτοι φαίνονται διηρημένοι εἰς τρεῖς τάξεις, ἀλλὰ πράγματι εἶναι τόσαι αἱ τάξεις ὅσοι καὶ οἱ μαθηταί. Ἡ 15 μαθητὰς ἔχουσα ἀνωτάτη τάξις ἀναγινώσκει μετριώτατα, τῆς Ἀριθμητικῆς, τῆς Γραμματικῆς, τῶν Ἱερῶν καὶ τῆς Γεωγραφίας ἔχουσα γνώσεις ἴσας τῷ μηδενί. Ἡ ἐπικρατοῦσα καὶ ἐν τῷ σχολεῖω τούτῳ μέθοδος εἶναι ἡ ἀποστήθισις. Τὰ ἐν ταῖς χερσίν τῶν μαθητῶν βιβλία εἶναι ρυπαρὰ καὶ ἄλλοι μὲν ἔχουσιν ἐξ τοιαῦτα, ἄλλοι δὲ οὐδέν, τινὲς δὲ οὐδὲ ἀβάκκια ἔχουσιν. Ἡ ἐν τῷ σχολεῖω ἐργασία τοῦ 32 ἐτῶν ὑπηρεσίαν ἔχοντος δευτεροβαθμίου διδασκάλου Ν.Κ. φαίνεται σφόδρα ἀντίθετος τῆς ἀγαθῆς φήμης, ἣν ἔχει ὁ δεξιὸς οὗτος καὶ στωμύλος ἄνθρωπος. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἤρχοντο ἄλλοτε καὶ ἐξ ἄλλων χωρίων μαθηταί, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἀνάγωγοι μαθηταὶ τοῦ Ἁγίου Ματθαίου ἐκακοποιοῦν τοὺς ξένους τούτους μαθητὰς, ἔπαυσαν νὰ φοιτῶσιν ἐξ ἄλλων κωμῶν παιδία εἰς τὸ κακὸν τοῦτο σχολεῖον».

Αὕτη εἶναι ἡ σκοτεινὴ εἰκόνα τῆς λειτουργίας τῶν δημοτικῶν σχολείων στὰ 1882 πού μᾶς δίνει μὲ τὴν ἔκθεσή του ὁ μακαρίτης Παπαμάρκος ὁ πιὸ ἀρμόδιος ἀπὸ ὅλους νὰ ἐννοήσῃ βαθιὰ καὶ νὰ κρίνῃ ὀρθὰ τὴν κατάστασή τους. Εἶναι περίεργο πῶς στὴ μυροβόλο νῆσο Κέρκυρα, πού δὲν αἰσθάνθηκε τὸν Τουρκικὸ ζυγὸ, πού ἔμεινε 50 χρόνια ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ πιὸ φιλελεύθερου κράτους, λειτουργοῦσαν τόσο κακὰ τὰ δημοτικά σχολεῖα 20 χρόνια ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἔνωση μὲ τὸ ἐλεύθερο κράτος. Φαίνεται πῶς ἡ περίφημη Ἴόνιος Ἀκαδημία στὴν παλαιότερη ἐποχὴ καὶ τὰ διάφορα ἀνώτερα καὶ κατώτερα σχολεῖα στοὺς νεώτερους χρόνους εἶχαν προορισμὸ νὰ μορφώνουνε τὰ παιδιὰ τῆς ἀριστοκρατίας καὶ πλουτοκρατίας. Γιὰ τὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν τοῦ λαοῦ λαβαίνανε τέτια φροντίδα πού στὰ περισσότερα χωριά δὲν ὑπῆρχανε σχολεῖα καὶ ὅπου ὑπῆρχαν εἶχαν τέτιες καὶ τόσες ἐλλείψεις πού δὲν ἀποδίνανε κανένα καρπὸ. Αὕτη εἶταν ἡ συμπεριφορὰ ἐκείνων πού διεύθυναν τὴν Ἐκπαίδευση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τέλεια ἀδιαφορία γιὰ τὴν πνευματικὴ του ἀνάπτυξη καὶ τέλεια ἐγκατάλειψη. Ἀφοῦ στὴν Κέρκυρα εἶταν οἰκτρὴ καὶ ἀξιοθρήνητη ἡ κατάσταση τῶν

δημοτικῶν σχολείων, ὅπως τόσο παραστατικὰ μᾶς ἐκθέτει ὁ μακαρίτης Παπαμάρκος, καθέννας φαντάζεται ποιά θὰ εἶταν ἡ κατάσταση τῶν δημοτικῶν σχολείων τότε στὰ ἄλλα διαμερίσματα τοῦ Κράτους. Οἱ ἐκθέσεις τῶν ἄλλων ἐπιθεωρητῶν, ποὺ ἐπιθεωρήσανε τὸν ἴδιο χρόνο τὰ σχολεῖα τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν θὰ μᾶς εἰποῦνε σὲ ποιά κατάσταση βρισκόνταν τότε τὰ δημοτικά σχολεῖα τῆς πατρίδας μας.

14. Γενικὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἐκθεση τοῦ Παπαμάρκου

«1. Πάντα τὰ μόρια, ἐξ ὧν συναποτελεῖται τὸ σχολεῖον εἶναι ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις ὄχι ὑγιᾶ.

2. Οἱ πλεῖστοι τῶν δημοδιδασκάλων εἶναι ἄχρηστοι καὶ ἐπιβλαβεῖς, ἐλάχιστοι δὲ ἀγαθοί.

3. Τὰ διδασκῆρια εἶναι γενικῶς εἰπεῖν ἄθλια.

4. Αἱ ἐφορευτικαὶ ἐπιτροπαὶ ἀκατάλληλοι καὶ ἄχρηστοι.

5. Τὰ διδασκτικὰ ὄργανα καὶ σκευὴ κάκιστα καὶ ἐλλιπέστατα.

6. Τὰ διδασκτικὰ βιβλία ἀκατάλληλα.

7. Αἱ διδασκτικαὶ μέθοδοι ἐντελῶς ἀψυχολόγητοι.

8. Οἱ παιδαγωγικοὶ τρόποι ἥκιστα παιδαγωγικοί.

9. Τὸ θῆλυ φύλον οὐδαμοῦ φοιτᾷ εἰς τὰ σχολεῖα, εἶναι σύμπαν ἐντελῶς ἀγράμματον καὶ ἀπαίδευτον.

10. Τοῦ ἄρρενος φύλου μόνον τὸ δέκατον φοιτᾷ εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τοῦτο ὅλως ἀτάκτως καὶ ἐλλιπέστατα.

11. Οἱ περὶ καθολικῆς καὶ ἀναγκαστικῆς παιδείας τῶν Ἑλληνοπαίδων νόμοι τοῦ Κράτους οὐδαμῶς λειτουργοῦσιν, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν ποτε νὰ λειτουργήσωσιν, οὕτως ἐχόντων τῶν κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, τοὺς δημοδιδασκάλους καὶ τοὺς δημάρχους.

12. Γενικῶς εἰπεῖν πλὴν τῆς μηχανικῆς ἀναγνώσεως, τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἀριθμῆσεως οὐδὲν ἄλλο διδάσκονται καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐθίζονται οἱ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις φοιτῶντες ἄγαν εὐάριθμοι Ἑλληνόπαιδες.

13. Ἐπικρατέστερος χαρακτήρ τῶν μαθητῶν εἶναι ἡ τελεία ἀγροικία, τὸ ὠμὸν καὶ ἄξεστον τοῦ ἠθους, ἡ παντοειδῆς σκαιότης καὶ ἡ καταπληκτικὴ ρυπαρότης.

14. Τὰ κατὰ τοὺς δημοδιδασκάλους ἔχουσι κάκιστα καὶ ἡ διδακτικὴ αὐτῶν ἰκανότης καὶ ἡ ἐμπειρία εἶναι ἐλλιπέσταται, καὶ ἡ κοινωνικὴ τῶν θέσις ταπεινοτάτη, καὶ ὁ μισθὸς τῶν εὐτελέστατος καὶ ὁ τρόπος τῆς λήψεως αὐτοῦ ἐξευτελιστικὸς καὶ ἡ παντοδαπὴ ἐκ τῶν πολυμόρφων μερῶν ἐξάρτησις ἐπαχθεστάτη καὶ ἐπιβλαβεστάτη.

15. Ἀτελέστερος τύπος δημοτικοῦ σχολείου τοῦ παρ' ἡμῖν ὑπάρχοντος δὲν εἶναι δυνατός.

16. Ἄν καὶ τὰ ἄλλα δημοτικὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος εἶναι παρόμοια ἐκείνοις τὰ ὁποῖα εἶδον, ἀνάγκη ἐθνικὴ ἀπόλυτος καὶ ἐπείγουσα ὑπάρχει ριζικῶς ταῦτα νὰ διοργανωθῶσιν».

15. Πῶς ἀμείβονταν οἱ διδάσκαλοι

«Ἐν εὐτυχίᾳ ἐκτάκτω 48,10 δραχμὰς λαμβάνουσι κατὰ μῆνα οἱ τῶν χωρίων δημοδιδάσκαλοι, 62,30 δὲ οἱ τῶν κωμοπόλεων. Συνηθέστατα ὅμως λαμβάνουσιν οἱ μὲν μόλις 45, οἱ δὲ μόλις 30 δραχμὰς κατὰ μῆνα. Ἡ ἐργασία, ἣν ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις ἐργάζονται οἱ ταλαίπωροι οὗτοι δημοδιδάσκαλοι, θὰ ἦτο ἄδικον καὶ παράλογον νὰ ἀπαιτήσῃ τις νὰ εἶναι πολὺ βελτίων τῆς ὑπαρχούσης, ἣτις γενικῶς εἰπεῖν κακὴ οὔσα εἶναι ἐν τούτοις ὅλως ἀνάλογος πρὸς τὴν θέσιν, ἣν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ οἱ τῶν εὐτελεστάτων ὑπηρετῶν καὶ τῶν χυδαιοτάτων ἵπποκόμων καὶ μαγείρων γλισχροτέρων μισθοδοτούμενοι ἀξιολύπητοι τῆς Ἑλλάδος δημοδιδάσκαλοι. Ἐάν δὲ εἰς ταῦτα πάντα προσθέσῃ τις καὶ τὴν παντελεῖαν εἰς τὴν ἑαυτῶν τύχην ἐγκατάλειψιν καὶ τὴν παντοειδῆ ἐξάρτησιν αὐτῶν ἐκ πολυμόρφων ἀρχῶν, τὴν ἔλλειψιν παντὸς μέσου διδακτικοῦ, τὴν ἀτακτον καὶ ἐλλιπῆ φοίτησιν τῶν ὀλιγίστων Ἑλληνοπαίδων, τῶν φοιτῶντων εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα, τῶν διδακτηρίων τὴν ἀπαράμιλλον ἐλεεινότητα, τῶν διδακτικῶν βιβλίων τὴν ἀκαταλληλότητα, τὴν οὐδαμῶς οὐδέποτε κτηθεῖσαν διδακαλικὴν αὐτῶν παιδείαν, τὰς παντοδαπὰς περιὑβρίσεις καὶ ἐξευτελισμοὺς καὶ προπηλακισμοὺς καὶ ἀπειλὰς πάντων καὶ πασῶν, λογικὴν μὲν καὶ σφόδρα φυσικὴν θὰ εὕρῃ τὴν ἀμετρον ἐλεεινότητα τοῦ κρηπιδώματος τούτου τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν εὐημερίας, τῶν δημοτικῶν σχολείων, θαυμασμοῦ δὲ πολλοῦ ἄξιον καὶ ἐλπίδων χρηστῶν πάροχον τὸ φαινόμενον καθ' ὃ ὑπάρχουσι καὶ τινες δημοδιδάσκαλοι, ἐλάχιστοι βεβαίως καὶ ἐν τοιοῦτοις κακοῖς ἀναστρεφόμενοι ἄξιοι ἐπαίνων καὶ σεβασμοῦ ἐπὶ τῇ ἀγαθῇ

ἐν τοιούτοις σχολείοις ἐργασία αὐτῶν. Καὶ τοῦ Πεσταλότση ἡ θερμότης διδασκαλικῆ καρδία καὶ τῶν μεγάλων τοῦ Γένους ἡμῶν διδασκάλων ἡ πύρινος ψυχὴ θὰ κατεμαραίνετο καὶ θὰ κατεψύχετο περικυλινδουμένη ἐν σχολικαῖς περιστάσειν οὕτω χαλεπαῖς. Ὁ βουλευτής, ὁ δήμαρχος, ἡ ἐφορευτικὴ ἐπιτροπὴ, οἱ ἐπόπται, ὁ ταμίας, ὁ τοκογλύφος, οἱ γονεῖς τῶν παιδῶν, οἱ παῖδες αὐτοὶ λάξ πατοῦσι τὸν ἀνίσχυρον καὶ ἀπροστάτευτον δημοδιδάσκαλον ἀπειλοῦντες αὐτὸν ἐκάστοτε, περιφρονοῦντες αὐτόν. Ἄν λοιπὸν οἱ τοῦ Ἔθνους ἡμῶν δημοδιδασκαλοὶ εἰς τὴν φωνὴν τῆς αὐτοσυντηρήσεως ὑπέεικοντες ἐγκαταλείψωσι τὴν διὰ δυσχερειῶν μὲν δυσβάτων ἄγουσαν εἰς τὸ βάραθρον δὲ ἀποτελευτῶσαν ὀρθὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος αὐτῶν καὶ λοξοδρομοῦσιν εἰς κόλακας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ εἰς τυφλὰ ὄργανα τῶν ὀρέξεων πάντων τούτων τῶν πολυειδῶν ἀρχόντων οὐχὶ σπανίως μεταβαλλόμενοι, τὸ πρᾶγμα εἶναι ὅλως φυσικόν. Παρὰ φύσιν δὲ καὶ ὅλως ἀπροσδόκητον εἶναι τὸ ἐναντίον τούτου, ἢ παρ' ἡμῖν ὑπαρξίς ἔστω καὶ ὀλίγων δημοδιδασκάλων ἀξίῶν νὰ τιμήσωσι τὸ διδασκαλικὸν ὄνομα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ.

Τί δὲ ἡδύνατο καὶ ὁ τεχνικώτατος καὶ ἐνθουσιωδέστατος Γερμανός, Ἐλβετὸς ἢ Ἄγγλος διδάσκαλος νὰ πράξῃ ἕαν ἐρρίπτετο αἴφνης εἰς τὴν μισογάκειαν ταύτην τῆς παντοδαπῆς Ἑλληνικῆς ἀθλιότητος; Πάντως ἡ ἀπελπίσις θὰ ἐμάραινε τὸν ζῆλον αὐτοῦ, σφόδρα δὲ δυσανασχετῶν θὰ ἐγκατέλειπε καὶ σχολεῖον καὶ ἄρχοντας σχολικοὺς καὶ μισθάριον εὐτελέστατον καὶ θὰ ἐγίνετο κάπηλος, ἵνα εὐχερέστερον καὶ μᾶλλον ἀνεξάρτητον βίον τῇ ἑαυτοῦ οἰκογενεῖᾳ παράσχη. Καὶ ἐν τούτοις ἐν Ἑλλάδι εὐρίσκονται ὀλίγοι δημοδιδάσκαλοι, ὧν τὴν ἐν τῷ σχολεῖῳ ἐργασίαν θὰ ἐζήλευον καὶ αὐτοὶ οἱ περὶ πάντα τὰ σχολικὰ ἐπιμελέστατοι Γερμανοί. Τοῦτο εἶναι θαυμάσιον. Ἀριδῆλως δὲ καταδεικνύει ὁποῖά τινα θὰ ἀπέβαινον τὰ ἡμέτερα σχολεῖα καὶ ὁποῖα θὰ ἦτο ἡ τοῦ λαοῦ ἡμῶν κατάστασις, ἕαν καὶ τὸ δέκατον μόνον τῶν διδασκαλικῶν μέσων εἶχον οἱ Ἕλληνες δημοδιδάσκαλοι ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἐν ἄλλαις χώραις οἱ πολλῶ μὲν εὐτυχέστεροι οὐδαμῶς δὲ εὐφυέστεροι συνάδελφοι αὐτῶν. Ἡ ἐκ τῆς ἐπιθεωρήσεως 30 δημοτικῶν σχολείων τῆς νήσου Κερκύρας ἐντύπωσίς μου ἦτο ὁμοία τῇ ἐντυπώσει, ἣν αἰσθάνεται τις σφόδρα περὶ τὴν Μουσικὴν εὐαισθητῶς ἔχων φιλόμουσος ἄνθρωπος πληττόμενος τὰ ὦτα ὑπὸ φθόγγων τερατωδῶς παραφρονούντων.

Παρά τὴν γοητευτικῶς λαμπρὰν φύσιν τῆς Ἑλληνικῆς γῆς τὰ ρυπαρὰ καὶ ἐτοιμόρροπα καὶ δυσώδη καὶ ὀχληρῶν ζωῶ-φίων κατὰ μέστα διδακτῆρια τῶν τέκνων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Παρὰ τὴν σπινηθρίζουσαν καὶ στίλβουσαν εὐφυΐαν τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας διδάσκαλοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αὐχμηροὶ καὶ ὑπάγροικοι καὶ ἀπαιδευτοὶ. Διδακτῆρια δυσώδη καὶ σκοτεινά, διδακτικὰ ὄργανα ἑλλιπέστατα καὶ ρυπαρώτατα, βιβλία δι-δακτικὰ ἀνελλήνιστα, μέθοδοι διδακτικαὶ ἀψυχολόγητοι, ἐφο-ρευτικαὶ ἐπιτροπαὶ ἀμαθεῖς καὶ ὕβριστικαί, δήμαρχοι καὶ βου-λευταὶ ἀπαιτητικοὶ καὶ ψυχροὶ, γονεῖς τῶν μαθητῶν ἄκο-σμοι, ταμίαι καὶ τοκογλύφοι ἀκάρδιοι. Παρὰ τὰς καταχρύσους στολὰς ἐνίων ὑπαλλήλων τοῦ Κράτους τὰ ράκη τοῦ δημοδιδ-ασκάλου, τοῦ οὐδενὸς δευτέρου ὑπαλλήλου τούτου τοῦ Κράτους. Παρὰ τὰ ἀνάκτορα τῶν ὀλβίων Ἑλλήνων καὶ τοὺς σταύλους τῶν ἵππων τῶν χλιδούντων Ἑλλήνων τὰ ἄθλια διδακτῆρια τῶν ἐν Ἰσραὴλ, Γιαννάδες καὶ Βαρυπατάδες ζωηρῶν καὶ εὐ-φυῶν Ἑλληνοπαίδων. Παρὰ τὰς βιβλιοθήκας οἱ ἄθλιοι τῆς Ἀναγνώσεως πίνακες τοῦ Κωνσταντινίδου καὶ οἱ ἰσχυροὶ Ἀ-τλαντες τοῦ Λαζαρίδου κατὰ στικτοὶ, αἱ τεθραυσμέναι διδα-σκαλικά καὶ τράπεζαι καὶ διὰ χονδροειδῶν καὶ ἀκατεργάστων ξύλων ὑποβασταζόμενα ξύλινα καὶ μελάντατα τοῦ Ἄλῃ-πα-σᾶ σκαμνία, αἱ δῆθεν διδασκαλικά καθέδραι καὶ τὰ δῆθεν τῶν μαθητῶν βάρβα. Βεβαιότατα τὴν πρώτην ἡμέραν μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς δουλείας καὶ ξενοκρατείας ἀπαλλαγὴν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους τοιαῦτα θὰ ἦσαν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, διότι οὔτε ἀτε-λέστερος οὔτε χείρων τοῦ ὑπάρχοντος τύπου αὐτῶν εἶναι δυνατόν.

Εἰκὼν τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι σχολείων παρομοία εὐ-ρίσκεται ἐν μὲν τῇ Εὐρώπῃ μόνον ἐν ταῖς σελίσιν τῆς ἱστορίας τῆς Παιδαγωγικῆς, ἐν αἷς περιγράφεται ἡ κατάστασις τῶν scho-λείων τῆς Γερμανίας ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ Λουθήρου, ἐν δὲ τῇ Τουρκίᾳ ἐν τοῖς ἀκόσμοις σχολείοις τῶν χοτζάδων καὶ ἐν ταῖς ρυπαραῖς ἀγέλαις τῶν ραββίνων. Ἐὰν δὲ τις ξένος θέλων νὰ σπουδάσῃ τὰ κατὰ τὸν βίον καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος διατελοῦσης ὑπὸ πολυχρόνιον ἐλευθερίαν ἤρχιζε τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ διοργανισμοῦ καὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων, ἔνθα ὁ πολὺς λαός, ἡ βᾶσις πάσης ἐλευθέρως πολιτείας παιδεύεται, ἀναγκαίως θὰ κατέληγεν εἰς συμπερά-σματα οὐχὶ ἐντελῶς σύμφωνα πρὸς τὴν φιλοτιμίαν ἡμῶν.

Νῦν ὁ δημοδιδάσκαλος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐν τῷ Ὑπουργεῖῳ

τμηματάρχου, ἐκ τοῦ νομάρχου, τοῦ ἐπάρχου, τοῦ δημάρχου, τῆς ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς, τῶν ἐπιθεωρητῶν, τῶν βουλευτῶν, τῶν γονέων τῶν μαθητῶν. Νῦν ὁ δημοδιδάσκαλος εἶναι καθόλου εἰπεῖν ἄπειρος τῶν κατὰ τὸ διδασκαλικὸν αὐτοῦ ἔργον καὶ τὴν σχολικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν, ἄμοιρος τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων, ἀγροῖκος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ φοφοδεῖς. Νῦν τὸ γλίσχρον αὐτοῦ μισθᾶριον δὲν ἐπιτρέπει νὰ ζῆ ἄνθρωπινώτερον τοῦ ἵπποκόμου, τοῦ μαγείρου, τῶν ὑποδηματοκαθαριστῶν, τοῦ κοινοτάτου χειρῶνακτος, τοῦ πενεστάτου χωρικοῦ, τῆς βαναύσου θεραπαίνης καὶ τῆς χυδαίας τροφοῦ. Ἡ δὲ ἄσφοος διάταξις τῶν κατὰ τὴν μισθοδοσίαν αὐτοῦ πικραίνουσα αὐτὸν καὶ ἐξευτελίζουσα ἔτι μᾶλλον ρίπτει κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην αὐτὸν εἰς τοὺς ὀξεῖς ὄνυχας τῶν τοκογλύφων τὰ ὅστ' ἄ μόνον τῶν ἀτυχῶν δημοδιδασκάλων μὴ ἐκσπώντων ἐκ τῶν ἐκ τῆς πείνης ἀπεξηραμένων καὶ ἐν κουρελλίοις περιτετυλιγμένων αὐχμηρῶν σωμάτων αὐτῶν! Νῦν ὁ τρόπος τοῦ βίου τοῦ δημοδιδασκάλου δὲν δύναται νὰ εἶναι διάφορος τοῦ τρόπου τοῦ βίου τοῦ εὐτελεστάτου χειρῶνακτος. Διότι ὁ μὲν τῶν μικροτέρων κωμῶν διδάσκαλος εἶναι ὠρισμένον ὑπὸ τοῦ Νόμου νὰ λαμβάνῃ 48,10 δραχμὰς μηνιαίως, ὁ δὲ τῶν κωμοπόλεων 62,30. Καὶ ἐν τούτοις οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐργάζονται 6 ὥρας τὴν ἡμέραν διὰ νὰ λαμβάνωσιν οἱ μὲν 2 περίπου δραχμὰς, οἱ δὲ 1,50.

Τῇ ἀληθείᾳ ὅσον κακὴ καὶ ἂν εἶναι ἡ καθόλου ἐν τοῖς σχολείοις ἐργασίᾳ τῶν δημοδιδασκάλων, πάντοτε εἶναι πολὺ ἀνωτέρα τῆς ἐργασίας ἀνθρώπων τόσον γλίσχρους ἀμειβομένων πρὸς περιφρόνησιν τοῦ διδασκαλικοῦ ἔργου καὶ περιύβρισιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας μισθοδοτουμένων ταλαιπῶρων Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων. Ὅταν δὲ εἰς αὐτὸ προστεθῶσι καὶ αἱ λοιπαὶ περὶ τὴν λῆψιν τοῦ γλίσχροτάτου αὐτῶν μισθᾶριον ἐλεεινότητες καὶ ταλαιπωρίαι, θὰ θαυμάσῃ τις τὴν δύναμιν τῆς ὑπομονῆς τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν. Κατὰ μῆνα ὀφείλει ὁ δημοδιδάσκαλος νὰ μεταβαίνει εἰς τὸ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ νομοῦ ἢ τῆς ἐπαρχίας ταμεῖον, ὅπως λάβῃ τὸν εὐτελέστατον μισθὸν του. Ἡ μετάβασις αὕτη συνεπάγεται 1) ἄργιαν τοῦ σχολείου καὶ 2) ταλαιπωρίαν καὶ δαπάνην διὰ τὸν διδάσκαλον ἐὰν δὲ ἡ δαπάνη αὕτη ὑπολογισθῇ εἰς 10 δραχμὰς, ἀποτελεῖ τὸ τέταρτον τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ἀσκόπως δαπανώμενον. Ἀλλὰ τὸ σκληρότερον πάντων εἶναι τὸ ἐξῆς. Μετὰ μακρὰν ταλαιπωρίαν κατάκοπος ἔρχεται ὁ διδάσκαλος ἀπὸ τὸ χωρίον του εἰς τὴν πρωτεύουσαν, πορεύεται εἰς τὸ ταμεῖον, διὰ νὰ λάβῃ

τὸν γλίσχρον μισθὸν τοῦ καὶ οὐχὶ σπανίως ἀκούει ἀπὸ τὸν ταμίαν «τὸ ταμεῖον δὲν ἔχει χρήματα σήμερον, ἔλα αὔριον». Αὔριον μεταβαίνει καὶ ἀκούει ἀπὸ τὸν κλητῆρα τοῦ ταμεῖου. «Σήμερον εἶναι ταχυδρομεῖον καὶ δὲν πληρώνει ὁ ταμίας, ἔλα αὔριον». Πότε τέλος πάντων θὰ παύσωσι τὰ βάσανα τῶν ταλαιπώρων τούτων μαρτύρων, οἵτινες Ἕλληνες δημοδιδάσκαλοι καλοῦνται; Ὁ διδάσκαλος ὡς σωτῆρα καταφεύγει τότε εἰς τὸν σεμνοπρεποῦντα τοκογλύφον, διὰ νὰ ἐξοφλήσῃ τὴν ἀπόδειξίν του. Κατευχαριστημένος δὲ καὶ βαθύτατα εὐγνωμονῶν λαμβάνει 40 δραχμὰς ἀντὶ τῶν 48,10, ἢ 55 ἀντὶ τῶν 52,30, ἔχει δὲ ἤδη ἐξοδύση καὶ 10 τοῦλάχιστον δραχμὰς διὰ τὸ εἰς τὴν πρωτεύουσαν ταξείδιον καὶ οὕτως ἔχων ἐν τῷ θυλακίῳ του 30 δραχμὰς ἐπανέρχεται μετὰ ταλαιπωρίαν τριῶν ἡμερῶν πρὸς τὴν ὡς τὰ νεόσσια τῆς χελιδόνος ἀνερωγμένον τὸ στόμα ὑπὸ τῆς πείνης ἔχουσαν καὶ μετὰ πόθου τὸν ταλαιπώρον πατέρα ἀναμένουσαν ρακένδυτον οἰκογένειάν του. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαιτήσῃ τις παρ' ἀνθρώπων οὕτως ἀστόργως ἐγκαταλελειμμένων καὶ περιϋβριζομένων μείζονα καὶ κρείσσονα τῶν ὑπ' αὐτῶν πραττομένων;»

6. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΚΘΕΣΕΩΣ

Νικ. Σπαθῆ ἐπιθεωρήσαντος τὰ δημοτικὰ σχολεῖα
τοῦ νομοῦ Τρικκάλων τὸ ἔτος 1882.

«Ἡ κατάστασις τῶν 57 σχολείων τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἅτινα ἐστάλην νὰ ἐπιθεωρήσω ἔχει ὡς ἑξῆς. Διδακτῆρια μὲν αὐτῶν ἐπτά μόνον εἰσὶ καλὰ ἢ μετ' ἐπισκευὴν καλὰ, δεκαεξὶ δὲ ἀνεκτά, εἴκοσι τρία ἐντελῶς ἄχρηστα ἢ καὶ παρακίνδυνα καὶ τέλος ἑνδεκα δὲν ὑπάρχουσιν. Ἐπειτα 33 μὲν σχολείων ἔλλειπousι τὰ ἀπαραίτητα ἐπιπλά, θρανία τε μαθητῶν καὶ διδασκάλων καθέδραι καὶ τὰ 57 δὲ σχολεῖα στεροῦνται τῶν ἀπαραιτήτων εἰκόνων, γεωγραφικῶν χαρτῶν καὶ μαύρων πινάκων. Ἐκ τῶν 59 διδασκαλισσῶν καὶ διδασκάλων τῶν ὀρισμένων νὰ ὑπηρετῶσιν εἰς ταῦτα ἔλειπον 4 διδασκάλισσαι καὶ 26 διδάσκαλοι. Δύο δὲ διδασκάλισσαι καὶ τέσσαρες διδάσκαλοι κλείσαντες τὰ σχολεῖά των εἶχον ἀναχωρήσῃ ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀδείας καὶ δύο διδασκάλισσαι καὶ δύο διδάσκαλοι διορισθέντες οὐδέποτε προσῆλθον εἰς τὰ σχολεῖά των. Παρῆσαν μόνον 14 διδάσκαλοι καὶ 5 διδασκάλισσαι. Οἱ μαθηταὶ φοι-

τῶσιν ἀτάκτως ἐπὶ ἕξ μόνον μῆνας καὶ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν σχολείων προσέρχονται οὗτοι ἄνευ βιβλίων». Παρακάτω περιγράφει πῶς λειτουργοῦσαν τὰ λίγα αὐτὰ σχολεῖα τοῦ νομοῦ, τὴν ἱκανότητα τῶν δασκάλων, τὴ μέθοδο ποῦ ἐφαρμόζανε καὶ τὰ πενήχρότατα ἀποτελέσματα αὐτῆς. Ἐπὶ τοὺς 19 δασκάλους καὶ δασκάλες ποῦ ἐπιθεώρησε, τέσσαρες κρίνει ἱκανούς, ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι καταχαρκτηρίζονται ὡς ἄχρηστοι καὶ βλαβεροί.

Σὲ ὁλόκληρο λοιπὸν τὸ νομὸ Τρικκάλων ὑπῆρχανε 57 μόνον δημοτικὰ σχολεῖα, ποῦ δὲν εἶχαν τίποτε, λειτουργοῦσαν δὲ 19 μόνον καὶ ὑπηρετοῦσαν 19 μόνον δασκάλοι κι ἀπ'αὐτοὺς οἱ τέσσαρες μόνον κρίνονται ἱκανοὶ νὰ κάνουνε τὸ ἔργον τους μὲ κάποια ἐπιτυχία. Στὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 λειτουργοῦσαν στὸ νομὸ αὐτὸ 314 δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ὑπηρετοῦσαν 432 δασκάλοι καὶ δασκάλες καὶ φοιτοῦσαν 30 χιλιάδες μαθηταί. Ἐπὶ αὐτὰ φαίνεται πῶς δεκαπλασιάσθηκε ὁ ἀριθμὸς τῶν σχολείων, εἰκοσπλασιάσθηκε ὁ ἀριθμὸς τῶν δασκάλων καὶ ἀσφαλῶς ἔγινε τριακονταπλάσιος ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν. Ἐκτὸς τούτου δὲ ἔγινε καλῆτερη ἢ κατὰστάση τῶν διδασκαστῶν καὶ τὸ ποιοῦν τῶν δασκάλων. Μοῦ φαίνεται πῶς καμιά ἀμφιβολία δὲν χωρεῖ γιὰ τὴν καταπληκτικὴ πρόοδο τῆς δημοτικῆς μας ἐκπαίδευσης τὴν τελευταία μάλιστα εἰκοσαετία. Δὲν μποροῦμε βέβαια νὰ εἰποῦμε πῶς ἡ ἐκπαίδευσή μας εἶναι τέλεια, ἀλλ' ἂν λάβουμε ὑπ'ὄψιν μας τὴν ἀλματικὴν πρόοδο, ποῦ ἔκαμε τὰ τελευταία μάλιστα χρόνια, ἔχουμε πολὺ μεγάλες ἐλπίδες πῶς πολὺ γρήγορα θὰ φθάσῃ σὲ τέτιο σημεῖο τελειότητος, ποῦ δὲ θὰ εἶναι κατώτερη ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἐν σκεφθῆ κανεὶς ἀπὸ ποῦ ξεκίνησε ἡ λαϊκὴ μας ἐκπαίδευσιν, τί περιπέτειες εἶχε καὶ ποῦ ἔφτασε, πρέπει νὰ εἶναι περήφανος γιὰ τὴν πρόοδό της.

7. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΡΑΒΑ

ποῦ ἐπιθεώρησε στὰ 1882 τὰ δημοτικὰ σχολεῖα
τῶν ἐπαρχιῶν Οἰτύλου καὶ Γυθείου.

I. Σχολεῖον Πλάτσης

«Ἐν τῷ σχολεῖῳ τούτῳ φοιτῶσι 50 περίπου μαθηταί ἐκ τῶν 70 ἐγγεγραμμένων. Ὁ διδάσκαλος ἐλάχιστα ἐδίδαξε καὶ ταῦτα

οὕτως ὥστε ἐφρόντισε νὰ διδάξῃ τοὺς τροφίμους του πράγματά τινα μόνον, χωρὶς νὰ ἐξετάζῃ ἂν τὸ ἐπίστασθαι ἐγένετο δύνασθαι καὶ ἂν τὸ διδασκόμενον ἐγένετο καταληπτόν, Εὐυπόλητοι πολῖται μοῦ εἶπον, καὶ αὐτὸς ἐν μέρει παρεδέχθη, ὅτι μόνον κατὰ τοὺς τέσσαρας πρώτους μῆνας εἰργάσθη ἐπιμελῶς, εἶτα δὲ ἢ εἰς τὸ σχολεῖον μετάβασίς του ἦτο ἔλλιπεςτάτη.

Τὰ παραθυρόφυλλα τοῦ σχολείου στεροῦνται ὀχέων, ἡ θύρα κλείθρου καὶ ἡ στέγη εἶναι ὑπόσαθρος».

Τὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 φοιτοῦσανε στὸ σχολεῖο αὐτὸ 145 μαθηταί, ὑπηρετοῦνε δὲ σ' αὐτὸ τρεῖς πτυχιούχοι τοῦ Διδασκαλείου. Τὸ διδακτήριο ἀνήκει στὴν κοινότητα καὶ ἐπισκευάσθηκε ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια καὶ ἔχει δίδρα θρανία καὶ ἀρκετὰ ἐποπτικά μέσα.

2. Σχολεῖον Μηλέας

«Ὁ διδάσκαλος τοῦ σχολείου Μηλέας ἐξάδελφον ἔχων τὸν δήμαρχον ἐμφανίζεται εἰς τὸ σχολεῖον, κατὰ τὴν μετὰ πόνου καὶ ἀλγούσης καρδίας μαρτυρίαν εὐυπολήπτων προσώπων καὶ τῶν ἐκεῖ ἱερέων, ὡς κομήτης μόλις τρεῖς ἢ πεντάκις τοῦ μηνός. Ἡ κοινωμία βλέπουσα μισθοδοτούμενον μέχρι λεπτοῦ τὸν ἀσυνείδητον τοῦτον διδάσκαλον τὸν ἐρημώσαντα τὸ σχολεῖόν της, τὸν δὲ δημοτικὸν ἄρχοντα, ὃν ἔταξεν ἡ Πολιτεία ἐπόπτην τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ σχολείων ἐθελοτυφλοῦντα πρὸς τὰ γινόμενα, εἶναι ἐξηρεθισμένη ἐναντίον τοῦ ἀσυνειδήτου τούτου ὑπαλλήλου, ὅστις ἐπὶ τριετίαν κατὰ τύπους εἶναι διδάσκαλος τῶν φιλάτων της, κατ' οὐσίαν ὅμως λυμῶν τῆς νεολαίας. Τοῦ διδακτηρίου ἡ στέγη εἶναι ἐτοιμόρροπος, τὸ πάτωμα εἰς πολλὰ μέρη ἔλεινόν, μερικὰ παραθυρόφυλλα λείπουν, θρανίον οὐδὲ ἐν ὑπάρχει, ἡ δὲ θύρα εἶναι ἄνευ κλείθρου, εἰς τὸν μυχὸν τῆς αἰθούσης ὑπάρχει ὑπόσαθρός τις ἔδρα». Στὸ σχολεῖο τοῦτο γραφτήκανε τὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 112 μαθηταί, ὑπηρετοῦνε δὲ σ' αὐτὸ δυὸ καλοὶ δασκάλοι καὶ εἶναι ἐφοδιασμένο τὸ σχολεῖο μὲ τὰ ἀπαραίτητα θρανία καὶ ἐποπτικά μέσα.

3. Σχολεῖον Προαστείου

«Ὁ διδάσκαλος καθ' ἣν ὥραν (9 1)2 περίπου, ἦν διατὶ ἀκριβῶς ὀρίζω θὰ κατανοηθῇ οἴκοθεν κατωτέρω) εἰσηλθὼν εἰς τὴν

αΐθουσαν τῆς παραδόσεως ἦτο ἀπών, εὖρον δ' ἓνα μαθητὴν διδάσκοντα ἀριθμητικὴν ἄλλον τινὰ κατὰ τὴν ἐπάρατον ἐκείνην ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον. Τὸν ἠρώτησα τί κάμνει καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι διδάσκει. Ἔστειλα καὶ ἔφερα τὸν διδάσκαλον, ὃν ἐρωτήσας πόσους μαθητὰς ἔχει, ἂν φοιτῶσι τακτικά, τίνα μαθήματα ἐδίδασκε καὶ πῶς τὰ ἐδίδασκεν, ἔμαθον παρ' αὐτοῦ ὅτι μαθηταὶ φοιτῶσιν ὅσους ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα, ὅτι μέθοδον ἠκολούθησε τὴν τακτικὴν καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς τὰ πάντα. Τότε τῷ λέγω. «Κύριε ὡς διδακτικὸν βιβλίον φέρ' εἰπεῖν τί μετεχειρίσθη; !

«Μὰ νὰ σοὶ εἶπω, μοὶ ἀπήντησε, δὲν ἤξεύρω καὶ ἐγώ». Ἐν τούτοις ἤρχισε νὰ ἐξετάζη ἱστορίαν Ἑλληνικὴν ὡς ἐξῆς. «Πέ». «Μετὰ δὲ ταῦτα ἐστράφη ὁ Ζέρξης κ.λ.π. ἤρχισεν ὁ μαθητὴς, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐτέθη εἰς κίνησιν ἡ μηχανὴ καὶ ἀπήγγειλε μηχανικῶς καὶ ἀσυνειδήτως μὲ σεσυρμένην καὶ μονότονον φωνὴν ὅλα κατὰ τάξιν. Τότε ἔλαβον εἰς χεῖράς μου τὸ διδακτικὸν βιβλίον καὶ εἶδον ὅτι περιεῖχε Πλάτωνα καὶ Δημοσθένη καὶ Ἀριστοφάνη καὶ Ἀριστοτέλη καὶ Πίνδαρον καὶ Θουκυδίδην καὶ Αἴσωπον καὶ Αἰλιανὸν καὶ μονονουχὶ ἦτο εἰς ἕλεεινὸς κέντρων πρὸς ἄλλον σκοπὸν συνερραμμένος. Τὸ ἔδωσα εἰς τὸν μαθητὴν νὰ ἀναγνώσῃ καὶ ἤρχισεν ἡ σεσυρμένη καὶ μονότονος καὶ ἀσυνειδήτος ἀνάγνωσις, ἀντὶ τοῦ ἤχου τῆς ὁποίας προετίμων νὰ ἀκούσωσι τὰ ὠτὰ μου τὸν φοβερῶτερον τριγμὸν φυσικοῦ τινος σώματος. Ὁ διδάσκαλος μονονουχὶ δακρύων ἐκ χαρᾶς ἀναθέτει εἰς αὐτοὺς νὰ ἀπαγγείλωσι ἀπολυτικά, κοντάκια καὶ τὸ ἄρθρον μιᾶς Ἀθηναϊκῆς ἡμερίδος. Ἐὰν δὲ εἶχον καὶ ἴχνος τι ἀμφιβολίας ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι εἰς κατάστασιν διανοητικῆς πτωχείας, ἀφίνων τὴν παντελεῖ ἀπαιδευσίαν του, μοὶ τὸ ἐξήλειπεν, ὅταν τὸν εἶδον ἐπὶ παρουσίᾳ μου, καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς παραδόσεως νὰ ἀνάπτῃ ἐν σιγάρῳ καὶ τὸ νοστιμώτερον, ὅταν ἀπηρχόμην, νὰ μοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι. Εἶναι λυπηρὸν καὶ ἀπελπιστικὸν νὰ βλέπῃ τις μισθοδοτούμενον καὶ διατηρούμενον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τὸν παράλυτον τοῦτον διδάσκαλον τὸν ἐρημώσαντα τὸ σχολεῖον, τὸ ὁποῖον ὠκοδόμησεν ἐπὶ χρησταῖς ταῖς ἐλπίσι φιλομουσότητος καὶ φιλογενέστατος ἀνὴρ. Ποῦ νὰ γνωρίζῃ ὁ ἄμοιρος ὅτι γαλουχεῖ τὴν νεότητα τῆς πατρίδος του πενόμενος καὶ στείρος τροφὸς καὶ παράλυτος διδάσκαλος!»

Τὸ διδακτῆριον τοῦ σχολεῖου τούτου ἔφτιασε ὁ ἐπίσκοπος Οἰτύλου Γκιουλέας καταγόμενος ἀπὸ τὸ Προάστειον. Αὐτὸς

Ἡ ἐκπαίδευσίς μας στὰ τελευταῖα 100 χρόνια

μὲ πολλοὺς καὶ διάφορους τρόπους εὐεργέτησε τὴ φτωχὴ Μάνη, γιατί φρόντισε νὰ γίνουν καλοὶ δρόμοι μὲ προσωπικὴ ἐργασία τῶν κατοίκων.

Τὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 φοιτούσανε στὸ σχολεῖο αὐτὸ 58 μαθηταὶ ὑπηρετεῖ δὲ σ' αὐτὸ ἄριστος δημοδιδάσκαλος μεταεκπαιδευθεὶς στὸ Γεωργικὸ φροντιστήριον.

4. Σχολεῖον Οἰτύλου

«Ὁ δημοδιδάσκαλος Οἰτύλου ὑλιστικῶν ἰδεῶν ἐμφορηθεὶς, ὡς οἱ λόγοι του ὑπενέφαινον ὁδοῦ πάρεργον ἐξασκεῖ τὸ ἱερὸν τοῦ διδασκάλου ἔργον οὔτε ὄρεξιν ἔχων οὔτε ἔρωτα καὶ ἐνθουσιασμὸν πρὸς αὐτό, εἰπὼν δὲ πρὸς τὸν λόγιον Ἑρμῆν τὸ «χαίρειν ἔαν» ἔτεινε χεῖρα φιλίαν πρὸς τὸν κερδῶν καὶ ἰδοὺ ὅτ' ἐμφανίζεται ὡς καπνοκόπτης, ὅτ' ἐμφανίζεται ὡς καπνοπώλης καὶ ἄλλοτε ἄλλας ἐμπορικὰς ἐργασίας ἐπιχειρῶν, ἐξ ὧν ἐλπίζει νὰ πορισθῇ κέρδος. Καὶ μήπως εἶναι ἀνόητος νὰ φθείρῃ τὴν ὑγείαν του εἰς ἐργασίαν ἐξ ἧς «κενοῖς ἐγκατοικήσει δόμοις;». Ἐπηρεαζόμενος λοιπὸν ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος ποικιλοτρόπως φροντίζει νὰ ἀποκτήσῃ χρῆμα. Ἐλάχισται ἀληθῶς εἶναι αἱ 48,10 δραχμαὶ, τὰς ὁποίας λαμβάνει μηνιαίως, ἀνθ' ὧν καὶ αὐτὸς ἐλαχίστην προσφέρει ὑπηρεσίαν. Τώρα εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶπω ὅτι τὸ σχολεῖον δυστυχεῖ τὴν ἐσχάτην τῶν δυστυχιῶν; Ὅτι ἐκ τῆς Ἱστορίας ἐλάχιστα ἐδίδαξεν, ἐκ δὲ τῆς Γεωγραφίας οὐδέν; Τί δὲ νὰ εἶπω περὶ τοῦ ἀξιωματός του, ἀφοῦ οὐδὲ εἶδησιν ἔχει ὅτι διὰ νὰ ἀποκτήσουν ὑπέροχον θέσιν αἱ παραστάσεις, ἃς δέχεται ὁ τρόφιμος παρὰ τοῦ παιδαγωγοῦ, πρέπει οὗτος νὰ ἐμφανίζεται εἰς τοὺς μαθητάς του οὐχὶ ἄνευ ἐπανωφορίου δίκην σχοινοβάτου οὔτε μὲ τὸν νυκτερινὸν χιτῶνα, ἀλλ' ἐν ὄλῃ του τῇ μεγαλειότητι; Τὸ κατώγιον τοῦ σχολείου χρησιμεύει ὡς κτηνοστάσιον καὶ ἐδῶ εἶναι οἱ πλυνοὶ τῶν γειτόνων. Ἡ ὁσμὴ ἢ ἐκ τῶν κοπρῶνων τοῦ κτηνοστασίου εἶναι φορτικὴ εἰς τὸν ἐπισκέπτην τοῦ σχολείου ἀναγκαζόμενον νὰ κλείσῃ τὴν ρινὰ του. Τὰ πλεῖστα τῶν παραθυροφύλλων ἐλλείπουσιν καὶ τὸ κενὸν εἶναι συντετειχισμένον διὰ λίθων ἄνευ κολλητικῆς ὕλης, καὶ ἀτάκτως ἐρριμμένον, μὲ μίαν λέξιν τὸ σχολεῖον εἶναι ἐλεεινόν.

Μαθηταί, ὡς μᾶς εἶπεν ὁ διδάσκαλος, διότι μαθητολόγιον καὶ κατάλογον δὲν εἶχεν, ἐγράφησαν 40 καὶ φοιτοῦν 35».

Τὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 γραφτήκανε στὸ σχολεῖο αὐτὸ

192 ἀντὶ τῶν 35 τοῦ καπνοκόπτη δασκάλου τοῦ 1882. Ὑπε-
ρετοῦνε σ' αὐτὸ τρεῖς πτυχιούχοι τοῦ Διδασκαλείου δασκάλοι.
Τὸ διδακτῆριο εἶναι σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τῆς Ὑγιεινῆς καὶ
τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ εἶναι ἐφοδιασμένο μὲ τὰ ἀπαραίτητα
σχολικὰ ἔπιπλα καὶ ἐποπτικὰ μέσα.

Δὲν φαντάζομαι πὼς ἀυξηθῆκανε σημαντικὰ οἱ κάτοικοι τοῦ
Οἰτύλου σὲ πενήντα χρόνια, γιὰτὶ ἡ ξηρὰ καὶ ἄγονη Μάνη
δὲ μπορεῖ νὰ διαθρέψει τὰ παιδιὰ της καὶ γι' αὐτὸ ἀναγκάζουν-
ται νὰ ἐκπατρίζονται καὶ νὰ διαμένουν στὴν Καλαμάτα, στὸ
Γύθειο, στὴν Ἀθήνα καὶ τὸν Πειραιᾶ. Στὰ 1882 φοιτοῦσανε στὸ
σχολεῖο αὐτὸ 35 μαθηταὶ σήμερα φοιτοῦν 192, ὁ πληθυσμὸς
τοῦ χωριοῦ πολὺ λίγο διαφέρει σήμερα ἀπὸ τὸν πληθυσμὸ
τοῦ 1882.

Ἀπ' αὐτὸ βγαίνει τὸ σίγουρο συμπέρασμα πὼς μόνον τὸ
ἕκτον τῶν παιδιῶν ποὺ εἶχανε τὴ σχολικὴ ἡλικία φοιτοῦσε στὸ
σχολεῖο καὶ πὼς καὶ κείνοι οἱ λίγοι μαθηταὶ ποὺ φοιτοῦσανε
δὲ μαθαίνανε τίποτε ἀν κρίνη κανεῖς ἀπὸ τὴν ποιότητα τῶν
δασκάλων ποὺ ὑπηρετοῦσανε στὰ δημοτικὰ σχολεῖα.

5. Σχολεῖον Πύργου—Οἰτύλου

«Ἐκατὸν δέκα μαθηταὶ ἐνεγράφησαν καὶ περὶ τοὺς 60 φοι-
τῶσι τακτικῶς εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον Πύργου—Οἰτύλου,
ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ διδάσκαλος ἐλάχιστα ἐδίδαξεν, ἀλλὰ τὸν ἐ-
φώτισεν ὁ Θεὸς νὰ τὰ διδάξη οὕτως, ὥστε ἐγένοντο καταλη-
πτὰ. Ἡ πνευματικὴ περιουσία τοῦ διδασκάλου εἶναι πενιχρὰ
καὶ τὸ κακὸν εἶναι ὅτι δὲν φροντίζει νὰ τὴν ἐπαυξήσῃ, διότι
αἱ οἰκογενειακαὶ φροντίδες καὶ ἡ σύννοικος πενία τοῦ ἀπορρο-
φοῦν ὅλον τὸν ὑλικὸν χρόνον.

Τὸ διδακτῆριον κατεσκευάσθη ἐκ κληροδοτήματος, στερεῖται
ὅμως τὸ σχολεῖον θρανίων καὶ τούτου ἐνεκεν οἱ μαθηταὶ κά-
θηνται σταυροποδητί».

Τὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 γραφτήκανε στὸ σχολεῖο αὐτὸ
242 μαθηταὶ, διδάσκουνε δὲ σ' αὐτὸ τέσσαρες δημοδιδάσκαλοι
ποὺ γνωρίζουνε τὴ διδασκομένη ὕλη καὶ ἔχουνε διδακτικὴ
ικανότητα.

6. Σχολεῖον Πανίσης

«Ὀλέθριος μηχανισμὸς, ἀτελεστάτη διδασκαλία καὶ ἄτακτος
φοίτησις τοῦ διδασκάλου εἰς τὸ σχολεῖον, ἰδοὺ ἡ κατάστασις

τοῦ σχολείου Πανίτσης, εἰς ὃ ἀτάκτως φοιτῶσιν 65 μαθηταί, ὦντινας εἶδον κεκαλυμμένην ἔχοντας τὴν κεφαλὴν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαθήματος ἐναντίον τῶν ἐπιταγῶν τῆς ὑγιεινῆς».

Στὸ σχολεῖο αὐτὸ γραφτήκανε τὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 135 μαθηταί, διδάσκουε δὲ σ' αὐτὸ δύο δημοδιδάσκαλοι.

8. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘ. ΚΟΥΣΗ

ποῦ ἐπιθεώρησε τὰ σχολεῖα Φθιώτιδος τὸ ἔτος 1882.

«Ἀπὸ τῶν σχολείων ἀρχόμενοι λέγομεν ὅτι τινὰ μὲν τούτων θρανίων στεροῦνται, πολλὰ δὲ μελάνων πινάκων καὶ ἀναγνώσεως, ἀριθμῆσεως καὶ γεωγραφικῶν. Πολλῶν ἐλλείπουσιν αἱ ὕλοι ἐκ τῶν παραθύρων ἢ τινὲς ἢ ἅπασαι, ἐνίων ὁ φωτισμὸς εἶναι ἀνεπαρκῆς, ἄλλα μελάνων πινάκων στερούμενα ἀναπληροῦσιν αὐτοὺς διὰ τῶν τοίχων, οἵτινες συνεχῆ μέλανα πίνακα ἀποτελοῦσιν, οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ἀνεγέρσεως λευκανθέντες. Τινῶν τὸ ἔδαφος εἶναι μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ ἐπιστρωμένον, ἄλλα ἔχουσιν ἄνευ ὀροφῆς στέγην, ἄλλα στέγην τὴν βροχὴν μὴ στέγουσαν καὶ διὰ τὰς πολλὰς ὀπὰς παντὶ ἀνέμῳ ἀναπεπταμένην, ἐνίων ἡ ὀροφή ἐκυρτώθη καὶ ἀπειλεῖ πτώσιν καὶ δυστυχήματα. Ἄλλα στεροῦνται κλειδός, ἄλλα τοὺς τέσσαρας μόνον ἔχουσι τοίχους καὶ τούτους ἐνιαχοῦ ἐτοιμορρόπους, ἄλλα διὰ τὴν παντοειδῆ ἀθλιότητα πρὸς ἀχυρῶνας μᾶλλον ἢ πρὸς Μουσῶν ἐνδικοιτήματα ὁμοιάζουσιν. Πῶς λοιπὸν ἐν τοιούτοις ἰδρύμασιν, ἔνθα θέρους μὲν οἱ συσπειρούμενοι παῖδες ἰδρῶτι περιρρέονται, χειμῶνος δὲ τοὺς ὀδόντας τρίζουσιν, ἐν οἷς πάντα τὰ χρειώδη ἐλλείπουσι, τὸ δὲ σχολεῖον εἰς ἑαυτὸ μόνον καὶ τὸν διδάσκαλον ἐγκαταλείπεται, πῶς δύναται ἢ διδασκαλίᾳ τελεσφόρως καὶ καρποφόρως νὰ γένηται; Μεταβαίνοντες νῦν εἰς τὴν τῶν διδασκάλων ἐξέτασιν παρατηροῦμεν ὅτι ἅπαντες διδάσκουσι κατὰ τὴν παλαιὰν μέθοδον, τὴν τὸν νοῦν καταξηραίνουσαν, ἀποναρκοῦσαν καὶ κτείνουσαν, τὴν μνήμην μόνον δι' ἀκαταλήπτων λέξεων καὶ φράσεων ἐπιβαρύνουσαν, χρήσιμον δ' οὐδὲν οὐδὲ ὑγιὲς διδάσκουσαι.

Οἱ πλεῖστοι λοιπὸν ἐντὸς τῶν ὀρίων τῆς παλαιᾶς μεθόδου ἐγκεκλεισμένοι τῶν κανόνων τῆς Γραμματικῆς τοῦ Γενναδίου καὶ τῶν σπανιωτάτων καὶ ποιητικῶν λέξεων ἀπρίξ ἔχονται καὶ τὴν Χρηστομάθειαν τοῦ Ραγκαβῆ ὡς διδακτικὸν βιβλίον μεταχειρίζονται, ἐνιαχοῦ δ' εὐρίσκεται ὡς διδακτικὸν βιβλίον ἡ Καινὴ Διαθήκη καὶ οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δαβίδ».

9. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ.

«Ἐκ τῶν διδασκάλων πάντες πλὴν ἑνὸς ἀγνοοῦν τὴν ἐν τῷ σχολείῳ ἀποστολὴν των. Ὅλοι νομίζουσιν ὅτι ἡ ἀνὸς ἀνάγνωσις, ἡ γραφὴ καὶ ἡ ἀρίθμησις εἶναι σκοπὸς τοῦ σχολείου καὶ διὰ τοῦτο ἡ μεγίστη ἀδιαφορία ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ ταπεινοῦ περιεχομένου ἢ εἶναι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ ἀκαταλήπτως εἰς τοὺς μαθητὰς γεγραμμένα. Ἐν τοῖς πλείστοις σχολείοις εὐρίσκονται Χρηστομάθειαι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ ὡς διδακτικὰ βιβλία ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ.

Ὡς ἑρμηνεία τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου θεωρεῖται παρὰ τῶν διδασκάλων ἡ τεχνολογία. Γενικῶς οἱ διδάσκαλοι ὁμοιάζουσι πρὸς εἶδωλα, τὰ ὁποῖα οὔτε διδάσκουσιν οὔτε ἐμπνέουσιν».

10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἐκθέσεις, πού γράψαμε, βγαίνει φυσικὸ συμπέρασμα πῶς πενήντα χρόνια ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσίν μας λαϊκὴ ἐκπαίδευση δὲν ὑπῆρχε στὴν Ἑλλάδα, γιατί καὶ τὰ σχολεῖα εἶταν ἐλάχιστα καὶ εἶχανε καὶ τέτιες ἐλλείψεις πού τὰ Ἑλληνόπουλα ὅσα φοιτοῦσανε σ' αὐτὰ τίποτε δὲν ὠφελοῦντο καὶ γιατί οἱ δασκάλοι εἶταν τέλεια ἀπειροὶ στὸ ἔργο τους. Τὰ κορίτσια δὲ φοιτοῦσανε καθόλου στὰ σχολεῖα καὶ ἀπὸ τ' ἀγόρια μόνον τὸ δέκατο φοιτοῦσε. Οἱ δασκάλοι ἐπληρώνονταν κακὰ, ὅλοι τοὺς περιφρονούσανε καὶ τοὺς τυραννοῦσαν καὶ εἶταν ἀβέβαιοι γιὰ τὴν αὔριο. Γι' αὐτὸ εἶχανε παντοτεινὴ ἀγωνία καὶ φόβο καὶ οὔτε καιρὸ οὔτε ὄρεξη εἶχαν νὰ αὐξήσουνε τὸν πνευματικὸν τους πλοῦτο μὲ τὴ μελέτη καὶ νὰ μάθουν νὰ κάμνουν τὸ ἔργον τους ἐπιτυχέστερα καὶ ὠφελιμώτερα γιὰ τοὺς μαθητὰς των. Ἐπειδὴ ἡ θέση τοῦ δασκάλου δὲν εἶταν μόνιμη κι ἐπειδὴ ἔπειτα ἀπὸ ἀλλαγὴ Κυβερνήσεως (καὶ εἶταν πολὺ συχνῆς τότε οἱ ἀλλαγές τῶν Κυβερνήσεων) ἀκολουθοῦσαν ἀφθονες ἀπολύσεις καὶ μεταθέσεις δασκάλων, κυριώτερη φροντίδα τοῦ δασκάλου εἶταν πῶς νὰ διατηρηθῇ στὴν ὑπηρεσία καὶ νὰ ἐξασφαλισθῇ τὴ θέση του. Ἀναγκαζόταν λοιπὸν ὁ δυστυχισμένος νὰ κολακεύῃ τοὺς δυνατοὺς τῆς ἡμέρας. Ἡξαιρε πῶς σ' ἕνα νεῦμα τοῦ πιὸ μικροῦ κομματάρχη τοῦ χωριοῦ μποροῦσε νὰ παυθῇ ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία καὶ νὰ καταν-

τήση και αὐτὸς και ἡ οἰκογένειά του στὴν ἔσχατη φτώχεια. Σὲ τέτοιους ἀνθρώπους, ποὺ τοὺς ἐξευτελίζανε καὶ περιφρονοῦσαν ὅλοι, εἶχε ἀναθέσει ἡ Πολιτεία τὴ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν τοῦ λαοῦ καὶ εἶχε τὴν ἀξίωση ἀπ' αὐτοὺς νὰ διαπλάσσουνε τὴ νεολαία καὶ νὰ μορφώσουνε χαρακτῆρες. Ἀλλὰ «πῶς ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος;» Κάθε κυβερνητικὴ μεταβολὴ ἐπακολοθοῦσε σωρεία ἀπὸ μεταθέσεις καὶ ἀπολύσεις δασκάλων. Τὸ «δάσκαλος παυσανίας» κατάντησε ἐπάγγελμα καὶ δὲν εἶτανε σπάνιο ν' ἀκούη κανεὶς «ὁ δεῖνα εἶναι δάσκαλος παυσανίας». Ὅσοι χάσανε τὸ ψωμί τῆς οἰκογενείας τους δασκάλοι, οἱ παυσανιαί, ὅπως τοὺς λέγανε τότε, εὐχόνταν νύχτα ἡμέρα νὰ πέση ἡ Κυβέρνηση γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ διοριστοῦν λίγον καιρό, γιὰ νὰ γίνουν καὶ πάλιν παυσανιαί.

Καὶ τοὺς παύανε ἀπὸ τὴ θέση τους τοὺς δυστυχισμένους δασκάλους κι ἔχαναν τὸ ψωμί τους ὄχι γιατί ἔκαμαν κανένα κακό, ὄχι γιατί εἶταν ἀνίκανοι, ἀλλὰ γιατί ὁ κομματάρχης ποὺ μισοῦσε τὸ δάσκαλο ἔδινε στὴν ἀρμόδια ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου τὴν περίφημη σημείωση «ὁ Α δάσκαλος νὰ ἀπολυθῆ ἢ ὁ Β. δάσκαλος οὐδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος νὰ διορισθῆ». Εἶταν δυστυχῶς τὸ Κράτος τότε κτῆμα ὀλίγων πολιτευομένων, ποὺ τὸ κάνανε ὅπως θέλανε, σὰν νὰ εἶτανε περιουσία τοῦ πατέρα τους. Πολὺ σωστὰ γράφει στὴν ἐκθεσὴ του ὁ μακαρίτης Παπαμάρκος «ἀπὸ ἀνθρώπους οὕτως ἀστόργως πιεζομένους καὶ ἐξευτελιζομένους θὰ ἦτο ἄδικον καὶ παράλογον νὰ ζητήση τις μείζονα καὶ κρείττονα τῶν ὑπ' αὐτῶν πραττομένων».

Ἐπειδὴ εἶναι περίεργο, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ δευχθῆ φανερώτερα ποιοὶ εἶταν οἱ δασκάλοι τῶν παιδιῶν τοῦ λαοῦ πενήντα χρόνια ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή μας, παραθέτουμε ἐδῶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 10676 τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1878 ἐγκύκλιο τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας στοὺς δημοδιδασκάλους τοῦ Κράτους.

11. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΣΟΛΟΙΚΙΖΕΙΝ

«Ἐπειδὴ δὲ τινες ἐξ ὑμῶν ἐξ ἀπροσεξίας πάντως, διότι δυσκολευόμεθα νὰ ἀποδώσωμεν τὸ πρᾶγμα ἀπλῶς εἰς ἀμάθειαν, γράφοντες καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ Ὑπουργεῖον σολοικίζουσιν ἀυστόλως ἀναρτῶντες ἀσυνδέτως ἀπολύτους ὀνομαστικὰς ἐπὶ ἑτεροπροσωπίας. Π.χ. «ὁ ὑποσημειούμενος ἐγκατασταθεὶς ἐνταῦθα νομίμως καὶ οὔσα ἔλλειψις ἱερέως ἐχειροτονήθη ἱερέυς.» ἢ «ὅπως τὰ τέκνα τῶν ὁμογενῶν διδασκόμενα τὴν πά-

τριον γλώσσαν καὶ θρησκείαν διεγείρηται εἰς τὰς τρυφεράς αὐτῶν καρδίας τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν αἴσθημα» καὶ τὰ παρόμοια. Γνωστοποιοῦμεν ὑμῖν χάριν τῆς ὑπολήψεως τοῦ κλάδου, εἰς ὃν ὑπάγεσθε, ὅτι πᾶς ὃς ἂν ὀλισθήσῃ τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ ἀλλότριον τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς τοῦτο παράπτωμα, θέλει παραπέμπεσθαι ἔστω καὶ πρωτοβόθμιος εἰς τὴν ἔξεταστικὴν τῶν διδασκάλων ἐπιτροπὴν πρὸς νέαν ἔξετασιν».

12. ΠΑΙΔΟΝΟΜΙΑ

Μὲ τις ἐκθέσεις τῶν ἐπιθεωρητῶν ποῦ ἐπιθεωρήσανε τὰ δημοτικὰ σχολεῖα στὰ 1882 δειχτήκε φανερά φανερά, καθὼς νομίζουμε, πῶς εἶτανε τότε ἡ κατάστασι τῶν διδασκῆριων καὶ τῶν ἐποπτικῶν μέσων, τὸ εἶδος τῶν βιβλίων καὶ τὸ ποιὸν τῶν δασκάλων. Θὰ ἐκθέσουμε τώρα τὰ παιδονομικὰ μέσα ποῦ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὸ σωφρονισμὸ τῶν Ἑλληνοπαίδων.

Ὁ γονεὺς ποῦ ὠδηγοῦσε πρώτη φορὰ τὸ παιδί του στὸ σχολεῖο, ἔδινε πάντα στὸ δάσκαλο αὐτὴ τὴν ἐντολὴ «δάσκαλε σοῦ παραδίνω τὸ παιδί καὶ θέλω νὰ μοῦ τὸ παραδώσης πετοῖ καὶ κόκκαλο, ξύλο, μὴ τὸ λυπηθῆς, γιὰτὶ θέλω νὰ γίνῃ ἄνθρωπος». Πῶς ὁ πατέρας εὔρισκε τὴ σχέση τοῦ ἄφθονου ξύλου μετὸν ἀνθρωπισμὸ, ποῦ ἤθελε ν' ἀποχτήσῃ τὸ παιδί του, ποῦ φοιτοῦσε στὸ σχολεῖο, εἶναι μυστήριον. Γιὰτὶ πίστευε πῶς χωρὶς ξύλο δὲ μπορεῖ τὸ παιδί του νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, δὲν μπορῶ νὰ τὸ καταλάβω. Φαίνεται πῶς οἱ ἄνθρωποι εἶχανε τότε βαθειὰ χαραγμένο στὴν ψυχὴ τους τὸ «ὄ μὴ δαρεις οὐ παιδεύεται», «τὸ ξύλο βγήκε ἀπὸ τὸν Παράδεισο» καὶ τὸ «ὄ φειδόμενος τῆς ράβδου βλάπτει τὸν υἱόν». Φυσικὸ λοιπὸν καὶ ἀπαραίτητο μέσον τῆς ἀνατροφῆς θεωροῦσανε τὸ ξυλοκόπημα. Ὁ δάσκαλος ἐφρόντιζε, καθὼς θὰ ἰδοῦμε, νὰ ἱκανοποιῇ μετὸ παραπάνω τὴν ἐπιθυμία αὐτῆ τῶν γονέων. Τὸ προχειρότερον καὶ εὐκολώτερον μέσον ἀνατροφῆς τῶν μαθητῶν εἶταν γιὰ τὸ δάσκαλο τὸ ξυλοκόπημα. Εἶταν πιὸ συνηθισμένο νὰ μὴν ἔχη τὸ σχολεῖο θρανία, πίνακας, ἔδρες, χάρτες κ.λ. ποτὲ ὅμως δὲν ἔλειπε ἓνα καλὸ ἀπόθεμα ἀπὸ βέργες γιὰ τὴν τιμωρία τῶν ἀμελῶν καὶ ἀτάκτων μαθητῶν! Δὲν εἶναι δὲ ὑπερβολὴ, ἂν εἰποῦμε πῶς ἡ βέργα εἶτανε τὸ μόνον παιδευτικὸ μέσον τοῦ παλιοῦ σχολείου. Τὴν προμήθεια αὐτῶν εἶχαν οἱ μαθηταὶ κατὰ διαταγὴν βέβαια τοῦ δασκάλου. Πάντοτε ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη σὲ καθεὶ καλὸ σχολεῖο ἓνα ἀπόθεμα ἀπὸ βέργες. Ἄν καμιά φορὰ τέ-

λειωναν οί βέργες, ό δάσκαλος μεταχειριζότανε τότε και τό ραβδί του. Ό δάσκαλος μου είχε προτίμηση στις βέργες από άγγιληρά, γιατί αυτές δέν έσπαζαν εύκολα και οί ξυλιές πονούσαν περισσότερο. Πολλές φορές είχαμε την πονηρία να τις χαρακώνουμε σε δυό τρία σημεία, για να σπάζουν εύκολα. Έπρεπε όμως τοῦτο να γίνεται με μεγάλη προσοχή να μη διακρίνονται οί χαρακιές, γιατί αν τό ανακάλυπτε ό δάσκαλος, αλλοίμονο στον ένοχο, θα μετανοούσε πικρά.

Ώπλισμένος λοιπόν με τη βέργα του ό δάσκαλος φαινόταν άγριος και τρομερός στους μαθητάς του. Η μεγαλύτερη δε φοβέρα που μπορούσε να κάμει κανείς σ'ένα μαθητή εΐτανε «θα σε μαρτυρήσω στο δάσκαλο». Η πιο μικρή άταξία του μαθητή είχε φυσικό έπακολούθημα άφθονο ξυλοκόπημα. Άργούσε λίγο ναρθη στο σχολείο ό μαθητής; ξύλο. Έπιθύριζε κάτι τι στο δίπλανό του; ξύλο. Αν στο μάθημα, που έλεγε σαν παπαγάλος, λησμονούσε μια λέξη, ξύλο. Έλυσε τας «συμπεπλεγμένες επί του θρανίου χείρας»; ξύλο. Έδάγκασε μέσα στην τάξη λιγάκι τό κουλουράκι που του είχε δώσει η μάνα του τό πρωί; ξύλο. Πολλές φορές σ'όλο τό μάθημα τίποτε άλλο δε γινότανε από τό ράβδισμα των μαθητών. Θα εΐτανε δε πιο πετυχημένο αν στα Διατάγματα του διορισμού των τότε δασκάλων έγραφόταν αντί «διορίζομεν ύμās δευτεροβάθμιον διδάσκαλον κ.λ. διορίζομεν ύμās ραβδιστήν εις τό χωρίον..... κλ.».

Άμα ένας μαθητής έκανε καμιά άταξία, διαταζόταν από τό δάσκαλο να τεντώση τα χέρια με τις παλάμες προς τ'άπάνω. Αύτος δε κατέβαζε δυνατά χτυπήματα με τη βέργα στις παλάμες πότε 4, πότε 6, πότε 8 και πότε 12 σε κάθε χέρι, καμιά φορά και περισσότερα, αν η άταξία εΐταν σοβαρή η αν ό δάσκαλος εΐτανε στα νεύρα του η είχε όρεξη. Οί παλάμες του παιδιού επρήσκονταν πολλές φορές, όχι δε σπάνια έβγαινε και αίμα από τις άμυχές που έκανε η βέργα. Καμιά φορά ό δάσκαλος έδινε τόσο δυνατούς μπάτσους που τα παιδιά έζαλίζονταν, μα και τ'αυτιά των μαθητών τόσο δυνατά τα τραβούσε καμιά φορά, που κινδύνευαν να ξεκολλήσουν. Έπειδή δε κατά σειρά έδέρονταν πολλοί μαθηταί, τό σχολείο άνηχοΰσε από θρήνους και κοιπετούς. Όσοι είχανε την τύχη να μη δαρθούν, έγίνονταν φοβισμένοι και περίλυποι και συνέπασχαν με τους δαρμένους. Έννοείται πως οί μαθηταί σε τέτια κατάσταση που βρίσκονταν, τίποτε δέν μπορούσαν να καταλάβουν απ'όσα έλεγε ό δάσκαλος. Γι'αυτούς τους λόγους την

ἀπομάκρυνσή τους ἀπὸ τὸ σχολεῖο τῆ θεωρούσανε οἱ μαθηταὶ θεία εὐεργεσία καὶ γι' αὐτὸ ὅπου εἶτανε σχολεῖα, εἶτανε σχεδὸν ἄδεια ἀπὸ μαθητὰς. Σχολεῖα ποὺ ἔχουνε σήμερα 200 παιδιὰ, τότε εἶχανε 30 ἢ 40.

Ἄλλὰ δὲν εἶτανε τὸ ράβδισμα ἢ μόνη τιμωρία τῶν μαθητῶν, ἐφαρμόζονταν καὶ ἄλλα παιδονομικὰ μέσα πιὸ βάρβαρα, ὅπως εἶταν ὁ φάλαγγας, τὸ φτύσιμο, τὸ μουτζούρωμα τοῦ προσώπου, τὸ γονάτισμα σὲ μυτερὰ πράματα μὲ βάρους στὰ χέρια τεντωμένα ψηλὰ ἀπὸ τὸ κεφάλι. Οἱ βάρβαρες αὐτὲς τιμωρίες ἐπιβάλλονταν τέλεια ἀψυχολόγητα, πολλές φορές γιὰ μικροαταξίες, γιὰ τίς ὁποῖες θὰ ἄρκοῦσε μιὰ ἀπλή ἐπίπληξη. Ὁ μαθητὴς λοιπὸν ἔτσι γινόταν ἐχθρὸς τοῦ δασκάλου, μισοῦσε τὸ σχολεῖο καὶ τὴ μάθηση καὶ δὲν ἔβλεπε τὴν ὥρα πότε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν ἐφιάλητὸν αὐτὸν ποὺ λεγότανε δημοτικὸ σχολεῖο. Ἄλλη συνηθέστατη τιμωρία στὸ δημοτικὸ σχολεῖο εἶταν ἡ νηστεία. Ἀπαγορευόταν στὸ μαθητὴ τὸ μεσημέρι ἔπειτα ἀπὸ τὸ μάθημα νὰ πάη στὸ σπίτι του καὶ νὰ φάη. Κλειδωνότανε στὸ σχολεῖο καὶ ἔμενε ἐκεῖ ὅλο τὸ διάστημα τῆς μεσημβρινῆς διακοπῆς τῶν μαθημάτων καὶ ἀναγκαζόταν νηστικός νὰ παρακολουθῇ τὰ ἀπογευματινὰ μαθήματα καὶ μόνον, ὅταν τελειωναν αὐτὰ, μποροῦσε νὰ πάη στὸ σπίτι του νὰ φάγη. Ἡ τιμωρία αὕτη ἐπιβάλλονταν συνήθως στοὺς ἀμελεῖς, γιὰ νὰ μελετήσουν τάχα τὸ μάθημα, ποὺ δὲν ἤξαιραν. Πολλὲς φορές εἶταν περισσότεροι οἱ τιμωρημένοι μὲ νηστεία ἀπὸ τοὺς ἀτιμωρητοὺς, ποὺ πηγαίνανε τὸ μεσημέρι στὰ σπίτια τους. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τιμωρημένους ἐδραπέτευαν ἀπὸ τὰ παράθυρα καὶ τὴν ἄλλη ἡμέρα οἱ τιμωρίες εἶταν βαρύτερες. Ὅσοι ἔμεναν εἶταν ἀδύνατο νὰ μελετήσουνε τὸ μάθημα νηστικοί. Ἐπίσης εἶταν ἀδύνατο νὰ συγκεντρώσουνε τὴν προσοχή τους στὰ ἀπογευματινὰ μαθήματα, γιατί ὁ νοῦς τους εἶταν στὸ ντουλάπι τοῦ σπιτιοῦ τους, ὅπου εἶταν τὸ ψωμί καὶ τὸ φαγὶ καὶ δὲ βλέπανε τὴν ὥρα πότε νὰ τελειώσουνε τὰ καταραμένα μαθήματα καὶ νὰ τρέξουνε στὸ σπίτι τους, νὰ σβέσουνε τὴν πείνα τους. Ἔτσι ὄχι μόνον δὲν πετύχαινε ὁ σκοπὸς τῆς νηστείας, νὰ μάθουνε δηλ. τὸ μάθημά τους, μὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἀπογευματινὰ μαθήματα καμιὰ ὠφέλεια δὲν εἶχανε καὶ ἡ ὑγεία τους ἐκινδύνευε ἀπὸ τίς συχνὲς βαρῦτατες τιμωρίες καὶ γι' αὐτὸ λίγοι μαθηταὶ ὑπόμεναν νὰ φοιτοῦνε στὸ δημοτικὸ σχολεῖο ὡς που νὰ τελειώσουν ὅλον τὸν κύκλο τῶν μαθημάτων καὶ νὰ πάρουνε τὸ ἀπολυτήριον. Τὰ ἑννέα δέκατα τῶν παιδιῶν, ἀφοῦ φοιτοῦσανε

δυσὸς τρία χρόνια στὸ σχολεῖο, φεύγανε καὶ θεωροῦσαν τὸν ἑαυτὸ τους εὐτυχισμένο ποὺ ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ τὶς τιμωρίες καὶ διαπομπεύσεις τοῦ δασκάλου.

Γενικῶς οἱ σχέσεις δασκάλων καὶ μαθητῶν στὸ παλιὸ σχολεῖο εἶταν ἐχθρικές τέλειαι καὶ δὲν κυβερνοῦσε τὸ σχολεῖο ἡ ἀγάπη, ὁ ἀμοιβαῖος σεβασμὸς καὶ ἡ ἀμοιβαία ἐκτίμηση, ἀλλὰ ὁ τρόμος. Γιὰ νὰ μὴν ὑποθέσει δὲ κανεὶς πῶς ὅσα εἶπα παραπάνω γιὰ τὶς τιμωρίες εἶναι ὑπερβολές, παραθέτω ἐδῶ ἐπανειλημμένας ἐγκυκλίους τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας στοὺς δημοδιδασκάλους τοῦ Κράτους. Ἀπ' αὐτὲς ἀποδείχεται πῶς τέτλια καὶ ἀκόμη χειρότερα εἶταν τοῦ παλιοῦ σχολεῖου τὰ παιδονομικά μέσα.

«*Τμῆμα Γ'. Ἐγκύκλιος διαταγῆ*

Ἄριθ. πρωτ. 2081.

Περὶ ἀπαγορεύσεως τῶν ραβδισμῶν καὶ ἄλλων αἰκισμῶν τῶν παιδίων.

Π ε ὀ ς

τοὺς δημοδιδασκάλους ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

«Εἰ καὶ τὸ Ὑπουργεῖον δι' ἐπανειλημμένων ἐγκυκλίων διαταγῶν ἐδήλωσε διαρρήδη τὴν θέλησιν αὐτοῦ περὶ παντελοῦς ἀποχῆς τῶν δημοδιδασκάλων ἀπὸ ραβδισμῶν, κολάφων καὶ παντὸς εἴδους βαρβάρου αἰκισμοῦ τῶν ἐν τοῖς σχολείοις μαθητευομένων, οὐχ ἥττον μετὰ λύπης καὶ ἀγανακτῆσεως ἅμα παρατηροῦμεν ὅτι δημοδιδάσκαλοι τινες ἐπιλανθανόμενοι τῶν καθηκόντων τῆς διὰ πατρικῆς στοργῆς καὶ τῆς διδασκαλικῆς πειθοῦς καθοδηγήσεως τῶν εἰς αὐτοὺς ἐμπειπιστευμένων παιδίων ἐκτρέπονται εἰς τοιαύτας βιαιότητες καὶ φέρονται πρὸς αὐτοὺς βαρβάρως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τε λογικὴ καὶ ὁ Νόμος παρέχουσι τοῖς δημοδιδασκάλοις πολλὰ ἄλλα μέσα διορθώσεως τῶν ἀτακτούντων καὶ τιμωρίας τῶν ἀπειθούντων, ἀναγκάζομεθα νὰ δηλώσωμεν καὶ πάλιν, ἀλλὰ διὰ τελευταίαν ἤδη φοράν ὅτι θέλομεν ἀμειλίκτως τιμωρεῖ τοὺς τοιοῦτους ἀστόργους δημοδιδασκάλους, τοὺς παρεκτρεπομένους εἰς τοιαύτην ἀγρίαν τιμωρίαν καὶ δυσανάλογον πρὸς τὴν μικρὰν ἡλικίαν τῶν παιδίων.

Διετάξαμεν δὲ προσηκόντως τὰς διοικητικὰς ἀρχὰς ὅπως ἀμελλητῇ καταγγέλλωσιν ἡμῖν τοὺς τοιοῦτους δημοδιδασκάλους, ἵνα ἀμέσως ἐπιβάλλωμεν αὐτοῖς τὰς ἐκ τοῦ Νόμου ἐπανορθωτικὰς ποινὰς συντάσσοῦσαι δι' ἐκάστην τοιαύτην ἀπόφασιν ἴδιον πρωτόκολλον ὀνομαστὶ ἀναφέρον τὸν τιμωρούμενον, δημοσιευθὸς ἐκάστοτε διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως. Ἀπόφασιν δ' ἔχομεν ἐν ὑποτροπῇ νὰ προβαίνωμεν καὶ εἰς ἀπόλυσιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας ἀναγράφοντες ἐν τῇ περὶ ἀπολύσεως ἀποφάσει τὴν αἰτίαν αὐτῆς, ὅπως οὕτως ἐπιτευχθῆ καὶ ἡ πλήρης τῆς ὑπηρεσίας ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν τοιούτων διδασκάλων». Ἐν Ἀθήναις 22 Μαρτίου 1884.

Ἄριθ. πρωτ. 2081

Περὶ ἀπαγορεύσεως τῶν ραβδισμῶν καὶ ἄλλων αἰκισμῶν τῶν παιδῶν ὑπὸ τῶν δημοδιδασκάλων.

Πρὸς τοὺς κ. κ. νομάρχας καὶ ἐπάρχους τοῦ Κράτους.

Ἐφιστῶντες τὴν ὑμετέραν προσοχὴν ἐπὶ τῶν ἐγκυκλίων τοῦ καθ' ἡμᾶς Ὑπουργείου, τῶν ἀπαγορευουσῶν τοὺς παρὰ τῶν δημοδιδασκάλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων ραβδισμοὺς, κολαφισμοὺς καὶ οἴουσδήποτε αἰκισμοὺς τῶν μαθητῶν συνιστῶμεν ὑμῖν αὐστηροτάτην ἐπιτήρησιν πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῶν καὶ παραγγέλλομεν ὑμῖν νὰ ἐξετάζητε μὲν παραχρῆμα περὶ πάσης καταγγελλομένης ἢ ὅπωςδὴποτε περιερχομένης εἰς γνῶσιν ὑμῶν τοιαύτης παρεκτροπῆς δημοδιδασκάλων, νὰ ὑποβάλλητε δὲ ἡμῖν τὸ πόρισμα τῆς ὑμετέρας ἐρεῦνης μετ' ἀπολογίας τῶν παρεκτρεπομένων, ὅπως τιμωρῶνται παραδειγματικῶς συμφώνως καὶ τῇ σήμερον πρὸς κοινοποίησιν εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους στελλομένη ἡμετέρα ἐγκυκλίω.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Μαρτίου 1884.

Ἄριθ. πρωτ. 20580

Περὶ σχολικῶν ποινῶν

*Πρὸς τοὺς γυμνασιάρχας, σχολάρχας καὶ διευθυντὰς
Ἑλληνικῶν σχολείων*

Διὰ Β. Διατάγματος τῆς 18 λήγοντος δημοσιευθέντος ἐν τῷ ὑπ'ἀριθ. 50 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας εἰς τριτοβάθμιος Ἑλληνοδιδάσκαλος τοῦ ἐν Πειραιεὶ Ἑλληνικοῦ σχολείου. Οἱ λόγοι ὧν ἕνεκα ἔγνων νὰ προκαλέσω ποινῆς τοιαύτης ἐπιβολὴν εἰς λειτουργὸν τῆς Ἐκπαιδευσεως ἐπὶ πλέον τῶν εἴκοσιν ἔτων ὑπηρετήσαντα ἐκτίθενται λεπτομερῶς ἐν τῇ κατωτέρῳ δημοσιευομένῃ ἐκθέσει μου πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν βασιλέα. Αἱ τοιαῦται τῶν διδασκάλων παρεκτροπαὶ οὐ μόνον ὀλιγομίαν καταφαίνουσαι ἀσύγνωστον ἐπανειλημμένων ὑπουργικῶν διαταγῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνικάνους ἐλέγχουσαι αὐτοὺς νὰ διαχειρίζονται τὴν ἐμπειπιστευμένην αὐτοῖς ὑψηλὴν ἐντολὴν τῆς μορφώσεως καὶ τῆς διαπλάσεως τῆς διανοίας καὶ τοῦ ἠθους τῶν παιδῶν καθιστᾶσιν ἀναγκαιοτάτην τὴν ἐπιβολὴν αὐστηρᾶς τιμωρίας ὅπως μὴ, ἕνεκα πράξεων τοιούτων, δι'ἧν ὁ χαρακτήρ τοῦ διδάσκοντος καταφωρᾶται ἀναρμοστῶν τῇ θέσει, ἣν κατέχει, βλέπομεν ἐξευτελιζόμενον καὶ καταφρονούμενον καὶ ἐντελῶς καταπίπτον ἐν τῇ συνειδήσει τῶν γονέων καὶ τῶν μαθητευόντων τὸ τοῦ διδασκάλου ἀξίωμα.

Γνωρίζων ὑμῖν τὴν περὶ τῆς τοιαύτης παρεκτροπῆς ἀπόφασιν ὑπομιμησῶ ὑμᾶς τὴν ὑπ'ἀριθ. 13408 τῆς 16 Δεκεμβρίου 1848 ἐγκύκλιον τοῦ Ὑπουργείου, οὗ προϊσταμαι, καὶ τὰς συναποσταλείσας ὁδηγίας μετὰ τοῦ ὑπ'ἀριθμὸν 6815 ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων τῆς 19 Ὀκτωβρίου τοῦ 1857. Ἐπίστημι δὲ τὴν ὑμετέραν σύντονον προσοχὴν ἐπὶ τὴν ἀκριβῆ καὶ ἀπαρέγκλιτον τήρησιν τῶν διατεταγμένων θεωρῶν ὑμᾶς ὑπευθύνους διὰ πᾶσαν ὑπὸ τῶν διδασκάλων ἐν τοῖς ὑφ'ὑμῶν διευθυνομένοις ἐκπαιδευτηρίοις παράβασιν τούτων μὴ καταγγελλθεῖσαν».

Παρακάτω γράφεται ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῶν ποινῶν καὶ

τελειώνει ἔτσι· «οὐχὶ ὁ τῆς ποινηῆς φόβος ἀλλὰ ἡ ἀγάπη καὶ τὸ πρὸς τὸν διδάσκαλον σέβας νὰ ἀποτρέπη τοῦ κακοῦ τὸν μαθητὴν. Εἰς τὴν ἐπίτευξιν δὲ τούτου πρέπει νὰ τείνωσιν αἱ προσπάθειαι πᾶσαι τῶν ἐντεταλμένων τῆν τῶν νέων διάπλασιν».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Δεκεμβρίου 1884

Ἐκθεσις συνοδεύουσα τὸ Διάταγμα τῆς ἀπολύσεως τοῦ δασκάλου Πειραιῶς πὸν παρέβη τὶς διατάξεις περὶ ποιῶν

Μεγλειότατε

«Ὁ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων κανονισμὸς τῆς 31 Δεκεμβρίου 1836 σαφῶς ἐκανόνισε τὸ εἶδος τῶν ὑπὸ τῶν διδασκάλων ἐπιβαλλομένων τοῖς μαθηταῖς ποιῶν, ὅπως μὴ δι' ἀδέξιον καὶ ἀτοπον χρῆσιν τοιοῦτου δικαιώματος ματαιῶται μὲν ὁ τῆς ποινηῆς σκοπὸς διάφορον δὲ τοῦ σκοπομένου ἐπέρχεται ἀποτέλεσμα. Εἰσὶ δὲ τοιαῦται αἱ κανονισθεῖσαι ποιναί, ὥστε νὰ τείνωσι μὲν πᾶσαι εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ πταισάντος καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀποτροπὴν μόνον ἀπὸ τοῦ κακοῦ ἢ τὴν ἐκφόβησιν τῶν συμμαθητῶν, νὰ διατηρῆται δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐπιβολὴν αὐτῶν ἐν μέτρῳ δικαίῳ ἀμείωτος ὁ πρὸς τὸν διδάσκαλον σεβασμὸς καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ μαθητοῦ, τὰ δύο ταῦτα ἀπαραίτητα στοιχεῖα πρὸς ὑγιᾶ καὶ εὐδόκιμον διαπαιδαγωγῆσιν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὸ καθ' ἡμᾶς Ὑπουργεῖον, ὅπως προλάβῃ οἰανδήποτε παρεκτροπὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἀπηγόρευεν ἐπανειλημένως καὶ αὐστηρότατα τὰς σωματικὰς κακώσεις καὶ πᾶν εἶδος προπηλακισμοῦ καὶ ὕβρεως κατὰ τοῦ μαθητοῦ. Δυστυχῶς παρατηρήθησαν καὶ παρατηροῦνται παραβάσεις τῶν διαταγῶν τούτων ἀναγκαίαν καθιστᾶσαι τὴν αὐστηρὰν αὐτῶν τιμωρίαν.

Τοιαύτην παράβασιν εἰς ἀγανάκτησιν καὶ βδελυγμὸν κινούσαν μοι κατήγγειλεν ἑναγχος ὁ γυμνασιάρχης τοῦ ἐν Πειραιεὶ γυμνασίου, ὡς ἐφαίνεται ἐκ τῆς συνημμένης ἐκθέσεως αὐτοῦ, ἧς οὐδαμῶς ἀναιρεῖ τὸ περιεχόμενον ἢ ἀπολογία τοῦ δράστου. Ὁ ἐν τῷ προσηρτημένῳ τῷ γυμνασίῳ ἐκείνῳ Ἑλληνικῷ σχολεῖῳ ὑπηρετῶν Ἑλληνοδιδάσκαλος..... ἐπέβαλε τρισὶ τῶν μαθητῶν τῆς τάξεως, ἐν ἧ ὑπηρετεῖ, τὴν ποινὴν τοῦ ἐμπυτμοῦ ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ, οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν ἀπλήν τοιαύτης βδε-

λυρᾶς ποινῆς ἐπιβολήν, ἐπεστάτει εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ταύτης παρακελευόμενος τοῖς μαθηταῖς τὸν ἐμπτυσμὸν καὶ τιμωρήσας ἓνα τούτων ὀκνήσαντα νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν προσταγὴν τοῦ διδασκάλου.

Ἄν καθόλου ἐκρίθησαν ὑπὸ τῶν σχολικῶν κανονισμῶν καὶ τῶν πρὸς ἐκτέλεσιν τούτων ὀδηγιῶν τοῦ Ὑπουργείου τιμωρηταῖαι αἰ σκαιαὶ ποιναί, δι' ὧν ταπεινοῦται μὲν καὶ ἐξευτελίζεται τὸ σεμνὸν τοῦ διδασκάλου ἀξίωμα, κατασιχύνεται δὲ τὸ φρόνημα καὶ ἀπαμβλύνεται τὸ τῆς αἰδοῦς αἴσθημα τῶν μαθητῶν, ἀμειλίκτως δέον νὰ κολάζωνται παραβάσεις τῶν διατεταγμένων, ὧν οὐδ' ὑπόνοιαν εἶχεν ὁ νομοθέτης, κατάδηλον δὲ ποιοῦσαι τὴν ἀναγωγίαν τοῦ διαπράξαντος ταύτας. Ὅθεν ἀφοῦ προηγουμένως διὰ τὴν συγκράτησιν τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς εὐταξίας ἐν τῷ Ἑλληνικῷ σχολείῳ Πειραιῶς διέταξα νὰ ἐπιβληθῇ αὐστηρὰ πρὸς τῷ πταίσματι αὐτῶν σχολικὴ ποινὴ τοῖς μαθηταῖς, ἐὰν ἀληθῶς ἔπαισαν, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω τῇ Ὑμετέρᾳ Μεγαλειότητι σχέδιον Διατάγματος περὶ ἀπολύσεως τοῦ μνησθέντος Ἑλληνοδιδασκάλου διὰ διαγωγὴν ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰ καθήκοντά του καὶ παρακαλῶ ὅπως ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης εὐαρεστηθῇ νὰ ἐγκρίνη τοῦτο καὶ διατάξῃ τὴν ἐκτέλεσιν τούτου».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 Δεκεμβρίου 1884.

Αὐτὰ εἶταν τὰ παιδονομικὰ μέσα πού ἐφαρμόζονταν στὸ παλιὸ σχολεῖο. Θὰ προσπαθήσουμε τώρα νὰ περιγράψουμε μὲ μεγαλείτερη λεπτομέρεια τὴ λειτουργία αὐτοῦ. Μπαίνουμε στὸ σχολεῖο στὶς 9 τὸ πρωί, ἀσφαλῶς δὲ θὰ βροῦμε σ' αὐτὸ τὸ δάσκαλο, θὰ εἶναι ἴσως στὸ καφενεῖο τοῦ χωριοῦ ἢ κάπου ἄλλοῦ, στὸ σχολεῖο, ὅμως δὲ θὰ εἶναι. Γιὰ ν' ἀποδείξουμε τοῦτο, παραθέτουμε ἐγκύκλιο τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας σχετικὴ μὲ τὶς ἀπουσίες τῶν δασκάλων.

Ἄριθ. πρωτ. 777

Περὶ ἐπιθεωρήσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων

Πρὸς τοὺς Νομαρχιακοὺς δημοδιδασκάλους καὶ τοὺς ἐν ταῖς πρώην ἐπαρχίαις προϋσταμένους δημοτικῶν σχολείων

«Πολλὰ ὅθεν πληροφοροῦμεθα ὅτι ἔνιοι τῶν δημοδιδασκάλων παρεγνώρισαν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἀποστολήν των, ὥστε

οὐδὲν φροντίζουσι περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν καθηκόντων των, ἅτινα παρημέλησαν τέλειον. Συνελόντι δ' εἶπεν χαρακτηρίζει αὐτοὺς ἀκατανόμαστος ἀκηδία καὶ ἀναληθία. Προσέρχονται εἰς τὸ σχολεῖον των οὐχὶ κατὰ τὰς κεκανονισμένας ὥρας, ἀλλ' ὁπόταν δόξη αὐτοῖς, τὸ δὲ χεῖριστον, ἀφοῦ διαμείνωσιν ὀλίγην ὥραν ἐν αὐτῷ, ἐξέρχονται ἐγκαταλείποντες καὶ σχολεῖον καὶ μαθητὰς εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐπιστάτου, ὃν ὑποκαθιστῶσιν εἰς τὴν θέσιν των καὶ μεταβαίνουσιν εἰς τὸ ἐγγὺς καφενεῖον ἢ καπηλειον, ἄλλοι δὲ πάλιν ἀπουσιάζουσιν ἐπὶ ὀλοκλήρους ἡμέρας ταξειδεύοντες χάριν ἰδίων ὑποθέσεων ἄνευ ἀδείας τῶν προϊσταμένων ἀρχῶν πρὸς μεγάλην βλάβην τῶν παρ' αὐτῶν ἐκπαιδευομένων. Σκοπὸν ἔχων νὰ θέσω τέρμα εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην καὶ νὰ καθοδηγήσω τοὺς ἀναξίους τούτους διδασκάλους εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος, ἐντέλλομαι ὑμῖν ἵνα ἀναλάβητε τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ ὑμῶν δημοτικῶν σχολείων ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἣν ἄλλως ὡς ἐκ τοῦ Νόμου ἔχετε, καὶ πληροφοροῦτε ἡμᾶς περὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῶν σχολείων καὶ τῶν δημοδιδασκάλων τῆς δικαιοδοσίας ὑμῶν δι' ἐκθέσεώς σας τακτικῶς. Ἀπεκδέχομαι τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς μου ταύτης ἐκ τῆς δραστηριότητος καὶ τοῦ ἐγνωσμένου ζήλου ὑμῶν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Ἀπριλίου 1888.

Αὐτὰ διέτασσε τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας στὰ 1888. Ἀπ' αὐτὰ φαίνεται πὼς πολλοὶ δασκάλοι πηγαίνανε στὸ σχολεῖο τους πολὺ ἀργὰ ἢ ἀφοῦ πηγαίνανε καὶ μένανε σ' αὐτὸ λίγη ὥρα, φεύγανε καὶ πηγαίνανε στὸ καφενεῖο τοῦ χωριοῦ καὶ παίρνανε μέρος στὴν ἀπαραίτητη γιὰ κάθε Ἑλληνα συζήτηση ἢ παίζανε τὴν κλασικὴ πρέφα. Γι' αὐτὸ εἶπαμε παραπάνω πὼς ἂν πηγαίναμε στὶς 9 τὸ πρωὶ στὸ σχολεῖο, πολὺ πιθανὸν δὲν θὰ βρῖσκαμε ἐκεῖ τὸ δάσκαλο.

Μπαίνοντας στὸ παλιὸ σχολεῖο θὰ βλέπαμε κρεμασμένους στοὺς τέσσαρες τοίχους τοὺς πίνακες τοῦ Κωνσταντινίδη καὶ γύρω γύρω σὲ καθένα ἀπ' αὐτοὺς δυὸ-τρία παιδιὰ νὰ διδάσκωνται τάχα ἀπὸ ἐν' ἄλλο μεγαλύτερο, ποὺ κρατοῦσε ραβδί, τὸν περίφημο δείχτη, μὲ τὸν ὁποῖον ἐδειχνε στὰ παιδιὰ τὰ γράμματα τοῦ πίνακα, τὸν κατάφερνε ὅμως καμιά φορὰ καὶ στὸ κεφάλι τῶν ἀπρόσεκτων μαθητῶν. Ἐννοεῖται πὼς κάθε

ράβδισμα άκολουθοῦσαν φωνές κού διαμαρτυρίες τῶν δαρμένων, κλάματα και ὄχι σπάνια και μαλώματα. "Άλλα παιδιά θά βλέπαμε νά κάθονται στο πάτωμα σταυροπόδι ἢ σέ ἄτεχνα και κακοσχηματισμένα θρανία, που εἶχαν μεταβληθεῖ σέ ἐπιγραφικά μουσεῖα, γιατί κάθε μαθητής φιλοδοξοῦσε νά ἀπαθανατίση τὸ ὄνομά του στους τοίχους και τὰ θρανία τοῦ σχολείου του. Πολύ πιθανόν θά βλέπαμε και τρεῖς τέσσαρες μαθητάς γονατισμένους στή μέση τῆς αἴθουσας. Αὐτοὶ εἶταν οἱ ἄτακτοι, που τούς γονάτισε διὰ τῆς βίας ὁ πρωτόσχιλος και αὐτὸς εἶταν ἀπὸ τούς μεγαλύτερους και τολμηρότερους μαθητάς. Οἱ γονατισμένοι περιμένανε τὸ δάσκαλο νὰ τούς ἐπιβάλη μεγαλύτερη τιμωρία. "Άλλοι μαθηταὶ διαβάζουν δυνατά, ἄλλοι συζητοῦνε και οἱ περισσότεροὶ παίζουνε. Τὸ σχολεῖο μοιάζει λιγάκι μὲ φρενοκομεῖο, γιατί κάθε μαθητής κάνει ὅ,τι θέλει, ὅταν λείπη ὁ δάσκαλος. Ἡ αἴθουσα τῆς διδασκαλίας σκουπίζεται κάθε Σάββατο μόνον ἀπὸ τὰ παιδιά. Εἶναι δὲ τόση ἡ ἀκαθαρσία σ'αὐτή, που λίγο διαφέρει ἀπὸ χοιροστάσιο. Στις 10 ἢ ὦρα ἔρχεται ὁ δάσκαλος στο σχολεῖο σοβαρὸς μ'ένα ραβδί στο χέρι. Ἡ πρώτη του δουλειά στο σχολεῖο εἶναι νά τιμωρήση τούς γονατισμένους, οἱ ὁποῖο βέβαια θά ἔκαναν ἀταξίες, ὅταν αὐτὸς ἔλειπε. Χωρὶς λοιπὸν νά ἐξετάση τί ἀταξίες ἔκαναν, ἀρχίζει τὸ ξύλο. Κάθε γονατισμένος ἀρπάζει μερικά δυνατά χτυπήματα μὲ τὴ βέργα και κλαίγοντας πηγαίνει στή θέση του. "Άλλοτε γιὰ ποικιλία τὰ χτυπήματα τῆς βέργας ἀντικαθιστοῦσαν μπάτσοι και κλωτσιές στα ὀπίσθια.

Ἐφοῦ τελειώση ἡ τιμωρία τῶν ἄτακτων και ἀποκατασταθῆ ἡ τάξη και ἡσυχία στήν αἴθουσα, τοποθετεῖται ὁ δάσκαλος στήν ἔδρα, ἂν ὑπάρξη τέτια στο σχολεῖο, και ἀρχίζει τὸ μάθημα. "Άλλοτε πάλι ὁ δάσκαλος περιφρονεῖ τὴν ἔδρα και περιπατεῖ ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη τῆς αἴθουσας στήν ἄλλη κ' ἔτσι ἐξετάζει τούς μαθητάς τῆς πρώτης τάξης (πρώτη τάξη λεγόταν τότε ἡ τελευταία τάξη τοῦ Σχολείου).

Ἐμπαιναν λοιπὸν οἱ μαθηταὶ τῆς τελευταίας τάξης στή γραμμὴ κοντὰ στήν ἔδρα μὲ τὰ βιβλία στα χέρια. Ἄρχίζει ἕνας μαθητής νά διαβάξη και μόλις τελειώση μιὰ παράγραφος, ἀρχίζει ἡ τεχνολογία. Οὔτε ἐξήγηση τοῦ κειμένου οὔτε ἀπόδοση τῆς ἔννοιας, τεχνολογία και μόνον τεχνολογία, γιατί αὐτὴ εἶταν τὸ ἅπαντο τῆς σοφίας και τῶν δασκάλων και τῶν μαθητῶν. Ἄλλὰ και ἡ τεχνολογία γινότανε χωρὶς σύστημα και χωρὶς κανένα σκοπὸ. Στο ἴδιο μάθημα ἐγίνονταν ἐρωτήσεις γιὰ τούς

κανόνες του τονισμού, για την έκθλιψη, για τη συναίρεση για τα ουσιαστικά, επίθετα, αντωνυμίες, ρήματα κ.λ. "Αν ένας μαθητής δεν άπαντούσε σωστά στην έρώτηση του δασκάλου, ρωτούσε άλλον. "Αν αυτός άπαντούσε σωστά, διατάσσονταν άπό το δάσκαλο να καταφέρει δύο γενναίους μπάτσους στο πρόσωπο εκείνου που ήκαμε λάθος ή εκείνος που πέτυχε την άπόκριση διαταζότανε άπό το δάσκαλο να πάρη στους ώμους του εκείνον που πέτυχε και να τον φέρη τρείς και τέσσαρες φορές άπό τη μιá άκρη της αίθουσας στην άλλη. "Όλοι δέ οί μαθηται του σχολείου ξεκαρδίζονταν στα γέλια.

"Ετσι γινότανε μιá και δυó πολλές φορές ώρες κατά συνεχεια το μάθημα των Έλληνικων. Οί μαθηται τίποτε άλλο δέν κέρδιζαν άπ'αυτό παρά μόνον μερικούς ξερούς και άκατανόητους γραμματικούς τύπους και άκατανόητους γραμματικούς κανόνες. 'Η σοφία του δασκάλου δέν καταδεχόταν να άσχοληθί με τους μαθητάς των μικροτέρων τάξεων. Αύτους διδάσκανε οί μαθηται των μεγαλείτερων τάξεων σύμφωνα με την άλληλοδιδασκική μέθοδο, που εφαρμοζότανε τότε.

Τό διάλειμμα είταν άγνωστο στο παλιό σχολείο. Οί μαθηται άπό τις 8 το πρωί ως τις 12 το μεσημέρι ήπρεπε να είναι στην αίθουσα της διδασκαλίας. "Ερχονταν όμως πολλοί μαθηται κοντά στην έδρα του δασκάλου και κρατώντας κοντά στον κρόταφο το δείκτη και το μέσο δάχτυλο του δεξιού χεριού ζητούσανε την άδεια να βγούν άπό το σχολείο. Πολλοί μάλιστα με διάφορες κινήσεις και συσπάσεις του προσώπου προσπαθούσαν να φανερώσουνε καλά στο δάσκαλο τη μεγάλη ανάγκη που είχαν να πάνε έξω. "Όσοι βγαίνανε λησμονούσανε πολλές φορές να ξαναγυρίσουνε στο σχολείο. "Όταν μάλιστα είταν ώραϊος καιρός, ήτρεχαν ώρα ολοκληρη στα γύρω χωράφια. "Όταν όμως ό δάσκαλος καταλάβαινε πως άργησε να ξανάρθη κάποιος που πήρε άδεια, τον τιμωρούσε αυστηρά και του άπαγόρευε μιá βδομάδα ολοκληρη να ζητήση άδεια έξόδου.

Τό κλείσιμο των μαθητών τέσσαρες ώρες στις κατάψυχρες το χειμώνα αίθουσες και τις σκοτεινές και κακά αεριζόμενες έσπαζε κυριολεκτικώς την υγεία των μαθητών και καταντούσε μαρτύριο ή φοίτηση στο σχολείο. Δυστυχώς οί δασκάλοι του παλιού σχολείου δέν είχανε καμιá ιδέα ή μάλλον ούδ' ύπόνοια καμιá για την υγιεινή του σχολείου. Τέσσαρες ώρες κλείσιμο των μαθητών μέσα σε άνθυγιεινές αίθουσες το θεωρού-

σανε τὸ φυσικώτερο πράμα. Τὸ πᾶν γι' αὐτοὺς εἶταν ἡ τεχνολογία, ὅλα τὰ ἄλλα τὰ θεωροῦσανε περιττὴ πολυτέλεια. Ὁ πρῶτος πίνακας εἶχε τὸ ἀλφάβητο μὲ μικρὰ γράμματα. Γύρω σ' αὐτὸν ἔβλεπε κανεὶς συγκεντρωμένους 5—6 μικροὺς μαθητὰς καὶ στὴ μέση ἕναν ἄλλον μεγαλύτερο, ποὺ κρατοῦσε τὸ δείχτη κι ἔδειχνε στοὺς μικροὺς τὰ γράμματα τοῦ πίνακα, ποὺ ἔπρεπε ἐκεῖνοι ὅλοι μαζί νὰ τὰ ἀπαγγέλλουνε δυνατὰ. Μαθαίνανε τὸ ἀλφάβητο ἀπὸ τὸ α ὡς τὸ ω καὶ ἀνάποδα ἀπὸ τὸ ω ὡς τὸ α. Ἐπειτα διάβαζαν ὅλοι μαζί α ω, βῆτα-ψί, γάμα-χι, δέλτα-φι καὶ οὕτω καθεξῆς.

Μαθαίνανε πρῶτα ἀπέξω τὸ ἀλφάβητο καὶ ἔπειτα καταγινόσανε στὴν ἀναγνώριση καὶ ἐντύπωση κάθε γράμματος. Μαθαίνανε, καθὼς λέγανε τότε, τὸ ἀλφάβητο καὶ ἀνακατωτὰ, γιατί κατὰ τὴν ιδέα τοῦ δασκάλου οἱ καλοὶ μαθηταὶ ἔπρεπε νὰ ξαίρουνε τοὺς πίνακας ἀπέξω κι ἀνακατωτὰ. Γιὰ νὰ μάθουνε τὸν πρῶτο πίνακα χρειάζοτανε πολλὲς φορές ὀλόκληρος μῆνας. Ἀφοῦ μαθαίνανε τὰ 24 γράμματα, ἄρχιζε ἡ γραφὴ αὐτῶν στὴν πλάκα. Μελανοπίνακα, ἂν ὑπῆρχε τέτιος, πολὺ σπανίως μεταχειρίζονταν, κιμωλία ἀκόμη σπανιώτατα ὑπῆρχε στὰ σχολεῖα.

Ὅταν ὁ μαθητὴς μάθεινε ἀπέξω κι ἀνακατωτὰ τὸν πρῶτον πίνακα, προβιβαζότανε στὸ δεύτερο. Τότε γινότανε γνωστὸ τὸ εὐχάριστο γεγονός καὶ στοὺς γονεῖς τοῦ μαθητοῦ, οἱ ὁποῖοι γιὰ τὸ εὐχάριστο γεγονός νομίζανε ὑποχρέωσή τους νὰ φιλοδωρήσουνε τὸ δάσκαλο. Στὸ Β' πίνακα ἐμάθειναν οἱ μαθηταὶ τὰ κεφαλαῖα γράμματα καὶ ἀπὸ τὸν τρίτο ἄρχιζε ὁ συλλαβισμὸς ὡς ἐξῆς. Βῆτα ἄλφα, βα, βῆτα ἔψιλον βε, βῆτα ο μικρὸν υ ψιλὸν βοῦ καὶ οὕτω καθεξῆς. Στοὺς ἄλλους πίνακας διδασκόταν ἡ πλοκὴ τῶν συμφώνων καὶ οἱ δίφθογγοι.

Θυμοῦμαι καλὰ πῶς ὁ πίνακας 14 περιεῖχε τίς λέξεις «καιρὸς μάχαιρα, σφαῖρα, αἷμα, παιδία,» κι ἄλλες δέκα λέξεις ποὺ εἶχαν ὅλες τὴ δίφθογγο αι. Σκοπὸς βέβαια τῆς διδασκαλίας τοῦ πίνακα αὐτοῦ εἶταν νὰ μάθῃ τὸ παιδί τὴ δίφθογγο αι, δυστυχῶς ὅμως κανεὶς δὲν ἔδειξε ποτὲ στοὺς μαθητὰς νὰ προσέξουνε σ' αὐτό, ἀλλὰ θεωροῦσαν ἄρκετὸ νὰ μάθουνε ἀπέξω τὰ παιδιὰ τίς λέξεις τοῦ πίνακα καὶ νὰ μποροῦν νὰ γνωρίζουν αὐτὲς καὶ κάθε μιὰ χωριστά. Ἄρκοῦσε δηλ. νὰ μάθουνε τίς λέξεις ἀπέξω κι ἀνακατωτὰ, γιὰ νὰ προβιβαστοῦνε στὸν ἄλλον πίνακα.

Γιὰ νὰ μάθουνε τοὺς πίνακας (γιὰ νὰ βγάλῃ τὸ παιδί τοὺς πίνακας καθὼς ἐλέγαμε τότε) χρειάζοτανε 3—4 χρόνια. Τὸ δη-

μοτικό σχολείο είχε τότε τέσσερες τάξεις, και οι μαθηταί φοιτούσαν 6, 7 και 8 πολλές φορές χρόνια. Δεν εΐτανε δὲ σπάνιο νὰ φοιτοῦνε στὸ δημοτικὸ σχολεῖο και παιδιὰ 16 και 17 χρονῶν.

Ὅταν ὁ μαθητὴς περνοῦσε και τοὺς 40 πίνακας, ἔπαιρνε ὡς ἀναγνωστικὸ βιβλίον τὸ ψαλτῆρι κι ἔπειτα ἀπ' αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον. Οἱ μαθηταί τίποτε δὲν καταλάβαιναν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κειμένων αὐτῶν, και ὁ δάσκαλος δὲ θεωροῦσε ἀπαραίτητον νὰ δώσῃ στοὺς μαθητὰς νὰ καταλάβουν ἐκεῖνον ποὺ διαβάζανε. Τόσο ὁ δάσκαλος ὅσο και οἱ μαθηταί πιστεύανε πῶς ἡ ἀνάγνωσιν τοῦ κειμένου γίνεται με τὸν ἀποκλειστικὸ σκοπὸ νὰ δίνεται εὐκαιρία και ἀφορμὴ γιὰ τὴν τεχνολογία. Αὐτὴ θεωροῦσανε στὸ παλιὸ σχολεῖο τὸ ἀπαντο τῆς μάθησης. Κατανόησιν τοῦ περιεχομένου και ἀπόδοσιν τῆς ἐννοίας με λέξεις ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ πλοῦτον τῶν μαθητῶν θεωροῦσανε πράγματα περιττὰ και ἀνώφελα στὴ μόρφωσιν τῶν μαθητῶν.

Κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1884—1885 ἀνακοίνωσε ὁ δάσκαλος στοὺς μαθητὰς τοῦ σχολείου, ὅπου κι ἐγὼ τότε φοιτοῦσα, πῶς θὰ κλείσῃ τὸ σχολεῖον δυὸ μῆνες, γιὰ τὸ δάσκαλον καλέσανε στὴν Ἀθῆνα γιὰ τὴν νέα μέθοδον. Νομίζω πῶς περιττὸ εἶναι νὰ μνημονεύσω ἐδῶ πῶς ἡ χαρὰ τῶν παιδιῶν εἶταν ἀπερίγραπτη, γιὰ τὴν ἀποχτοῦσαμε ἐλευθερίαν δυὸ μηνῶν και ἀπαλλασσόμαστε ἀπὸ τὴς διάφορες τιμωρίας, ποὺ κάθε ἡμέρα μᾶς ἔβαζε ὁ δάσκαλος.

Ὅλοι οἱ μαθηταί πιστεύαμε πῶς θὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν Ἀθῆναν ὁ δάσκαλος κάποιον ἔπιπλον γιὰ τὸ σχολεῖον και συζητοῦσαμε γιὰ τὴν νέα μέθοδον, ποὺ μᾶς εἶπε ὁ δάσκαλός μας, κανεὶς ὅμως δὲν ἤξαιρε τί πράγμα εἶταν αὐτὴ και κανένας δὲν μπόρεσε νὰ μᾶς διαφωτίσῃ. Εἶχαν προσκληθεῖ τότε στὴν Ἀθῆναν πολλοὶ δημοδιδάσκαλοι κι ἐδιδάχτηκαν ἀπὸ τὸ μακαρίτη τὸν Παπαμάρκου και ἄλλους παιδαγωγούς στοιχεῖα τῆς Ἑρβαρτιανῆς μεθόδου.

Ὅστερα ἀπὸ δυὸ μῆνες ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἀθῆναν ὁ δάσκαλός μας και γιὰ μεγάλη μας ἐκπληξιν δὲν ἔφερε κανένα ἔπιπλον στὸ σχολεῖον, ὅπως ἐπεριμέναμε ὅλοι, ἔγιναν ὅμως ἀμέσως οἱ ἐξῆς μεταβολές. 1) Καταργήθηκαν οἱ πίνακες και τὸ περιεχόμενον τους δόθηκε στοὺς μαθητὰς γραμμένο σὲ ἀλφαβητάρι, 2) ἀντὶ τοῦ ψαλτηρίου ἐμπῆκε ὁ Ροβινσῶν και ὁ Γεροστάτης και ἀντὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης μετάφρασιν μερῶν τινῶν τῆς Ἰλιάδος. Ἡ εἰσαγωγή ὅμως και τῶν βιβλίων τούτων δὲν μετέβαλε τίποτε στὸ σχολεῖόν μας γιὰ τὴν και πάλιν ἡ Τεχνολογία ἐθεωρεῖτο

τὸ σπουδαιότερο μάθημα καὶ σ' αὐτὴ μ' ἐπιμονὴ καταγίνονταν οἱ μαθηταί. Ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσθ' τῆς Ἰλιάδος ἐμάθαμε μόνον μερικὰ ὀνόματα ἡρώων, ἀλλ' ἐπιστεύαμε ὅλοι οἱ μαθηταί πῶς ὁ Ἔκτωρ ἦταν Τοῦρκος καὶ πῶς ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος γινότανε λίγα χρόνια πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

13. ΙΔΡΥΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Εἶδαμε παραπάνω πῶς στὰ 1878 ἰδρύθηκε τὸ πρῶτο διδασκαλεῖο στὴν Ἀθήνα καὶ πῶς ὕστερα ἀπὸ τέσσαρα χρόνια ἰδρύθηκαν τρία ἀκόμη στὴν Τρίπολη, στὴ Λάρισα καὶ στὴν Κέρκυρα. Μὲ τὴν ἰδρυση τῶν διδασκαλείων ἔγινε ἡ ἀρχὴ νὰ βγαίνουνε καλύτεροι δασκάλοι, μὰ αὐτοὶ δὲν εἶταν δυνατὸν νὰ ἀντικαταστήσουνε σὲ λίγα χρόνια ὅλους τοὺς παλιούς δασκάλους, ποὺ ὑπηρετούσανε στὰ σχολεῖα, γιατί κάθε χρόνο ἔπαιρναν πτυχίον 150 δασκάλοι, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ὑπηρετούσανε στὰ σχολεῖα τότε εἶταν δυὸ χιλιάδες πεντακόσιοι. Ὅσοι βγαίνανε κάθε χρόνο ἀπὸ τὰ διδασκαλεῖα μόλις ἔπαρκοῦσαν νὰ συμπληρώνουνε τὰ κενά, ποὺ γίνονταν ἀπὸ τοὺς θανάτους καὶ ἀπὸ τὴν ἀποχώρησιν ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν παλιῶν δασκάλων.

Διωριστήκανε στὰ ἀρτιούστατα διδασκαλεῖα διευθυνταὶ ἀνθρωποὶ ἱκανοί, σπουδασμένοι στὴ Γερμανία, μὰ ὅλο τὸ ἄλλο προσωπικὸ δὲν εἶχε καμιὰ ἰδέαν παιδαγωγικῆς, οἱ δὲ δασκάλοι τῶν προτύπων, ποὺ εἶταν προσαρτημένα στὰ διδασκαλεῖα εἶταν ἀπὸ τοὺς παλιούς χωρὶς καμιὰ παιδαγωγικὴ μόρφωσιν. Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους τὰ διδασκαλεῖα δὲν εἶταν δυνατὸν νὰ ἀποδώσουνε τὰ πρῶτα χρόνια τῆς λειτουργίας τους ἀγλαούς καρπούς, ἐγένινεν ὁμως καλὴ ἀρχὴ καὶ ὑπῆρχαν ἐλπίδες βέσιμες πῶς γρήγορα θὰ ἐβελτιωνόταν ἡ λειτουργία τῶν ἀρτιούστατων διδασκαλείων.

Σὲ κάποια ἔκθεσιν τοῦ Γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως διαβάζουμε τὰ ἑξῆς γιὰ τὴ λειτουργίαν τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν τοὺς πρῶτους χρόνους ποὺ ἰδρύθηκε.

«Οἱ μαθηταὶ γενικῶς εἶπεῖν τέλειον ἀκατάρτιστοι καὶ ἀστοιχείωτοι ἐν τοῖς θεωρητικοῖς μαθήμασι καὶ ἐν τῇ πρακτικῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐπιβάλλοντες τὴν θέλησιν αὐτῶν τοῖς διδασκάλοις, τύφου καὶ οἰήσεως πλήρεις, ἀλαζόνες καὶ μάταιοι, οἱ καθηγηταὶ γυμνοὶ πάσης παιδαγωγικῆς γνώσεως καὶ ἀδαεῖς τῶν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Οἱ δὲ διδάσκαλοι ἀμαθέστατοι

τοῦ ἔργου αὐτῶν, τὸ πρόγραμμα πλημμελές, ἀνεφάρμοστον καὶ ἔλλιπέστατον. Τὸ πρότυπον πανάθλιον, διευθυνόμενον ὑπὸ διευθυντοῦ ἀδεξίου καὶ φυγοπόνου, λειτουργοῦν δὲ διὰ διδασκάλων μαθητῶν ὄντων τῆς Β' καὶ Γ' τάξεως τοῦ διδασκαλείου». Ὅμοια βέβαια πρέπει νὰ ὑποθέσουμε καὶ τῆ λειτουργία τῶν ἄλλων διδασκαλείων, γιατί ἔλειπε τότε κυρίως τὸ κατάλληλο προσωπικό.

Ἡ φοίτηση στὸ διδασκαλεῖο εἶτανε τρία χρόνια, ἐγίνονταν δὲ δεκτοὶ μὲ εἰσιτηρίου ἐξετάσεις ὅσοι εἶχαν ἐνδεικτικὸ τῆς Α' τάξης τοῦ γυμνασίου, ἀλλὰ καὶ παλαιοὶ δημοδιδάσκαλοι, ποὺ δὲν περάσανε τὸ τριακοστὸ ἔτος τῆς ἡλικίας τους. Γιὰ τὴν πρόοδο τῶν παλιῶν δημοδιδασκάλων, ποὺ φοιτήσανε στὰ διδασκαλεῖα, ἀναφέρει ἐκθεση τοῦ διευθυντοῦ τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν μὲ ἡμερομηνία 3 Σεπτεμβρίου 1881.

«Τῶν νεωστὶ προσελθόντων μαθητῶν, ὅσοι προήρχοντο ἐκ γυμνασίων, ἐδικαίωσαν κατὰ τὸ πλεῖστον τὰς προσδοκίας τοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν των. Δυστυχῶς δὲν δύναται τις νὰ εἴπη καὶ περὶ τῶν τριτοβαθμίων καὶ δευτεροβαθμίων δημοδιδασκάλων, πολλοὶ ἐκ τῶν ὁποίων αὐτοδικαίως κατατασσόμενοι εἰς τὰς τάξεις ἀναλόγως πρὸς τὸν βαθμὸν των ἀποδεικνύονται κατόπιν ἀνίκανοι εἰς τὸ νὰ παρακολουθῶσι τὰ μαθήματα τῆς τάξεώς των. Διὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνω καὶ τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑποβληθεῖσαν παράκλησιν τοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν αἰτήσαντος, ἵνα καὶ οἱ δημοδιδάσκαλοι ὑποβάλλωνται εἰς τὴν εἰσιτήριον ἐξέτασιν καὶ κατατάσσωνται κατὰ τὴν ἰκανότητα οὐχὶ δὲ τὸν βαθμὸν αὐτῶν» καὶ παρακάτω.

«Καὶ τοι οἱ πλεῖστοι τῶν προσελθόντων εἰς ἐξέτασιν ἦσαν ἀνίκανοι νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὸ διδασκαλεῖον, ἐγένοντο ἅπαντες δεκτοὶ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θὰ ἀνεπλήρουν διὰ τῆς ἐπιμελείας τὰς ἐλλείψεις των. Δυστυχῶς ἡ ἐλπίς ἡμῶν δὲν ἐπραγματώθη ὡς πρὸς πάντας τοὺς μθητάς, ὧν οἱ πλεῖστοι ἐγένοντο πρόσκομμα εἰς τὴν πρόοδον καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν. Ἐὰν μὴ τεθῆ φραγμὸς εἰς τοὺς τοιοῦτους τοὺς ἄνευ ἐξετάσεων σωρηδὸν δεκτοὺς γενομένους εἰς τὸ διδασκαλεῖον, πολλοὶ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ καθήσωσιν ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάθρων μετὰ τῶν πρῶην μαθητῶν των, διὰ τῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων, τὸ διδασκαλεῖον κινδυνεύει νὰ ἀποκλίνη ὅλως τοῦ ἀρχικοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ καὶ νὰ μεταβληθῆ εἰς δημοτικὴν σχολὴν. Τούτων ἕνεκα οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ διδαχθῆ ἅπασα ἢ ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζομένη

ὕλη τῆς διδασκαλίας οὔτε νὰ γείνωσι κύριοι τῆς διδασκαλίας ὕλης πολλοὶ ἐκ τῶν μαθητῶν. Δυστυχῶς αἱ ὠραῖαι τέχναι οὐδὲν ἢ καὶ ὀλίγον καλλιεργοῦνται παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς σχολείοις. Τοῦτου ἕνεκα οὔτε σύστημα διδασκαλίας καὶ μέσα αὐτῆς οὔτε πρόσωπα ἐπιτήδεια εἰς τὸ νὰ διδάσκωσιν αὐτὰ ἐμορφώθησαν παρ' ἡμῖν. Ἡ διδασκαλία τῆς Μουσικῆς χωλαίνει μὴ γιγνομένη καθ' ὠρισμένην μέθοδον καὶ ἐν καταλλήλοις ἄσμασιν, κατὰ τὸ ἥμισυ δὲ ἐσχόλαζε τὸ μάθημα τοῦτο μὴ διδασκαλίας τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς δι' ἄγνοίαν τοῦ διδασκάλου.

Ὅμοια δύνανται νὰ ρηθῶσι καὶ περὶ τῆς Ἰχνογραφίας. Ἡ δὲ Γυμναστικὴ, τοσοῦτον ἀπαραίτητος καὶ διὰ τὴν ὑγείαν τῶν μαθητῶν καὶ διὰ τὸ μέλλον αὐτῶν ἐπάγγελμα, εἶναι ἀδύνατον νὰ καρποφορήσῃ.

Ἀπ' αὐτὰ φαίνεται πῶς ἡ λειτουργία τῶν διδασκαλείων στὰ πρῶτα χρόνια τῆς λειτουργίας των συναντοῦσε πολλὰ ἐμπόδια καὶ πῶς τὰ ἀποτελέσματα εἴταν πενιχρά. Ἐδινε πτυχία σὲ δασκάλους ἀκατάρτιστους, ποὺ δὲν εἶχανε καμιὰ ἰδέα τεχνικῶν μαθημάτων.

Σὲ ἔκθεσι Γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅπως ἐλεγόταν τότε ὁ τμηματάρχης τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ποὺ ἀπευθυνόταν στὸ Ὑπουργεῖο καὶ ἔφερε ἡμερομηνία 3 Ἀπριλίου 1886 διαβάζουμε τὰ ἑξῆς.

«Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι παιδεύσεως τῶν δημοδιδασκάλων γευόμεθα ἤδη μὲ τὸ περιπλέον. Ἄλλοτε τὸν διδάσκαλον ἀνεγνώριζέ τις ἀμέσως βλέπων αὐτὸν εἴτε ἔμπροσθεν εἴτε ὀπίσθεν. Ἦδη οἱ νέοι δημοδιδάσκαλοι ἀμιλλῶνται νὰ μὴ φαίνωνται τοιοῦτοι διὰ τοῦ καινοτρόπου μυστακος, διὰ τοῦ χαριέντος βαδίσματος καὶ τῆς κομψότητος περιβολῆς. Οἱ μισθοὶ αὐτῶν ηὔξηθησαν τοσοῦτον, ὥστε τινῶν ἔφθασε τὸν μισθὸν τῶν καθηγητῶν. Καὶ ὅμως τοσαύτη μισθοδοσία δὲν ἐξαρκεῖ. Οἱ δημοδιδάσκαλοι ἐξακολουθοῦσι τὸ αἰώνιως ἀδόκονον μυρολόγιον ὅτι παρορῶνται, ὅτι δὲν ἀμείβονται ἐπαρκῶς. Τὰ τοιαῦτα εἶναι συμπτώματα ὅχι βελτιώσεως ἀλλὰ σήψεως τῶν δημοδιδασκάλων».

Ὁ Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ 1886 ἀπ' ὅσα γράφει φαίνεται πῶς νοσταλγεῖ τὸ δημοδιδάσκαλο τοῦ μποχξᾶ, τῆς ξεθωριασμένης ρενδιγκότας, τοῦ στραπατσαρισμένου ἡμίψηλου καὶ τῆς ἀναπόσπαστης ὀμπρέλας. Δὲ χωνεύει τοὺς νέους δασκάλους, γιὰτὶ εἶναι κάπως κομψὰ

ντυμένοι, γιατί δεν ἔχουνε τὸ ὕφος τοῦ παλιοῦ δασκάλου καὶ γιατί ζητοῦν νὰ αὐξηθῇ ὁ μισθός τους, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ζοῦν ἀνθρωπινώτερα. Ἀσφαλῶς τοὺς νέους δασκάλους θὰ τοὺς ὠνόμαζε ἀριστεροὺς καὶ κομμουνιστὰς ἀκόμη, ἂν εἶταν γνωστοὶ τότε οἱ χαρακτηρισμοὶ αὐτοί.

Βλέπουμε πῶς ἂν καὶ τὰ διδασκαλεῖα δὲ λειτουργοῦσαν καλὰ, ἔγινε μεταβολὴ στὸ καλύτερο καὶ στὴν ἐξωτερικὴ ἀκόμη ἐμφάνιση τῶν δημοδιδασκάλων. «Ἀνεγνώριζέ τις βλέπων αὐτὸν εἶτε ἔμπροσθεν εἶτε ὀπισθεν». Ὁ νέος δάσκαλος δὲν ἀναγνωρίζεται πλέον ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση γιὰ μεγάλη λύπη τοῦ κ. ἐπιθεωρητοῦ, γιατί δὲν ἀποτελεῖ πλέον φαινόμενο μεταξὺ τῶν ὁμοίων του. Προσπαθεῖ νὰ εἶναι εὐπρεπής, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ὑπάλληλοι τοῦ Κράτους. Θέλει νὰ ἐμπνέη τὴν ἀγάπη καὶ τὸ σεβασμὸ καὶ ὄχι νὰ προκαλῆ τὴν εἰρωνία καὶ τὶς κοροϊδίες.

Ἀπὸ τότε ποὺ στὰ δημοτικὰ σχολεῖα διωριστήκανε πτυχιούχοι δημοδιδάσκαλοι, ἔγινε μεταβολὴ τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως στὸ καλύτερο. Ἡ βέργα ἔπαψε νὰ θεωρῆται ἀπαραιτήτο ὄργανο γιὰ τὴ μόρφωση τῶν μαθητῶν, ποὺ δὲν ἐφοβόνταν πλέον τὸ δάσκαλο καὶ δὲν μισοῦσαν τὸ σχολεῖο. Εἰς ὅσα σχολεῖα ὑπηρετοῦσαν πτυχιούχοι δημοδιδάσκαλοι, ἡ φοίτηση τῶν μαθητῶν εἶταν τακτικώτερη καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν αὐξήθηκε σημαντικά. Οἱ παλιοὶ δασκάλοι διαμαρτύρονταν γιὰ τὰ παιδονομικὰ μέσα ποὺ ἐφάρμοζαν οἱ νέοι δασκάλοι, γιατί δὲν μποροῦσαν νὰ ἐννοήσουν πῶς εἶταν δυνατόν νὰ λειτουργήσῃ σχολεῖο, χωρὶς ὁ δάσκαλος νὰ σπάζῃ κάθε ἡμέρα δυὸ-τρὶς βέργες, στὴν πλάτη τῶν μαθητῶν του. Τὴ χρῆση τῶν ἐποπτικῶν μέσων θεωροῦσαν οἱ παλιοὶ δασκάλοι ἀνοησία, γιατί πιστεύανε πῶς ἡ τεχνολογία εἶναι τὸ ἅπαντο τῆς μάθησης.

Στὰ 1885 ἀνέβηκε στὴν ἀρχὴ Κυβέρνηση, ποὺ καταγινότανε μὲ τὴν ἐπιστράτευση καὶ τὰ ἐπεισόδια τῆς Κούτρας καὶ τοῦ Γκριτζόβαλι, ἐπομένως δὲ φαίνεται νὰ ἀσχολήθηκε μὲ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα. Στὰ 1887 διαδέχτηκε στὴν ἀρχὴ τὴν Κυβέρνηση αὐτὴ ἡ Κυβέρνηση τοῦ ἀείμνηστου Τρικούπη, ποὺ ἔμεινε στὴν ἀρχὴ ὀλόκληρη τετραετία. Στὴν περίοδο αὐτὴ παρατηρεῖται μέριμνα γιὰ τὴ βελτίωση τῆς Ἐκπαιδεύσεως.

Ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἀείμνηστος Γ. Θεοτόκης ὑπόβαλε στὴ Βουλὴ στὶς 4 Δεκεμβρίου 1889 ἐννέα ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια (ἑπτὰ τῆς Δημοτικῆς καὶ δύο τῆς Μέσης). Μὲ μιὰ μα-

κρότατη ἀγόρευση ἐνάλυσε αὐτὰ κι ἐσύστησε τὴν ψήφισή τους.

Τὰ νομοσχέδια τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως εἶταν 1) περὶ στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, 2) περὶ μεταρρυθμίσεως τῶν διδασκαλείων τοῦ Κράτους, 3) περὶ διδασκαλείων τῶν τεχνικῶν μαθημάτων, 4) περὶ διδασκαλείων θηλέων, 5) περὶ ἰδρύσεως ἀνωτέρων παρθεναγωγείων, 6) περὶ μονοτάκτων διδασκαλείων καὶ 7) περὶ διοικήσεως τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως. Τὰ τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως εἶταν 1) περὶ καταργήσεως τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ 2) περὶ διοργανισμοῦ τῶν γυμνασίων. Ὅταν ὑπόβαλε στὴ Βουλὴ αὐτὰ τὰ νομοσχέδια ὁ ἀειμνηστος Θεοτόκης, εἶπε κοντὰ στ' ἄλλα καὶ τὰ ἑξῆς.

«Υπεσχέθη, κύριοι βουλευταί, ὅτι ἤθελον ὑποβάλλῃ εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδια, σκοποῦντα τὴν βελτίωσιν τῆς Δημοτικῆς καὶ Μέσης ἐκπαιδεύσεως. Τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ἔρχομαι σήμερον νὰ ἐκπληρώσω ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Φοιτῶσι σήμερον εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ γραμματοσχολεῖα 77815 ἄρρενες καὶ 18986 θῆλεις. Ἐν συνόλῳ φοιτῶσιν 96801 παῖδες.

Ἡ ἀναλογία τῶν μαθητῶν τούτων πρὸς τὸν ὀλικὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων εἶναι 4,80)ο. Ἐν Γερμανίᾳ ἡ ἀναλογία αὕτη εἶναι 170)ο, ἐν Ἑλβετίᾳ 15,90)ο ἐν Σουηδίᾳ καὶ Νορβηγίᾳ 15,80)ο, ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς 14,40)ο, ἐν Αὐστρίᾳ 120)ο, ἐν Δανιμαρκίᾳ 11,50)ο, ἐν Γαλλίᾳ 10,40)ο, ἐν Ἰσπανίᾳ 10,70)ο, ἐν Μεγάλῃ Βρεττανίᾳ 9,70)ο, ἐν Ἰταλίᾳ 8,90)ο, ἐν Πορτογαλίᾳ 20)ο ἐν Ρουμανίᾳ 2,20)ο καὶ ἐν Ρωσίᾳ 1,60)ο.

Ὡς βλέπετε ὡς πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῶν μαθητῶν πρὸς τοὺς κατοίκους δὲν ἰστάμεθα ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ἐκεῖ ὅπου ἔπρεπε νὰ ἰστάμεθα καὶ ἐκεῖ ὅπου ἴσως νομίζομεν ὅτι ἰστάμεθα. Βεβαίως ἡ ἀναλογία αὕτη πρέπει νὰ αὐξήσῃ, πρέπει νὰ προσπαθήσωμεν ἵνα τὴν ἀναλογίαν φέρωμεν εἰς 100)ο. Πρέπει ἐν ἴσῃ μοίρᾳ νὰ τεθῆ ὡς πρὸς τοῦτο ἡ Ἑλλὰς μὲ τὴν Ἰσπανίαν τοῦλάχιστον. Πρέπει ἀντὶ τῶν σήμερον φοιτῶντων 96 χιλιάδων μαθητῶν νὰ φοιτῶσι 200 τοῦλάχιστον χιλιάδες εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Χώρα, κύριοι, ἐν ἧ εἰς τρεῖς χιλιάδας κόμας καὶ κωμοπόλεις οὐδὲν ὑπάρχει σχολεῖον, χώρα ἐν ἧ 96 χιλιάδες φοιτῶσιν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, 115 χιλιάδες δὲ οὐδεμιᾶς παιδεύσεως τυγχάνουσιν, οὕτε δύναται νὰ καυχᾶται ἐπὶ πολιτισμῶ, οὕτε δύναται νὰ θεωρῆ ἑαυτὴν πο-

λιτισμένην. Διισχυρίζομαι με ἄλγος ψυχῆς βαθύτατον ὅτι ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Κράτους δημοτικὴ ἐκπαίδευσις οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐν Ἑλλάδι, οὔτε ἔτι καὶ νῦν ὑπάρχει, ὅτι ἐξ ὅλων τῶν δυνατῶν τύπων τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ὁ παρ' ἡμῖν ὑπάρχων εἶναι ὁ χείριστος, ὅτι οἱ μέλλοντες πολῖται Ἑλληνες ὑπὲρ τὰς διακοσίας χιλιάδας τρέφονται νῦν ἐν βαρβαρότητι, παῖδες ὄντες, καὶ ἀμαθεία ἀπὸ τῶν σχολείων ἀπέχοντες ἢ ἐν ραθυμῳ καὶ σκαιοτήτι εἰς αὐτὰ φοιτῶντες. Διισχυρίζομαι λοιπὸν ὅτι δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν δὲν ἔχομεν. Γνωρίζετε πάντες εἰς ποίας τρώγλας καὶ ἀχυρῶνας δίδεται ἡ Δημοτικὴ ἐκπαίδευσις. Οὔτε παράθυρα ὑπάρχουσιν ἐν αὐτοῖς, οὔτε φῶς ἐν τοῖς διδασκαστηρίοις αὐτοῖς εἰσέρχεται, οὔτε πάτωμα ὑπάρχει οὔτε ὄροφῆ. Ὅταν βρέχη, τὸ ὕδωρ εἰσέρχεται ἐντὸς. Ὅργανα διδασκαστικὰ καὶ σκεύη δὲν ὑπάρχουσιν, ἀλλ' οὔτε καὶ θρανία. Ἐὰν δὲ εἰς τινα σχολεῖα τινὰ τούτων ὑπάρχουσι, τὰ πλεῖστα εἶναι ἐφθαρμένα καὶ εἰς κακὴν κατάστασιν, Προγράμματα διδασκαλίας δὲν ὑπάρχουσιν. Εἶναι λυπηρὸν νὰ σκεφθῆ τις ὅτι ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου οὐδὲν οὐδέποτε πρόγραμμα ἀναλυτικὸν συνετέθη τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Οἷοσδήποτε διδάσκαλος διδάσκει ὅ,τι θέλει, ὅσον θέλει, ὅπως θέλει καὶ ὅταν θέλῃ

Διοικήσις τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως οὐδαμοῦ ὑπάρχει. Ἀναμιγνύονται εἰς αὐτὴν διοικητικοὶ καὶ δικαστικοὶ ὑπάλληλοι, ἀλλ' ὅλοι οὕτοι οὐδὲν ἐπίστανται τοῦ ἔργου αὐτοῦ καὶ οὐδεμίαν φέρουσιν εὐθύνην. Οἱ διδάσκαλοι προέρχονται ἐκ ποικίλων πηγῶν.

Ἐχομεν διδασκάλους, οἱ ὁποῖοι προέρχονται ἢ μᾶλλον ἐπλάσθησαν ὑπὸ τῶν ἐπιτροπῶν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ πλεῖστοι καὶ γενικῶς κάκιστοι. Ἐχομεν διδασκάλους ἐκ τῶν διδασκαλείων, τῶν συσταθέντων ἀπὸ τοῦ 1878, οἱ ὁποῖοι βεβαίως εἶναι καλοὶ, ἀλλ' ὁ ζῆλος αὐτῶν μαραίνεται ὡς ἐκ τῶν ἐλλείψεων, τὰς ὁποίας ἀνέφερον καὶ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου ἀντὶ νὰ γίνωνται καλλίτεροι, γίνονται χειρότεροι. Διδασκαστικὰ βιβλία δὲν ὑπάρχουσι προσήκοντα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν λαὸν ἀνάλογα μετὰ τὸ εἶδος τῶν διαφόρων σχολείων. Οὐδενὸς τούτου ὑπάρχοντος δημοτικὴ ἐκπαίδευσις δὲν ὑπάρχει, τὰ δὲ δαπανώμενα σήμερον δι' αὐτὴν ἑκατομμύρια δαπανῶνται ματαίως καὶ ἀνωφελῶς. Τὸ πρῶτον νομοσχέδιον, τὸ ὁποῖον ὑποβάλλω, εἶναι τὸ περὶ στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως. Δυνάμει τοῦ νομοσχεδίου τούτου ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις διαρκεῖ ἐπὶ ἕξ ἔτη, ὅπως

δυνηθῆ ὁ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ ἐκπαιδευόμενος νὰ ἀποκτήσῃ πάσας τὰς γνώσεις τὰς ἐπιτρεπούσας αὐτῷ τὴν μετάβασιν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως!

Πανταχοῦ ὅπου ὑπάρχουσι κάτοικοι πλείονες τῶν 300 ἰδρύονται σχολεῖα.

Σήμερον λειτουργοῦσι 1798 δημοτικά σχολεῖα καὶ 480 γραμματοδιδασκαλεῖα, διδάσκουσι δ' ἐν αὐτοῖς 1641 δημοδιδάσκαλοι καὶ 836 γραμματοδιδάσκαλοι, ἧτοι ἐν ὅλῳ ἔχομεν 2278 σχολεῖα καὶ 2477 διδασκάλους καὶ 96 χιλιάδας μαθητάς. Κατὰ τὸ νέον σύστημα θὰ ὑπάρχωσι 2495 σχολεῖα, 3156 διδασκάλοι καὶ 175 χιλ. τοῦλάχιστον μαθηταί».

Αὐτὰ ὁ ἀείμνηστος Θεοτόκης εἶπε ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς γιὰ τὴν κατάστασιν τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως στὰ 1889. Ἐβεβαίωσε μὲ τὸν ἐπισημότερον τρόπο πῶς ἐξῆντα χρόνια μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν μας δημοτικὴ ἐκπαίδευση δὲν ὑπῆρχε στὴν Ἑλλάδα.

Ὅταν ὑπόβαλε τὸ νομοσχέδιον γιὰ τὴν κατάργησιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων εἶπε. «Τὰ σχολεῖα ταῦτα εἰς οὐδὲν ἄγουσιν ὠρισμένον τέρμα καὶ ὀλίγα ἐφόδια πρακτικὰ παρέχουσιν εἰς τοὺς ἐν αὐτοῖς φοιτῶντας διὰ τὸν περὶ τὸν βίον ἀγῶνα.» Μὲ τὸ νομοσχέδιον περὶ διοργανισμοῦ τῶν γυμνασίων τὰ γυμνάσια ἐγίνονταν πεντατάξια. Εἶπε δὲ γι' αὐτά. «Οἱ ἐκ τούτων ἐξερχόμενοι θὰ ἔχουν τὰ προσόντα τὰ ἀπαιτούμενα, ὅπως εἰσαχθῶσιν εἰς τὰ δημόσια ὑπουργήματα ἢ εἰς τὰς σχολὰς τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιτηδεμάτων. Ἐνομίσαμεν ὁμῶς ὅτι εἶναι ἀνάγκη ἀπόλυτος προσθήκης καὶ ἑκτῆς τάξεως εἰς τινὰ τοῦλάχιστον τῶν γυμνασίων δι' ἐκείνους, οἵτινες εἶναι προωρισμένοι διὰ Πανεπιστημιακὴν μάθησιν».

Μὲ ἄλλο νομοσχέδιον αὐξανόταν ὁ μισθὸς τῶν καθηγητῶν, οἱ ὅποιοι θὰ εἶταν πρωτοβάθμιοι καὶ δευτεροβάθμιοι καὶ ἐγίνονταν στὸ Ὑπουργεῖο μόνιμο συμβούλιο γιὰ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκπαιδεύσεως. Στὰ καθήκοντα αὐτοῦ εἶταν καὶ πρότασις γιὰ μετάθεσιν ἢ ἀπόλυσιν τοῦ προσωπικοῦ τῶν σχολείων. Χωρὶς δικαιολογημένη πρότασις τοῦ συμβουλίου κανένας ἐκπαιδευτικὸς λειτουργὸς δὲν μποροῦσε νὰ μετατεθῆ ἢ ἀπολυθῆ.

Δυστυχῶς τὰ νομοσχέδια αὐτὰ δὲν ἐγίναν νόμοι τοῦ Κράτους. Ἄν γινόταν αὐτό, ἄλλοιῶτικη θὰ εἶταν σήμερα ἡ ἐκπαιδευτικὴ μας κατάστασις. Τὰ πράγματα βαδίσανε τὸν παλιὸ δρόμον 40 ἀκριβῶς χρόνια. Στὰ 1929 κατωρθώθηκε τέλος νὰ ψη-

φιστή και να εφαρμοσθή ὁ νόμος γιὰ τὴ ματρρύθμιση τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Στὰ 1889 σὲ πληθυσμὸ 2187208 κατοίκων τῆς χώρας λειτουργούσαν 2278 δημοτικὰ σχολεῖα καὶ γραμματοδιδασκαλεῖα καὶ διδάσκανε σ'αὐτὰ 2477 δημοδιδάσκαλοι καὶ γραμματοδιδάσκαλοι καὶ φοιτούσαν σ'αὐτὰ 96 χιλιάδες μαθηταί. Ἐίχαμε λοιπὸν ἀναλογία μαθητῶν πρὸς τοὺς κατοίκους 4,4ο). Ἐχομε δὲ ἐκθέσει παραπάνω ποιὸ εἶταν τὸ ποιὸν τῶν δασκάλων καὶ ποιὰ ἡ κατάστασι τῶν διδακτηρίων.

Τὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 σὲ πληθυσμὸ 6250600 κατοίκων λειτουργούσαν 8127 δημοτικὰ σχολεῖα καὶ νηπιαγωγεῖα καὶ διδάσκανε σ'αὐτὰ 13664 δημοδιδάσκαλοι καὶ νηπιαγωγοὶ καὶ φοιτοῦσαν 723189 μαθηταί. Ἐξὸν ἀπ'αὐτοὺς λειτουργούσαν τὸ ἔτος αὐτὸ 258 ιδιωτικὰ δημοτικὰ σχολεῖα, στὰ ὅποια ἐδίδασκαν 610 δημοδιδάσκαλοι καὶ φοιτοῦσαν 24 χιλιάδες μαθηταί. Ὡστε ὅλοι ὅλοι μαθηταὶ φοιτήσανε στὰ δημοτικὰ σχολεῖα 750 χιλιάδες καὶ ἡ ἀναλογία τῶν μαθητῶν πρὸς τοὺς κατοίκους εἶταν 11,5ο). Ἀσφαλῶς στὸ τρέχον σχολικὸ ἔτος θὰ ἔχομε ἀναλογία μαθητῶν 12ο)ο στὸ σύνολο τῶν κατοίκων, γιὰτὶ ὁ νέος περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως νόμος ἐφαρμόστηκε αὐστηρὰ ἀπὸ τοὺς ἐπιθεωρητὰς τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως κι ἔδωσε εὐχάριστα ἀποτελέσματα. Ἀπ'ὅλα αὐτὰ βλέπουμε πὼς ἐκπληρώθηκε ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀείμνηστου Θεοτόκη νὰ ἀνεβῆ τὸ ποσοστὸ τῶν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀπὸ 4,4ο)ο σὲ 10 ο)ο τοῦλάχιστον. Χωρὶς ἄλλο ὅμως τὸ ποσοστὸ 11,5ο)ο τῶν μαθητῶν, ποὺ φοιτοῦνε σήμερα στὸ δημοτικὸ σχολεῖο πρέπει νὰ ἀνεβῆ στὰ 15ο)ο τοῦλάχιστον, γιὰ νὰ μπορούμε νὰ εἰποῦμε ὅτι ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα παίρνουνε στοιχεῖα μόρφωσης καὶ γιὰ νὰ λείψῃ ἡ ἀγραμματοσύνη, ποὺ ντροπιάζει τὴν πατρίδα μας. Οἱ μαθηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων γρήγορα πρέπει νὰ φτάσουνε τὶς 900 χιλιάδες, γιὰ νὰ μπορούμε νὰ εἰποῦμε ὅτι ἔχομε Δημοτικὴ ἐκπαίδευσι τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν μαθητῶν, ποὺ φοιτοῦνε στὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως τοῦτο εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ συστηθοῦν πολλὰ δημοτικὰ σχολεῖα σὲ τρόπο, ποὺ νὰ μὴν ἀναλογοῦν σὲ κάθε δάσκαλο 60 μαθηταί, παρὰ 45 μόνον τὸ πολὺ. Λειτουργοῦνε σήμερα δημοτικὰ σχολεῖα, στὶς μεγάλες πόλεις πρὸ πάντων, μὲ ἀναλογία 100 καὶ 110 μαθητῶν σὲ κάθε δάσκαλο. Στὸ 10ο δημοτικὸ σχολεῖο Ἀθηνῶν, ποὺ λειτουργεῖ ὡς ἑξατάξιο γραφτήκανε τὸ περασμένο σχολικὸ ἔτος 667 μα-

θηταί. Ἐχομε λοιπὸν ἐδῶ ἀναλογία 111 μαθητῶν σ' ἓνα δάσκαλο!! Στὴν ἕκτη τάξη τοῦ ἑξαταξίου δημοτικοῦ σχολείου, ποὺ λειτουργεῖ στὸ καινούργιο διδακτήριο τοῦ Μιχαῆλ Νομικοῦ, φοιτοῦν 102 μαθηταί καὶ γενικῶς στὶς μεγάλες πόλεις ἡ ἀναλογία εἶναι 80—90 μαθηταί σ' ἓνα δάσκαλο.

Βέβαια εἶναι εὐχάριστο τὸ φαινόμενο νὰ φοιτοῦνε τόσα πολλὰ παιδιὰ στὰ δημοτικά σχολεῖα καὶ ἰκανοποιητικὸ τὸ ποσοδὸν τῶν μαθητῶν, μὰ δυστυχῶς τὸ ποιοδὸν τῆς μορφώσεως, ποὺ παρέχεται στὰ Ἑλληνόπουλα στὰ δημοτικά σχολεῖα, δὲν εἶναι ἀνάλογο μὲ τὸ ποσοδὸν μὲ ὅλη τὴν ἀξιεπίαινη προσπάθεια τῶν ἐπιθεωρητῶν καὶ τῶν δασκάλων. Ἐὰν βέβαια συγκρίνη κανεὶς ὅσα ἐμάθαιναν οἱ μαθηταί ἐδῶ καὶ σαράντα χρόνια στὰ δημοτικά σχολεῖα μὲ ὅσα μαθαίνουνε σήμερα, θὰ βρῆ τεράστια διαφορὰ στὸ καλύτερο. Ἡ ἔλλειψη ὁμως διδακτηρίων, τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, ποὺ φοιτοῦνε σὲ κάθε τάξη καὶ ὁ διορισμὸς πολλῶν χιλιάδων προσφύγων δημοδιδασκάλων χωρὶς καμιὰ δοκιμασία συντελοῦνε στὴν καθυστέρηση τῆς δημοτικῆς μας ἐκπαιδεύσεως.

Ἀπὸ τὰ τέσσερα διδασκαλεῖα, ποὺ λειτουργοῦσαν, ἔπαιρναν κάθε χρόνο πτυχιό 140 περίπου δημοδιδάσκαλοι, ποὺ μόλις ἔφταναν νὰ ἀναπληρῶνουν αὐτοὺς ποὺ ἔφευγαν ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία γιὰ διάφορους λόγους. Ὁ λαὸς ἄρχισε νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ζητοῦσε τὴν ἴδρυση σχολείων. Καὶ ἰδρύνονταν μὲν σχολεῖα, δὲν ὑπῆρχαν ὁμως δασκάλοι, γιὰτὶ οἱ ἐπιτροπὲς εἶχανε παύση ἀπὸ πολὺν καιρὸ νὰ χρίζουνε δασκάλους. Ἀπὸ τὸ 1884 ἀποφασίστηκε ὁ διορισμὸς γραμματοδιδασκάλων. Ὅσοι εἶχαν ἀπολυτήριον δημοτικοῦ σχολείου,μποροῦσαν νὰ διοριστοῦν γραμματοδιδάσκαλοι καὶ παίρνανε 45 δραχμῆς τὸ μῆνα! Κάθε πέντε χρόνια αὐξανόταν ὁ μισθὸς τοὺς 5 δραχμῆς. Ἐννοεῖται φυσικὰ πῶς ἡ ὑπηρεσία ποὺ παρεῖχαν αὐτοὶ εἶταν ἀνάλογῃ μὲ τὴν ἀμοιβή, ποὺ τοὺς ἔδινε ἡ Πολιτεία. Στὶς 6 Αὐγούστου τοῦ 1892 δημοσιεύθηκε ὁ νόμος ΒΟΘ', σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον σὲ κάθε νομὸ συσταίνότανε ἓνα ὑποδιδασκαλεῖο, καὶ ἡ φροντίση σ' αὐτὸ εἶτανε μονοετής. Φοιτοῦσανε δὲ σ' αὐτὸ ὅσοι εἶχαν ἀπολυτήριον Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ ἡλικία ὄχι μικρότερη τῶν 16 ἐτῶν, ἀλλ' οὔτε μεγαλύτερη τῶν 30. Διδάσκανε δὲ σ' αὐτὸ δυὸ πρωτοβάθμιοι δημοδιδάσκαλοι πτυχιούχοι τῶν διδασκαλείων, ποὺ λειτουργοῦσαν ἀπὸ τὸ 1878 καὶ εἶχανε ὑπηρεσία τοῦλάχιστον τριῶν χρόνων. Ἐδιδάσκονταν δὲ στὰ ὑποδιδασκαλεῖα 1) Ἐρησκευτικά, 2) Ἀνά-

γνωσις νεοελληνικῶν κειμένων, 3) ἐκθέσεις ἰδεῶν καὶ Γραμματικῆ τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης, 4) Παιδαγωγικά, 5) Ἱστορία καὶ ἰδίως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. 6) Γεωγραφία, 7) Πρακτικὴ Ἀριθμητικὴ, 8) ἄσματα ἐκκλησιαστικά καὶ λαϊκά, 9) Καλλιγραφία, 10) Ἰχνογραφία καὶ 11) Γυμναστικὴ.

Ἔκαναν δὲ οἱ μαθηταὶ καὶ πρακτικὰς ἀσκήσεις σὲ προσηρτημένο πρότυπο γραμματεῖο, πού ἔπρεπε νὰ μὴν ἔχη μαθητὰς περισσότερους ἀπὸ 40.

Στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἔδιναν ἐξετάσεις σ' ἓνα διδασκαλεῖο τοῦ Κράτους, πού τὸ ὠριζε τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας σὲ ἐπιτροπή, πού τὴν ἀποτελοῦσαν ὁ διευθυντὴς τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἢ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ, ὁ διευθυντὴς τοῦ διδασκαλείου καὶ οἱ καθηγηταὶ τῆς τεχνικῆς τοῦ διδασκαλείου. Ὅσοι παίρνανε πτυχία, ἐλέγονταν γραμματισταὶ καὶ διωρίζονταν σὲ χωριά πού εἶχανε λιγώτερους ἀπὸ 600 κάτοικους. Ὅσοι εἶχανε βαθμὸ «Ἀριστα» ἔπαιρναν 75 δραχμὲς τὸ μῆνα, ὅσοι εἶχανε «Λίαν Καλῶς» 65 καὶ ὅσοι εἶχανε «Καλῶς» 55. Ὁ μισθὸς αὐτὸς αὐξανόταν 5 δραχμὲς τὸ μῆνα κάθε πενταετία καὶ σὲ δυὸ μόνον πενταετίες. Ὅστε ὅποιος εἶχε βαθμὸ «Καλῶς» μετὰ 10 χρόνια ἔπαιρνε 65 δραχμὲς τὸ μῆνα καὶ τόσες ἔπρεπε νὰ παίρνη σὲ ὅλη του τὴν ὑπηρεσιακὴ ζωή.

Τὰ ὑποδιδασκαλεῖα ἐλειτούργησαν ὀχτῶ χρόνια κι ἔπειτα καταργήθηκαν. Πήρνανε πτυχία 2400 γραμματισταὶ, πού στὰ 1914 ἀναγνωρίστηκαν τριτοβάθμιοι δημοδιδάσκαλοι.

Στὰ 1894 ψηφίστηκε ἀπὸ τὴ Βουλὴ ἔπειτα ἀπὸ εἰσήγηση τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας ἀείμνηστου Πετρίδη ὁ περὶ Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ΒΤΜΘ' νόμος. Αὐτὸς ἐτροποποιήθηκε πολλὰς φορὲς στὶς λεπτομέρειες, ἔμειναν ὁμως οἱ γενικὲς γραμμὲς του καὶ ἀπέτελεσε τὸν καταστατικὸ χάρτη τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ὡς τὰ 1929, ὅταν πιά ἐφαρμόστηκε ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση. Μὲ τὸ νόμο ΒΤΜΘ' ἐμονιμοποιήθηκαν οἱ δημοδιδάσκαλοι καὶ παύσανε πιά οἱ ἀπειράριθμοι ἀπολύσεις καὶ μεταθέσεις, πού ἐπακολουθοῦσαν κάθε κυβερνητικὴ μεταβολή.

Μὲ τὸ νόμο ΒΤΜΘ' τὰ δημοτικὰ σχολεῖα διαιρεθῆκανε σὲ κοινά, πού εἶχανε τέσσαρες τάξεις καὶ σὲ σὲ πλήρη πού εἶχαν ἔξη. Συσταίνονταν ἀπὸ ἓνα τοῦλάχιστον πλήρες σχολεῖο στὶς πρωτεύουσες τῶν νομῶν, τῶν ἐπαρχιῶν καὶ σὲ πόλεις πού εἶχαν πληθυσμὸ περισσότερο ἀπὸ 5 χιλιάδες κάτοικους. Ὅταν δ' ἔπιτρέπανε τὰ εἰσοδήματα τῶν δήμων, γιὰτὶ οἱ δήμοι συντηροῦ-

σανε τότε τή δημοτική έκπαίδευση, όλα η και τὰ περισσότερα δημοτικά σχολεία τών πόλεων αυτών έγινονταν πλήρη. Στὰ πλήρη σχολεία σύμφωνα μέ τὸ 10 ἄρθρο τοῦ νόμου αὐτοῦ διδάσκονταν καί στοιχεῖα τῆς Γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας γλώσσας καί ἐρμηνεία ἀπό τοὺς ὁμαλότερους Ἑλληνας συγγραφεῖς. Ἐφαρμοζόταν δηλαδή στὴ 5η καὶ 6η τάξη τών δημοτικῶν σχολείων τὸ πρόγραμμα τῆς 1ης καὶ 2 τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, Αἰσώπειοι μῦθοι, Κύρου Ἀνάβασις τοῦ Ξενοφῶντος καὶ Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας γλώσσας. Αὐτὰ κυρίως καὶ ἐντατικά ἐδιδάσκονταν στὶς δύο τελευταῖες τάξεις τών πλήρων δημοτικῶν σχολείων. Ὅσοι παίρνανε ἀπολυτήριο ἀπὸ τὰ πλήρη δημοτικά σχολεία ἐγράφονταν στὴν ἀρχὴ χωρὶς ἐξετάσεις, ὕστερα ὁμως μέ ἐξετάσεις στὴν τρίτη τάξη τών Ἑλληνικῶν σχολείων. Ὡστε οὐσιαστικὴ μεταβολὴ στὴ Δημοτικὴ ἐκπαίδευση μέ τὸ νόμο αὐτὸ δὲν ἐγίνε, γιατί καὶ τὰ πλήρη δημοτικά σχολεία, πού ἰδρύθησαν εἶταν λίγα ἀνάλογα μέ τὸ σύνολο τών δημοτικῶν σχολείων καὶ τὸ πρόγραμμα τών δύο τελευταίων τάξεων εἶταν ἀπαράλλαχτο μέ τὸ πρόγραμμα τῆς Α' καὶ Β' τών Ἑλληνικῶν σχολείων. Οὐσιαστικά λοιπὸν ἡ Δημοτικὴ ἐκπαίδευση καὶ μετὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ΒΤΜΘ' νόμου ἔμεινε τετραετὴς. Οἱ μαθηταὶ τών πλήρων σχολείων εἶχανε τὸ δικαίωμα νὰ παίρνουν ἐνδεικτικὸ ἀπὸ τὴν τετάρτη τάξη καὶ νὰ φοιτήσουνε ἔπειτα ἀπὸ ἐξετάσεις στὴν Α' τοῦ Ἑλληνικοῦ. Οἱ γονεῖς δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ προτιμοῦσανε τὰ Ἑλληνικὰ σχολεία, γιατί τὰ θεωροῦσαν ἀνώτερα ἀπὸ τὰ δημοτικά. Οἱ περισσότεροι λοιπὸν μαθηταὶ τῆς τετάρτης τάξης κάθε πλήρους δημοτικοῦ σχολείου πηγαίνανε στὰ Ἑλληνικὰ σχολεία, μένανε δὲ στὴν 5 καὶ 6η οἱ ἀμελέστεροι καὶ ἀφυέστεροι, οἱ ὅποιοι λησμονοῦσανε καὶ ὅσα στὶς προηγούμενες τάξεις ἔμαθάν μέ τὸ πρόγραμμα πού ἐφαρμοζόταν στὶς δύο τελευταῖες. Οἱ μαθηταὶ τῆς 5ης καὶ 6ης, ὅταν τοὺς ρωτοῦσανε σὲ ποιοὺ σχολεῖο φοιτοῦν, ἔλεγον στὴν 1η τοῦ Ἑλληνικοῦ ἢ στὴ 2α τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ποτὲ στὴν 5η ἢ 6η τοῦ δημοτικοῦ, γιατί ἐνοοῦσανε καὶ αὐτοὶ πὼς δὲν ὑπῆρχε καμιά διαφορὰ μεταξὺ τών δύο τελευταίων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ καὶ τών δύο πρώτων τοῦ Ἑλληνικοῦ.

Μὲ τὸ νόμο ΒΤΜΘ' διωρίζονταν ἐπιθεωρηταὶ τών δημοτικῶν σχολείων σὲ κάθε νομὸ ἓνας, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς νομοὺς Ἄρτης καὶ Ζακύνθου. Συσταίνονταν στὴν ἔδρα τοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἐποπτικὸ συμβούλιο, πού τὸ ἀποτελοῦσανε ὁ ἐπίσκοπος

ως πρόεδρος, ο γυμνασιάρχης, ένας έπιστήμονας, ένας από τους καλύτερους κτηματίες ή έμπορους και ο έπιθεωρητής. Ο κτηματίας ή έμπορος και ο έπιστήμονας, που είτανε μέλη του έποπτικού συμβουλίου εκλέγονταν από το δημοτικό συμβούλιο του νομού και διωρίζονταν από το νομάρχη, ύπηρετούσαν τρία χρόνια χωρίς μισθό κι έπειτα εγίνονταν εκλογή νέων προσώπων. Οί έπιθεωρηταί είχανε βαθμό και μισθό τμηματάρχου δευτέρας τάξεως. Στους νομούς Αιτωλίας και Άκαρνανίας, Φθιώτιδος και Φωκίδος, Άχαΐας και Ήλιδος, Άργολίδος και Κορινθίας και Λακωνίας διωριστήκανε και βοηθοί των έπιθεωρητών με βαθμό γραμματέως Α' τάξεως.

Οί δασκάλοι διωρίζονταν από τους νομάρχας έπειτα από πρόταση των δημοτικών συμβουλίων, που την προκαλούσε ο έπιθεωρητής. "Αν μέσα σε 10 ήμέρες το δημοτικό συμβούλιο δέν έπρότεινε δάσκαλο στην κενή θέση, τότε έπρότεινε το έποπτικό συμβούλιο. Ο νομάρχης έπρεπε σε τρεις ήμέρες από την παραλαβή τής προτάσεως να διορίση το δάσκαλο. Η τιμωρία, μετάθεση και απόλυση των δασκάλων εγίνονταν από τα έποπτικά συμβούλια.

Ο νόμος ΒΤΜΘ' εφαρμόστηκε από την 1 Ίανουαρίου 1895 και από τότε έλειψε ο φόβος και η άγωνία των δασκάλων για τή θέση τους. Οί έπιμελείς και εργατικοί μπορούσαν πια να είναι βέβαιοι πως όχι μόνον θα διατηρούσανε τή θέση τους, μα και θα άμειφθοϋνε για τή φιλοπονία τους με μετάθεση σε καλύτερη θέση.

Στά 1914 έγινε τροποποίηση του νόμου αυτού στη σύνθεση του συμβουλίου και ώρίστηκε ν'άποτελείται τουτο από το γυμνασιάρχη, έναν πρωτοδίκη, τον έπιθεωρητή και δύο μέλη που τα εκλέγανε κάθε δυο χρόνια οί δασκάλοι κάθε περιφέρειας. Έπειτα όμως από πέντε χρόνια έτροποποιήθηκε ο νόμος, καταργήθηκαν τα αίρετά μέλη και τα έποπτικά συμβούλια έμειναν με τρία.

Στά 1911 έγινε το Κεντρικό έποπτικό συμβούλιο τής Δημοτικής εκπαιδεύσεως, που έμενε στο Ύπουργείο τής Παιδείας και είχε τή γενική έποπτεία της.

Στά 1901 οί έπιθεωρηταί τής Δημοτικής εκπαιδεύσεως υποβιβαστήκανε από τμηματάρχαι σε γραμματείς Α' τάξεως. Για την αίτια αυτή παραιτήθηκαν όσοι έπιθεωρηταί διωριστήκανε στα 1895 και διωρίστηκαν άλλοι, που είχανε δίπλωμα φιλολογίας και πέντε χρόνια ως δημοδιδάσκαλοι. Μπορούσαν να

διοριστοῦν ἐπιθεωρηταὶ ἔπειτα ἀπὸ διαγωνισμό καὶ δημοδιδάσκαλοι πρωτοβάθμιοι, πού εἶχανε δέκα χρόνια ὑπηρεσία. Ἐπειτα ἀπὸ τέσσαρα χρόνια οἱ ἐκπαιδευτικές περιφέρειες αὐξηθήκανε σὲ 30, διορίζονταν δὲ ἐπιθεωρηταὶ μόνον δημοδιδάσκαλοι. Ἐπειτα ἔγινε νέος νόμος καὶ γιὰ νὰ διοριστοῦνε δημοδιδάσκαλοι ἐπιθεωρηταὶ, ἔπρεπε νὲ φοιτήσουνε καὶ μετεκπαιδευθοῦνε δυὸ χρόνια στὸ Πανεπιστήμιο καὶ καταργήθηκε καὶ ὁ διαγωνισμός.

Στὰ 1905 ὠρίστηκε μὲ νόμο πὼς οἱ δημοδιδάσκαλοι θὰ πληρώνονται ὄχι ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ τους ἀλλ' ἀνάλογα μὲ τὸ σχολεῖο, πού ὑπηρετοῦσανε. Σὲ τριτάξιο σχολεῖο ὑπηρετοῦσαν ἕνας πρωτοβάθμιος καὶ δύο τριτοβάθμιοι. Οἱ τελευταῖοι καὶ πρωτοβάθμιοι νὰ εἶταν παίρνανε μισθὸ τριτοβαθμίου. Ἐγινε προσπάθεια νὰ γίνουνε πλήρη ὅλα τὰ δημοτικά σχολεῖα κι ἔτσι τὸ μεγάλο ἄτοπο, νὰ αὐξήσῃ ἡ ἐργασία τῶν δασκάλων νὰ ἐλαττωθῇ δὲ ὁ μισθός τους. Θύελλα ἀπὸ διαμαρτυρίες σηκώθηκε τότε ἀπὸ τοὺς δημοδιδασκάλους καὶ ἀπὸ τότε ἀρχίσανε νὰ συνασπίζονται καὶ νὰ καταρτίζουνε συλλόγους, γιὰ νὰ ὑπερασπίζουνε τὰ συμφέροντά τους.

Ἀπὸ τὸ 1895—1905 παρατηρεῖται μεγάλη συρροὴ μαθητῶν στὰ διδασκαλεῖα. Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1898 ἔδωσαν 250 μαθηταὶ στὸ διδασκαλεῖο τῶν Ἀθηνῶν εἰσιτήριο ἐξέτασι. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐπέτυχαν στὶς ἐξετάσεις, ἐπῆγαν ὅμως καὶ φοιτήσανε στὰ διδασκαλεῖα Κερκύρας καὶ Λαρίσης, γιὰτὶ δὲν χωροῦσανε ὅλοι στὸ διδασκαλεῖο Ἀθηνῶν. Τέλος στὰ 1905 εἶταν στὴν Ἑλλάδα τόσοι πολλοὶ δημοδιδάσκαλοι, πού δὲν μπορούσανε νὰ βροῦνε θέση, ὥστε ἀποφασίστηκε ἡ κατάργηση ὅλων τῶν διδασκαλείων ἐκτὸς ἀπὸ τὸ διδασκαλεῖο τῶν Ἀθηνῶν. Τοὺς πτυχιούχους τῶν διδασκαλείων δὲν τοὺς τρέμανε πιά τὰ παιδιὰ, γιὰτὶ δὲν ἐφάρμοζαν τὰ βάρβαρα παιδονομικὰ μέσα, ὅσα μεταχειρίζονταν οἱ δημοδιδάσκαλοι τῶν ἐπιτροπῶν, καὶ τὰ παιδιὰ πηγαίνανε μὲ χαρὰ στὸ σχολεῖο. Ἐξακολουθοῦσαν ὅμως νὰ ὑπηρετοῦνε στὰ σχολεῖα καὶ δημοδιδάσκαλοι τῶν ἐπιτροπῶν καὶ δυὸ χιλιάδες γραμματισταὶ τῶν ὑποδιδασκαλείων.

Χωρὶς καμιὰ συζήτηση ἔγινε βελτίωση στὴ Δημοτικὴ ἐκπαίδευση μὲ τὸ νόμο ΒΤΜΘ'. Ἐὰν ἡ βελτίωση δὲν εἶταν μεγάλη καὶ δὲν μεταβλήθηκε ἀπὸ τὰ θεμέλια ἢ κατάστασι τῆς Δημοτικῆς μας ἐκπαιδύσεως, σ' αὐτὸ δὲ φταῖνε καθόλου οἱ δασκάλοι, γιὰτὶ ἡ καλὴ τους θέλησι καὶ οἱ προσπάθειές τους ἐσκόν-

ταφταν στην έλλειψη κατάσταση τῶν διδασκῆριῶν καὶ στὴν τέλεια ἔλλειψη σχολικῶν ἐπίπλων καὶ ἐποπτικῶν μέσων καὶ πρὸ πάντων στὴν ἀκαταλληλότητα τῶν διδασκτικῶν βιβλίων. Ἡ πρώτη ἀνάγνωση ἄρχιζε μὲ τὸ «ἶον», προχωροῦσανε στὰ «ὠὰ» καὶ τελειώνανε στὴν Κύρου Ἀνάβαση τοῦ Ξενοφῶντος. Ἡ κυριώτερη φροντίδα τῶν δασκάλων εἶταν ἡ διδασκαλία τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, γιὰ νὰ εὐδοκιμήσουνε τὰ παιδιὰ στὶς εἰσιτήριες καὶ κατατακτῆριες ἐξετάσεις στὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο, γιὰτὶ ἡ ἐργασία τοῦ δημοδιδασκάλου ἐκρινόταν ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν ποὺ ἔμπαινε στὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο. Ἀλλοίμονο στὸ δάσκαλο ἐκεῖνο, ποὺ οἱ μαθηταὶ του ἀπορρίπτονταν στὶς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις, γιὰτὶ οἱ μαθηταὶ του ἀγνοοῦσανε τὶς ἐξαιρέσεις τῶν ἐξαιρέσεων τῶν γραμματικῶν κανόνων. Ὁ δημοδιδάσκαλος ἀναγκαζόταν χωρὶς νὰ θέλῃ ἀπὸ τὴν πρώτη τάξη τοῦ δημοτικοῦ σχολείου νὰ διδάσκῃ τὴ Γραμματικὴ τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου. Ὅλα τὰ ἄλλα μαθήματα εἶχαν δευτερεύουσα σημασία. Ἀπὸ τὴ δεύτερη τάξη ἔπρεπε νὰ μάθουν οἱ μαθηταὶ πῶς λένε καλύτερα τὰ διάφορα πράγματα. Καὶ ἄκουγε κανεὶς στὰ δημοτικὰ σχολεῖα ὡς τὰ 1917 τὴν ἐξῆς διδασκαλία «Λέγε, Κατίνα, πῶς εἶπαμε ὅτι λέγεται καλύτερα ἢ κότα;» «Ὅρνις» ἀπαντοῦσε τὸ παιδάκι. «Πῶς λέγεται καλύτερα ὁ κόκορας;» «Ἀλέκτωρ» ἔλεγε ὁ μικρὸς. «Πῶς λέγεται καλύτερα τὸ ἄλογο;» «Ἴππος» ἀπαντοῦσε ὁ μαθητῆς. Τὸ αὐτὸ λέγεται καλύτερα ὦν καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀριστοὺς δασκάλους μας μοῦ διηγήθηκε πῶς κι αὐτὸς μὲ ζῆλο τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ὑπηρεσίας του προσπαθοῦσε νὰ μάθῃ τοὺς μαθητὰς του πῶς νὰ λένε καλύτερα τὰ διάφορα πράγματα. Ἐδίδασκε λοιπὸν σ' ἓνα μαθητὴ πῶς τὰ αὐτὰ λέγονται καλύτερα ὦα. Τότε ἓνας ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τὸν ἐρώτησε. «Κύριε δάσκαλε, στὰ καλὰ καθούμενα τὰ αὐτὰ θὰ τὰ λέμε ὦα;» Τοῦτο ἔκαμε ἐντύπωση στὸ δάσκαλο καὶ προσπάθησε νὰ ἐξακριβώσῃ τί σκεπτότον ὁ μαθητῆς του κι ἔκαμε αὐτὴ τὴν ἐρώτηση. Ἐπείσθηκε λοιπὸν πῶς ὁ μαθητῆς του ἐνόμιζε ὅτι πρέπει νὰ λέγῃ ὦα, ἀφοῦ ὁ δάσκαλος τὸν ἐβεβαίωνε ὅτι αὐτὸ εἶναι καλύτερο, τὶς γιορτὲς ἢ μπροστὰ σὲ μεγαλύτερους. Εὐρισκε δηλ. ὁ μικρὸς πῶς καὶ ἡ λέξη αὐτὰ πολὺ καλὴ εἶναι καὶ πῶς μπορεῖ πολὺ ὠραῖα καὶ μ' αὐτὴ νὰ ἐκφράσῃ ὅτι, θέλει.

Ἔτσι τὸ δημοτικὸ σχολεῖο βγῆκε ἀπὸ τὸν προορισμὸ του, μὲ τὰ ἴα, τὰ ὦα, τοὺς ἀλέκτορας καὶ τὰ παρόμοια. Ἐγινε ὑπηρετικὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ κύριο σκοπὸ εἶχε βάλει

νά παρασκευάζει μαθητάς γιά τὸ σχολεῖο αὐτό, ἀδιάφορο ἂν ἀπὸ τοὺς ἀπολυομένους ἀπὸ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο τὸ δέκατο μόνον θὰ φοιτοῦσε στὸ Ἑλληνικὸ, ἀδιάφορο ἂν τὰ διδασκόμενα εἶταν περιττά καὶ ἄχρηστα σ' αὐτούς, πού δὲν ἐσκόπευαν νὰ φοιτήσουνε στὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο. Στὸ ἓνα δέκατο τῶν μαθητῶν, πού θὰ εἶχανε τὸν καιρὸ νὰ μάθουνε τὴ Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας γλώσσας στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἐθυσιαζόταν ὅλη ἡ ἐργασία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Τί εἶταν δὲ τὰ ἑννέα δέκατα τῶν μαθητῶν, πού δὲ θὰ φοιτούσανε στὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο; Φτωχόπαιδα, λαός. Καὶ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο τὰ περιφρονοῦσε. Ἔτσι ἐργαζότανε τὸ δημοτικὸ σχολεῖο ὡς τὰ 1917 καὶ γι' αὐτὸ μὲ ὅλη τὴν ἐξασφάλιση τῆς θέσης τῶν δασκάλων μὲ τὸν ΒΤΜΘ' νόμο ἢ πρόοδος τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως δὲν εἶταν ὅση ἔπρεπε νὰ εἶναι μὲ ὅλη τὴν ἐπαινετὴ προσπάθεια τῶν πτυχιούχων δημοδιδασκάλων.

Στὰ 1912 ἄρχισε, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἡ προσπάθεια τοῦ Ἔθνους γιά τὴν ἐκπλήρωση τῶν ἰδανικῶν τῆς φυλῆς. Ἡ περιπέτεια αὐτὴ βάσταξε δέκα ἀκριβῶς χρόνια καὶ ἡ προσοχὴ ὅλων εἶτανε στραμμένη στὴν Ἐθνικὴ ὑπόθεση καὶ φυσικὰ οὔτε χρόνος οὔτε διάθεση εἶτανε γιά τὴ βελτίωση τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἑκατοντάδες δασκάλοι προσκληθῆκανε στὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτούς πέσανε στὰ πεδία τῶν μαχῶν, μερικοὶ παρέμειναν μόνιμα στὸ στρατὸ καὶ ὄχι λίγοι στραφῆκανε σὲ ἐπιχειρήσεις πιὸ ἐπικερδεῖς ἀπὸ τὸ δασκαλικὸ ἐπάγγελμα. Πάρα πολλὰ σχολεῖα μείνανε χωρὶς δάσκαλο πολλὰ χρόνια καὶ πολλοὶ συνταξιούχοι δασκάλοι ἀνακληθῆκανε στὴν ἐνεργὸ ὑπηρεσία.

Στὰ 1917 ἐγίνε ἡ μεγάλη χειρονομία τῆς εἰσαγωγῆς τῆς δημοτικῆς γλώσσας στὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Στὴν ἀρχὴ ἀντέδρασαν οἱ παλιοὶ πρὸ πάντων δημοδιδασκάλοι, πού δὲν μποροῦσαν νὰ καταλάβουν τί θὰ ἔκαναν στὸ σχολεῖο, ὅταν δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ κάνουν τεχνολογία καὶ νὰ λέγουν στοὺς μαθητάς τους πῶς τὸ αὐγὸ λέγεται καλύτερα ὦν. Οἱ περισσότεροι ὅμως ἀπὸ τοὺς δημοδιδασκάλους εὐτυχῶς ἐνόησαν πῶς οἱ μαθηταὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εὐχαριστοῦνται νὰ διαβάζουνε βιβλία γραμμένα στὴ δημοτικὴ γλώσσα, πῶς καταλάβαιναν αὐτὰ πολὺ καλὰ κι ἔτσι δὲν εἶταν ὑποχρεωμένος ὁ δάσκαλος νὰ τρώῃ ὅλη τὴν ὥρα τῆς διδασκαλίας, γιά νὰ ἐξηγῆ τὸ κάθε κομμάτι πού διαβάζανε τὰ παιδιὰ. Ἐπειτα ἀπὸ τρία χρόνια ὅμως ἀπὸ τὴν εἰσαγωγή τῆς δημοτικῆς γλώσσας

στο δημοτικό σχολείο έγινε, καθώς είναι γνωστό, πολιτική μεταβολή κι εγκατασταθήκανε στο Υπουργείο τής Παιδείας οί αντιδρώντες στη γλωσσική μεταρρύθμιση. Αύτοί ένόμισαν πώς πρώτη τους δουλειά έπρεπε νά είναι ό έξοστρακισμός τής δημοτικής γλώσσας από τά δημοτικά σχολεία και ή έπαναφορά τής καθαρεύουσας. Άκούστηκαν λοιπόν κραυγές «εις τό πύρ τά βιβλία τής δημοτικής». Ξεθάφτηκαν από τά υπόγεια τών βιβλιοπωλείων τά παλιά βιβλία τής καθαρεύουσας και μπήκανε άμέσως στα σχολεία. Μάταιη προσπάθεια, γιατί ή συνείδηση τόσον τών μαθητών όσον και τών περισσότερων δασκάλων τά απέκρουε. Ή τριετής χρησιμοποίηση τών βιβλίων τής δημοτικής είχε πείσει όλους πώς ή δημοτική γλώσσα είναι κίνη που ταιριάζει στα δημοτικά σχολεία.

Στά 1923 μπήκε πάλι ή δημοτική γλώσσα στα δημοτικά σχολεία και μεγάλη φροντίδα λάβανε για τόν καταρτισμό καλών δημοδιδασκάλων. Ίδρύθηκαν δέκα πολυτάξια και έξη μονοτάξια διδασκαλεία και κατωρθώθηκε σε λίγα χρόνια όχι μόνον καμιά θέση στα δημοτικά σχολεία νά μην είναι κενή. μά νά ύπάρχη και περίσσευμα χιλίων πτυχιούχων δημοδιδασκάλων για τήν ίδρυση τών δημοτικών σχολείων που απαιτούνται άκόμη και για τήν προαγωγή τών πολυαρίθμων. Δυστυχώς οικονομικοί λόγοι έμποδίσανε τήν ίδρυση τών σχολείων κι έτσι πολλοί νεαροί πτυχιούχοι δημοδιδάσκαλοι μένουν άχρησιμοποίητοι.

Ή Κυβέρνηση τών φιλελευθέρων άποφάσισε τέλος στα 1929 νά έφαρμόση τήν εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που δυό φορές τήν έπιχείρησαν και δυό φορές ματαιώθηκε στα 1889. Γνωρίζουμε έπίσης πώς ματαιώθηκε και στα 1914, όταν ό τότε ύπουργός τής Παιδείας Τσιριμώκος ύπόβαλε στη Βουλή σειρά από νομοσχέδια, με τά όποια μεταρρυθμιζότανε ριζικά τό εκπαιδευτικό σύστημα, που κρατούσε τότε στην πατρίδα μας. Δυστυχώς μια άγόρευση πλουτοκράτη βουλευτή και ό θόρυβος που έσηκώθη από τόν τύπο κατά τών νομοσχεδίων, ματαιώσανε τήν ψήφισή τους. Έψηφίσθη μόνον άπ'όλα τά νομοσχέδια τό περι διοικήσεως τής εκπαίδευσέως, με τό όποιον ιδρύθηκε τό Έκπαιδευτικό συμβούλιο και καταργήθηκε τό παλαιό του 1905, που τό άποτελούσανε πέντε καθηγηταί του Πανεπιστημίου.

Ή τιμή τής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης άνήκει στην Κυβέρνηση τών φιλελευθέρων και ιδιαίτέρως στον τότε ύπουργό

τῆς Παιδείος Γόντικα, πού ἀφοῦ ἐπείσθηκε γιά τὴν ὀρθότητα καὶ ὠφέλεια τῆς μεταρρύθμισης, ἐπέμεινε κι ἀγωνίστηκε στὴ Βουλὴ γιά τὴν ψήφιση τῶν σχετικῶν νόμων.

Μὲ τὴ μεταρρύθμιση πού ἔγινε, ὠρίστηκαν δυὸ ἐξαετείς κύκλοι στὴν ἐκπαίδευση, ὁ ἕνας ὑποχρεωτικός γιά τὴ Δημοτικὴ καὶ ὁ ἄλλος ἐπίσης ἐξαετής γιά τὴ Μέση. "Ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα καὶ τῶν δύο φύλων εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ φοιτήσουν ἕξη χρόνια στὸ δημοτικὸ σχολεῖο καὶ ὄχι τέσσερα, ὅπως γινόταν ὡς τότε. Ἡ φοίτηση τῶν μαθητῶν στὸ δημοτικὸ σχολεῖο ἔγινε πραγματικὰ ὑποχρεωτικὴ μὲ τὴ μεταρρύθμιση τοῦ νόμου περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως τῶν Ἑλληνοπαίδων. Γι' αὐτὸ παρατηρήθηκε τὸ περασμένο σχολικὸ ἔτος τὸ εὐχάριστο φαινόμενο νὰ φοιτήσουνε στὰ δημοτικὰ σχολεῖα 750 χιλιάδες μαθηταὶ καὶ ν' ἀνεβῆ ἡ ἀναλογία τῶν μαθητῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀνάλογα μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ Κράτους σὲ 11,5ο), νὰ γεννηθῆ δὲ ἡ βásiμη ἐλπίδα πὼς γρήγορα θὰ ἐκλείψῃ ἀπὸ τὸν τόπο μας τὸ φαινόμενο τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ, πού μᾶς ντροπιάζει.

Εἶμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε πὼς ὁ λαὸς αἰσθάνθηκε ἀληθινὴ ἀνακούφιση μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση πού ἔγινε. Τὰ ἐξῆς μᾶς ἔλεγε σὲ κάποια ἐπαρχία τῆς Ἑλλάδος ἕνας ἀγαθὸς ἀγρότης πατέρας ὀχτῶν παιδιῶν. «Μεγάλο, κύριε ἐπιθεωρητῆ, εἶτανε τὸ καλὸ πού ἔκαμε τὸ Ὑπουργεῖο σας σὲ μᾶς τοὺς φτωχοπατεράδες, πού ἔβαλε τὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο στὸ Δημοτικόν.» Ἔτσι ἀντιλήφθηκε τὴ μεταρρύθμιση. «Γιατὶ τὸ γυιό μου, τὸ Γιάννη, τὸν ἔστειλα στὴν πόλη, στὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο καὶ τίποτα δὲν ἔμαθε. Ὁ γυιός μου, ὁ Κωνσταντῆς, τώρα στὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ μας ἔμαθε καὶ διαβάζει καὶ γράφει ὠραῖα, ἔμαθε καὶ λογαριασμούς. Αὐτὰ θέλουμε ἐμεῖς οἱ φτωχοί».

Θεωρεῖ λοιπὸν ὁ χωρικὸς ἀρκετὴ πλέον τὴ μόρφωση πού παρέχει τὸ ἐξατάξιο δημοτικὸ σχολεῖο, ἀρκεῖ τὸ σχολεῖο αὐτὸ νὰ λειτουργήσῃ καλά. Γιὰ ν' ἀνταποκριθῆ ὁμως τὸ δημοτικὸ σχολεῖο στὶς σημερινὲς ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκες τῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ χτιστοῦνε διδασκῆρια, ὅπου δὲν ὑπάρχουν, νὰ ἐφοδιαστοῦν αὐτὰ μὲ τ' ἀπαραίτητα ἐποπτικὰ μέσα καὶ πρὸ πάντων νὰ μορφωθοῦνε πλατύτερα οἱ δημοδιδάσκαλοι.

Τὰ νέα πεντατάξια διδασκαλεῖα ἐλπίζουμε πὼς θὰ δώσουνε στὴ Δημοτικὴ ἐκπαίδευση ἱκανοὺς δασκάλους. Ὅσοι δημοδιδάσκαλοι ὑπηρετοῦνε σήμερα στὰ δημοτικὰ σχολεῖα, δὲν ἔχουν

όλοι την ίδια μόρφωση, γιατί είναι από πολλές και διάφορες προελεύσεις. Έχουμε 1) τους πτυχιούχους τῶν παλαιῶν τριταξίων διδασκαλείων, 2) γραμματιστάς πτυχιούχους ὑποδιδασκαλείων, πού ἀναγνωρίστηκαν ὡς τριτοβάθμιοι δημοδιδάσκαλοι, 3) πτυχιούχους τῶν μονοταξίων διδασκαλείων, 4) αὐτούς πού ἔχουνε προσόν τῆ μαρτυρία δύο πολιτῶν, 5) αὐτούς πού προέρχονται ἀπό ἱερατικές σχολές, 6) τίς δασκάλες τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρείας καί 7) τοὺς πτυχιούχους τῶν τέως ἑξαταξίων διδασκαλείων. Τοῦτο βέβαια βλάπτει τὸ δημοτικὸ σχολεῖο, γιατί συμβαίνει πολλές φορές ὅ,τι κατορθώνει σὲ μιὰ τάξη ἓνας καλὸς δάσκαλος νὰ τὸ καταστρέφει στὴν ἐπόμενη ἄλλος, πού δὲν ἔχει καμιά μόρφωση.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθῆ φροντίδα γιὰ τὴν τέλεια μόρφωση τοῦ δασκάλου, πρέπει νὰ τοῦ δοθοῦνε τὰ μέσα, γιὰ νὰ μπορῆ νὰ ἐκτελῆ καλὰ τὴ δουλειά του. Πρέπει τέλος νὰ πληρώνεται καλὰ καί νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τίς φροντίδες τῆς ζωῆς, γιὰ νὰ μπορῆ ν'ἀφοσιωθῆ στὴ δουλειά του.

Ἐὰν σκεφθοῦμε πὼς στὰ 1889 φοιτοῦσανε στὰ δημοτικὰ σχολεῖα τοῦ ἐλεύθερου Κράτους 96 χιλιάδες μαθηταὶ κι ἂν λάβουμε ὑπ'ὄψιν πὼς τὸ Κράτος ἐτριπλασιάστη στὸν πληθυσμό, ἐνῶ οἱ μαθηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολειῶν ἔγιναν ὀκταπλάσιοι, ἂν σκεφθοῦμε ἀκόμη πὼς τότε φοιτοῦσανε στὰ δημοτικὰ σχολεῖα τὰ 4,40)ο στὸ σύνολο τῶν κατοίκων, ἐνῶ σήμερα φοιτοῦνε τὰ 11,50)ο, πειθόμαστε χωρὶς δισταγμὸ πὼς στὰ πενήντα χρόνια, πού πέρασαν, ἔγινε μεγάλη πρόοδος στὴ Δημοτικὴ μὲς ἐκπαίδευση καί πὼς πλησιάζει ὁ χρόνος, πού δὲν θὰ ὑπάρχουνε πιά ἀναλφάβητοι στὴν Πατρίδα μας.

14. ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Εἶπαμε παραπάνω πὼς στὴν Κυβέρνηση τοῦ Καποδίστρια, πού εἶτανε τρία χρόνια, δὲν ἰδρύθηκε κανένα σχολεῖο Μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐκτὸς ἀπὸ τὸ διδασκαλεῖο τῆς Αἰγίνης.

Στὶς 21 Νοεμβρίου 1833 δημοσιεύτηκε τὸ πρῶτο Διάταγμα τῆς Ἀντιβασιλείας «περὶ συστάσεως Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ γυμνασίου εἰς Ναύπλιον» πού ἔλεγε τὰ ἑξῆς.

1) Εἰς Ναύπλιον θέλει ἀνεγερθῆ ἐν Ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ ἐν γυμνάσιον. Τὸ Ἑλληνικὸν θέλει διαιρεῖσθαι κατὰ τὰς ἀνάγκας τῶν μαθητῶν εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας κλάσεις, τὸ δὲ γυμνάσιον θέλει ἔχει πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον δύο τάξεις. Εἰς

ἐκάστην δὲ τάξιν θέλουσιν εἶσθαι ἀφιερωμένοι καθ' ἑβδομάδα 24 ἕως 26 ὥραι.

2) Εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον θέλει διδάσκεσθαι κατ' ἐξοχὴν ἢ νέα καὶ παλαιὰ Ἑλληνικὴ, εἰς δὲ τὰς δύο τελευταίας τάξεις καὶ ἡ Λατινικὴ, προσέτι δὲ καὶ ἡ Κατήχησις, Ἀριθμητικὴ, Γεωγραφία καὶ Καλλιγραφία.

3) Εἰς τὸ γυμνάσιον θέλει διδάσκεσθαι ἐκτὸς τῆς νέας καὶ παλαιᾶς Ἑλληνικῆς, ἡ Λατινοκογαλλικὴ καὶ ἡ Γερμανικὴ, προσέτι Κατήχησις, Ἱστορία μετὰ Γεωγραφίας, Μαθηματικά καὶ ἀρχαί Φυσικῆς, Χημείας καὶ Φυσικῆς Ἱστορίας.

4) Διευθυντὴν ἀμφοτέρων τῶν σχολείων, διδάσκαλον τῆς Ἱστορίας, τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς φιλολογίας διορίζομεν τὸν Κωνσταντῖνον Ἀσώπιον, διδασκάλους δὲ καὶ τῶν δύο σχολείων τὸν Ἰωάννην Βενθύλον κυρίως διὰ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, τὸν Λεόντιον Ἀναστασιάδην κυρίως διὰ τὴν Ἑλληνικὴν, τὸν Ἰωάννην Γκινάκον διὰ τὴν παλαιὰν καὶ νέαν Ἑλληνικὴν, τὸν λοχαγὸν Δ. Σταυρίδην διδάσκαλον τῆς ἐνταῦθα πολεμικῆς σχολῆς διὰ τὰ Μαθηματικά, τὸν Δημήτριον Νικολαΐδην Λεβαδέα διὰ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Τοὺς δύο γραμματεῖς τοῦ γραφείου τῶν διερμηνέων Ἐρόλδον καὶ Ἐϋμάνην διὰ τὴν Γερμανικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν. Μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἀσωπίου ἐπιφορτίζεται τὴν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς ὁ κ. Ἰω. Βενθύλας.

5) Ὁ μισθὸς ἀρχεται ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τῶν δύο σχολείων, θέλει δὲ πληρῶνεσθαι τακτικῶς εἰς τὸ τέλος ἐκάστου μηνὸς ἀπὸ τὸ συσταθῆσόμενον ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον μέχρι δὲ τῆς συστάσεως αὐτοῦ θέλει καταβληθῆ ἀπὸ τὸ ταμεῖον τῆς Ἐπικρατείας.

6) Εἰς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματειῶν ἀνατίθεται ἡ ἐκτέλεσις τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ἐν Ναυπλίῳ 21 Νοεμβρίου (3 Δεκεμβρίου) 1833

Ἡ Ἀντιβασιλεία

Κόμης Ἀρμανσπεργ πρόεδρος

Μάουερ, Ἐξῆξ

Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας

Κ. Δ. ΣΧΙΝΑΣ

Με τὸ Διάταγμα αὐτὸ ἔγινε τὸ πρῶτο Ἑλληνικὸ σχολεῖο καὶ γυμνάσιο στὴν ἐλευθερωμένη Ἑλλάδα. Τὸ ἴδιο Διάταγμα περιλαμβάνει τὴν ἴδρυση τοῦ σχολείου, τὸ πρόγραμμα καὶ τὸ διορισμὸ τοῦ προσωπικοῦ. Ἄξιο παρατηρήσεως εἶναι πὼς στὸ γυμνάσιο ὠρίστηκαν ὥρες κάθε βδομάδα 24—26, γιὰ νὰ φτάσουν ἔπειτα στὶς 36. Τὰ κατώτερα σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαίδευσέως ὠνομάστηκαν Ἑλληνικά. Ἡ ὀνομασία τους φαίνεται περιέργη, γιατί φυσικά Ἑλληνικά εἶταν, ἀφοῦ λειτουργοῦσαν στὴν Ἑλλάδα, Ἑλληνες ἐδίδασκαν Ἑλληνόπουλα. Φαίνεται πὼς ἡ ὀνομασία ἐδόθηκε ἀπὸ τὸ σπουδαιότερο μάθημα, ποῦ διδασκόταν σ'αὐτά, τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά, γιατί στὸ δεύτερο ἄρθρο τοῦ Διατάγματος ἀναγράφεται. «Εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον θέλει διδάσκεσθαι κατ'ἐξοχὴν νέα καὶ παλαιὰ Ἑλληνικὴ γλῶσσα». Ἐπειδὴ στὰ σχολεῖα αὐτὰ πολλὲς ὥρες τὴν ἐβδομάδα διδασκόταν τὸ μάθημα τῶν Ἑλληνικῶν, ὠνομάστηκαν Ἑλληνικά σχολεῖα, ὅπως ἐλέγονταν τότε στὴ Γερμανία Λατινικά σχολεῖα ἐκεῖνα, στὰ ὁποῖα πολλὲς ὥρες τὴν ἐβδομάδα ἐδιδάσκονταν Λατινικά. Εἶναι λοιπὸν ἡ ὀνομασία τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων μετάφραση τρόπου τινὰ τῶν Λατινικῶν σχολείων, ποῦ λειτουργοῦσαν τότε στὴ Γερμανία. Καὶ τὰ δύο πῆραν τὴν ὀνομασία ἀπὸ τὸ σπουδαιότερο μάθημα, ποῦ διδασκότανε σ'αὐτά. Στὸ Διάταγμα αὐτὸ ἀναγράφεται διδασκαλία τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ στὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο καὶ στὸ γυμνάσιο, δυστυχῶς ὅμως γρήγορα παραμελήθηκε τὸ μάθημα τοῦτο καὶ οἱ δασκάλοι τίς ὥρες τοῦ μαθήματος αὐτοῦ κάνανε θεματογραφία, γιὰ νὰ μὴ χάνουνε τὴν ὥρα, ὅπως λέγανε πολλοὶ ἀπ'αὐτοῦς. Οἱ μαθηταὶ ἐδιδάσκονταν συγχρόνως πέντε γλῶσσες, 1) Νέα Ἑλληνικά, 2) Ἀρχαῖα Ἑλληνικά, 3) Λατινικά, 4) Γαλλικά καὶ 5) Γερμανικά καὶ ἡ διδασκαλία τῆς Λατινικῆς ἀρχίζε ἀπὸ τὴν τρίτη τάξη τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, ποῦ εἶχε τέσσερες τάξεις.

Στὶς 25 Μαρτίου 1835 δημοσιεύτηκε Διάταγμα περὶ συστάσεως Ἑλληνικῶν σχολείων στὴ Σπάρτη, Καλάμας, Πάτρας, Μεσολόγγι, Ἀμφισσα, Λαμία, Χαλκίδα, Ὑδρα, Τήνο καὶ Σίφνο. Στὸ Διάταγμα αὐτὸ γιὰ τὴ σύσταση τῶν σχολείων γράφεται μαζί μὲ ἄλλα καὶ τοῦτο. «Εἰς ἕκαστον Ἑλληνικὸν σχολεῖον ἀποφασίζομεν νὰ ὑπάρχουν τρεῖς τάξεις, ἀλλ'εἰς Καλάμας, Σπάρτην, Πάτρας, Ἀμφισσαν καὶ Λαμίαν θέλουν ὑφίστασθαι διὰ τὸ ἐνεστῶς ἔτος δύο μόνον». Τὰ διδακτήρια ἔδωσαν «αἱ ἀνήκουσαι κοινότητες». Γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο τῆς Τήνου

ἔγραφε τὸ Διάταγμα πὼς ἡ συντήρησή του θὰ γινότανε μὲ δαπάνη τοῦ Ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας.

Στις 31 Δεκεμβρίου 1836 ἐξεδόθη στὴν Ἀθήνα τὸ «περὶ διοργανισμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων Διάταγμα».

«Ἀκούσαντες τὴν γνώμην τῆς συσταθείσης ἐπιτροπῆς διὰ τὴν συντάξιν τὸν διοργανισμὸν τῆς ὑψηλοτέρας ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆ προτάσει τῆς ἡμετέρας ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως Γραμματείας προσδιορίζομεν τὸν διοργανισμὸν καὶ τὴν τάξιν τῶν μαθημάτων τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων τοιοῦτοτρόπως καὶ διαθέτομεν συγχρόνως ὡς ἑξῆς.»

«Ἐπειδὴ διὰ τοῦ ἡμετέρου Διατάγματος τῆς σημερινῆς ἡμερομηνίας ἐσυστήσαμεν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ διὰ τοῦτο ηὐξήθησαν σημαντικῶς τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἔξοδα, διὰ τοῦτο κατὰ τὸ παρὸν καὶ μέχρι δευτέρας διαταγῆς θέλουσι μείνῃ τὰ νῦν ὑπάρχοντα 5 γυμνάσια καὶ 24 Ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ὁμοῦ μὲ τὰ λοιπὰ διδασκτικὰ καταστήματα ἔξαρκοῦν ἐντελῶς διὰ τὸν ἐνεστῶτα πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ προσωπικὸν τῶν διδασκάλων. Κατὰ τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ἐκφράζομεν καὶ τὴν βᾶσιν ὅτι παρὰ τὸ Πανεπιστήμιον εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν τοῦ Βασιλείου δὲν θέλουσι συστηθῆ Ἰλύκεια (σχολεῖα μεταξὺ γυμνασίων καὶ τοῦ Πανεπιστημίου) καθότι τὸ Πανεπιστήμιον παρέχει διὰ τὴν ὑψηλὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν ἱκανὴν καὶ ἐκτεταμένην εὐκαιρίαν, τὸ δὲ Κράτος διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν περιουσίας τῶν δημοσίων ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, δὲν δύναται καὶ ἄλλως νὰ ἀναδεχθῆ τὰ εἰς τὰ τοιαῦτα ἀπαιτούμενα ἔξοδα.»

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

«Πρώτιστος σκοπὸς τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων εἶναι (γράφει τὸ περὶ διοργανισμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων Διάταγμα) νὰ προετοιμάζουσι τοὺς μαθητὰς διὰ τὰ γυμνάσια καὶ κατ'αὐτὸν κανονίζεται καὶ ἡ ἔκτασις καὶ ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας. Ἀλλὰ συγχρόνως ἡ ἐν αὐτοῖς ἐκπαιδευσις πρέπει νὰ ἀποτελῆ καὶ αὐτὴν ἀρκούν τι ὅλον ὡς πρώτη μὲν θεωρούμενον πρωτοβαθμῆς τῆς ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τῆς νεολαίας ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς παῖδας κατάλληλον, ὅσοι δὲν θέλουσι μεταβῆ εἰς τὰ γυμνάσια, ἀλλ'ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν σχο-

λείων άμέσως εις τόν κοινωνικόν βίον ή εις θέσιν μη άπαιτούσαν έκπαιδευσιν γυμνασίου και Πανεπιστημίου».

Αυτά γράφει τó Διάταγμα τού 1836, πού ειταν πολλές δεκάδες χρόνια ó καταστατικός χάρτης τών σχολείων τής Μέσης έκπαιδεύσεως. «Πρώτιστος δέ σκοπός» τών Έλληνικών σχολείων ειταν νά προετοιμάζουμε για τά γυμνάσια τούς μαθητάς, πού φοιτούσανε σ'αυτά. Τά Έλληνικά σχολεία λοιπόν ειταν ύποταγμένα στα γυμνάσια και έξυτηρετούσανε τó σκοπό αυτών. Ειταν προγυμνάσια χωρίς δικό τους σκοπό και δικό τους πρόγραμμα. Τέτια ξεμειναν τά Έλληνικά σχολεία ως τά 1929.

Στά πρώτα χρόνια, πού συσταθήκανε τά Έλληνικά σχολεία ειχανε τρεις τάξεις, ειταν όμως δυνατόν νά περιοριστούνε και σε δυό μόνον και νά διδάσκωνται όλα τά μαθήματα τού Έλληνικού σχολείου σε τρία έξάμηνα σε κάθε τάξη. Ό δάσκαλος τής ανώτατης τάξης ειχε τόν τίτλο «σχολάρχου», και διεύθυνε τó σχολείο. Σ'όσες πόλεις όμως ειτανε γυμνάσιο, τή διεύθυνση και τού Έλληνικού σχολείου ειχε ó γυμνασιάρχης. Στό Διάταγμα, πού ειπαμε παραπάνω, αναγράφεται και τó πρόγραμμα τών μαθημάτων, πού θα διδάσκονταν σε κάθε τάξη «Εις τήν πρώτην τάξιν τών τρεις τάξεις έχόντων Έλληνικών σχολείων θέλει παραδιδεσθαι».

1. Τó έτυμολογικόν τής Έλληνικής κατά τήν παραδεχθισομένην Γραμματικήν, ως δέ κείμενον θέλει χρησιμεύσει ó πρώτος τόμος τής εισαχθησομένης έγκυκλοπαιδείας.

2. Ίερά Ίστορία τής Παλαιάς και Νέας Διαθήκης.

3. Σύντομος Γεωγραφία τής Ελλάδος κατά τó παραδεχθισομένον βιβλίον.

4. Άριθμητική, τά τέσσαρα πάθη, τά κλάσματα και τά δεκαδικά μέχρι τών μεθόδων και ιδίως ή πρακτική και εκ μνήμης Άριθμητική.

5. Καλλιγραφία κατά πρότυπα.

6. Άρχαί Γαλλικής.

Εις τήν δευτέραν τάξιν

1. Έλληνικά, τεχνολογία, σύνταξις, διάλεκτοι, ως κείμενον ó δεύτερος τόμος τής έγκυκλοπαιδείας.

2. Κατήχησις.

3. Παλαιά Ίστορία και ιδία τής Ελλάδος.

4. Γεωγραφία τῆς Εὐρώπης.
5. Ἀριθμητική ἀπὸ τὰς μεθόδους μέχρι τῆς Ἀλγέβρας.
6. Καλλιγραφία.
7. Γαλλικά.
8. Φυσικὴ ἱστορία.

Εἰς τὴν τρίτην τάξιν

1. Ἑλληνικά, σύνταξις καὶ ρίζαι, ὡς κείμενον τὸ τρίτον μέρος τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας.
2. Σύνταξις καὶ συνθέσεις εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν.
3. Ἀρχαὶ ἀνθρωπολογίας καὶ ἠθικῆς.
4. Ἱστορία τῆς Ρώμης καὶ τὰ πρῶτιστα τῆς μεσαίας καὶ νεωτέρας ἱστορίας.
5. Γεωγραφία, τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κόσμου.
6. Ἀρχαὶ τῆς Ἀλγέβρας καὶ τῆς Γεωμετρίας.
7. Ἀρχαὶ τῆς Λατινικῆς διὰ τοὺς μεταβησομένους εἰς γυμνάσια.
8. Γαλλικά.
9. Ἀρχαὶ Πειραματικῆς φυσικῆς».

Ἔτσι κανονίστηκε τὸ πρόγραμμα τῶν τριταξίων Ἑλληνικῶν σχολείων, λειτουργοῦσαν ὅμως καὶ σχολεῖα μὲ δυὸ μόνον τάξεις. Σὲ κάθε τάξιν τῶν σχολείων τούτων ἡ φοίτησις διαρκοῦσε τρία ἑξάμηνα, ἐπομένως καὶ στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα, ποὺ εἶχαν δυὸ τάξεις, ἡ φοίτησις εἶταν τρία χρόνια.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΤΑΞΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Τάξις πρώτη

1. Ἑλληνικά, ἔτυμολογία, σύνθεσις, διάλεκτοι, ὡς κείμενον δὲ τὰ δύο πρῶτα μέρη τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας.
2. Ἱερὰ ἱστορία, Κατήχησις.
3. Σύντομος Γεωγραφία καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἑλλάδος.
4. Ἀριθμητικὴ τὰ τέσσαρα πάθη, κλάσματα καὶ δεκαδικὰ μέχρι τῶν μεθόδων.
5. Καλλιγραφία.

Τάξις δευτέρα

1. Σύνταξις καὶ σύνθεσις εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν.
2. Ἀρχαὶ ἀνθρωπολογίας καὶ ἠθικῆς.
3. Ἑλληνικά, διάλεκτοι, σύνταξις καὶ ρίζαι καὶ τὸ τρίτον καὶ τέταρτον μέρος τῆς Ἑγκυκλοπαιδείας.
4. Παλαιὰ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος καὶ Ρώμης καὶ γενικώτερα ἐκ τῆς μεσαιᾶς καὶ νεωτέρας ἱστορίας μέχρι τέλους.
5. Γεωγραφία Εὐρώπης καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ κόσμου μερῶν.
6. Ἀπὸ τῶν μεθόδων μέχρι τῆς Ἀλγέβρας καὶ ἀρχαὶ αὐτῆς καὶ τῆς Γεωμετρίας.
7. Καλλιγραφία.

«Θέλουν ἐκτὸς τούτου διδάσκεσθαι εἰς τὰς δύο ταύτας τάξεις ὡς εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τὰς τρεῖς ἔχοντα τάξεις ἢ Γαλλικῆ, αἱ ἀρχαὶ τῆς Φυσικῆς ἱστορίας καὶ τῆς Πειραματικῆς φυσικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς γλώσσης».

Στὰ παρακάτω ἄρθρα δίνονται μεθοδικὲς ὁδηγίαι γιὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν νέων Ἑλληνικῶν καὶ τῆς ἱστορίας «Μετὰ τῆς θεωρητικῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς θέλει συνδέεσθαι καὶ πρακτικὴ τις βοήθεια βιβλίου Ἑλληνικοῦ πρὸς ἀνάγνωσιν, ὥστε δι' αὐτῆς νὰ ἀποκτώσιν οἱ μαθηταὶ ὀρθὴν ἔκφρασιν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν ἐπιδεξιότητα τοῦ διηγείσθαι ὅσα ἤκουσαν, τοῦ χαριέντως προφέρειν τεμάχια ἐκστηθιζόμενα καὶ τοῦ συνθέτειν κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπλᾶς, μετὰ ταῦτα δὲ πολυσυνθέτους καὶ τέλος συνεχεῖς προτάσεις. Ἡ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας θέλει ἔχει πρῶτιστον σκοπὸν νὰ ἐντυπῶνῃ εἰς τὴν μνήμην τῶν μαθητῶν τὰ κυριώτερα συμβάντα, ὀνόματα, χρονολογίας, περιοριζομένης τῆς διηγήσεως εἰς τὰ ἀναπόφευκτα καὶ τερπνότερα καὶ ἀποβλεπούσης πάντοτε εἰς τὸ νὰ μορφῶνῃ τὴν εἰς ἑλευθέραν ἔκθεσιν τῶν ἰδεῶν ἔξιν τῶν μαθητῶν. Χρεωστοῦν δὲ οἱ διδάσκαλοι πάντοτε νὰ δεικνύουν ἐπὶ γεωγραφικῶν χαρτῶν τοὺς τόπους, περὶ ὧν διηγοῦνται, νὰ συνδέωσι δὲ καὶ τὸ μᾶθημα τῆς Γεωγραφίας μετ' ἄλλων παντοδαπῶν εἰδήσεων καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Φυσικῆς ἱστορίας».

ᾠρολόγιον πρόγραμμα τῶν πρώτων ἰδρυθέντων
Ἑλληνικῶν σχολείων

Ἑλληνικὰ σχολεῖα ἔχοντα τρεῖς τάξεις

ΤΑΞΙΣ Α΄

1. Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν	12	ὥραι καθ' ἑβδομάδα
2. Διὰ τὴν Ἱερὰν ἱστορίαν	2	» » »
3. Διὰ τὴν Γεωγραφίαν	3	» » »
4. Ἀριθμητικὴν	3	» » »
5. Διὰ τὴν Καλλιγραφίαν	2	» » »
6. » Φυσικὴν ἱστορίαν	3	» » »
7. » Γαλλικὰ	4	» » »

29

ΤΑΞΙΣ Β΄.

1. Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν	12	ὥραι καθ' ἑβδομάδα
2. » Κατήχησιν	2	» » »
3. » Ἱστορίαν	3	» » »
4. » Γεωγραφίαν	2	» » »
5. » Ἀριθμητικὴν	3	» » »
6. » Καλλιγραφίαν	2	» » »
7. » Φυσικὴν ἱστορίαν	3	» » »
8. » Γαλλικὰ	4	» » »

ἐν ὅλῳ

31

ΤΑΞΙΣ Γ΄.

1. Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν	12	ὥραι καθ' ἑβδομάδα
2. » Σύνθεσιν	3	» » »
3. » Ἀνθρωπολογίαν καὶ ἠθικὴν	2	» » »
4. » Ἱστορίαν	3	» » »
5. » Γεωγραφίαν	2	» » »
6. » Γεωμετρίαν καὶ Φυσικὴν	3	» » »
7. » Γαλλικὰ	4	» » »
8. » Λατινικὰ	3	» » »

τὸ ὅλον

32

Ώρολόγιον πρόγραμμα διταξίων Ἑλλην. σχολείων

ΤΑΞΙΣ Α'.

1.	Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν	12	ὥραι	καθ' ἑβδομάδα
2.	» Ἱερὰν ἱστορίαν καὶ Κατήχησιν	4	»	»
3.	» Γεωγραφίαν	3	»	»
4.	» τὴν Ἀριθμητικὴν	3	»	»
5.	» » Καλλιγραφίαν	2	»	»
6.	» » Φυσικὴν ἱστορίαν	2	»	»
7.	» » Γαλλικὰ	4	»	»

ἐν ὅλῳ 30

ΤΑΞΙΣ Β'.

1.	Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν	12	ὥραι	τὴν ἑβδομάδα
2.	» Σύνθεσιν	3	»	»
3.	» Ἀνθρωπολ. καὶ Ἠθικὴν	1	»	»
4.	» Ἱστορίαν	3	»	»
5.	» Γεωμετρίαν	2	»	»
6.	» Ἀριθμητ. καὶ Ἀλγεβραν	2	»	»
7.	» Γεωμετρίαν καὶ Φυσικὴν	2	»	»
8.	» Καλλιγραφίαν	1	»	»
9.	» Γαλλικὰ	4	»	»
10.	» Λατινικὰ	2	»	»

τὸ ὅλον

32

«Ἡ διάρκεια τῶν μαθημάτων εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα εἶναι τριετής, εἰς μὲν τὰ σχολεῖα τὰ ἔχοντα τρεῖς τάξεις μονοετῆς εἰς ἑκάστην τάξιν, εἰς δὲ τὰ ἔχοντα δύο, ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους εἰς ἑκάστην. Τὸ μάθημα τῆς Ἑλληνικῆς δύναται νὰ διαρκῆ δύο ὥρας κατὰ συνέχειαν, τὰ δὲ ἄλλα μίαν καὶ μόνην».

Ἀπ' αὐτὰ βλέπουμε πὼς σ' αὐτὰ τὰ σχολεῖα περισσότερο ἀπὸ τὸ ἓνα τρίτον τῶν ὥρῶν τῆς ἑβδομάδας ἔτρωγε τὸ μάθημα τῶν Ἑλληνικῶν. Στὴν τρίτη μάλιστα τάξιν τῶν τριταξίων καὶ τῆ δευτέρῃ τῶν διταξίων γιὰ τὴ διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος αὐτοῦ χρησιμοποιοῦσαν τὸ μισὸ χρόνον τῆς ἑβδομάδας καὶ τὸν ἄλλο μισὸ γιὰ τὴ διδασκαλίαν ὄλων τῶν ἄλλων μαθημάτων. Ἐπομένως πολὺ σωστὰ τὰ σχολεῖα αὐτὰ ὠνομάστηκαν «Ἑλληνικὰ» γιὰτὶ κύριος σκοπὸς τῶν εἶταν ἡ διδασκαλία τῆς

Ἑλληνικῆς γλώσσης. Διδασκαλία νέων Ἑλληνικῶν δὲν ἀναγράφεται στὸ πρῶτο αὐτὸ πρόγραμμα τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων, παρὰ μόνον τρεῖς φορές τὴν ἑβδομάδα, διδασκαλία συνθέσεων στὴν τελευταία τάξη.

Προσωπικὸν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων

Διδάσκαλοι στὰ Ἑλληνικά σχολεῖα διορίζονταν ὅσοι εἶχαν ἀπολυτήριον γυμνασίου ἀλλὰ καὶ νὰ μὴν εἶχαν ἀπολυτήριον, ἔδιναν ἐξετάσεις σὲ σύλλογο ἑνὸς γυμνασίου καὶ ἂν ἐκρίνονταν ἱκανοί, ἀποκτούσανε δικαίωμα διορισμοῦ. Στὶς ἐξετάσεις αὐτὲς ἐζητοῦσαν ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους Ἑλληνοδιδασκάλους:

«1) Νὰ ὀμιλῶσι καὶ νὰ γράψωσιν καθαρῶς καὶ ἀκριβῶς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, νὰ γνωρίζωσι κατὰ βάθος τὴν Γραμματικὴν αὐτῆς καὶ νὰ γνωρίζωσι τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ὡς διδάσκειται εἰς τὰ γυμνάσια.

2) νὰ ἔχωσι γνῶσιν τῆς Λατινικῆς Γραμματικῆς ἐν γένει καὶ ἰδίως τοῦ ἑτυμολογικοῦ αὐτῆς μέρους καὶ νὰ μεταφράζωσιν ὀρθῶς εἰς τὸ Λατινικὸν Ἑλληνικὸν τι τεμάχιον, νὰ γνωρίζωσι τὴν μετρικὴν καὶ νὰ ἐξηγῶσιν εὐκόλως μέρος τοῦ Καίσαρος, τοῦ Καρνηλίου Νέπωτος ἢ τῶν μεταμορφώσεων τοῦ Ὄβιδίου.

3) νὰ γνωρίζωσιν ἐντελῶς τὴν Ἀριθμητικὴν καὶ Γεωμετρίαν, τὴν Γεωγραφίαν καὶ ἰδίως τῆς Ἑλλάδος καὶ Εὐρώπης, τὴν Ἱερὰν ἱστορίαν καὶ τὴν Κατήχησιν, τὴν παλαιὰν καὶ νέαν Ἱστορίαν καὶ ἰδίως τὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ Ρώμης καὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴν, τὰ γενικώτερα τῆς Φυσικῆς ἱστορίας, τῆς ἀνθρωπολογίας καὶ ἠθικῆς, τὴν Γαλλικὴν, προσέτι δὲ Μουσικὴν καὶ Ζωγραφικὴν».

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴ τὴ θεωρητικὴ ἐξέταση ὁ ὑποψήφιος Ἑλληνοδιδάσκαλος ἔδινε καὶ πρακτικὴ ἐξέταση σὲ ἐπιτροπὴ «περὶ μεθόδων γενικῶς καὶ περὶ ἀντικειμένων τινῶν τῆς διδασκαλίας, διορθῶνων καὶ γυμνάσματα μαθητῶν».

Ὅσοι πετυχαίνανε στὶς ἐξετάσεις αὐτὲς διορίζονταν Ἑλληνοδιδάσκαλοι κι ἔπαιρναν ὅσοι εἶταν πρῶτης τάξεως δραχμὰς 120 τὸ μῆνα, ὅσοι εἶταν δευτέρας τάξεως 150 καὶ ὅσοι εἶταν τρίτης 180. Ὁ μισθὸς αὐτὸς αὐξάνει κατὰ τὸ ἓνα πέμπτον κάθε πέντε χρόνια ὑπηρεσίας, δὲν μπορούσε ὅμως νὰ περάσῃ τίς 250 δραχμὲς.

ΓΥΜΝΑΣΙΑ

«Σκοπός τοῦ γυμνασίου εἶναι, γράφει τὸ Διάταγμα περὶ διοργανισμοῦ τῶν σχολείων τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις τῆς εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα προκαταρκτικῆς ἐκπαιδεύσεως καθ' ὅλους τοὺς κλάδους καὶ κυρίως ἡ προπαρασκευὴ τῶν μαθητῶν ὅσοι μέλλουν νὰ σπουδάσουν ἀνωτέρας ἐπιστήμας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Τὸ γυμνάσιον πληρὲς ὄν σύγκειται ἀπὸ τέσσαρας τάξεις, ὥστε ἡ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον μετάβασις ἀπὸ τὴν τετάρτην τάξιν μόνον δύναται νὰ γείνη».

Ἀπὸ τὸ ἄρθρο 69 ὡς τὸ 80 γράφεται τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα καὶ ὀρίζεται ἡ ὕλη πού θὰ διδάσκεται σὲ κάθε τάξη.

Οἱ ὥρες τῆς διδασκαλίας κάθε βδομάδα ὀρίζονται σὲ 24 καὶ μοιράζονται ὡς ἑξῆς:

ΤΑΞΙΣ Α'

1.	8 ὥραι	διὰ τὴν	Ἑλληνικὴν	
2.	4	»	»	Λατινικὴν
3.	2	»	»	γύμνασιον εἰς τὸ γράφειν Ἑλληνιστὶ
4.	2	»	»	Κατήχησιν
5.	2	»	»	Ἱστορίαν καὶ Γεωγραφίαν
6.	2	»	»	Μαθηματικὴν
7.	2	»	»	Φυσικὴν καὶ Φυσικὴν Ἱστορίαν
8.	2	»	»	Γαλλικὴν

24

ΤΑΞΙΣ Β'

1.	6 ὥραι	διὰ τὴν	Ἑλληνικὴν	
2.	6	»	»	Λατινικὴν
3.	2	»	»	θεωρίαν τῶν περὶ τὸν λόγον ἐπιστημῶν
4.	2	»	»	Κατήχησιν
5.	2	»	»	Ἱστορίαν καὶ Γεωγραφίαν
6.	2	»	»	Μαθηματικὴν
7.	2	»	»	Φυσικὴν καὶ Φυσικὴν Ἱστορίαν
8.	2	»	»	Γαλλικὴν

24

ΤΑΞΙΣ Γ'

1.	5	ώραι	διὰ	τὴν	Ἑλληνικὴν
2.	5	»	»	»	Λατινικὴν
3.	2	»	»	»	θεωρίαν τῶν περὶ τὸν λόγον ἐπιστημῶν
4.	2	»	»	»	Κατήχησιν
5.	2	»	»	»	Ἱστορίαν καὶ Γεωγραφίαν
6.	4	»	»	»	μαθηματικὴν καὶ μαθηματικοφυσικὴν Γεωγραφίαν
7.	2	»	»	»	Φυσικὴν καὶ Φυσικὴν ἱστορίαν
8.	2	»	»	»	Γαλλικὴν

 24

ΤΑΞΙΣ Δ'

1.	4	ώραι	διὰ	τὴν	Ἑλληνικὴν
2.	4	»	»	»	Λατινικὴν
3.	2	»	»	»	θεωρίαν τῶν περὶ τὸν λόγον ἐπιστημῶν
4.	2	»	»	»	Ἱστορίαν καὶ Γεωγραφίαν
5.	1	»	»	»	Κατήχησιν
6.	4	»	»	»	Μαθηματικὴν καὶ Μαθηματικοφυσικὴν Γεωγραφίαν
7.	3	»	»	»	Φυσικὴν, Φυσικὴν ἱστορίαν καὶ Χημείαν
8.	2	»	»	»	Λογικὴν καὶ γενικὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Φιλοσοφίαν
9.	2	»	»	»	Γαλλικὴν

 24

Ἀπὸ τῆς προσδιορισμένης ὥρας γιὰ τὰ Ἑλληνικὰ χρησιμοποιούσανε καὶ γιὰ τὴ διδασκαλίαν τῆς Γραμματικῆς τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης γι' αὐτοὺς ποὺ ἤθελαν νὰ γραφοῦν στὴ Θεολογικῇ σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου, ὅπου ὑπῆρχαν τὰ μέσα γιὰ τὴ διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τούτου.

Στοὺς καθηγητὰς τῶν γυμνασίων ἐπιτρεπόταν νὰ παίρνονε καὶ ἀπὸ ἕνα βοηθὸ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἔδωσαν ἐξετάσεις κι ἐπήρανε πτυχίον Ἑλληνοδιδασκάλου.

Ὅσοι ἐπιθυμοῦσαν νὰ διοριστοῦν καθηγηταὶ στὰ γυμνάσια, ἔδιναν ἐξετάσεις θεωρητικὰς καὶ πρακτικὰς σὲ ἐπιτροπὴν ποὺ τὴν κατάρτιζε ἡ Γραμματεία ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως. Οἱ ἐξετάσεις εἴτανε γραπτὲς καὶ προφορικὰς

σὲ ὅλα τὰ μαθήματα «τῶν εἰς τὴν σχολὴν τῶν γενικῶν ἐπιστημῶν διδασκομένων καὶ ὧν ἡ γνῶσις ἀπαιτεῖται ἀπὸ καθηγητῆν Γυμνασίου».

Μὲ τὸ Διάταγμα τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1850 ὠρίστηκε πῶς κανεὶς πιά δὲν μπορεῖ νὰ διοριστῆ σὲ θέση Ἑλληνικοῦ σχολείου, ἂν δὲν ἐπέρασε τὴ σειρά τῶν μαθημάτων τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν μαθημάτων τοῦ φροντιστηρίου. Καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ διοριστῆ καθηγητὴς σὲ γυμνάσιο, ἂν δὲν ἐπῆρε ἀπὸ τὴ φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦλάχιστον δίπλωμα τελειοδιδάκτου.

Μὲ Διάταγμα τῆς 16 Νοεμβρίου 1846 κανονίστηκε ἡ μισθοδοσία τῶν διδασκάλων τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τῶν γυμνασίων ὡς ἑξῆς:

Οἱ γυμνασιάρχαι παίρνανε 300 δραχμὲς τὸ μῆνα, ἀκόμη δὲ καὶ 50 δραχμὲς ἐπίδομα πού αὔξαινε 5 δραχμὲς κάθε πενταετία, ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ περάσῃ τις 100 δραχμὲς. Οἱ καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων παίρνανε 250 δραχμὲς, οἱ καθηγηταὶ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν 200, οἱ σχολάρχαι 200, οἱ Ἑλληνοδιδάσκαλοι τρίτης τάξεως 160, οἱ δευτέρας τάξεως 130 καὶ οἱ πρώτης τάξεως 100. Αὐξάνονταν δὲ οἱ μισθοδοσίαι αὐτὲς κατὰ τὸ 1)5 κάθε πέντε χρόνια, δὲν μποροῦσαν ὅμως νὰ περάσουν οἱ μισθοδοσίαι τῶν καθηγητῶν τῶν γυμνασίων τις 300 δραχμὲς τὸ μῆνα καὶ τῶν ἄλλων τις 250.

Ὡς τὸ 1850, ἐπειδὴ εἶταν ἔλλειψη προσωπικοῦ, διορίζονταν στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως ὅσοι πετύχαιναν σὲ ἐξετάσεις σὲ ἐπιτροπὴ, ἀδιάφορο ἂν δὲν εἶχαν συστηματικὴ μόρφωση γιὰ τὸ ἐπάγγελμα τους.

Ἀπὸ τις ὥρες τῆς ἐβδομάδας περισσότερες ἀπὸ τις μισὲς τις ξοδεύανε οἱ δασκάλοι γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Λατινικῶν καὶ τις ἄλλες μισὲς γιὰ τὴ διδασκαλία ὅλων τῶν ἄλλων μαθημάτων. Μόνον στὴν πρώτη τοῦ γυμνασίου δυὸ ὥρες τὴν ἐβδομάδα γινότανε διδασκαλία «διὰ γύμνασιν εἰς τὸ γράφειν Ἑλληνιστί». Σὲ καμιὰ δὲ ἄλλη τάξη δὲ διδασκότανε ἡ νέα Ἑλληνικὴ. Φαίνεται πῶς ἡ διδασκαλία τῆς νέας Ἑλληνικῆς εἶχε τέλεια παραμεληθεῖ στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ τὰ γυμνάσια, τοῦτο δὲ ἀνάγκασε τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας νὰ στείλῃ στις 14 Αὐγούστου 1857 στοὺς διευθυντὰς τῶν σχολείων τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως τὴν ἐξῆς ἐγκύλιο γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσας.

«Κατὰ τὸν ἰσχύοντα ὄργανισμὸν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων

Ἡ ἐκπαίδευσή μας στὰ τελευταῖα 100 χρόνια

τὰ ἐκπαιδευτήρια ταῦτα διπλοῦν ἔχουσι σκοπόν, ἤγουν πρῶτον νὰ προετοιμάζωσι τοὺς παῖδας διὰ τὰ γυμνάσια καὶ δεύτερον νὰ χορηγῶσιν αὐθύπαρκτόν τινα καὶ κατάλληλον βαθμὸν πρακτικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῖς μὴ βουλομένοις ἢ μὴ δυναμένοις νὰ διανύσωσι τὸ μακρὸν καὶ πολύμοχθον στάδιον τῶν κλασικῶν σπουδῶν, ἀλλ' ἐπιεμένοις νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον ὅπως οὖν ἐπιστημονικῶς πρὸς τὰ βιωφελῆ ἔργα προκαταρτισμένοι. Τὰς δύο ταύτας διαφόρους τάσεις τῆς ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις διδασκαλίας οἱ ἡμέτεροι Ἑλληνοδιδάσκαλοι ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι διηλεκτῶς πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ οὐδετέρας νὰ ὀλιγορῶσιν. Ὁδηγὸς δὲ ἀσφαλῆς ἔσεται αὐτοῖς πρὸς τοῦτο ὁ νόμος αὐτός, ὅστις καὶ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν μαθημάτων καὶ κατὰ τὴν περιγραφὴν αὐτῶν λίαν συνεπῆς τῷ προτεθέντι σκοπῷ τὰ πάντα διατίθησι. Κατὰ ταῦτα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ὡς θεμέλιον πάσης παρ' ἡμῖν Παιδείας πρέπει νὰ διδάσκηται ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις, τακτικῶς καὶ μετὰ πολλῆς ἐπιστασίας, ὅπως καταλλήλως παρασκευασθῶσιν οἱ νέοι πρὸς τελείαν αὐτῆς ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐκμάθησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρέπει νὰ ἀπαιτῆται παραλληλισμὸς τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, προφορικαὶ ἐκθέσεις καὶ γραφικὰ γυμνάσματα ἐν τῇ τελευταίᾳ καὶ νὰ διδῆται μεγίστη προσοχὴ εἰς τὴν ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον διδασκαλίαν τῆς καθαρευούσης καὶ τῆς ἐκλεκτῆς καθομιλουμένης. Παρητηρήσαμεν ἐν τῇ διετεί ἡμῶν διευθύνσει τοῦ Ὑπουργείου ὅτι πλείστοι μὲν τῶν Ἑλληνοδιδασκάλων παραμελοῦσιν ἐντελῶς τὴν πρακτικὴν τῆς γλώσσης ἡμῶν διδασκαλίαν, πολλοὶ δὲ λαμβάνοντες ἴσως ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Νόμος σημειοῖ τὴν σύνταξιν μετὰ τῶν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις μαθημάτων καὶ ὑψηλῶν δῆθεν γνώσεων ἐπίδειξιν ποιούμενοι ἐγκαταλείπουσι σχεδὸν ὀλοσχερῶς ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τῶν ἐν λόγῳ σχολείων τάξει τὸ τεχνολογικὸν καὶ τὸ ἐτυμολογικὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μέρος καὶ τὸν πλείστον χρόνον κατατρίβουσιν εἰς ὄλους ἀνωφελεῖς περὶ συντάξεως θεωρίας.

Ἐντεῦθεν προέρχεται ὅτι οἱ ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων ἀπολυόμενοι, ἐὰν μὲν τραπῶσιν ἀμέσως εἰς τὰ βιωτικὰ ἔργα γνωρίζοντες τύπους καὶ θεωρίας μόνον εἰςὶ παντάπασιν ἀνικανοὶ νὰ ἐκφράσωσιν ἢ νὰ ἐκθέσωσι διὰ γραφῆς τὰς ἀπλουστεράς ἰδέας ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ, ἐὰν δὲ εἰς τὰ γυμνάσια μεταβῶσιν ἑλλιπεῖς εὐρίσκονται κατὰ τε τὸ τεχνολογικὸν καὶ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καίτοι διδασκόμενοι

τὸ ἐν τοῖς γυμνασίοις διδαχθησόμενον Συνακτικὸν καὶ οὕτω ἐπὶ σαθρῶν θεμελίων οἰκοδομοῦντες ἀείποτε χωλαίνουσιν εἰς τὴν γυνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς.

Ἄμφότερα τὰ οὐσιώδη ταῦτα ἀτοπήματα θέλετε προσπαθήσει νὰ ἐκλείψωσιν ἀπὸ ρίζης κατὰ τὸ προσεχές σχολικὸν ἔτος. Ἄπαντες οἱ διδάσκαλοι τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων ὀφείλουσι, καθόσον μὲν ἀφορᾷ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν νὰ ἐξασκῶσι τοὺς μαθητὰς τῶν δι' ἀναγνώσεως καλῶς γεγραμμένου βιβλίου, δι' ἐκθέσεως προφορικῆς ἰδεῶν, διὰ γραφικῶν συνθέσεων καὶ γυμνασμάτων καὶ δι' ἀκαταπαύστου παραλληλισμοῦ τῆς ἀρχαίας πρὸς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, εἰς τὴν ἐλευθέραν χρῆσιν τῆς βαθμηδὸν προοδευούσης τῶν λογίων ἡμῶν γλώσσης. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν νὰ ἔχωσι πρὸ πάντων ὑπ' ὄψει τὴν εἰς τὰ γυμνάσια μετὰβασιν τῶν νέων καὶ ἐπομένως νὰ διδάσκωσιν αὐτοῖς ἐν πλάτει κυρίως τὸ τεχνολογικὸν καὶ τὸ ἐτυμολογικόν, ἅτινα ἀποτελοῦσιν οὕτως εἰπεῖν τὰς βάσεις πάσης γλώσσης καὶ ἄνευ τῆς ἐντελοῦς τῶν ὀφειῶν γνώσεως καθίσταται ἀδύνατος ἢ περαιτέρω ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐκμότησις τῆς Ἑλληνικῆς, νὰ περιορίζωνται, δέ, ὡς βεβαίως ἐννοεῖ καὶ ὁ Νόμος, εἰς τὴν κατὰ τὸ τελευταῖον μόνον ἐξάμηνον σύγχρονον διδασκαλίαν τῶν στοιχειωδεστάτων τῆς συντάξεως εἰδήσεων».

Ἄπ' αὐτῆ τὴν ἐγκύκλιο μαθαίνουμε τὸν τρόπο τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα. Ὅσοι ἐδίδασκαν στὴν τρίτη τάξη τῶν σχολείων τούτων «ὑψηλῶν γνώσεων ἐπίδειξιν ποιούμενοι» σύμφωνα μὲ τὴν ἐγκύκλιο, ἔτρωγαν τὸν περισσότερο χρόνο τους μὲ ἀνώφελες θεωρίες περὶ συντάξεως. Αὕτῃ εἶταν ἡ αἰτία ποὺ ὅσοι τελείωναν τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα νὰ μὴν μποροῦν νὰ ἐκφράσωσιν προφορικὰ ἢ νὰ ἐκθέσωσιν γραπτὰ τις ἀπλούστερες ἰδέες στὴ γλῶσσα τους. Ἡ ἐγκύκλιος διατάσσει νὰ λείψουν «ἀπὸ ρίζης» τὰ ἀτοπήματα αὐτὰ καὶ συσταίνει νὰ ἀκοῦνται οἱ μαθηταὶ μὲ τὴν ἀνάγνωσιν καλογραμμένων βιβλίων, μὲ προφορικές ἐκθέσεις καὶ γραπτὰ γυμνάσματα στὴν ἐλεύθερη χρῆσιν «τῆς βαθμηδὸν προοδευούσης τῶν λογίων ἡμῶν γλώσσης».

Ἄπ' αὐτὰ φαίνεται πῶς εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τὴ λειτουργία τῶν σχολείων τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως διδασκόταν σ' αὐτὰ μόνον ἡ ἀρχαία Ἑλληνική, γιατί οἱ δασκάλοι πίστευαν πῶς μὲ τὴν ἐντατικὴ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας γλώσσας στὰ σχολεῖα θὰ κατορθώσουσε τὰ Ἑλληνόπουλα νὰ ὀμιλοῦνε σὲ λίγα χρό-

νια τῆ γλῶσσα τοῦ Ζενοφῶντος. Δυστυχῶς ἡ πλάνη αὐτὴ ἐξακολούθησε νὰ ἐπικρατῆ πολλές δεκαετηρίδες ἔπειτα, γιατί στό τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα ἀκούσαμε στό Πανεπιστημιοσοφὸ καθηγητῆ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων νὰ μᾶς βεβαιῶνῃ πῶς μικρὴ προσπάθεια χρειάζεται, γιὰ νὰ κατορθώσουμε ὄχι μόνον νὰ γράφουμε, ἀλλὰ καί νὰ μιλοῦμε τῆ γλῶσσῃ τοῦ Ζενοφῶντος.

Οἱ λειτουργοὶ τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως τοῦ 1857 διδάσκανε τὸ μάθημα τῶν Ἑλληνικῶν κατὰ τὸν τρόπο πού βγαίνει ἀπὸ τὴν παραπάνω ἐγκύκλιο, γιατί δὲν εἶχανε καμιά ἐπιστημονικὴ καὶ παιδαγωγικὴ μόρφωση. Εἶταν οἱ διάδοχοι τῶν δασκάλων «τῶν καλῶν γραμματικῶν». Διδάσκανε κατὰ τὴ μέθοδο τῶν δασκάλων τῶν μετὰ τὴν πεποίθησι πῶς ἔτσι πρέπει νὰ διδάσκεται στὰ σχολεῖα τὸ μάθημα τῶν Ἑλληνικῶν. Δὲ δικαιολογεῖται ὅμως καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου νὰ κηρύττῃ στό τέλος τοῦ 19 αἰῶνα πῶς μετὰ μικρὰ προσπάθεια θὰ φτάσουμε στὴ γλῶσσα τοῦ Ζενοφῶντος καὶ θὰ μπορούμε νὰ τῆ μιλοῦμε καὶ νὰ τῆ γράφουμε.

Τὰ πρῶτα δέκα Ἑλληνικὰ σχολεῖα πού ἰδρύθηκαν καὶ τὰ πέντε γυμνάσια δὲ θεωρήθηκαν ἄρκετὰ γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησι τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀναγκῶν τῆς χώρας, γι' αὐτὸ ἰδρύθηκαν καὶ ἄλλα. Δὲν εἶταν ὅμως προσωπικὸ γιὰ τὰ νέα σχολεῖα, γιατί λίγοι πηγαῖνανε στό φιλολογικὸ φροντιστήριον νὰ ἀποχτήσουνε πτυχίον Ἑλληνοδιδασκάλου, καὶ ἀκόμη λιγώτεροι παίρνανε πτυχίον φιλολογίας. Γιὰ νὰ θεραπευθῆ ἡ ἔλλειψις αὐτὴ ἀποφασίστηκε νὰ διορίζωνται τελειόφοιτοι τοῦ γυμνασίου στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ὀνομαστήκανε βοηθοὶ Ἑλληνικῶν σχολείων.

Ἡ παρακάτω ἐγκύκλιος τῆς 11 Δεκεμβρίου τοῦ 1859 ἐξηγεῖ καλὰ τὸ λόγο τοῦ μέτρου αὐτοῦ.

Περὶ διορισμοῦ βοηθῶν

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως

Πρὸς τοὺς νομάρχας τοῦ Κράτους

«Ἡ Κυβέρνησις τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως ζήλω ἐπαινετῶ φερομένη πρὸς ἀπόκτησιν διδασκάλων ὅσον οἶόν τε ἰκανῶν καὶ

ὅσον οἷόν τε ἀξίων τῆς σπουδαίας καὶ ἐπιζήλου αὐτῶν ἐντολῆς τὴν εἰς τὴν ἠθικὴν διαμόρφωσιν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν καὶ τὴν τοιοῦτοτρόπως προπαρασκευὴν αἰσιωτέρου μέλλοντος τῆς πατρίδος κειμένη ἐθέσπισε τὸ ἀπὸ 18 Ὀκτωβρίου 1850 Β. Διάταγμα περὶ Ἑλληνοδιδασκάλων καὶ καθηγητῶν γυμνασίων, διὰ τοῦ ὁποῦ ἀνεπαρκῆ θεωροῦσα τὰ ὑπὸ τοῦ καθεστηκότος Νόμου τῆς 31 Δεκεμβρίου 1836 ἀναγραφόμενα προσόντα ἐπέτεινεν αὐτὰ προσαπαιτήσασα παρ' ἐκάστου ὑποψηφίου Ἑλληνοδιδασκάλου καὶ τὴν προσαγωγὴν ἀποδεικτικοῦ περὶ διεξελεύσεως τῆς σειρᾶς τῶν μαθημάτων τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν τοῦ φιλολογικοῦ φροντιστηρίου.

Ἄλλ' ἢ κατόπιν ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ διατάγματος τούτου πείρα κατέδειξε δυστυχῶς ἀπόσκοπον τὸ ἐκ τῶν προτέρων σκόπιμον θεωρηθέν, καθ' ἃ εἴρηται, μέτρον, καθ' ὅσον οὐδενὸς παρουσιαζομένου ὑποψηφίου κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ μνησθέντος Διατάγματος συγκεκριμένου καὶ ἐπιμενούσης τῆς Κυβερνήσεως εἰς τοιούτων μόνον παραδοχὴν, ἡ διδασκαλικὴ ὑπηρεσία ἔπαυσε μὲν νὰ προσλαμβάνη ἀδαιεῖς ἴσως λειτουργούς, ἀλλ' ἀντὶ τούτου περιέπεσε εἰς χεῖρον κακόν, νὰ στερῆται τοῦτέστιν αὐτῶν παντάπασιν καὶ νὰ διατηρῆ κενὰς τῶν διδασκαλικῶν θέσεων οὐχὶ πᾶνυ ὀλίγας. Πρὸς θεραπείαν πρόχειρον καὶ μόνην ἴσως δυνατὴν τῆς λίαν σοβαρᾶς καὶ λίαν ἀξιολυπήτου ταύτης ἐλλείψεως περιῆλθεν ἡ Κυβέρνησις εἰς τὸ ἕτερον μέτρον, ὅπερ ὑπάρχει εἰς ὑμᾶς γνωστόν, τῆς παραδοχῆς τῶν καλουμένων βοηθῶν πρὸς ἀναπλήρωσιν καθολοκληρίαν ἐλλειπόντων Ἑλληνοδιδασκάλων ἄνευ ἀπαιτήσεως ὠρισμένων προσόντων καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ ἐκ τῶν προηγουμένων ἐκάστου πεποιθήσει τοῦ Ὑπουργοῦ περὶ τῆς πρὸς τὸ ἔργον καταλληλότητος τῶν διοριζομένων. Ἄλλὰ τὸ κατ' ἀνάγκην ληφθέν καὶ κατ' ἀνάγκην τηρούμενον ἔτι καὶ νῦν μέτρον τοῦτο τοῦ διορισμοῦ εἰς κυρίας διδασκαλικὰς θέσεις προσώπων ἑστερημένων ἀποχώρησης τινὸς προσωπικῆς ἐγγυήσεως περὶ τῆς πρὸς διδασκαλίαν ἱκανότητος αὐτῶν, προφανῆ περιέχον πλημμέλειαν, πρέπει ὁμολογούμενος νὰ καταργηθῆ εἰς τὸ μέλλον. Θέλει δὲ καταστῆ ἐφικτὴ ἡ τελεία αὐτοῦ κατάργησις διὰ τοῦ ἀλλοίου ὀριστικοῦ προσδιορισμοῦ τῶν προσόντων τῶν παρὰ Ἑλληνικοῖς σχολείοις διδασκάλων, τὰ ὁποῖα ἡ Κυβέρνησις διανοεῖται νὰ προκαλέσῃ διὰ τῆς ἀρξαμένης ἤδη ἀναθεωρήσεως τοῦ περὶ Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων ἀνωτέρω μνησθέντος κανο-

νισμού τοῦ 1836. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ, καθ' ἃ μέμνηται, νομοθετικὴ ἐνέργεια θέλει μὲν ἐξασφαλίσῃ τὸ συμφέρον τῆς διδασκαλικῆς ὑπηρεσίας, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς εἰς τὸ μέλλον διορισθησομένους παρὰ Ἑλληνικοῖς σχολείοις διδάσκοντας, πάντα ἀνίκανον τῆς ἐν αὐτοῖς κατατάξεως ἀποκλείουσα, οὐδόλως δὲ θέλει ἱκανοποίησιν καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς αὐτῆς ὑπηρεσίας, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς διορισθέντας ἤδη καὶ τοὺς τυχόν διορισθησομένους βοηθοὺς μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ, περὶ οὗ εἴρηται, νόμου, ἐκρίναμεν δίκαιον καὶ ἀναγκαῖον, ἵνα ἐν ἔτος ἀκριβῶς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ νόμου τούτου προσκαλεσθῶσιν ἀρμοδίως ἅπαντες οἱ παρὰ Ἑλληνικοῖς σχολείοις βοηθοὶ εἰς διδασκαλικάς ἐξετάσεις ἐνώπιον ἐπιτροπῆς παρ' ἡμῖν διορισθησομένης καὶ ἀναλόγως τοῦ ἀποτελέσματος αὐτῶν οἱ μὲν ἱκανοὶ ἀποδειχθέντες προβιβασθῶσιν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ἑλληνοδιδασκάλου, οἱ δὲ τὸ ἐναντίον ἀπολυθῶσιν τῆς ὑπηρεσίας.

Τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἐκτελεσθησομένην ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Ὑπουργείου ἀπὸ τοῦδε ἀνακοινοῦντες εἰς ὑμᾶς παρακαλοῦμεν νὰ καταστήσῃτε ἀμέσως γνωστὴν εἰς ἅπαντας τοὺς ἐντὸς τοῦ ὑπὸ τὴν διοίκησιν ὑμῶν νομοῦ παρὰ Ἑλληνικοῖς σχολείοις βοηθοὺς, ἵνα μὴ ἐξ ἀπροόπτου ληφθέντες εὐρεθῶσιν ἄνευ τῆς δεούσης προπαρασκευῆς κατὰ τὴν ὥραν τῶν ἐξετάσεων καὶ αἰτιῶνται, οὐχὶ ἄνευ λόγου, ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ αὐτῶν τὸ Ὑπουργεῖον.

Θέλοντες δὲ ἐπὶ τούτοις νὰ ὑποδείξωμεν εἰς τοὺς περὶ ὧν πρόκειται βοηθοὺς τὰ ἀντικείμενα τῆς προπαρασκευαστικῆς αὐτῶν μελέτης, προσθέτομεν εἰς ταῦτα, εἰ καὶ οὐδόλως διὰ τούτου σκοποῦντες νὰ προδικάσωμεν τὸ περὶ τῶν προσόντων τῶν Ἑλληνοδιδασκάλων ζήτημα, ὅπερ θέλει λυθῆ ὀριστικῶς διὰ τοῦ ἀναθεωρηθησομένου νόμου περὶ κανονισμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων, ὅτι τὰ μαθήματα, εἰς τὰ ὁποῖα θέλουσιν ἐξετασθῆ, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θέλουσιν εἶσθαι ἡττονα ἢ κατώτερα τῶν, εἰς ἃ ἐξετάζονται, οἱ εἰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις ὑποβαλλόμενοι μαθηταὶ τῶν γυμνασίων».

Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐγκύκλιου φαίνεται πῶς γιὰ τὴν ἔλλειψιν Ἑλληνοδιδασκάλων, ποὺ νὰ ἔχουνε τὰ προσόντα ποὺ ἀπαιτοῦσε τὸ Διάταγμα τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1850, διωριστήκανε στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα βοηθοὶ ποὺ εἶχανε μόνον προσὸν τὸ ἀπολυτήριο. Αὐτοὶ ἔπαιρναν στὴν ἀρχὴ 90 δραχμὲς τὸ μῆνα, ἀπὸ τὸ 1885 ὁμως 75. Αὐτὲς μετὰ τὴν ἀφαίρεση τῶν κρατήσεων ἐγίνονταν 69. Ὅλοι ἐπαύοντο τὴν 1 Ἰουλίου καὶ ἀναδιωρί-

ζονταν, όσοι είχανε δυνατούς προστάτες την 1 Σεπτεμβρίου, έπομένως έπαιρναν μισθό μόνον δέκα μήνες.

Στις 31 'Ιουλίου 1861, στις 4 Σεπτεμβρίου του 1863 και στις 4 'Οκτωβρίου του ίδιου χρόνου έβγήκαν Διατάγματα που κανονίζανε τον τρόπο των εξετάσεων των βοηθών, που έπιθυμούσαν να αναγνωριστούν 'Ελληνοδιδάσκαλοι. Στο τελευταίο απ' αυτά τα Διατάγματα διαβάζουμε μεταξύ άλλων και τα εξής. «Θέσιν βοηθοῦ ἐν 'Ελληνικοῖς σχολείοις ἢ ἀδειαν τοῦ διδάσκειν ἐν ἰδιωτικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις δύνανται νὰ λάβωσιν ἐν τῷ διαστήματι τοῦ ἀρξαμένου σχολικοῦ ἔτους καὶ ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς μετὰ τὴν λήξιν αὐτοῦ, ὡς εἰρηται, διδασκαλικῆς ἐξετάσεως μόνον οἱ ἔχοντες γυμνασιακὸν τοῦλάχιστον ἀπολυτήριον.» Ἀπ' αὐτὸ φαίνεται πὼς διωρίζονταν βοηθοὶ 'Ελληνικῶν σχολείων καὶ μερικοὶ που δὲν εἶχαν ἀπολυτήριον γυμνασίου. Ὡς τὸ 1891 διωρίζονταν βοηθοὶ 'Ελληνικῶν σχολείων ὅσοι εἶχαν ἀπολυτήριον γυμνασίου. Αὐτοὶ ἔδιναν ἔπειτα ἐξετάσεις σὲ ἐπιτροπές, που συγκροτοῦσε τὸ Ὑπουργεῖο, καὶ ἀναγνωρίζονταν 'Ελληνοδιδάσκαλοι. Μετὰ τὴν ἀναγνώρισή τους ἔπαιρναν 100 δραχμὲς τὸ μήνα καὶ δὲν ἐπαύονταν τοὺς μήνας τῶν θερινῶν διακοπῶν, ὅπως ἐπαύονταν οἱ βοηθοὶ. Ὁ μισθὸς αὐτὸς τῶν 100 δραχμῶν αὐξανότανε κατὰ τὸ 1)5 κάθε 5 χρόνια ὑπηρεσίας καὶ ἔφτανε τις 250 δραχμὲς. Γιὰ νὰ φτάση ὁμως ὁ μισθὸς τοῦ 'Ελληνοδιδασκάλου, που ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ ἐπιτροπή, τις 250 δραχμὲς, ἔπρεπε αὐτὸς νὰ ὑπηρετήση 40 χρόνια! Πολλοὶ απ' αὐτοὺς ὑπηρετοῦσανε στὰ 'Ελληνικὰ σχολεῖα ὡς τὸ 1929 καὶ τότε ἀπολύθησαν ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία 195 δασκάλοι θεωρητικῶν μαθημάτων, που εἶχαν πάρη ἐν τῷ μεταξύ τὸ βαθμὸ τοῦ εἰσηγητοῦ, ἀφοῦ ἀναγνωρίστηκαν δευτεροβάθμιοι καθηγηταί.

Τὸ προσωπικὸ τῶν 'Ελληνικῶν σχολείων ὡς τὸ 1890 ἀποτελοῦσανε κατὰ τὸ πλεῖστον 'Ελληνοδιδάσκαλοι που ἀναγνωρίστηκαν ἀπὸ ἐπιτροπὲς ἔπειτα ἀπὸ ἐξετάσεις. Ἐκτὸς αὐτῶν ὁμως ὑπηρετοῦσανε καὶ 'Ελληνοδιδάσκαλοι ἀπὸ τὸ φιλολογικὸ φροντιστήριον. Αὐτοὶ ἀκολουθοῦσανε δυὸ χρόνια μαθήματα φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιον καὶ ὕστερα ἀπὸ ἐξετάσεις ἔπαιρναν πτυχίον 'Ελληνοδιδασκάλου. Εἴταν τριῶν τάξεων ἀναλόγως τῆς ἐπιτυχίας που εἶχανε στις ἐξετάσεις 1) τριτοβάθμιοι που ἔπαιρναν 160 δραχμὲς τὸ μήνα, 2) δευτεροβάθμιοι που ἔπαιρναν 130 καὶ 3) πρωτοβάθμιοι που ἔπαιρναν 100, Αὐξανότανε δὲ κι αὐτῶν ὁ μισθὸς κατὰ τὸ 1)5 κάθε πέντε χρό-

νια, δὲν μπορούσε ὁμως νὰ περάση τὶς 250 δραχμῆς. Στὰ 1895 καταργήθηκαν οἱ ἐξετάσεις γιὰ τὸ πτυχίον τοῦ Ἑλληνοδιδασκάλου καὶ διωρίζονταν πλέον στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα δασκάλοι ποὺ εἶχανε πτυχίον Φιλολογίας, Μαθηματικῶν, Φυσικῶν ἢ Θεολογίας. Διευθύνται ὁμως Ἑλληνικῶν σχολείων ἢ σχολάρχαι, ὅπως ἐλέγονταν τότε, διωρίζονταν μόνον ὅσοι εἶχαν πτυχίον Φιλολογίας.

Καθηγηταὶ γυμνασίων

Στὸ δεύτερο ἄρθρον τοῦ Διατάγματος τῆς 18 Ὀκτωβρίου τοῦ 1850 γράφονται τὰ ἑξῆς «Ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1851 οὐδεὶς θέλει εἶσθαι δεκτὸς εἰς θέσιν καθηγητοῦ γυμνασίου, ἐὰν δὲν ἔλαβε παρὰ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου τοῦλάχιστον ἀπολυτήριον τελειοδιδάκτου διπλώμα». Ὡς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη διωρίζονταν καθηγηταὶ γυμνασίων καὶ ὅσοι δὲν εἶχαν μὲν πτυχίον Πανεπιστημίου, εἶχαν δώσει ὁμως ἐξετάσεις σὲ ἐπιτροπῇ, ποὺ τὴν διώριζε ἡ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν. Ἀπὸ τὸ ἔτος αὐτὸ οἱ πτυχιούχοι τῆς Φιλολογίας καὶ τῶν Μαθηματικῶν διωρίζονταν ἀπ' εὐθείας καθηγηταὶ γυμνασίων, χωρὶς νὰ ὑπηρετήσουνε πρὶν σὲ Ἑλληνικὰ σχολεῖα.

Ἀπὸ τὰ 1885 ζητήθηκε ἀπὸ τοὺς πτυχιούχους τοῦ Πανεπιστημίου νὰ ὑπηρετήσουνε τρία τοῦλάχιστον χρόνια σὲ Ἑλληνικὰ σχολεῖα, γιὰ ν' ἀποκτήσουνε τὸ δικαίωμα νὰ προαχθοῦνε σὲ καθηγητὰς γυμνασίων. Ἀπὸ τὸ 1914 ἐζητήθη νὰ ὑπηρετήσουνε πέντε χρόνια σὲ Ἑλληνικὰ σχολεῖα. Ὅλοι ὅσοι ὑπηρετοῦν σήμερα στὰ ἡμιγυμνάσια καὶ τὰ γυμνάσια λειτουργοὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως εἶναι πτυχιούχοι τοῦ Πανεπιστημίου ἐκτὸς 35 δασκάλων θεωρητικῶν μαθημάτων, ποὺ δὲν εἶχαν 20 ἐτῶν ὑπηρεσία στὰ 1929 καὶ ἐπιεικῶς τοὺς ἐπετρέπη νὰ μείνουν ἀκόμη ἕως ὅτου συμπληρώσουνε τὰ χρόνια τῆς συντάξεως.

Ἡ μέθοδος ποὺ ἐφαρμόζανε στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως

Οἱ τελειόφοιτοι τοῦ γυμνασίου, ποὺ διωρίζονταν βοηθοὶ Ἑλληνικῶν σχολείων χωρὶς καμιὰ Παιδαγωγικὴ μόρφωση καὶ διδακτικὴ πείρα, ἐφάρμοζαν στὴ διδασκαλία τους τὴ μέθοδο τῶν δασκάλων τους, γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχαν τότε ἐπιθεωρηταὶ

τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως νὰ τοὺς διαφωτίσουνε γιὰ τὴν ὀρθὴ μέθοδο τῶν διαφόρων μαθημάτων. Ὁ καθένας εἶχε καὶ δική του μέθοδο κι ἔπρεπε νὰ εἶναι πολὺ τυχεροὶ οἱ μαθηταὶ νὰ ἔχουνε δάσκαλο ἐπιμελῆ καὶ φιλότιμο, πού νὰ μπορῆ νὰ διδάσκη μὲ κάποια τοῦλάχιστον λογικὴ σειρά.

Οἱ Ἑλληνοδιδάσκαλοι τοῦ φιλολογικοῦ φροντιστηρίου καὶ οἱ πτυχιούχοι τοῦ Πανεπιστημίου εἶχανε χωρὶς ἀμφιβολία περισσότερες γνώσεις ἀπὸ τοὺς βοηθοὺς τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ, ἐπειδὴ δὲν εἶχανε καμιὰ Παιδαγωγικὴ μόρφωση, μεταφέρανε στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ τὰ γυμνάσια, ὅσα ἀκούσανε στὸ Πανεπιστήμιο καὶ δὲν ἐδίσταζαν νὰ διδάσκουνε στοὺς μαθητὰς τοὺς γλωσσολογία, φιλοσοφία, μετρικὴ, κριτικὴ καὶ τὰ παρόμοια.

Δὲ φταῖνε οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ γιὰ τὶς ἐλλείψεις αὐτές, γιατί ἡ Πολιτεία δὲν ἐφρόντισε νὰ μορφώσῃ αὐτοὺς κατάλληλα καὶ νὰ τοὺς ἐφοδιάσῃ μὲ τὶς ἀπαραίτητες γιὰ τὸ ἔργο τοὺς Παιδαγωγικὲς γνώσεις. Ὡς τὰ 1910 πού ἰδρύθηκε τὸ διδασκαλεῖο τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως γιὰ τὴν παιδαγωγικὴ μόρφωση τῶν λειτουργῶν αὐτῆς, ἡ μέθοδος διδασκαλίας εἶταν ἄγνωστη σχεδὸν στὴν πατρίδα μας, γιατί ὁ καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς, πού διωρίσθηκε στὸ Πανεπιστήμιο στὰ 1898 λίγον καιρὸ ἐδίδαξε. Ἡ μετάφραση ὅμως τῆς Ψυχολογίας τοῦ Κονράδου πού ἔκαμε, ὠφέλησε μερικoὺς λειτουργοὺς τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴ μελέτη τῆς προσπαθοῦσαν νὰ προσανατολισθοῦνε στὴν Ἑρβαρτιανὴ μέθοδο, πού ἐπικρατοῦσε τότε.

Σὲ λίγα Ἑλληνικὰ σχολεῖα ὑπηρετοῦσανε πτυχιούχοι τῶν Μαθηματικῶν καὶ Φυσικῶν, πού διδάσκανε τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰ Φυσιογνωστικὰ μαθήματα σὲ ὅλες τὶς τάξεις. Στὰ ἄλλα Ἑλληνικὰ σχολεῖα οἱ Ἑλληνοδιδάσκαλοι ἐδίδασκαν ὅλα τὰ μαθήματα. Οἱ μισὲς ὥρες τῆς ἐβδομάδας εἶταν προωρισμένες γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν. Καὶ εἶταν στὸ πρόγραμμα γραμμὴ καὶ διδασκαλία τῶν νέων Ἑλληνικῶν τρεῖς ὥρες τὴν ἐβδομάδα καὶ ἀγόραζαν οἱ μαθηταὶ τὰ βιβλία τὰ προωρισμένα γιὰ τὸ μάθημα τοῦτο, ἀλλὰ μάθημα νέων Ἑλληνικῶν δὲ διδασκότανε ποτὲ ἢ καὶ ὅταν διδάσκανε, περιωριζόταν ἡ διδασκαλία σὲ ἀπλὴ ἀνάγνωση καὶ τεχνολογία. Γιὰ τὴ διδασκαλία συνθέσεων δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος στὸ παλιὸ σχολεῖο, γιατί ὅλοι θυμούμαστε πὼς περάσαμε τὶς τά-

ξεις του 'Ελληνικού σχολείου και του γυμνασίου χωρίς ποτέ να γράφουμε μιὰ σύνθεσι.

Ο βερμπαλισμός εΐτανε τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς μεθόδου, πού ἐφαρμοζότανε στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ δασκάλου τὸ σπουδαιότερο ὄργανο τῆς διδασκαλίας. Γιὰ τὴ σημασία τῆς ἐποπτείας καὶ τῶν ἐποπτικῶν μέσων στὴ διδασκαλία οὐδὲ εἶδηση εἶχαν οἱ παλαιοὶ δασκάλοι. Ὅλη ἡ ἐργασία στὸ σχολεῖο γινότανε μὲ τὴ μηχανικὴ μνήμη. Οἱ μαθηταὶ μαθαίνανε πλήθος λέξεις καὶ φράσεις ἀκατανόητες, πού μηχανικὰ ἐπαναλαβαίνανε χωρὶς ἀπ' αὐτὲς νὰ καταλαβαίνουνε τίποτε οὔτε νὰ ὠφελοῦνται.

Οἱ μαθηταὶ οἱ προερχόμενοι ἀπὸ τὸ κοινὸ δημοτικὸ σχολεῖο πού ἐδιδάχτηκαν ἀπὸ ἄπειρο δημοδιδάσκαλο ἢ γραμματιστὴ, πού μόνον μηχανικὴ ἀνάγνωσι γινώριζανε, χωρὶς νὰ μεταχειρίζονται τὰ σημεῖα τῆς στίξεως, κατατάσσονταν στὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο κι ἐδιδάσκονταν ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα ἀρχαῖο κείμενο καὶ τὴ γραμματικὴ τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, ἀποστηθίζανε κατάλογο τῶν δασυνομένων λέξεων κι ἐμάθαιναν πῶς τὰ ρήματα ἐγγυῶ, ἐμπολῶ, ἐμπεδῶ, ἀντιβολῶ, ἀντιδικῶ καὶ παροινῶ λαμβάνουνε δύο αὐξήσεις. Ἀρχίζε ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα τῶν μαθημάτων ἡ μηχανικὴ ἀπομνημόνευσι λέξεων καὶ τύπων ἀκατανόητων, ἡ ἐπίμονη ἀντιγραφή καὶ τὸ ἄγριο ξυλοκόπημα γιὰ τὸ ἐλάχιστο σφάλμα. Μοναδικὴ μέθοδος τοῦ δασκάλου εἶταν ὁ βερμπαλισμός καὶ μοναδικὴ προσπάθεια τῶν μαθητῶν ἡ ἀποστηθίσι. Γιὰ τὴν τέλεια κατανόησι ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τῶν διδασκομένων καὶ γιὰ τὴν κολλιέργεια τῆς αὐτενέργειας οὔτε λόγος δὲ γινόταν. Ὁ μαθητὴς ἔπρεπε νὰ ἀπαγγεῖλι τὸ μάθημα αὐτολεξεῖ, ὅπως γραφότανε στὸ βιβλίο, ἀδιάφορο ἂν καταλάβαινε ἢ ὄχι τὸ περιεχόμενο. Ὅλοι θυμόμαστε τὴν παράκλησι τοῦ ἐξεταζομένου μαθητοῦ «πὲς μου, δάσκαλε, τὴν ἀρχή». Ὅταν ὁ δάσκαλος μὲ τὸ βιβλίο στὸ χέρι παρακολουθοῦσε τὸν ἐξεταζόμενο καὶ τοῦ ἔλεγε τὴν πρώτη λέξι τοῦ κεφαλαίου ἢ τῆς παραγράφου, ἔβαζε ἀμέσως σὲ κίνησι τὴ μηχανὴ κι ὁ μαθητὴς ἀπάγγελνε τροχάδην τὸ μάθημα, χωρὶς πολλὰς φορὲς ὁ δάσκαλος νὰ μπορῇ νὰ τὸν παρακολουθήσι στὸ βιβλίο, πού εἶχε στὴν ἔδρα πάντοτε ἀνοιχτό. Ὁ δάσκαλος ἄλλη δουλειὰ δὲν ἔκανε παρὰ νὰ ἐξετάζη βλέποντας πάντοτε στὸ ἀνοιχτό βιβλίο.

Ὁ δάσκαλος καμιά φορὰ ἔκανε καὶ διδασκαλία. Αὐτὴ περιωριζότανε σὲ μιὰ κακὴ καὶ πολὺ σύντομη ἀνάγνωσι τοῦ βι-

βλίου κι έπειτα έπρόσταζε τούς μαθητάς νά διαβάσουνε στο σπίτι τους τò δεινά κεφάλαιο τής 'Ιστορίας ή τής Φυσικής ή τής Κατηχήσεως. Κυρίως οί δασκάλοι είταν έξεταστοί και περιωρίζονταν νά έλέγχουν και νά άμείβουν τήν κατ' οίκον έργασία τών μαθητών.

Η διδασκαλία τών άρχαίων Έλληνικών σέ όλα τά σχολεία τής Μέσης έκπαιδεύσεως γινότανε με τόν έξής τρόπο. Κάθε μαθητής για τò μάθημα τούτο έπρεπε νά έχη έκτός τής Γραμματικής και τού άρχαίου κειμένου και δυò τετράδια, τήν καθαρά έξήγηση, όπως έλέγαμε τò ένα, και τήν παλαιά, όπως έλέγαμε τò άλλο. Στην παλαιά έξήγηση γραφότανε στο σπίτι ή μετάφραση τού τάχα διδαχθέντος μέρους, τò όποιον στο τέλος τού μαθήματος (διαρκούσε δέ τò μάθημα τών Έλληνικών δυò ώρες χωρίς διάλειμμα) έξηγούσε μιá φορά ó δάσκαλος. Οί μαθηταί ύποχρεώνονταν νά γράφουνε στο σπίτι τους τή μετάφραση στην παλαιά έξήγηση άφίνοντας άδεια μιá γραμμή για νά γράφουνε τίς διορθώσεις, που θά έκανε ó δάσκαλος τήν άλλη ήμέρα. Είταν μεγάλο ευτύχημα νά βρεθή καμιά παλαιά έξήγηση ή καθαρά μαθητοϋ περσινοϋ, γιατί τότε άκοπα γινόταν ή αντιγραφή άπό τή μετάφραση. Η μόνη δυσκολία είταν νά βρεθή μέχρι ποίου σημείου θά γίνη ή αντιγραφή. Συνέβαινε καμιά φορά ν' αντιγράψουν οί μαθηταί άπό τή μετάφραση περισσότερο άπό τò κείμενο, που ώρισε τήν προηγούμενη ήμέρα ó δάσκαλος. Τότε καταλάβαινε αυτός πώς γινόταν αντιγραφή άπό μετάφραση και οί συνέπειες είταν βαρειές. Τήν άλλη ήμέρα ó δάσκαλος έπαιρνε τò τετράδιο ενός μαθητοϋ και διώρθωνε τά λάθη και έδινε σ' αυτόν νά υπαγορεύσει όλόκληρη τή μετάφραση και στους άλλους μαθητάς, για νά διορθώσουνε κι αυτοί τά λάθη τους. Υποχρεώνωταν ó μαθητής αυτός νά άπαγγέλλη και τήν όρθή γραφή κάθε λέξης. Στο σπίτι έγραφαν οί μαθηταί στην καθαρά έξήγηση τò κείμενο και άπέναντι αυτοϋ τή μετάφραση, όπως διορθώθηκε στο σχολείο άπό τò δάσκαλο, έμάθαιναν οί μαθηταί τή μετάφραση απέξω, χωρίς πολλές φορές νά γνωρίζουνε τή σημασία κάθε λέξης και τή λέγανε τήν άλλη ήμέρα στο δάσκαλο. Ο δάσκαλος καλούσε μερικούς μαθητάς νά έξετασθούν. Αυτοί έβαναν επάνω στην έδρα άνοιχτή τήν καθαρά έξήγηση, έδ.ιάβαζαν αυτοί πρώτοι τò κείμενο και άπαγγέλλανε έπειτα απέξω τή μετάφραση. Πολύ σπάνια ó δάσκαλος ζητοϋσε άπό τούς μαθητάς νά είποϋνε και τήν έννοια τού μαθήματος με δικές τους λέξεις.

Όταν ζητούσε τέτιο πράμα οί μαθηταί έπαναλάμβαναν πάλι τή μετάφραση, πού δέν εΐτανε λιγώτερο άκατανόητη άπό τό κείμενο. Καμιά προσοχή δέν έδινε ό δάσκαλος στήν όρθή άνάγνωση και στο γυμνάσιο άκόμη οί μαθηταί βρίσκονταν στο στάδιο τής μηχανικής άνάγνωσης και άγνοούσανε τή λογική άνάγνωση. Τό μάθημα γινότανε με τούς μαθητάς πού εΐτανε κοντά στήν έδρα, τούς άλλους μαθητάς τής τάξης τούς άγνοούσε ό δάσκαλος. Γι' αυτό κι εκείνοι δέν εΐχαν κανένα ενδιαφέρον ν' άκούσουνε τί έλεγε ό δάσκαλος στους όρθιους μαθητάς. Πολλοί μάλιστα διαβάζανε τό μάθημα τής άλλης ώρας άσχετο με τό έξεταζόμενο.

Άφοϋ γινόταν ή άπαγγελία τής μετάφρασης άπό τούς έξεταζομένους μαθητάς, άρχιζε ή τεχνολογία. Αϋτή έτρωγε τόν περισσότερο καιρό τής διδασκαλίας τών άρχαίων Έλληνικών, γιατί πολλοί δασκάλοι άγνοούσανε τό σκοπό τής διδασκαλίας τών άρχαίων Έλληνικών κι έπίστευαν πώς αϋτά διδάσκονται, για νά παρέχεται εύκαιρία για τήν έφαρμογή τών γραμματικών και τών συντακτικών κανόνων. Γι' αυτό και σε πολλά σχολεία ή τεχνολογία γινόταν ώς έξής. "Εγραφε π.χ. τό κείμενο «έντεϋθεν έξελαύνει σταθμούς τρεις παρασάγγας δώδεκα και άφικνεΐται εις Κελαινάς πόλιν οίκουμένην μεγάλην και εύδαίμονα».

Ό μαθητής έπρεπε νά χαρακτηρίση γραμματικώς κατά σειράν όλες τις λέξεις του κειμένου. Έντεϋθεν έπίρρημα τοπικόν σημαΐνον τήν άπό τόπου κίνησιν, έχομεν και άλλα τοπικά έπιρρήματα κ.λ. κι έλεγε ό,τι ήξαιρε για τά έπιρρήματα. Έξελαύνει ρήμα, χρόνου ένεστώτος, έγκλίσεως όριστικής κ.λ. Σταθμούς όνομα οϋσιαστικόν άριθμοϋ κ.λ. Κι έτσι όλες οί λέξεις του κειμένου έχαρακτηρίζονταν γραμματικώς. "Αν εΐτανε καιρός, έπαιρνε ό δάσκαλος ένα ρήμα άπό τό κείμενο και γινότανε σ' αϋτό έπάνω κανονική άνατομία με τή βοήθεια τής Γραμματικής του Γενναδίου. "Η διεξαγωγή αϋτή του μαθήματος εΐτανε πολύ κουραστική για τούς μαθητάς και όχι άνώδυνη, γιατί όσοι κάνανε λάθη, έδέχονταν γενναία ξυλοκοπήματα ή μπάτσους δυνατούς. Καμιά φορά τούς άρπαζε ό δάσκαλος άπό τ' αϋτιά και λίγο έλειπε νά τούς τά ξεκολλήση. "Ακουγαν δε πολλές φορές και χαρακτηρισμούς όχι κολακευτικούς και μάλιστα, όταν ό δάσκαλος έπαιρνε τούς χαρακτηρισμούς αϋτούς άπό τή Ζωολογία. Φόβο και τρόμο εΐχαν οί μαθηταί στο μάθημα τών Έλληνικών. Εΐταν δε πολύ τυχερός ό μαθητής έ-

κεῖνος πού στο μάθημα τῶν Ἑλληνικῶν δὲν ἦρθε σὲ ἐπαφή μὲ τὴν παλάμη ἢ τὴ βέργα τοῦ δασκάλου. Τὸν πίνακα πολὺ λίγο τὸν μεταχειρίζονταν, γιατί ἡ διδασκαλία γινότανε μὲ τὸν προφορικὸ λόγο τοῦ δασκάλου καὶ μόνον γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν Μαθηματικῶν ἐχρησίμευε ὁ πίνακας. Οἱ μαθηταὶ ἔπρεπε νὰ ἀπαντοῦνε μόνον ὅταν τοὺς ρωτοῦσε ὁ δάσκαλος, γιατί ἐρώτηση μαθητοῦ στο δάσκαλο σὲ περίπτωση ἀπορίας εἶτανε πράγμα ἀκατανόητο. Ἄν δὲ κανένας τολμοῦσε νὰ ἐρωτήσῃ, ὁ δάσκαλος τοῦκανε αὐστηρὴ ἐπίπληξη ἢ χρησιμοποιοῦσε καὶ τὴ βέργα, γιὰ νὰ τιμωρήσῃ τὴν αὐθάδεια. Ἡ βέργα εἶτανε τὸ μόνο ἐποπτικὸ μέσο τοῦ σχολείου.

Ἀνάλογα μὲ τὴ μέθοδο τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν εἶτανε καὶ ἡ διδασκαλία τῶν ἄλλων μαθημάτων.

Τὸ μάθημα ὅμως πού προξενοῦσε τρόμο στοὺς μαθητὰς εἶταν ἡ Γραμματικὴ.

Εἶταν ὑποχρεωμένοι ν'ἀποστηθίζουν ἀκατανόητους κανόνες καὶ τύπους καὶ νὰ ἐπαναλαβαίνουνε μπροστὰ στο δάσκαλο λέξεις, πού ἀγνοοῦσανε τὴ σημασία τους. Τί σὰς ἔλεγε τὸ περίφημο «χρήστων, χλούνων, ἐτησίων καὶ τὸ θηλυκὸν ἀφύων;» τῶν παλαιῶν γραμματικῶν; Ποιὸς μαθητῆς ἔμαθε ποτὲ στο σχολεῖο τὴ σημασία τῶν λέξεων αὐτῶν; Οἱ παλαιότερες γραμματικὲς γιὰ μεγαλύτερο βᾶσανο τῶν μαθητῶν εἶχανε καὶ τὸ δυϊκὸ ἀριθμὸ. Κάθε ἡμέρα ἔπρεπε νὰ γράψουν οἱ μαθηταὶ στο τετράδιο τῆς Γραμματικῆς 5—6 ὀνόματα σὲ ὅλους τοὺς τύπους ἢ 2-3 ρήματα. Ὡρες ὀλόκληρες καταγίνονταν στὴν ἐργασία αὐτή. Ὅποιος δὲν κατῶρθωνε νὰ γράψῃ ὅ,τι διάταξε ὁ δάσκαλος, προτιμοῦσε νὰ μὴν πάῃ στο μάθημα, γιατί ἐγνώριζε καλὰ πὼς ὄχι μόνον ξύλο θάτρωγε, μὰ καὶ θάγραφε τὴν ἐργασία, πού δὲν ἔκαμε, δυὸ φορές.

Ἡ διδασκαλία τῶν ρημάτων καὶ μάλιστα στὴν Α' τάξη εἶταν ἀκατανόητη. Οἱ μαθηταὶ ἀφοῦ γράφανε πολλὰς φορές τοὺς τύπους τοῦ λύω καὶ λύομαι, μαθαίνανε τὰ βαρύτερα ρήματα. Εἶταν δὲ ὑποχρεωμένοι ν'ἀπαντοῦν ἀμέσως σὲ κάθε ἐρώτηση τοῦ δασκάλου, πού γινόταν ὡς ἐξῆς. «λέγε, σύ, τὸ τρίτον δυϊκὸν πρόσωπον τῆς εὐκτικῆς τοῦ μέσου ἀορίστου τοῦ ρήματος λύω». Ἡ ἀπάντηση ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἀμέσως, γιατί ὅποιος ἔκανε λάθος ἢ δὲν ἀπαντοῦσε ἀμέσως, δεχότανε στὴ ράχη του ἀλλεπάλληλα χτυπήματα μὲ τὴ βέργα. Ἡ ἐργασία γινόταν ἐντελῶς μηχανικῶς καὶ μὲ τὴ μηχανικὴ μνήμη

μαθαίνανε τὰ παιδιὰ διάφορους ρηματικούς τύπους, χωρίς νὰ ξαίρουνε τὴ σημασία τους.

Ἄν σ'αὐτὰ ὅλα προσθέσουμε τὰ ἀκατάλληλα διδακτήρια καὶ τὴν τέλεια ἔλλειψη ἐποπτικῶν μέσων, ἡ εἰκόνα τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων εἶναι πλήρης.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Ἑλληνοδιδασκάλους καὶ ἔξυπνοι εἶτανε καὶ ἐργατικοὶ καὶ δὲν εἶταν ὑπαίτιοι γιὰ τὴν ἄθλια λειτουργία τῶν σχολείων τους. Ἐφταιγε ἡ Πολιτεία πού τοὺς διώρισε χωρίς πρῶτα νὰ τοὺς διδάξη τὸ ἔργον, γιὰ τὸ ὁποῖον τοὺς προώριζε καὶ τοὺς ἀνάθετε νὰ ἐκτελέσουν ἐργασία πού δὲν τὴν εἶχαν διδαχθῆ ἀπὸ κανένα. Εἶταν ὅμως μερικοὶ πού μὲ τὴ μελέτη καὶ τὶς παρατηρήσεις, πού κάνανε κατῶρθωναν νὰ βρίσκουνε τὸ σωστὸ δρόμο τῆς διδασκαλίας. Ἐργάζονταν μὲ ὅλους τοὺς μαθητὰς καὶ προκαλοῦσανε τὴν αὐτενέργειά τους. Ἀναπτύσσανε τὴν παρατηρητικότητα καὶ ἔδιναν σημασία καὶ στὴ διδασκαλία καὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων καὶ δὲ θεωροῦσαν ὡς μοναδικὸ σκοπὸ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων τὴν τεχνολογία.

Ὡς τὰ 1905 ἡ θέση τῶν Ἑλληνοδιδασκάλων εἶταν ἐντελῶς ἀβέβαιη. Ἡ συγκίνηση καὶ ὁ φόβος αὐτῶν εἶταν μεγάλος, μόλις ἄλλαξε ἡ Κυβέρνηση, γιὰτὶ κάθε ἀλλαγὴ Κυβερνήσεως ἐπακολουθοῦσε σωρεία μεταθέσεων καὶ ἀπολύσεων δασκάλων.

Ἀπὸ τέτια σχολεῖα, ὅπως ἀμυδρῶς τὰ περιγράψαμε παραπάνω, ἔβγαιναν μαθηταὶ γιὰ τὰ γυμνάσια ἐντελῶς ἀπαιδαγωγῆτοι καὶ ὡς μόνο ἐφόδιο εἶχανε τὴ γνώση μερικῶν γραμματικῶν κανόνων καὶ τύπων καὶ τὴν ἀπομνημόνευση μερικῶν ὀνομάτων καὶ χρονολογιῶν. Τί μαθαίνανε στὸ Γυμνάσιο καὶ πῶς τὸ μαθαίνανε θὰ εἰποῦμε παρακάτω.

Γυμνάσιο

Ὅσοι μαθηταὶ ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο, γιὰ νὰ ἐγγραφοῦνε στὸ γυμνάσιο, ἔπρεπε νὰ δώσουν αὐστηρῆς γραπτῆς καὶ προφορικῆς ἐξετάσεις σὲ ὅλα τὰ μαθήματα. Ἐπρεπε νὰ γνωρίζουνε τοὺς τύπους ὅλων τῶν ἀνωμάτων ρημάτων νὰ λύνουν τὰ πιὸ δύσκολα προβλήματα τῆς Πρακτικῆς Ἀριθμητικῆς. Οἱ Ἑλληνοδιδασκαλοὶ ἤξαιραν τοῦτο καὶ ὅλο τὸ δεῦτερο ἐξάμηνο ἀσκούσανε τοὺς μαθητὰς τῆς τρίτης τάξης στὴν ἐκμάθηση τῶν τύπων τῶν ἀνωμάτων ρημάτων. Τὸν τελευταῖο μῆνα πρὸ τῶν ἐξετάσεων καταργοῦσανε τὴ διδασκαλία ὅλων τῶν ἄλλων μαθημάτων κι ἐξασκούσανε τοὺς μαθητὰς

ἀποκλειστικά στη Γραμματική και τις ὀρθογραφικές ἀσκήσεις. Στὰ Νέα Ἑλληνικά δὲν ἐξετάζονταν οἱ μαθηταὶ στοὺς γυμνάσιους τὴν εἰσιτήριο ἐξέταση, γιατί τὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος αὐτοῦ τὴ θεωροῦσαν περιττή. Εἶταν βέβαια γραμμένο στοὺς πρόγραμμα τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων δυὸ ὥρες τὴν ἐβδομάδα νὰ γίνονται συνθέσεις στὴν τρίτη τάξη (ἀσκησιν εἰς τὸ Ἑλληνιστὶ γράφειν) ὅπως γραφότανε στοὺς πρόγραμμα, ἀλλὰ τέτοιο πράμα ποτὲ δὲ γινόταν. Οἱ δασκάλους τις ὥρες αὐτὲς χρησιμοποιοῦσαν γιὰ θεματογραφία.

Αὐτὴ ἡ ἐξέταση εἶχε σκοπὸ νὰ ἐξακριβώσῃ ὄχι ἂν μπορῆ νὰ σκέπτεται τὸ παιδί, νὰ κρίνῃ καὶ ν' αὐτενεργῆ, ἀλλ' ἂν θυμᾶται τοὺς γραμματικούς κανόνες καὶ ἂν γνωρίζῃ τοὺς τύπους τῶν ἀνωμάτων ρημάτων. Ἄν δὲ τὰ παιδιὰ γνωρίζανε τις ἐξαιρέσεις τῶν ἐξαιρέσεων τῶν γραμματικῶν κανόνων, ἐγίνονταν δεκτὰ μὲ ἐπαίνους. Τὸ ρῆμα ἴημι θεωροῦσαν τὴ λυδία λίθο τῆς γραμματικῆς σοφίας τῶν ἐξεταζομένων, στοὺς τύπους δὲ τοῦ ρήματος αὐτοῦ ἐξετάζονταν οἱ περισσότεροι μαθηταὶ καὶ ἀπορρίπτονταν, ἂν ἀγνοοῦσαν ἕστω καὶ ἓνα τύπο αὐτοῦ καὶ ὑποχρεώνονταν νὰ φοιτήσουν ἓνα χρόνο ἀκόμη στὴν τρίτη τοῦ Ἑλληνικοῦ, γιὰ νὰ μάθουνε γράμματα, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἐξετασταί. Οἱ πτυχιούχοι τῆς Φιλολογίας καὶ τῶν Μαθηματικῶν, μόλις παίρνανε τὸ πτυχίον τους, διωρίζονταν καθηγηταὶ τοῦ γυμνασίου χωρὶς καμιά πρακτικὴ ἀσκησιν. Εἶχαν μὲν ἀρκετὴ ἐπιστημονικὴ μόρφωση, τοὺς ἔλειπε ὅμως ἡ παιδαγωγικὴ καὶ διδακτικὴ ἱκανότητα καὶ προσπαθοῦσαν νὰ διδάξουνε στοὺς μθητάς τους ὅσα αὐτοὶ διδασκῆσανε στοὺς Πανεπιστήμιους.

Ἡ κυριώτερη μορφή τῆς διδασκαλίας εἶταν ἡ ἀφήγησις καὶ τὸ μόνο ὄργανο ἡ γλῶσσα τοῦ δασκάλου. Κάθε μάθημα εἶταν διάλεξις ποῦ περιεῖχε πολλὰς φορές de omnibus rebus καὶ μάλιστα, ὅταν ὁ δάσκαλος εἶχε τὴ φιλοτιμία νὰ ἐπιδείξῃ σοφία στοὺς μαθητάς του, πράμα ποῦ γινότανε συχνὰ τότε. Εὐκόλα καταλαβαίνει κανεὶς πῶς οἱ μαθηταὶ δὲν ἐδειχναν κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ μάθημα καὶ σχεδὸν τίποτε δὲ μάθαιναν ἀπ' αὐτό. Καταφεύγανε τότε στοὺς διδακτικὸ βιβλίον, ἀπὸ τὸ ὅποιον μὲ κόπο πολὺ ἀποστηθίζανε τὸ σχετικὸ κεφάλαιον. Τοῦτο τὴν ἄλλη ἡμέρα ἀπαγγέλλανε στοὺς δασκάλους ὡς μηχανές. Καὶ στοὺς γυμνάσιους λοιπὸν δούλευε μόνον ἡ μηχανικὴ μνήμη καὶ μόνον αὐτή. Κρίσεις γεγονότων καὶ πράξεων, χαρακτηρισμοὶ προσώπων, σύγκρισις φαινομένων καὶ ἐξαγωγή νόμων καὶ κανόνων, εἶτανε πράματα ἀγνωστα στοὺς παλαιὸ γυμνάσιον.

Αυτό μοναδικό σκοπό είχε ν'άποχτήσουν οί μαθηταί γνώσεις μέ τή μηχανική μνήμη.

Τά διδακτικά βιβλία γραμμένα σέ γλωσσα ὑπερκαθαρεύουσα εἴτανε πολλές φορές ἀκατανόητα στούς μαθητάς, πού ἀπό ὄντα νοοῦντα καί αἰσθανόμενα μεταβάλλονταν σέ ἀψυχες μηχανές κι ἐπαναλάμβαναν μηχανικά ὅσα διαβάσανε στό βιβλίό τους ἢ ἀκουσαν ἀπό τὸ δάσκαλό τους.

Τὸ μάθημα τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν διδασκότανε καί στο γυμνάσιο μέ τήν παλαιά καί καθαρά ἐξήγηση, ὅπως διδασκότανε καί στο Ἑλληνικό σχολεῖο.

Ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος αὐτοῦ εἶχε τέλεια παραγνωριστέι, γιατί δέν ἐπιδίωκαν οἱ δασκάλοι μέ τή διδασκαλία τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν τήν κατανόηση τοῦ βίου καί τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀλλά τή λεξιθηρία, τή λεξιμάθεια καί τήν ἐπίμνηση ἐφαρμογῆ τῶν κανόνων τοῦ Συντακτικοῦ. Σέ κάθε μάθημα, πού διαρκοῦσε τότε δυὸ ὥρες συνεχῶς ἐδιδάσκονταν πέντε στίχοι τοῦ Ὀμήρου, κι ἐπάνω σ'αὐτούς διδασκότανε γλωσσολογία, γραμματική, συντακτικό, μυθολογία καί μόνον Ὀμηρικὴ ποίηση δὲ διδασκότανε. Ὁ δάσκαλος πολλές φορές ἔλεγε καυχώμενος γιὰ τή διδασκαλία του «ξεψάχνισα σήμερα πέντε στίχους τῆς Ἰλιάδος». Ἐνοοῦσε μ'αὐτὸ ὅτι ἔκαμε κανονικὴ γραμματικὴ καί συντακτικὴ ἀνατομία κάθε λέξης πιστεύοντας πὼς ἔτσι ἔκανε ἄριστα τὸ καθήκόν του. Ἐκήρυττε ὁ καθηγητὴς καί τὸ ἐπαναλάμβαναν οἱ μαθηταί ὅτι ὁ Ὀμηρος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς ὄλου τοῦ κόσμου ὄλων τῶν αἰῶνων, γιατί ὁμως εἶναι ὁ μεγαλύτερος τῶν ποιητῶν, πού εἶναι τὸ κάλλος καί ἡ δύναμη αὐτοῦ οὔτε ἐσκέφθη ποτέ ὁ δάσκαλος οὔτε μποροῦσε καί νὰ δεῖξη στούς μαθητάς του. Σύγκριση ἀρχαίου ποιήματος μέ νεοελληνικὸ ποτέ δέν ἔγινε, οἱ μαθηταί καί πολλοὶ ἀπὸ τοὺς καθηγητάς ἀγνοοῦσανε καί τὰ ὀνόματα ἀκόμη τῶν μεγαλύτερων ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδας. Ὀλόκληρος λοιπὸν ὁ χρόνος ὁ προσδιωρισμένος γιὰ τή διδασκαλία τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἐτρωγότανε στή σύνταξη καί στήν ἀπαγγελία τοῦ καταλόγου τῶν μετὰ γενικῆς καί δοτικῆς συντασσομένων ρημάτων. Τὸ συνηθέστερο δὲ συντακτικὸ φαινόμενο ἔδινε εὐκαιρία στο δάσκαλο νὰ ζητήση νὰ ἐπαναλάβουν οἱ μαθηταί ὅλα ὅσα ἐδιδάχτηκαν ἀπὸ τὸ συντακτικό.

Ἡ ἐρμηνεία γινότανε σέ γλωσσα ἀρχαιοπρεπῆ πού κι αὐτὴ εἶχε ἀνάγκη ἐρμηνείας καί διασάφησης. Ἐτσι λοιπὸν ἀγνωστα

ἐξηγιῶνταν μὲ ἀγνωστα ὡσὰν ἔργον τῶν δασκάλων νὰ εἶταν νὰ ἐμποδίσουνε τοὺς μαθητὰς νὰ κατανοήσουνε τοὺς διδασκομένους συγγραφεῖς. Πολυμαθὴς καθηγητὴς, τοῦλάχιστον ἔτσι πιστευόταν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς, σὲ μιὰ ἐρμηνεία συγγραφέως μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ἔβαλε καὶ τὴν ἐξῆς φράση «ἐπεὶπερ παρὰ τὸ ἐπίταγμα τοῦ πατρὸς ἐμαχέσω». Νέα Ἑλληνικὰ δὲν ἐδιδάσκονταν στὸ παλαιὸ γυμνάσιο, ἐκθεση δὲν ἐγράφτηκε καμιὰ ποτὲ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς. Ἔτσι ὅσοι τελειῶνανε τὸ γυμνάσιο, ἀγνοοῦσαν νὰ γράφουνε μιὰ ἐπιστολή, καταφεύγανε δὲ σὲ ἄλλους ἐμπειρότερους νὰ τοὺς συντάξουνε τὴν ἀπλούστερη ἀναφορά. Εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ μαθηταὶ τῶν παλαιῶν γυμνασίων, ὅταν γράφανε, δὲν κάνανε τόσους βαρβαρισμούς, ὅσους βλέπομε στὰ γραπτὰ τῶν μαθητῶν τοῦ σημερινοῦ γυμνασίου. Πρέπει ὅμως νὰ ἔχουμε ὑπ'ὄψει μας πὼς καὶ τὰ ἑπτὰ χρόνια, ποὺ φοιτοῦσανε στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως, αὐτὸ μόνον ἐδιδάσκονταν καὶ σ'αὐτὸ καὶ μόνον ἔκαναν ἀσκήσεις. Ἄλλὰ καὶ τοῦ παλαιοῦ γυμνασίου οἱ μαθηταὶ μὲ ὅλη τὴν ἐπίμονη ἄσκηση στὴν ὀρθογραφία ἔκαναν ὀρθογραφικὰ λάθη. Ὑπῆρχανε μάλιστα μαθηταὶ, ποὺ τὰ γραπτὰ τοὺς εἶτανε γεμάτα ἀνορθογραφίες.

Γιὰ νὰ δειχτῆ φανερώτερα τί γνώσεις ἀπὸ κάθε μάθημα παίρνανε οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως μὲ τὴ μέθοδο ποὺ ἐφαρμοζότανε στὰ σχολεῖα πρὸ σαράντα χρόνων, παραθέτομε μέρος ἀπὸ τὴν ἐκθεση τοῦ ἀείμνηστου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Νικ. Πολίτου, ποὺ στὰ 1893 ἔκαμε τὸν ἔλεγχο τῶν γραπτῶν τῶν μαθητῶν, ποὺ ἀπορρίφθηκε στὴ Β' τάξη τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν. Τοῦτο ἔκαμε κατόπιν τῆς ὑπ'ἀριθ. 15039 τῆς 10 Ἰουλίου 1893 διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

«Ὅτε ἔλαβον τὴν ὑμετέραν διαταγὴν, δὲν δύναμαι νὰ ἀποκρύψω ὅτι ἀπὸ πολλοῦ εἶχον ἔκ τε τοῦ τρόπου τῆς κατατάξεως τῶν μαθητῶν τῆς Β' τάξεως τοῦ ἐνταῦθα Διδασκαλείου καὶ ἔκ τῶν ἐξετάσεων αὐτῶν ἐσχηματισμένην γνῶμην ἐντελεστάτην περὶ τῶν ἀπορριφθέντων καὶ τινῶν ἐκ τῶν προαχθέντων ἐξ αὐτῶν. Τὴν γνῶμην μου ταύτην εἶχον ἀνακοινῶσαι πρὸ τῆς βαθμολογίας τῶν μαθητῶν ἐκείνων εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ Διδασκαλείου ἀντὶ δὲ νὰ διασειση, ἐπέρρωσεν, ὡς εἶκος, τὴν γνῶμην μου ἢ ἀκόλαστος γλῶσσα τῶν αὐθοδεστῶν μειρακίων, ἅτινα ἐν τῇ πρὸς τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον αἰτήσει των οὐδαμῶς διστάζουσι νὰ καταγγείλωσι τοὺς διδασκάλους των ὡς κρίναντας αὐτοὺς μετ'ἐμπαθείας καὶ χαρισθέντας εἰς ἄλλους

Ἡ ἐκπαίδευσίς μας στὰ τελευταῖα 100 χρόνια

διὰ πλαγίων μέσων ἐλκύσαντας τὴν εὐνοϊάν των καὶ μονονουχὶ δ' ἕξαφανίσαντας ἐπίσημα ἔγγραφα «ἵνα καλύψωσι τὰ αἴσχη τῶν ἀνομημάτων των».

Δὲν κρίνω ἄσκοπον νὰ παράσχω εἰς τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον δείγματα τῆς μαθήσεως τῶν παραπονουμένων μαθητῶν. Ταῦτα δ' ἔλαβον ἐκ τῶν λύσεων τῶν γραπτῶν ζητημάτων τῶν καλυτέρων ἐξ αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἦτοι ἐκείνων, ὧν ὁ βαθμὸς προσεγγίζει πρὸς τὸν προβιβάσιμον.

Τὴν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσει πρόοδον αὐτῶν ἐλέγχει ἡ γραφὴ λέξεων εὐχρηστοτάτων «ένός, ἐτέρου, ἐλκύω, ἐκλησίας, χριστιανός, φύλλον, εὐσηνειδότος, θλήψεσιν, σφυνωειδεῖς ὄρμισαν».

Τὴν εἰς τὰ Θρησκευτικὰ ἢ βεβαίωσις ὅτι τὰ πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι κατ' ἀποστάσεως τρία καὶ ὅτι τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατασκευάζεται εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν Μεγάλην Πέμπτην.

Ἐν τοῖς Παιδαγωγικοῖς ἄλλοι μὲν φρονοῦν ὅτι «ἡ ὑγεία εἶναι φευκτέα εἰς τὸν διδάσκαλον διὰ τὸ ἔργον του» ἄλλος ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ διδάσκαλος «ὀφείλει νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν Νομοθετικὴν σχολὴν τῆς Πατρίδος του, εἰ δυνατὸν καὶ ἄλλων» Ἐκ τῶν ἱστορικῶν θεμάτων ἐνὸς μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς ὑπεστήριξε τὸν χριστιανισμόν, ἄλλος δ' ἐπιβεβαιῶν τοῦτο προσθέτει ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς ἐνόησεν ὅτι ὄλων τῶν κακῶν «αἰτία εἶναι ἢ πολλοὶ ροὴ τῶν μοναχῶν, διότι καθολοκληρίαν πόλεις ἐγυμνώθησαν, ἐπίσης ἀπεφάσισε νὰ ἀφῆρέσῃ τὰς εἰκόνας».

Ἐν δὲ τοῖς γεωγραφικοῖς θέμασιν ἄλλος μὲν διδάσκει ὅτι αἱ Ἠνωμένοι πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς «κείνται εἰς τὸ νοτιώτατον μέρος τῆς Ἀμερικῆς ἐνθα εἶναι καὶ ἡ Παταγωνία» ἄλλοι δὲ ὅτι «ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ ὑπάρχουσι ζῶα ποικίλα, ὧν διακρίνεται ὁ ἐλέφας καὶ φυτὰ παντοειδῆ, ἐν οἷς καὶ φοίνικες πολλοί, οἷτινες κάμνουσι τοὺς καλλιτέρους κουρμάδες». Οὐχ ἥττον τερατώδεις εἶναι αἱ γνώσεις ἅς ἠρύσθησαν ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς Φυσικῆς ἱστορίας καὶ τῆς Φυσικῆς. Ἐν τῷ μαθηματι τῆς Φυτολογίας οὗτος μὲν λέγει ὅτι «τὸ φύλλον εἶναι τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ ἄνθους» ἐκεῖνος δὲ ὅτι «ὑπάρχουσι καὶ δένδρα ριπτοβῶλα».

Ἐν δὲ τοῖς ζητήμασι τῆς Φυσικῆς γίνεταί λόγος περὶ «ἀντανακλανωμένης διευθύνσεως τοῦ φωτός» καὶ εἰς τῶν ὑποψηφίων θέτει τὴν κορωνίδα διὰ τῆς ἐπομένης λύσεως τοῦ περὶ ἀλεξικεραύνου ζητήματος «Ζήτημα περὶ ἀλεξικεραύνου κοινῶς

άστροπελέκι. Τὸ ἀλεξηκέρανον τοῦτο συμβαίνει ἐκ τῶν ἠφαιστείων, συμβαίνει ἔκρηξις ἠφαιστίου τινὸς τῆς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ οὕτω πως συμβαίνει διάρρηξις τῆς γῆς. Ὁ κεραυνὸς οὗτος εἶναι σίδηρος, ἔχει σχῆμα τριγωνικὸν καὶ ἔχει αἰχμὴν εἰς τὸ ἄνω μέρος».

Ἐν τοῖς τεχνικοῖς μαθήμασιν ἐξητάσθησαν ἐγγράφως, ὡς εἰκός, μόνον εἰς τὴν Καλλιγραφίαν καὶ Ἰχνογραφίαν. Οἱ πλεῖστοι ἰχνογραφοῦν χεῖρον καὶ τῶν ρυπαινόντων τοὺς τοίχους ἀγυιοπαίδων, ἡ δὲ καλλιγραφία των εἶναι σύμφωνα πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν αὐτῶν».

Στὴν Α' τάξην τῶν τριταξίων Διδασκαλείων κατατάσσονταν ἔπειτα ἀπὸ αὐστηρές, ὅπως ἔλεγαν, εἰσιτήριες ἐξετάσεις ὅσοι εἶχαν ἐνδεικτικὸν Α' τάξης τετραταξίου γυμνασίου. Οἱ μαθηταὶ λοιπὸν ποῦ ἔκαμαν αὐτὰ τὰ τερατώδη λάθη σὲ ὅλα τὰ μαθήματα εἶχαν ἀκούσει τρία τοῦλάχιστον χρόνια τὰ μαθήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, ἕνα χρόνον εἶχαν φοιτήσει στὴν Α' τάξην τοῦ τετραταξίου γυμνασίου καὶ εἶχαν κριθεῖ ἄξιοι προαγωγῆς. Ἐφοίτησαν ἀκόμη ἕνα χρόνον στὴν Α' τάξην τοῦ διδασκαλείου ἔπειτα ἀπὸ εἰσιτήριες ἐξετάσεις καὶ ἐκρίθησαν ἄξιοι προαγωγῆς. Ἐφοίτησαν ἀκόμη ἕνα χρόνον στὴ Β' τοῦ διδασκαλείου. Ἐφοίτησαν λοιπὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοὶ ἕξ χρόνια στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ ἔμαθαν τόσα, ὥστε νὰ γράφουνε στὶς ἐξετάσεις τῆς Β' τάξης τοῦ διδασκαλείου ὅσα ὁ ἀείμνηστος Πολίτης εἶχε τὴν ἀγαθὴ ἔμπνευση νὰ μᾶς διασώσῃ αὐτολεξεί. Αὐτὰ εἶταν τὰ γράμματα ποῦ μάθαιναν οἱ μαθηταὶ στὸ παλαιὸν σχολεῖο, ποῦ μερικοὶ θαυμάζουσι καὶ νοσταλγοῦν.

Καὶ ἡ διδασκαλία τῶν ἄλλων μαθημάτων στὸ παλαιὸν γυμνάσιο εἶταν ἀνάλογη μὲ τὴ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν. Κι ἐδῶ μηχανικὴ ἀπομνημόνευση καὶ καμιά προσπάθεια γιὰ τὴν τέλεια κατανόησιν. Ἐδιδάσκονταν οἱ μαθηταὶ ὀλόκληρη τὴ Γεωμετρίαν, ἀλλ' εἶταν ἀνίκανοι νὰ καταμετρήσουν ἕνα οἰκόπεδο ἢ νὰ βροῦνε τὸν κυβισμό τῆς αἰθουσας τῆς διδασκαλίας. Ἐδιδάσκονταν τὴ Φυσικὴ στὸν πίνακα γιὰ τὴν ἔλλειψη ὀργάνων, ἀλλ' ἀγνοοῦσαν νὰ δώσουν ἐξήγησιν τοῦ συνηθέστερου φυσικοῦ φαινομένου. Ἐμάθαιναν ἀπέξω τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὶς πόλεις κάθε νομοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἂν τοὺς ἔδειχνε κανεὶς ἕνα ὄρος ἢ ἕνα ποταμὸν, δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν. Κάθε γνώσιν εἶταν ξερὴ λέξις. Πολλὲς τέτιες λέξεις εἶταν θησαυρισμένες μὲ τὴ μηχανικὴ μνήμη, χωρὶς νὰ

είναι δυνατόν οί ξηρές αὐτές λέξεις νά μεταβληθοῦνε σέ γνώσεις, νά γίνουν δυνάμεις καί νά ἐκδηλωθοῦνε σέ ἐνέργεια καί δράση.

Παιδονομία στὰ Ἑλληνικά σχολεῖα

Ἡ Παιδονομία πού ἐφαρμοζότανε στὰ Ἑλληνικά σχολεῖα εἶταν συνέχεια τῆς Παιδονομίας, πού ἐφαρμοζόταν στὰ δημοτικά σχολεῖα. Τὸ ξυλοκόπημα, λοιπόν καί στὸ σχολεῖο τοῦτο εἶταν στήν ἡμερησία διάταξη. Ἡ βέργα καί τὸ ραβδί τοῦ δασκάλου πολὺ συχνὰ λάβαινε τὸ λόγο κι ἐδίδασκε τοὺς ἀμελεῖς καί ἀτακτοὺς τὸ «ὄπου δὲν πίπτει λόγος, πίπτει ράβδος». Οἱ αὐστηρὲς ἐπιπλήξεις μπροστὰ στήν τάξη, οἱ εἰρωνεῖες, ἡ κράτηση στὸ σχολεῖο καί ἡ ἀποβολὴ ἀπ' αὐτὸ εἶταν ἐπίσης ποινές, πού ἐφαρμόζονταν πολὺ συχνὰ. Ἐλειπαν ὅμως ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο οἱ διαπομπεύσεις, τὰ φτυσίματα, τὸ μουντζούρωμα τοῦ προσώπου, ὁ φάλαγγας καί οἱ ἄλλες βάρβαρες τιμωρίες, πού ἐφάρμοζε τὸ παλαιὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Καμιὰ φορὰ ὅμως καί στὰ Ἑλληνικά σχολεῖα ἐπέβαλλαν βαρύτατες τιμωρίες. Ἀπὸ κάποια ἐγκύκλιο τοῦ Ὑπουργείου γνωρίζουμε πὼς στὰ 1885 κάποιος δάσκαλος Ἑλληνικοῦ σχολείου στὸν Πειραιᾶ ἐπέβαλε σὲ τρεῖς μαθητὰς του τὴν ποινὴ τοῦ φτυσίματος ἀπὸ τοὺς συμμαθητὰς τους, πὼς αὐτοὺς ἐπιστατοῦσε στήν ἐκτέλεση τῆς βδελυρᾶς αὐτῆς ποινῆς ἀπειλώντας τοὺς μαθητὰς νὰ φτύνουνε τὸ συμμαθητὴ τους. Κάποιος μαθητὴς ἀρνήθηκε νὰ ὑπακούσῃ στὴ διαταγὴ του καί τὸν ἐτιμώρησε. Ὁ δάσκαλος αὐτὸς ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας γιὰ τὴν πράξη του αὐτῆ.

Ἀπὸ ἄλλη ἐγκύκλιο τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας πού ἔστειλε στοὺς γυμνασιάρχας τοῦ Κράτους στὶς 16 Δεκεμβρίου 1848 παίρνομε τὰ ἑξῆς:

«Μετὰ μεγίστης δυσαρεσκείας πληροφορούμεθα ὅτι τινὲς τῶν διδασκάλων παραβαίνοντες τὰ καθήκοντά των καί παρεκτρεπόμενοι τοῦ προορισμοῦ των μεταχειρίζονται κατὰ τῶν μαθητῶν των τὴν ράβδον καί τὰς μαστιγώσεις ἀντὶ τοῦ παραινετικοῦ λόγου καί τῶν ὠρισμένων παρὰ τοῦ περὶ γυμνασίων καί Ἑλληνικῶν σχολείων νόμου σωφρονιστικῶν μέσων.

Ὁ τρόπος οὗτος ὅλως βάρβαρος καί κατάλληλος μᾶλλον ἀπομώρρανσιν παρὰ εἰς ἐξημέρωσιν τῆς καρδίας καί ἀνά-

πτυξιν τῆς διανοίας τῆς νεολαίας, ἐνῶ ἐξ ἑνὸς μέρους προδίδει τὴν ἀναγωγίαν τοῦ διδάσκοντος, ἀφ' ἑτέρου ἀφίνει εἰς τὴν εὐπλαστον καὶ ὑγρὰν νεότητα τοῦ διδασκομένου βαθείας ἐντυπώσεις, ἐξ ὧν γεννᾶται εἰς αὐτοὺς ἀκουσίᾳ τις καὶ οὕτως εἶπεν αὐτόματος ἀπομίμησις τῆς τραχύτητος τοῦ διδασκάλου. Δὲν ἀναιροῦμεν ὅτι μεταξὺ τῶν σπουδαζόντων ἐνδέχεται νὰ εὐρεθῶσι καὶ τινες φύσεως πονηρᾶς καὶ ἀτιθάσσου, τοὺς ὁποίους ἢ παραίνεσις καὶ προτροπὴ δὲν ἰσχύουν νὰ ἐπανορθώσωσι καὶ εἶναι ἀνάγκη τῆς χρήσεως σωφρονιστικῶν μέτρων, ἀλλὰ καὶ ταῦτα δὲν δύνανται νὰ εἶναι αὐστηρότερα ἀφ' ὅσον ὁ Νόμος παραχωρεῖ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν τρόπον τινὰ ἀναδέχονται οἱ διδάσκαλοι ὡς τῶν πατέρων ἐντολοδόχοι, διότι ὁ Νόμος παιδεύει καὶ τοὺς γονεῖς τοὺς καταχρωμένους τὴν ἐξουσίαν τῶν ταύτην. "Ὅθεν ἐξ ἀναλογίας καὶ ὁ περὶ Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων κανονισμὸς σαφῶς καθώρισε διὰ τῶν ἄρθρων 53, 44 καὶ 55 ποινὰς αὐστηρὰς μὲν ἐπὶ πλέον ἢ ἔλαττον καταλλήλους δὲ εἰς λογικὰ καὶ ἐλεύθερα ὄντα. Τῶν ἄρθρων τούτων λοιπὸν τὴν ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν συνιστῶντες εἰς ὑμᾶς ὡς μόνον κατάλληλον εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἀπαιτουμένης πειθαρχίας σᾶς παραγγέλλομεν νὰ ἐπιστήσητε ἀκριβῶς τὴν προσοχὴν σας πρὸς τοῦτο καὶ ὡς ὀφείλοντες νὰ ἐπαγρυπνοῦμεν περὶ τῆς τηρήσεως τῶν κατὰ νόμους διαταττομένων, νομίζομεν δέον νὰ προειδοποιήσωμεν ὅτι ἐάν τις τῶν διδασκάλων παρεκτραπῆ τοῦ λοιποῦ τῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ διαταττομένων καὶ ἀντὶ τοῦ παραινενικῶς λόγου καὶ τῶν εἰς τὰ μνησθέντα ἄρθρα τοῦ Νόμου ἀναφερομένων σωφρονιστικῶν μέσων ἤθελε μεταχειρισθῆ τὴν ράβδον, τὸν τοιοῦτον θεωροῦντες ἀνίκανον τοῦ διευθύνειν διὰ τοῦ λόγου τὴν λογικὴν τῆς νεολαίας ἀνάπτυξιν θέλομεν τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τῆς διδασκαλικῆς του θέσιν καὶ προκαλεῖ τὴν παντελῆ παῦσιν αὐτοῦ».

Ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς ἐγκύκλιου φαίνεται πῶς καὶ στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, ὅταν δὲν ἐξαρκούσε ὁ λόγος καὶ ἡ συμβουλή, ἔπεφτε βαρὺ τὸ ραβδί τοῦ δασκάλου στὰ νῶτα τῶν μαθητῶν καὶ τοὺς ἐδίδασκε πῶς πρέπει νὰ εἶναι φρόνιμοι. Τὰ ἄρθρα 53, 54 καὶ 55 τοῦ Διατάγματος τοῦ 1836 ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἐγκύκλιον, δὲ γράφουνε τὸ ξυλοκόπημα γιὰ ποινὴ τῶν μαθητῶν ἀλλὰ μόνον τὴν κράτηση στὸ σχολεῖο «εἰς ὠρισμένον τινὰ καιρὸν ἢ καὶ ὀλοκλήρους ἡμέρας» τὴν προσωρινὴ ἀποβολὴ καὶ τὸν ἀποκλεισμό ἀπὸ ὅλα τὰ σχολεῖα γιὰ πολὺ

βαριά παραπτώματα. Ἐπειδὴ τὸ ξυλοκόπημα εἶναι ἡ πιὸ δραστικὴ τιμωρία κι ἐπειδὴ τ'ἀποτελέσματα αὐτοῦ εἶναι ἄμεσα γιὰ τὴν περιστολὴ τῶν παρεκτροπῶν τῶν μαθητῶν καὶ τὴν ἐπιβολὴ τῆς πειθαρχίας, ἔκαναν ἄφθονη χρῆση αὐτοῦ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν οἱ διδάσκαλοι.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ξυλοκόπημα στὴν ἡμερησίᾳ διάταξη εἶτανε καὶ ἡ νηστεία, ἡ κράτηση δηλ. τῶν μαθητῶν στὸ σχολεῖο τὶς ὥρες τῆς μεσημβρινῆς διακοπῆς τῶν μαθημάτων. Συνήθως ἔμεναν οἱ ἄμελεις, γιὰ νὰ μελετήσουνε τάχα τὸ μάθημα πού δὲν ἤξαιραν, ὅταν ἐξετάστηκαν. Μὲ ποιά ὄρεξη θὰ μελετοῦσαν νηστικοὶ οἱ μαθηταὶ τὸ μάθημα μόνον ὁ δάσκαλος πού ἐπέβαλλε τὴν ἀνόητη αὐτὴ τιμωρία ἐγνώριζε. Ἄγνοοῦσε ὅμως ὅτι ἡ κράτηση τῶν μαθητῶν ὅλη τὴν ἡμέρα στὸ σχολεῖο χωρὶς τροφή ἔβλαπτε τὴν ὑγεία τους. Οἱ τιμωρημένοι μὲ νηστεία παρακολουθοῦσανε τὰ μεταμεσημβρινὰ μαθήματα νηστικοὶ καὶ βέβαια εἶταν ἀδύνατο νὰ προσέξουνε σ'αὐτὰ γιατί ὅλη τὴν ὥρα τῆς διδασκαλίας θὰ ἐσκέπτονταν τὸ ἐρμάρι τοῦ σπιτιοῦ μὲ τὸ ψωμὶ καὶ φαγί.

Πολλοὶ ἀπ'τοὺς παλιοὺς δασκάλους ἐμάλυναν δριμύτατα τοὺς μαθητὰς μπροστὰ σὲ ὅλη τὴν τάξη ἢ τοὺς εἰρωνεύονταν. Ἄλλοι πάλιν δίνανε στοὺς μαθητὰς τῶν ὀνόματα ζῶων καὶ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι βρίσκεται σὲ θηριοτροφεῖο καὶ ὄχι σὲ σχολεῖο. Τὰ ὀνόματα σκυλόψαρο, φώκια, καρχαρίας, σγυβέας, χάνος ἀποδίδονταν στοὺς μαθητὰς καὶ μποροῦσε κανεὶς νὰ ἀκούσῃ «λέγε χάνο τὴν εὐκτική τοῦ ἐνεστῶτος τοῦ αἰρῶ» ἢ «λέγε, καὶ σὺ σκυλόψαρο, τὴν προστακτική». Αὐτὴ εἶταν ἡ παιδονομία ποῦ ἐφάρμοζε τὸ παλαιὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο, τέλεια ἀψυχολόγητη ποῦ περισσότερο διαστρέβλωνε παρά διώρθωνε τοὺς μαθητὰς. Γι'αὐτὸ πολλοὶ πού φοιτήσανε σὲ τέτια σχολεῖα εἶταν χειρότεροι ἀπ'αὐτοὺς, πού δὲ φοιτήσανε καθόλου.

Παιδονομικὰ μέσα πού ἐφάρμοζε τὸ γυμνάσιο

Ἡ Παιδονομία πού ἐφάρμοζε τὸ Γυμνάσιο λίγο διέφερε ἀπὸ ἐκείνη πού ἐφάρμοζε τὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο. Μόνον ξυλοκόπημα σπάνια γινόταν, γιατί δὲν εἶταν πάντοτε ἀκίνδυνο γιὰ τὸν καθηγητὴ νὰ δείρῃ μαθητὴ μπροστὰ στὴν τάξη. Σωματικὲς ποινὲς ἐπιβάλλονταν συνήθως στοὺς μικρότερους μαθητὰς. Ἐπίσης στὸ Γυμνάσιο δὲ γινόταν χρῆση τῆς ποινῆς τῆς νηστείας, γιατί οἱ μαθηταὶ παράβαιναν τὴ διαταγὴ τοῦ

γυμνασιάρχη κι ἔφευγαν ἀπὸ τὸ σχολεῖο τὸ μεσημέρι, γιατί προτιμοῦσαν νὰ τιμωρηθοῦνε ἀποβολή παρὰ μὲ κράτηση. Ἐγινόταν ὁμως στὸ Γυμνάσιο κατάχρηση τῆς ποινῆς τῆς ἀποβολῆς. Γιὰ τὸ παραμικρὸ σφάλμα ἐδιώχονταν οἱ μαθηταὶ ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Ἄλλοίμονο στὸ μαθητὴ πού θᾶδινε ἀφορμὴ τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ σχολικοῦ ἔτους, γιατί τότε ἐπιβάλλονταν παραδειγματικές ποινές γιὰ ἐκφοβισμό τῶν ἄλλων. Γιὰ σφάλμα πού θὰ ἀρκοῦσε ἀπλή ἐπίπληξη ἔβανε γιὰ παραδειγματισμὸ μηνιαία ἀποβολή. Οἱ παραδειγματικές ὁμως ποινές εἶταν ἄδικες κοὶ ἡ ἀδικία ἐξαγριώνει τὸν ἐδικούμενο. Γι' αὐτὸ πολὺ συχνὰ ἀπαντοῦμε στὴν περίοδο 1836—1910 ἐπιθέσεις μαθητῶν ἐναντίον τῶν καθηγητῶν τους γιὰ ἄδικο ἀποβολὴ ἢ ἀπόρριψη.

Γράφομε παρακάτω τὸ ὑπ' ἀριθ. 7849 ἔγγραφο τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας τῆς 2 Ὀκτωβρίου 1872 πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον καὶ δέρνηνε τοὺς δασκάλους τους. «Καὶ παλαιότερα καὶ νεαρά ἤδη παραδείγματα βεβαιοῦσιν ὅτι ἡ ἄκαιρος ἐπιείκεια καὶ ἀνοχή ἀντὶ νὰ καταστέλλῃ τὰς ὁρμὰς καὶ τὸ θράσος τῶν φιλεκδικῶν, ἀποθρασύνει μάλιστα, διότι ἐκλαμβάνουσιν ὡς ἀδυναμίαν καὶ δειλίαν τὴν παράβλεψιν καὶ πραότητα.

Εἰς διάφορα τοῦ Κράτους παιδευτήρια μαθηταὶ θρασεῖς καὶ αὐθάδεις ἀπειλήσαντες καὶ δι' ὄπλων βαλόντες διδασκάλους καὶ καθηγητὰς αὐτῶν, διότι ἐνόμισαν ἑαυτοὺς ἢ ἀδίκως τιμωρηθέντας ἢ ἐν τοῖς προβιβασμοῖς δῆθεν ἀδικηθέντας ἔμειναν ἀτιμώρητοι καὶ ἀκατανίκητοι ἢ ἐγένετο κατ' αὐτῶν ἠπία καταδίωξις εἰς οὐδὲν ἐμφανὲς καὶ περισταλτικὸν τῶν ἄλλων ἀποτέλεσμα καταλήξασα. Ὅθεν δὲν ἐδίστασαν τὴν κακὴν καὶ ἀτιμώρητον αὐτῶν παρεκτροπὴν νὰ μιμηθῶσι καὶ ἄλλοι, ἵνα δι' ἀπειλῆς καὶ βίας ἀποκτήσωσιν ὅ,τι ἐξ ἀμελείας καὶ ἀνικανότητος ἐστερηθήσαν ἢ ἐκδικηθῶσι τοὺς σεβασθέντας τὸν ὄρκον των καὶ τὰ κείμενα διδασκάλους καὶ ἀρνηθέντας αὐτοῖς παρὰ τὴν ἄξιαν των προβιβασμόν.

Θεωροῦμεν ἀπαραίτητον, κύριε συνάδελφε, ἵνα παρακαλέσωμεν ὑμᾶς νὰ προσκαλέσητε τοὺς ἐκασταχοῦ τοῦ Κράτους εἰσαγγελεῖς, ὅπως ἐπιμελῶνται νὰ καταδιώκωνται καὶ τιμωρῶνται μετὰ πάσης αὐστηρότητος οἱ ἐξοκέλλοντες εἰς τοιαῦτα ἐγκλήματα καὶ κατατηνυόμενοι δι' αὐτὰ μαθηταί. Οὕτω δὲ θὰ εἶναι δυνατὸν ἔνθεν μὲν ἡ διδασκαλία, ἔνθεν δὲ ὁ τῆς τιμωρίας φόβος νὰ περιστείλωσι καὶ βαθμηδὸν ἐξαλείψωσι τὸ κακόν,

ὅπερ ἀνειμμένον ἀφιέμενον δύναται νὰ παραλύσῃ τὴν ἐν τοῖς παιδευτηρίοις πειθαρχίαν καὶ καταντήσῃ τοὺς μὲν δειλοτέρους τῶν διδασκάλων ὑποχειρίους τῆς αὐθαδεῖας τῶν μαθητῶν, τοὺς δὲ ἐμμένοντας ἐν τῇ νομίμῳ αὐστηρότητι καὶ ἀκεραιότητι εἰς σπουδαίους νὰ ἐκθέσῃ κινδύνους καὶ τὰ ἐνδεικτικά καὶ τὰ ἀπολυτήρια νὰ γίνωνται ὑποπτα ὡς προϊόντα ἐκβιασμοῦ καὶ φόβου.

Σχετικῶς πρὸς τὰ ἀνωτέρω θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπισυνάψωμεν ἐνταῦθα δύο ἔγγραφα τῶν γυμνασιαρχῶν Τριπόλεως καὶ Ναυπλίου».

Αὐτὸ τὸ ἔγγραφον μᾶς διδάσκει πολλὰ γιὰ τὶς σχέσεις δασκάλων καὶ μαθητῶν στὰ γυμνάσια τὴν παλαιότερη ἐποχὴ. Ἐναφέρει πῶς μαθηταὶ ἀπειλήσανε καὶ μὲ ὄπλα χτυπήσανε καθηγητὰς καὶ δασκάλους. Τὸ Ὑπουργεῖο τῆς παιδείας παρακαλεῖ νὰ γίνῃ σύσταση ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Δικαιοσύνης στοὺς εἰσαγγελεῖς τοῦ Κράτους νὰ φροντίσουν αὐτοὶ γιὰ τὴν περιστολὴ καὶ ἐξάλειψη τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον «ἀνειμμένον ἐφιέμενον θὰ παραλύσῃ τὴν ἐν τοῖς σχολείοις πειθαρχίαν, θὰ καταντήσῃ τοὺς διδασκάλους ὑποχειρίους τῆς αὐθαδεῖας τῶν μαθητῶν».

Ἀπελπισμένο λοιπὸν τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας νὰ κατορθώσῃ μόνον τοῦ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν τάξιν στὰ σχολεῖα μὲ παιδονομικὰ μέσα ἐπικαλεῖται τὴ βοήθειαν τῶν εἰσαγγελέων τοῦ Κράτους, γιὰ νὰ ἐπιβάλουν αὐτοὶ τὴν τάξιν στὰ σχολεῖα μὲ τὴν τιμωρίαν τῶν νόμων. Τὸ ἔγγραφον αὐτὸ εἶναι τρανὴ ἀπόδειξις πῶς οἱ σχέσεις δασκάλων καὶ μαθητῶν στὰ γυμνάσια δὲν εἶταν καθόλου φιλικές.

Αὐτὴ μὲ λίγα λόγια εἶταν ἡ Παιδονομία ποὺ ἐφαρμοζότανε ἕως τὰ 1905 ὅτε ἔγινε μιὰ σοβαρὴ μεταβολή, ὅπως θὰ ἴδωμεν παρακακάτω.

Ἄρχὴ βελτιώσεως στὴ μέση ἐκπαίδευση

Καὶ ἡ λειτουργία λοιπὸν τῶν σχολείων τῆς Μέσης ἐκπαιδύσεως ὀγδοῦντα χρόνια ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή μας εἶταν ἐφάμιλλη μὲ τὴ λειτουργία τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ δὲν μπόρεσε ν' ἀναπτυχθῇ καὶ ν' ἀποδώσῃ καλοὺς καρπούς, γιὰτὶ οὔτε διδασκῆρια κατάλληλα εἶταν, οὔτε ἐποπτικά μέσα οὔτε προγράμματα κατάλληλα, οἱ δὲ λειτουργοὶ τῆς ἐκπαιδύσεως δὲν εἶχαν ἀρκετὸ καταρτισμὸ, πρὸ πάντων δὲν εἶχαν Παιδαγωγικὴ μόρφωση. Μὲ τὸ νὰ ἀσχολοῦνται μαθηταὶ ὁλοένα μὲ

τῆ Γραμματικῇ καὶ τὸ Συντακτικὸ καὶ ἡ ἐπίμονη ἀσκησις γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν κανόνων, ἡ μονομέρεια αὐτῆ τῆς σπουδῆς καὶ ἡ περιφρόνησις σὲ ὅ,τι δὲν εἶχε σχέση μετὰ τῆ Γραμματικῆ καὶ τὸ Συντακτικὸ ἀφαιρούσανε κάθε ζωὴ τοῦ σχολείου καὶ τὸ κάνανε παιδευτήριον τύπων.

Ἀπὸ τὸ 1880 ἄρχισε νὰ ἐνδιαφέρεται ἡ Πολιτεία γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἔστειλεν ἑκτακτοὺς ἐπιθεωρητὰς γιὰ ἐπιθεώρησιν τῶν σχολείων, μαζεύονται πληροφορίες ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο γιὰ τὴ λειτουργίαν τους καὶ τέλος στὰ 1889 καταρτίζονται καὶ ὑποβάλλονται στὴ Βουλὴ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο Θεοτόκη. Ἐνα ἀπ'τὰ νομοσχέδια καταργοῦσε τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ δύο τάξεις αὐτῶν ἐπρόσθετε στὰ δημοτικὰ πού ἐγίνονταν ἔτσι ὅλα ἐξατάξια, μιὰ δὲ στὸ γυμνάσιον πού γινόταν πεντατάξιον γι'αὐτοὺς πού ἐπιθυμοῦσαν ν'ἀποκτήσουν προσόντα γιὰ διορισμὸ σὲ δημόσιες ὑπηρεσίας καὶ στὶς σχολὰς τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων, ἐξατάξιον δὲ γι'αὐτοὺς πού ἐσκόπευαν νὰ φοιτήσουνε στὸ Πανεπιστήμιον. Μὲ ἄλλο νομοσχέδιον αὐξανόταν ὁ μισθὸς τῶν καθηγητῶν κι ἐγίνονταν στὸ Ὑπουργεῖο συμβούλιον, χωρὶς τὴν ἔγγραφον πρότασιν τοῦ ὁποίου κανεὶς καθηγητῆς δὲν μπορούσε νὰ μετατεθῆ ἢ ν'ἀπολυθῆ. Τὸ νομοσχέδιον ὥριζε τὴ μονιμότητα τῶν λειτουργῶν τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως, πού δὲν ἐγίνε μὲν τότε, γιὰτὶ δὲν ψηφιστήκανε τὰ νομοσχέδια, ἔγινε ὅμως ἔπειτα ἀπὸ 25 χρόνια μετὰ τὸ νόμον ΓΣΑ' τοῦ 1905.

Ἐπειδὴ παρατηρήθηκε μεγάλη συρροὴ μαθητῶν στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως, γιὰ ν'ἀνακοπῆ αὐτῆ, στὰ 1892 ἐμπήκε φόρος, νὰ πληρώνουν οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ οἱ φοιτηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου τὰ λεγόμενα ἐκπαιδευτικὰ τέλη. Ὁρίσθηκε δὲ νὰ πληρώνουν στὸ δημόσιον ταμεῖον οἱ μαθηταὶ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων 25 δραχμὲς γιὰ τὸ πρῶτον ἐξάμηνον καὶ 15 γιὰ τὸ δεύτερον, οἱ μαθηταὶ τῶν γυμνασίων 40 γιὰ τὸ πρῶτον ἐξάμηνον καὶ 25 γιὰ τὸ δεύτερον καὶ οἱ φοιτηταὶ 100 τὸ πρῶτον ἐξάμηνον καὶ 60 γιὰ τὸ δεύτερον. Αὐξήθη καὶ ἡ ἀξία τοῦ χαρτοσήμου, στὸ ὅποιον ἐγράφονταν τὰ ἐνδεικτικὰ προαγωγῆς καὶ τὰ ἀπολυτήρια τῶν μαθητῶν. Ἔτσι οἱ μαθηταὶ τῆς τελευταίας τάξεως τοῦ γυμνασίου ἐπλήρωναν 65 δραχμὲς γιὰ τέλη ἐγγραφῆς καὶ τῶν δύο ἐξαμηνίων καὶ 25 δραχμὲς γιὰ τὸ χαρτόσημον τοῦ ἀπολυτηρίου δηλ. σημερινὲς δραχμὲς 1800.

Σηκώθη θύελλα ἀπὸ διαμαρτυρίας γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς φο-

ρολογίας αὐτῆς κι ἔγιναν παραχές στὸ Πανεπιστήμιο στὴν ἀρχὴ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1892—1893, ἡ Κυβέρνηση ὅμως ἐπέμεινε καὶ ὁ νόμος γιὰ τὴν πληρωμὴ ἐκπαιδευτικῶν τελῶν ἐφαρμόστηκε.

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1895 ἐλαττώθηκαν λιγάκι τὰ ἐκπαιδευτικὰ τέλη, ἀλλὰ δὲν καταργήθηκαν, ὅπως εἶχε διαβεβαιώσει τὸ λαὸ τὸ πολιτικὸ κόμμα ποῦ ἦρθε στὰ 1895.

Ἡ ἐπιβολὴ τῶν ἐκπαιδευτικῶν τελῶν σταμάτησε λίγο τὴ συρροὴ τῶν μαθητῶν στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Πολλὰ ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα δὲν εἶχαν περισσότερους ἀπὸ 30—40 μαθητὰς, μερικὰ δὲ γυμνάσια εἶχαν μόνον 60.

Στὰ 1895 καταργήθηκε ὁ νόμος τοῦ 1850 ποῦ οἱ φοιτηταὶ τῆς Φιλολογίας ἔπειτα ἀπὸ δυὸ χρόνια φοίτηση μποροῦσαν νὰ ὑποστοῦν ἐξέταση σὲ ἐπιτροπὴ καὶ νὰ πάρουνε πτυχίον Ἑλληνοδιδασκάλου. Ἀπὸ τότε πιά διωρίζονταν στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα ὅσοι εἶχανε πτυχίον Φιλολογίας, Μαθηματικῶν, Φυσικῶν ἢ Θεολογίας. Οἱ πτυχιούχοι τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν ἀύξηθήκανε σημαντικὰ καὶ γίνονταν ἀγῶνες μεταξὺ τους γιὰ μιὰ θέσιν Ἑλληνοδιδασκάλου. Οἱ νεαροὶ πτυχιούχοι τῆς Φιλολογίας καὶ τῶν Μαθηματικῶν ὑπηρετοῦσαν 10 καὶ πολλές φορές 15 χρόνια Ἑλληνοδιδάσκαλοι ὥσπου νὰ κατορθώσουν νὰ γίνουνε καθηγηταὶ γυμνασίων, οἱ πτυχιούχοι τῶν Φυσικῶν καὶ τῆς Θεολογίας δὲν εἶχαν σχεδὸν καμιά ἐλπίδα νὰ γίνουνε καθηγηταὶ γυμνασίων, γιὰτὶ τρεῖς μόνον θέσεις φυσικῶν καὶ τρεῖς θεολόγων καθηγητῶν εἶταν στὰ γυμνάσια τοῦ Κράτους.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 ἔπιασε ὅλον τὸν κόσμον ἀπαγορευτικὴ. Τὰ πλεῖστα σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως ἀδείασαν, γιὰτὶ οἱ γονεῖς ἐβλεπαν πῶς τὰ παιδιὰ τους ἀφοῦ ἔπαιρναν ἀπολυτήριον γυμνασίου ἢ πτυχίον Πανεπιστημίου, δὲν εὔρισκαν εὐκαιρία νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσαν, γιὰ νὰ ζήσουν. Ἐπαυσαν λοιπὸν νὰ στέλνουν τὰ παιδιὰ τους στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἐνόμιζαν ἀρκετὴ τὴ μόρφωση ποῦ ἔπαιρναν στὸ κοινὸ δημοτικὸν σχολεῖον, ποῦ εἶταν ἴση μὲ τὸ μηδέν. Ἀπὸ ἔλλειψη μαθητῶν καταργηθήκανε 50 Ἑλληνικὰ σχολεῖα, καὶ μείνανε χωρὶς θέσιν πάρα πολλοὶ λειτουργοὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως.

Στὰ 1905 ψηφίστηκε τέλος ἀπὸ τὴ Βουλὴ ὁ νόμος ΓΣΑ' μὲ τὸν ὁποῖον ἐξασφαλιζόταν ἡ θέσιν τῶν λειτουργῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως. Δὲν τοὺς ἀπέλυαν πλέον οὔτε τοὺς μετέθεταν χωρὶς

πρόταση του έποπτικού συμβουλίου, που το άποτελούσανε πέντε καθηγηταί του Πανεπιστημίου.

Με το νόμο αυτόν διωριστήκανε τέσσαρες φιλόλογοι έπιθεωρηταί της Μέσης εκπαιδεύσεως, ένας Μαθηματικός και ένας Φυσικός.

Οί λειτουργοί της Μέσης εκπαιδεύσεως πήρανε θάρρος, γιατί έξασφαλίστηκε με το νόμο αυτό ή θέση τους κι έπομένως και το ψωμί των οικογενειών των.

Οί πρώτοι έπιθεωρηταί που διωριστήκανε καθωδηγήσανε τους άπειρους, έδωσαν θάρρος στους έπιμελείς και τιμωρήσανε τους άμελείς και νωθούς.

Άναμφισβήτητα έβελτιώθη ή λειτουργία των σχολείων της Μέσης εκπαιδεύσεως έπειτα από την εφαρμογή του νόμου αυτού, όσο μπορούσε να βελτιωθή ή λειτουργία σχολείων που είχανε πάρα πολλές έλλείψεις και λειτουργούσανε με παμπάλαιο σύστημα. Οί φιλόλογοι, έπειδή δεν υπήρχαν ειδικοί καθηγηταί, έδίδασκαν στα γυμνάσια Ζωολογία, Φυτολογία, Θρησκευτικά και Γαλλικά και οί Μαθηματικοί έδίδασκαν Φυσική και Χημεία. Οί ώρες που είχανε ώρισμένες κάθε βδομάδα για τη διδασκαλία των αρχαίων Έλληνικών εκάλυπταν το μισό χρόνο από τον προσδιωρισμένο για όλα τα μαθήματα. Νέα Έλληνικά δεν έδιδάσκονταν καθόλου, αλλά και όπου έδιδάσκονταν το άποτέλεσμα της διδασκαλίας ήταν ίσο με το μηδέν.

Ός τα 1912 λειτουργούσανε 39 γυμνάσια, στο έλεύθερο κράτος, τα 8 όμως απ'αυτά τα συντηρούσαν δήμοι ή κληροδοτήματα και 186 Έλληνικά σχολεία. Έκτός από τα γυμνάσια που λειτουργούσαν σε μεγάλες πόλεις (Άθήνας, Πειραιά, Πάτρας, Καλάμας, Βόλο) όλα τα άλλα γυμνάσια είχαν 120-140 μαθητάς. Από το 1915 αρχίζει λίγο λίγο ή αύξηση του αριθμού των μαθητών της Μέσης εκπαιδεύσεως. Τα γυμνάσια έγέμισαν από μαθητάς και έχρειάστηκε να γίνουν και άλλα.

Έπειτα από τους εύτυχεις πολέμους του 1912 και 1913 και το διπλασιασμό του Κράτους σε έκταση και πληθυσμό ένόησαν όλοι πως είναι ανάγκη να μεταρρυθμισθή ή Έκπαίδευση και έδοκίμασε τοϋτο στα 1914 ο ύπουργός της Παιδείας Τσιριμώκος, ο όποιος υπέβαλε στη Βουλή σειρά από εκπαιδευτικά νομοσχέδια, με τα όποια ριζικά μεταρρυθμιζότανε το εκπαιδευτικό μας σύστημα, που κρατούσε από τα 1836. Σηκωθήκανε κραυγές διαμαρτυρίας εναντίον της μεταρρυθμίσεως και στον τύπο και στη Βουλή. Με σειρά άρθρων που δημοσιευθήκανε

στην ἐφημερίδα «Νέα Ἑλλάς» πού ἔβγαине τότε ὑπεράσπισε τὰ ὑποβληθέντα στή Βουλή νομοσχέδια ὁ τότε διευθυντής τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως κ. Δημ. Γληνός.

Σέ μιὰ αἴθουσα τοῦ Πανεπιστημίου ἔγινε τότε πλατεῖα συζήτηση γιά τὰ νομοσχέδια μεταξύ τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκπαιδεύσεως Ἀθηνῶν καί τῆ συζήτηση ἐπακολούθησε ψηφοφορία, πού ἀπέβη ἐναντίον αὐτῶν. Κάποιος δέ πλουτοκράτης βουλευτής ἐμίλησε στή Βουλή κατὰ τῶν νομοσχεδίων καί ὕστερα ἀπ' ὅλ' αὐτὰ τὰ νομοσχέδια δέν ψηφιστήκανε. Κι ἔτσι γιά δεύτερη φορά ἐματαιώθη ἡ ἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση καί ἡ Ἐκπαίδευση ἐξακολούθησε τὸ δρόμο της μέ τὸν παλαιὸ ρυθμό, πού ὠρίστηκε πρὸ ὀγδοῶντα χρόνων ἀπὸ τοὺς Βαυαροὺς. Ἀπ' ὅλα τὰ νομοσχέδια τοῦ Τσιριμώκου ψηφίστηκε μόνον τὸ περὶ διοικήσεως τῆς Ἐκπαιδεύσεως, μέ τὸ ὁποῖον ἰδρύθηκε τὸ Ὑπουργεῖο γιά τὴ διοίκηση αὐτῆς δωδεκαμελές συμβούλιο, πού τὸ ἀποτελοῦσαν λειτουργοὶ τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως καί παιδαγωγοί. Μέ τὸ ἴδιο νομοσχέδιο οἱ φιλόλογοι ἐπιθεωρηταὶ τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως αὐξήθηκαν ἀπὸ 4 σὲ 12, οἱ Μαθηματικοὶ καί Φυσικοὶ ἔγιναν δύο καί διωρίστηκε καί Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῆς Γυμναστικῆς καί διωρίστηκε στα γυμνάσια εἰδικοί καθηγηταὶ τῶν Ὀρησκευτικῶν καί τῶν Φυσικῶν. Τὸ συμβούλιο τὸν πρῶτο χρόνο, πού ἰδρύθηκε κατάρτισε καί τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα πού, ἰσχύει ὡς σήμερα στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καί γυμνάσια.

Τὸν ἴδιο χρόνο, ὅπως εἶναι γνωστό, κηρύχτηκε ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος καί τὸ Κράτος ὀχτῶ χρόνια εἶχε ὅλη του τὴν προσοχή στὴν πρωτοφανῆ αὐτὴ τραγωδία. Πάρα πολλοὶ λειτουργοὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐκλήθησαν στὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ κι ἔτσι ἔμειναν τὰ σχολεῖα χωρὶς δασκάλους. Ζαναγύρισαν τότε στὴν ὑπηρεσία οἱ συνταξιούχοι γηραλέοι Ἑλληνοδιδασκαλοὶ καί καθηγηταί, ἀλλὰ καί πάλιν ἔμειναν πολλὰ κενὰ στὴν Ἐκπαίδευση ἀπὸ τὴν ἐπιστράτευση τῶν λειτουργῶν της. Πολλὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα λειτουργοῦσαν μ' ἓνα μόνον δάσκαλο καί γενικῶς ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐλειουργοῦσαν ἐλλιπέστατα γιά τὴν ἔλλειψη προσωπικοῦ. Ἀπὸ τὰ 1915 παρατηρεῖται ἀλματική αὐξηση τῶν μαθητῶν τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, γιατί ἡ τάξη τῶν παραγωγῶν ἐκέρδιζε πολλὰ ἀπὸ τὴν αὐξηση τῆς τιμῆς τῶν προϊόντων καί γιατί ὅσοι εἶχαν ἀπολυτήριο, πολὺ εὐκόλα εὔρισκαν θέση καί σὲ κρατικές ὑπηρεσίες καί σὲ ἰδιωτικές ἐπιχειρήσεις. Τέλος στὰ 1922 ἦρθε

ή τραγική για την πατρίδα μας λύση της φοβεράς τραγωδίας. Ένα εκατομμύριο πρόσφυγες κατέκλυσαν την Ελλάδα και τα σχολεία που λειτουργούσαν έλλιπέστατα έγένισαν από μαθητάς. Έπακολούθησε τότε διανομή άπολυτηρίων στα γυμνάσια και πτυχία στο Πανεπιστήμιο στους μαθητάς και φοιτητάς, που άπολύθηκαν από τις τάξεις του στρατού. Ίδρύθηκαν και νέα σχολεία της Μέσης Έκπαιδύσεως, για να μπορέσουν να φοιτήσουν και οι πρόσφυγες μαθηταί και παρατηρήθηκε τó περίεργο φαινόμενο να έγγραφοϋνε 370 μαθηταί σε μιá τάξη του γυμνασίου.

Προσωπικό των σχολείων έξοικονομήθηκε με τó διορισμό των προσφύγων λειτουργών της Έκπαιδύσεως, από τους όποιους οι περισσότεροι είχαν ως προσόν τή μαρτυρία δύο πολιτών ότι ύπηρετήσαν στα σχολεία της ύποδούλου Ελλάδος και με τήν άθροία παροχή διπλωμάτων του Πανεπιστημίου. Στα 1926 λειτουργούσαν σε όλο τó Κράτος 460 Έλληνικά σχολεία και ήμιγυμνάσια, 148 γυμνάσια, 19 διδασκαλεία και 25 άνώτερα παρθεναγωγεία εκτός από τα ιδιωτικά και τα σχολεία της Φιλεκπαιδευτικής εταιρείας. Σε όλα δέ αυτά τα σχολεία της Μέσης εκπαιδύσεως γραφτήκανε τó σχολικό έτος 1926—1927 105 χιλιάδες μαθηταί και μαθήτριά.

Τέλος στα 1929 ψηφίστηκε από τή Βουλή ή εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, που απέτυχε δυό φορές τα τελευταία σαράντα χρόνια, μιá φορά στα 1889 και άλλη στα 1914. Τα δημοτικά σχολεία έγιναν όλα έξατάξια και από τα Έλληνικά σχολεία 120 καταργήθηκαν, 35 μεταβλήθηκαν σε γεωργικά σχολεία, πολλά συγχωνεύτηκαν με τα γυμνάσια και λίγα έμειναν ως διτάξια ήμιγυμνάσια. Καταργήθηκαν έξη διδασκαλεία και τα άστικά σχολεία θηλέων έγιναν τετρατάξια άνώτερα Παρθεναγωγεία και ή εκπαίδευση έγινε δωδεκαετής, έξη για τή Δημοτική και έξη για τή Μέση.

Στα 1930—1931 λειτουργούσαν σ'όλο τó Κράτος 140 γυμνάσια άρρένων και 8 θηλέων, 13 πρακτικά λύκεια, 219 ήμιγυμνάσια, 13 διδασκαλεία και 24 άνώτερα παρθεναγωγεία. Στα γυμνάσια και ήμιγυμνάσια γραφτήκανε 45553 μαθηταί και 14027 μαθήτριά, στα πρακτικά λύκεια 2214 μαθηταί και μαθήτριά, στα διδασκαλεία 2450 μαθηταί και μαθήτριά και στα άνώτερα παρθεναγωγεία 1750 μαθήτριά. Έπομένως έχουμε σύνολο μαθητών σε όλα τα είδη των σχολείων της Μέσης εκπαιδύσεως τó σχολικό έτος 1930—1931 66 χιλιάδες.

Βλέπομε ἐλλάττωση τῶν μαθητῶν τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως 40ο)ο τὴν τελευταία πενταετία. Ἡ ἐλάττωση αὐτῆ τῶν μαθητῶν φαίνεται πρὸ πάντων στὰ ἡμιγυμνάσια καὶ τὰ γυμνάσια τῶν ἐπαρχιῶν, γιατί ἔπαυσε πλέον ὁ κόσμος νὰ πιστεύη ὅτι θὰ βρῆ τὴν εὐτυχία μὲ τὴν ἀπόκτηση τοῦ ἀπολυτηρίου τοῦ γυμνασίου. Στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως ὑπηρετούσανε τὸ σχολικὸ ἔτος 1930-1931 2615 καθηγηταὶ καὶ 334 καθηγήτριαι. Ἀπ'αὐτοὺς φιλόλογοι καθηγηταὶ εἴτανε 1071, Μαθηματικοὶ 377, Φυσικοὶ 361, Θεολόγοι 319, καθηγηταὶ τῆς Γαλλικῆς 139, διδάσκαλοι θεωρητικῶν μαθημάτων 61, διδάσκαλοι τεχνικῶν 97, ὠδικῆς 47. Γεωπόνοι 16 καὶ γυμνασταὶ 134, καθηγήτριαι φιλόλογοι 107, Μαθηματικῶν 12, Φυσικῶν 7, Θεολογίας 1, Γαλλικῶν 68, Τεχνικῶν 56, ὠδικῆς 31, Οἰκιακῶν 2, Γυμναστικῆς 50. Σύνολο λειτουργῶν τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως 2949.

15. ΕΛΥΘΗ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΜΕ ΤΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΠΟΥ ΕΦΑΡΜΟΣΤΗΚΕ;

Ἐχομε τὴ γνώμη πὼς καὶ οἱ πιὸ δύσκολοι θὰ ὁμολογήσουν πὼς ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση θὰ ἔχη εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα γιὰ τὴν Ἐκπαίδευση καὶ πρὸ πάντων γιὰ τὴ δημοτικὴ, γιατί οἱ μαθηταὶ θὰ φοιτοῦνε πιά ὑποχρεωτικὰ ἕξη χρόνια στὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Ἀπ'ἐκεῖ θὰ βγαίνουν ἢ γιὰ νὰ ριφθοῦν στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς ἢ γιὰ ν'ἀκολουθήσουνε μαθήματα στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως. Θὰ εἶναι δὲ καὶ γιὰ τίς δυὸ δουλειές περισσότερο ἀνεπτυγμένοι καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς παρ'ὅτι εἴταν ὡς τὰ 1929 μὲ τὴν τετράχρονη φοίτηση στὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Ἡ προσθήκη δυὸ χρόνων στὴ φοίτηση εἶναι χωρὶς ἄλλο σπουδαῖο καὶ ὠφελιμώτατο πράμα γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ, δὲν εἶναι ὅμως τὸ πᾶν. Πρῶτα πρῶτα εἶναι ἀπαραίτητο νὰ μεταβληθῆ ὁ παλαιὸς ρυθμὸς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ νὰ μεταβληθοῦν οἱ ἀντιλήψεις πολλῶν δασκάλων γιὰ τὴν Ἐκπαίδευση. Ἐπειτα εἶναι ἀνάγκη μεγάλη νὰ καταρτισθῆ νέο ἀναλυτικὸ πρόγραμμα συγχρονισμένο, ποῦ νὰ παρέχη ἐλευθερία στὸ δάσκαλο νὰ κανονίζη τὴν ἐργασία τοῦ σχολείου του ἀνάλογα μὲ τίς τοπικὲς συνθῆκες, μὲ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν καὶ τὰ μέσα ποῦ ἔχει στὴ διάθεσή του. Εἶναι ἀπαραίτητα ἐπίσης ἡ ἀνέγερση διδασκηρίων, ὅπου δὲν ὑπάρχουνε

καὶ ὁ ἐφοδιασμός αὐτῶν μὲ τὰ κατάλληλα ἔπιπλα καὶ ἐποπτικά μέσα.

Ὅλοι ξέρουμε πὼς κυριώτεροι παράγοντες τῆς καλῆς λειτουργίας τοῦ σχολείου εἶναι ὁ δάσκαλος, τὸ διδακτήριον, ὁ σχολικὸς κῆπος, τὰ ἐποπτικά μέσα, τὸ βιβλίον, τὸ πρόγραμμα, ἡ ἀρχὴ πού ἐποπτεύει, ἡ κοινωνία, ἡ ἐκκλησία κ.λ. Ἡ ψυχὴ ὅμως τοῦ σχολείου εἶναι ὁ δάσκαλος καὶ ἂν ὅλα τὰ ἄλλα ὑπάρχουνε στὴν ἐντέλεια, λείπη ὅμως ἀπὸ τὸ σχολεῖο ὁ ζῆλος καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ δασκάλου γιὰ τὸ ἔργον του, τὸ σχολεῖο θὰ δυστυχή. Ἄπ' αὐτὸ γίνεται φανερό πὼς ἡ μεγαλύτερη φροντίδα τοῦ Κράτους πρέπει νὰ εἶναι ἡ μόρφωση τοῦ δασκάλου. Εἶναι καιρὸς νὰ λείψουν ἀπὸ τῆ δημοτικῆς ἐκπαίδευση οἱ δασκάλοι χωρὶς προσόντα καὶ οἱ γέροι. Εἶναι ὅμως δίκαιον τὸ Κράτος νὰ φροντίσῃ νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ τὰ μέσα τῆς ζωῆς. Κάθε δαπάνη πού γίνεται γιὰ τὴ Δημοτικὴ ἐκπαίδευση δὲν εἶναι ἄσκοπη, εἶναι δαπάνη παραγωγικὴ, γιατί θὰ μορφωθοῦνε πολῖται τίμιοι, ἐργατικοὶ καὶ φιλοπρόοδοι, πού θὰ συντελέσουνε στὴν εὐημερίαν τῆς κοινωνίας καὶ στὴν ἀκμὴ τοῦ Κράτους. Μὲ ὅλη λοιπὸν τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς μας φωνάζομε «μορφώσατε τὸ δημοδιδάσκαλον» γιὰ νὰ μπορῆ νὰ μορφώσῃ κι αὐτὸς τοὺς μέλλοντας πολίτας καὶ νὰ μεταβάλλῃ στὸ καλύτερον τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν.

Αὐτὰ γιὰ τὴ Δημοτικὴ ἐκπαίδευση. Γιὰ τὴ Μέση μπορούμε νὰ σκεφθοῦμε τὰ ἑξῆς:

Εἶναι ἀδύνατον ὁ ἀνθρώπινος νοῦς νὰ τὰ χωρέσῃ ὅλα, ἀρχαῖες γλώσσες, νέες γλώσσες, φυσικομαθηματικά κ.λ. Ἄπ' αὐτὸ βγήκε ἡ ἀνάγκη νὰ χωριστοῦνε τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως σὲ κλασικὰ καὶ πρακτικά. Τὸ ἰδεῶδες πού ζητοῦσε νὰ μορφώνεται τὸ ἄτομον μὲ ἓνα εἶδος γενικῆς μόρφωσης εἶταν παλαιὰ κληρονομία ἀπὸ τὸ Γερμανικὸ ρωμαντισμὸ τοῦ Χούμπελτ.

Αὐτὸ σήμερα θεωροῦμε ὄχι μόνον ἀκατόρθωτον, μὰ καὶ ἐπικίνδυνον, γιατί ἐντὶ γιὰ ἐνότητα θὰ ἔφτιανε ψυχὲς χωρὶς βάθος, μὲ προσωπικότητα χωρισμένη, μὲ ἀνυπόφορη κενοδοξία καὶ ντιλεταντισμὸ (ἐρασιτεχνία).

Ἡ ἐνότητα τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι σὰν κάτι ὑπερατομικὸ καὶ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἐνότητα τῶν ἀντιλήψεων, πού ἔχουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γιὰ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν. Ἡ ἐνότητα τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ μορφωτικὸ ὑλικό, ἀλλ' ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς μόρφώσεως, ἐπομένως ἡ μόρφωση εἶναι

κάτι τι βαθύτερο από τον πλοῦτο των γνώσεων, που έχει ένας μορφωμένος άνθρωπος. Χρειάζεται μεγάλη ἐμβάθυνση, χρειάζεται να θεθοῦνε σ' ἐνέργεια ὅλες οἱ ψυχικὲς δυνάμεις τοῦ μορφωμένου ἀτόμου.

Δυστυχῶς στὴν πατρίδα μας δὲν ἔχομε κάμει οὔτε ἓνα βῆμα πέρα ἀπὸ τὴ νοσιарχική μορφή τοῦ σχολείου. Ἀσκοῦμε τὴ μνήμη μὲ τὰ γλωσσικὰ μαθήματα, τὴν ἱστορία κ.λ. καὶ τὸ πολὺ πολὺ τὴ λογικευτικὴ ἱκανότητα μὲ τὰ μαθηματικά, ἂν δὲν τὰ κατανοοῦμε κι αὐτὰ ξερὸ μνημονικὸ μάθημα. Στὴ Γερμανία καταδικάστηκε ἀμετάκλητα ὁ νοσιарχικός χαρακτήρας τοῦ παλαιοῦ σχολείου, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς ὁδηγίες ποῦ ἐξέδωκε τὸ Πρωσικὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1831. Ἐκεῖ μεταξύ τῶν ἄλλων γράφονται καὶ τὰ ἑξῆς. «Ὅλα τὰ παιδαγωγικὰ ρεύματα εἶναι σύμφωνα γιὰ τὴν καταδίκη τοῦ νοσιарχικοῦ χαρακτήρα τῆς μορφώσεώς μας, ὁ ὁποῖος ἔχει πλέον κατανοηθῆ ἀπὸ τὴ σύγχρονη πολιτιστικὴ κίνηση, ἀπὸ τὴ νέα ἀξιολογικὴ ψυχολογία, ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῆς νεανικῆς κινήσεως κι ἀπὸ τὴ νέα ἀντίληψη γιὰ τὸ ἰδεῶδες τῆς προσωπικότητας».

Ἀναγνωρίστηκε ἐκεῖ βασικὰ ἡ κοινωνικὴ μορφή τῆς διδασκαλίας. Γιὰ τὴ μέθοδο δὲ τῆς διδασκαλίας οἱ ὁδηγίες αὐτὲς γράφουνε τὰ ἑξῆς: «Μὲ τὴ μέθοδο αὐτὴ ἔχει εἰσαχθεῖ νέα ἀρχὴ στὴ συνολικὴ ἐργασία τοῦ σχολείου, ποῦ πρέπει νὰ ἐπηρεάζη ὄχι μόνον τὴ διδασκτικὴ μορφή ἀλλὰ καὶ τὶς ἐργασίες τῶν μαθητῶν κατ' οἶκον».

Ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ νέου τρόπου τῆς ἐργασίας τοῦ σχολείου ἔρχεται ὁ περιορισμὸς τῶν ὥρων τῆς διδασκαλίας στὸ σχολεῖο κάθε βδομάδα καὶ στὸ σπίτι. Ἡ προσοχὴ ὅλη πρέπει νὰ στραφῆ πρὸς τὸ βάθος καὶ ὄχι πρὸς τὸ πλάτος τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ ὁ μόνος τρόπος ποῦ ἐπιτρέπει τὴ συγκέντρωση τῆς διδασκαλίας εἶναι ἡ ἐθνικὴ συγκέντρωση, ὅλη ἡ μόρφωση πρέπει νὰ οἰκοδομεῖται γύρω ἀπὸ τὶς μεγάλες χαρακτηριστικὲς γραμμές τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὡς βασικὴ ἀλήθεια θεωρεῖται πιά ὅτι ἡ Μέση παιδεία δὲν μπορεῖ νὰ οἰκοδομεῖται χωρὶς συνάφεια πρὸς τὰ ἰδανικὰ καὶ τὴν πολιτιστικὴ ὕλη τῆς Λαϊκῆς παιδείας. Ἐπομένως ἔχουν λάθος μεγάλο ὅσοι πιστεύουνε καὶ συμβουλεύουν τὸν τέλειο χωρισμὸ δημοτικοῦ σχολείου καὶ γυμνασίου.

Γιὰ νὰ ἐκτιμηθῇ τὴν ἀξία τῶν μαθητῶν, εἶναι ὑποχρεωμένος ὁ ἐξεταστής νὰ μὴν περιορίζεται σὲ ἀπλὴ μηχανικὴ ἀπαρίθ-

μηση τῶν σφαλμάτων ποὺ ἀναφέρονται στὴν ὕλη ποὺ ἐξετάζεται, γιατί ὁ ἐξεταστής δὲν εἶναι λογιστὴς σφαλμάτων, ἀλλ' εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ λάβῃ πρὸ πάντων ὑπ' ὄψει τὴν ἰκανότητα ποὺ ἐμφανίζει ὁ μαθητὴς νὰ ἐκτελέσῃ σχολικὴ ἐργασία. Πρέπει δηλ. ἐκείνος ποὺ ἐξετάζει νὰ ἐκτιμῆσῃ πρὸ πάντων τὴν ἀποδοτικὴ δύναμη τῶν μαθητῶν του, τὸ μέτρον τῆς δημιουργικότητας ἐκάστου.

Οἱ μεταρρυθμίσεις ποὺ ἔγιναν τὸν περασμένο χρόνο στὰ σχολεῖα τῆς Γερμανίας εἶναι οἱ ἐξῆς 1) εἰσαγωγή τῆς μεθόδου ἐργασίας σὲ ὅλα τὰ σχολεῖα, 2) περιορισμὸς τῶν ὥρῶν ἐργασίας κάθε βδομάδα, 3) κατάργηση τῶν μαθημάτων μετὰ μεσημβρίαν 4) προσοχὴ στὸ βάθος κι ὄχι στὸ πλάτος τῆς μορφώσεως.

Κι αὐτὰ εἶναι ποὺ καθιερώθηκαν ἐπίσημα στὴ Γερμανία σχετικὰ μὲ τὴν ἐκπαίδευση. Στὸν κύκλο ὅμως τῆς ἐλεύθερης Παιδαγωγικῆς ἐρευνας ἐξακολουθεῖ νὰ γίνεταί ἀγώνας μεταξὺ τῶν μεταρρυθμιστῶν καὶ τῶν συντηρητικῶν. Δὲ συζητοῦνε πιά γιὰ τὴ μέθοδο τοῦ σχολείου ἐργασίας, γιατί αὐτὴ πλέον τὴν ἐδέχτηκαν ὅλοι, ἀλλὰ γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἀλλαγὴ τῆς σχολικῆς ζωῆς. Οἱ μεταρρυθμισταὶ ζητοῦν νὰ καταργηθῇ ἡ δισίρρηση τῶν σχολείων σὲ τάξεις καὶ νὰ σχηματισθοῦν ὁμάδες ἐργασίας κατὰ κλάδους. Οἱ συντηρητικοὶ ἀγωνίζονται νὰ κρατήσουνε τὴν παλαιὰ διείρησι τοῦ σχολείου σὲ τάξεις.

Καθένας καταλαβαίνει πόσο μακριὰ βρισκόμαστε ἐμεῖς ἀπὸ τὴν τεράστια παιδαγωγικὴ κίνηση ποὺ γίνεταί σ' ὅλον τὸν κόσμον καὶ πρὸ πάντων στὴ Γερμανία, γιατί ἐμεῖς ἐξακολουθοῦμε νὰ καλλιεργοῦμε ἀκόμη ἐντατικὰ τὸ νοσηλαρχισμό στὰ σχολεῖα μας καὶ προσπαθοῦμε νὰ καλλιεργήσουμε τὴ μνήμη τῶν μαθητῶν καὶ νὰ ἐμβάλλουμε στὸ νοῦ τους γνώσεις καὶ ἀδιαφοροῦμε ἂν ὅσα μὲ τόσους κόπους καὶ σὲ τόσο χρόνο ἔμαθαν οἱ μαθηταὶ μας, θὰ χρησιμεύσουν σ' αὐτοὺς καὶ θὰ συντελέσουν στὴν κολυτέρευσή τους. Ὄταν ὅμως θέλουμε νὰ βαδίσουμε στὴν πλατεῖα λεωφόρο τοῦ πολιτισμοῦ παράλληλα πρὸς τὰ ἄλλα κράτη, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ φροντίσουμε νὰ ἀλλάζουμε τίς παλιὰς μεθόδους καὶ νὰ εἰσαγάγουμε στὰ σχολεῖά μας ὅ,τι καλὸ καὶ ὠφέλιμο μᾶς παρέχει ἡ πείρα καὶ ἡ Ἐπιστήμη.

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση ποὺ ἔγινε πρὸ δυὸ χρόνων εἶναι, ὅπως εἶπαμε, ἓνα μεγάλο βῆμα στὴν πρόοδο τῆς Ἐκπαιδεύσεως τῆς πατρίδας μας, θὰ μείνῃ ὅμως τέλεια ἐξωτερικὴ καὶ δὲ θὰ θίξῃ τὸν ἀρχαῖο ρυθμὸ τῶν σχολείων μας, ἂν ἐξακο-

Ἡ ἐκπαίδευσίς μας στὰ τελευταῖα 100 χρόνια

λουθοῦμε νὰ καλλιεργοῦμε τὸ νοησιαρχισμό καὶ δὲν ἀνακαινίσουμε τὰ σχολεῖα ριζικά.

Κατὰ τὴ γνώμη μας πρέπει νὰ γίνουν 1) ὑγιεινὰ διδακτήρια ὅσο εἶναι δυνατόν καὶ ἐφοδιασμός αὐτῶν μὲ τ' ἀπαραίτητα ἐπιποπτικά μέσα.

2) ἐφαρμογὴ νέου ἀναλυτικοῦ προγράμματος σύμφωνα μὲ τις μεταπολεμικὲς ἀντιλήψεις ὅλων τῶν πολιτισμένων κρατῶν περὶ ἐκπαιδεύσεως.

3) ἐλάττωση τῶν ὥρῶν διδασκαλίας κάθε βδομάδα καὶ κατάργηση τῶν μαθημάτων τις μεταμεσημβρινὲς ὥρες

4) προσπάθεια νὰ πεισθοῦν οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως πὼς τὸ νοησιαρχικὸ σχολεῖο, ποὺ προσπαθεῖ μὲ τὴ μηχανικὴ μνήμη νὰ καταστήσῃ τοὺς μαθητὰς ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά, δὲν παρέχει σ' αὐτοὺς πραγματικὴ μόρφωση.

5) εἰσαγωγὴ σὲ ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς μεθόδου τοῦ σχολεῖου ἐργασίας καὶ προσπάθεια γιὰ τὴν καλλιέργεια καὶ ἀνάπτυξη ὅλων τῶν δεξιοτήτων τῶν μαθητῶν ὄχι μὲ τὴ δογματικὴ διδασκαλία, ἀλλὰ μὲ τὴ φρόνιμη καθοδήγηση καὶ αὐτενέργεια τῶν μαθητῶν.

6) ἔκδοση λεπτομερῶν ὁδηγιῶν γιὰ τοὺς δασκάλους καὶ καταλλήλων βιβλίων γιὰ τοὺς μαθητὰς.

7) συγκρότηση κάθε χρόνου τοπικῶν συνεδρίων κατὰ περιφέρειας καὶ συνεδρίων γενικῶν ἐπιθεωρητῶν στὴν Ἀθήνα γιὰ τὴ διαφώτιση τῶν ἐπιθεωρητῶν καὶ τῶν δασκάλων.

8) σύντομη μετεκπαίδευση τῶν νεωτέρων λειτουργῶν τῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ διαφώτιση αὐτῶν γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ κίνηση ποὺ ἔγινε σ' ὅλον τὸν πολιτισμένον κόσμον ἔπειτα ἀπὸ τὸν Εὐρωπαϊκὸ πόλεμον.

Αὕτη εἶναι ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς Ἐκπαιδεύσεως τῆς Πατρίδας μας, καλύπτεται βέβαια ἀπ' ὅτι εἶταν πρὸ τριάντα χρόνων.

Ἐπίσης εἶναι ἀναμφισβήτητο πὼς αὕτη ὑπολείπεται ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευση ἄλλων πολιτισμένων κρατῶν. Ἐὰν θέλουμε λοιπὸν κι ἐμεῖς νὰ ἀποκτήσουμε πραγματικὴ ἐκπαίδευση, εἶναι μεγάλη ἀνάγκη νὰ φροντίσουμε γιὰ τὴν εἰσαγωγὴν, καὶ γρήγορα μάλιστα, ὅλων τῶν βελτιώσεων καὶ μεταβολῶν ποὺ ἔγιναν στὰ σχολεῖα τῶν ἄλλων πολιτισμένων κρατῶν ἔπειτα ἀπὸ τὸν Εὐρωπαϊκὸ πόλεμον.

16. ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στά άρθρα 114, 115 και 116 του Διατάγματος της 31 Δεκεμβρίου 1836 «περί του διοργανισμού των Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων» γίνεται πρώτη φορά λόγος στή σχολική νομοθεσία γιὰ τὴν ιδιωτικὴ ἐκπαίδευση καὶ μάλιστα στὸ 115 ἄρθρο γράφονται αὐτολεξεὶ τὰ ἑξῆς: «Ὅπου ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐσύστησεν δημόσιον σχολεῖον, δύνανται δῆμοι ἢ ιδιώται νὰ συστήσωσι τοιοῦτον ἢ καὶ τάξεις τινὰς γυμνασίου ἐξ ἰδίων ἀναλωμάτων, ἀλλ'ὁ ὄργανισμὸς αὐτῶν χρεωστεῖ νὰ εἶναι κατὰ πάντα ὁμοιόμορφος μὲ τὸν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων τοῦ Κράτους καὶ τὸν τῶν ἀντιστοιχοῦσῶν τάξεων τοῦ γυμνασίου, τόσον ὡς πρὸς τὸν ὄργανισμὸν ὅσον καὶ τὰς ἀπαιτούμενας ἀπ'αὐτὸν ιδιότητος, καὶ πρὸς τὴν διάταξιν τῶν μαθημάτων καὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων. Διὰ τὴν σύστασιν δὲ ιδιωτικοῦ διδακτικοῦ καταστήματος προσδιωρισμένου νὰ ἀντικαταστήσῃ Ἑλληνικὸν σχολεῖον ἢ γυμνάσιον ἀπαιτεῖται ἔγκρισις τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματείας διδομένη ἀφοῦ ἐρωτηθῇ ἡ ἀστυνομικὴ ἀρχὴ καὶ ἀκουσθῇ ἡ γνώμη τοῦ ἀνήκοντος γυμνασιάρχου, εἰς τὸν ὁποῖον θέλει ἀνατίθεσθαι καὶ ἡ ἄμεσος αὐτοῦ ἐπιτήρησις».

Τὸ πρῶτο ιδιωτικὸ σχολεῖο ποὺ λειτούργησε στὴν Ἑλλάδα εἶναι τὸ Γαλλικὸ σχολεῖο τῶν οὐρσουλίνων μοναχῶν στὴ Νάξο, ποὺ ἰδρύθηκε στὰ μέσα τοῦ 1670. Λειτουργεῖ τοῦτο ἀκόμη χωρὶς διακοπὴ στὸ ἀνάκτορο τοῦ ἀρχοντος τῆς νήσου Σανούδου.

Στὰ 1831 ἰδρύθηκε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸν Ἀμερικανὸ Ἰωάννη Χίλλ τὸ ιδιωτικὸ σχολεῖο, ποὺ λειτουργεῖ ἀκόμη στὴν ὁδὸν Νικοδήμου μὲ τὸ ὄνομα «Παρθεναγωγεῖον Χίλλ». Αὐτὸ τὸ ἐκπαιδευτήριον συνετέλεσε πολὺ στὴν ἀνάπτυξη τῆς γυναικείας ἐκπαίδευσως πολλὰς δεκάδες χρόνια.

Ἄλλο ιδιωτικὸ σχολεῖο, ποὺ ἰδρύθηκε ἔπειτα εἶναι τὸ «Νηπιαγωγεῖον καὶ συνδιδασκικὸν σχολεῖον» τῆς Βικτωρίας Δενδρολιβάνου. Αὐτὸ λειτούργησε εἴκοσι χρόνια στὴ συνοικία Ρόμβης.

Ἀπὸ τὸ 1860 παρατηρεῖται ἀθρόα ἴδρυση ιδιωτικῶν σχολείων στὴν Ἀθήνα. Τὸ 1862 λειτουργοῦσε τὸ σχολεῖο τοῦ Γεωρ. Θεοφίλου, ποὺ εἶχε καὶ 10 οἰκοτρόφους μαθητάς. Κάθε παιδί ἐπλήρωνε γιὰ τροφεῖα καὶ δίδακτρα κάθε μῆνα 300 δραχ-

μές. Οί μαθηταί τῆς πρώτης τάξεως τοῦ γυμνασίου ἐπλήρωναν διδάκτρα 12 δραχμές, τὸ μήνα, τῆς δεύτερης 15 καὶ τῆς τρίτης 20.

Τὸ 1863 ἰδρύθηκε τὸ Παρθεναγωγεῖο τῆς Ἀθηνᾶς Ὁρλάνδου. Τὸν ἴδιο χρόνο λειτουργοῦσε στὴν ὁδὸν Ἀγίας Εἰρήνης, τῇ σημερινῇ ὁδὸν Αἰόλου τὸ ἐκπαιδευτήριον τῆς Πηνελόπης Δρίτσου. Στὴν ὁδὸν Σταδίου τὸ ἐκπαιδευτήριον τῆς Εἰρήνης Χρυσικοπούλου.

Στὰ 1864 λειτουργοῦσαν στὴν ὁδὸν Νικοδήμου τὸ «Παιδαγωγεῖον» τοῦ Γεωρ. Μανούσου, κοντὰ στὴ Ζωοδόχο Πηγή τὸ ἐκπαιδευτήριον τοῦ Χρ. Βάβη καὶ τὸ Παρθεναγωγεῖον τοῦ Ἰ. Βαρνάβα. Τὴν ἴδια ἐποχὴν λειτουργοῦσαν καὶ τὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα τοῦ Ἀντωνίου Βλήση στὴν ὁδὸν Ἀνδρεάδου καὶ τοῦ Γ. Παπαδοπούλου στὴν ὁδὸν Ἀκαδημίας.

Ἀπὸ τὰ παλαιότερα ἰδιωτικὰ σχολεῖα εἶταν τοῦ Π. Φάφαλη, τοῦ Διον. Σουρμελῆ, Χαρ. Παπαμάρκου, πού τὸ παρέλαβε στὰ 1892 ὁ Δ. Μακρῆς, πατέρας τοῦ ἰδιοκτῆτου καὶ διευθυντοῦ τοῦ ἰδιωτικοῦ σχολείου Ν. Μακρῆ, πού εἶναι σήμερα στὴν ὁδὸν Ἰπποκράτους, τοῦ Χρ. Διοσκουρίδου, Δελλίου, Κουτούζη κ.λ.

Τὸ πρῶτον ἰδιωτικὸν σχολεῖον πού ἰδρύθηκε στὸν Πειραιᾶ εἶταν τοῦ Νεοφύτου Βάμβα, πού ἐλειτούργησε ὡς τὰ 1865. Ἐπειτ' ἀπ' αὐτὸ ἰδρύθηκαν τὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα τοῦ Ἡλία Χριστοφορίδου, Μαρίας Χατζηλαγουδάκη, Οὐρανίας Κούσκουρη καὶ Ἀγγελικῆς Μπαζιβάνογλου.

Στὰ 1862 λειτουργοῦσε στὴν Πάτρα τὸ ἰδιωτικὸν σχολεῖον τοῦ Δημ. Ἰωαννίδου, πού εἶχε ἀλληλοδιδασκτικὸν καὶ Ἑλληνικὸν σχολεῖον. Ἐκεῖ ἐπῆγε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα κι ἐδίδασκε ἡ Χαρίκλεια Ἀλεξανδρίτου.

Στὰ 1880 λειτουργοῦσε στὰς Καλάμας τὸ ἰδιωτικὸν σχολεῖον τοῦ πατρὸς Πουλάκου.

Ἀπὸ τὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα, πού λειτουργοῦν στὴ Θεσσαλονίκη, τὸ ἀρχαιότερον εἶναι ἐκεῖνον, πού ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸ μοναχὸ Νούκα στὰ 1875. Τὸ μεγαλοπρεπὲς διδασκτήριον τοῦ σχολείου αὐτοῦ ἔγινε μὲ δαπάνην τοῦ ἀείμνηστου ἐθνικοῦ εὐεργέτη Γρηγορίου Μαρασλῆ. Τὸ σχολεῖον αὐτὸ τὸ πῆρε ὁ τέως γενικὸς ἐπιθεωρητῆς Θεόδωρος Νάτσινας καὶ λειτουργεῖ ὡς σήμερα.

Ἀπὸ τὰ ξένα σχολεῖα πού λειτουργοῦν στὸ Κράτος ἀρχαιότερα εἶναι τὰ Γαλλικὰ, πού ἰδρύθηκαν τὰ περισσότερα τὰ

μέσα του παρελθόντος αιώνας. Τα Ίταλικά ίδρυθήκανε στα 1889.

Στα 1837 ιδρύθηκε ή Φιλεκπαιδευτική έταιρεία, που είχε σκοπό στην αρχή να συντελέση στην ανάπτυξη τής Δημοτικής εκπαίδευσεως, γιατί τó Κράτος τότε δέν είχε τά μέσα να ίδρύση όσα σχολεία είταν ανάγκη να ίδρυθούν. Περιώρισε όμως τó πρώτο σχέδιό της και άσχολήθηκε άποκλειστικά στην εκπαίδευση τών θηλέων. Ίδρυσε στην αρχή προπαρασκευαστικό σχολείο και διδασκαλείο. Σε λίγα χρόνια ίδρυσε νηπιαγωγείο, πλήρες δημοτικό, τριτάξιο άστικό σχολείο και τριτάξιο διδασκαλείο. Κατώρθωσε να επιβάλη στην κοινωνία τά σχολεία της και ίδρυσε στη Λάρισα, στην Πάτρα και στην Κέρκυρα όμοια σχολεία με τά τών Άθηνών. Όλη όμως ή σειρά τών σχολείων, που ίδρυσε ή Φιλεκπαιδευτική έταιρεία, κατάντησε να έχη μοναδικό σκοπό να καταρτίζη δασκάλες, γιατί τó δημοτικό σχολείο παρασκεύαζε μαθήτριες άποκλειστικά για τó άστικό και τούτο πάλι για τó διδασκαλείο.

Ή Φιλεκπαιδευτική έταιρεία έβοήθησε πολύ τή γυναικεία εκπαίδευση τής χώρας, γιατί τότε, που ίδρύθηκε, δέν υπήρχε διδασκαλείο θηλέων του Κράτους και δέν έγίνονταν δεκτά κορίτσια στα τέσσαρα διδασκαλεία άρρένων. Όλες δέ οί δασκάλες, που διδάξανε πολλές δεκαετηρίδες στα δημοτικά σχολεία θηλέων, μορφωθήκανε στα διδασκαλεία τής Φιλεκπαιδευτικής έταιρείας. Ή έταιρεία ίδρυσε και σε άλλες πόλεις (Καλάμας, Τρίπολη, Τρίκαλα κ.λ.) άστικά σχολεία, που είχαν πρόγραμμα πλουσιώτατο κι είχαν σκοπό να μορφώσουνε κορίτσια τής μεσαίας τάξεως. Γρήγορα όμως κι αυτά κατάντησαν προπαρασκευαστικά του διδασκαλείου και οί γονείς προτιμούσαν να στέλνουν τά παιδιά τους στα Έλληνικά σχολεία και τά γυμνάσια. Γι' αυτό όσα άστικά σχολεία ίδρυθήκανε στην Παλαιά Ελλάδα, άφου έλειτούργησαν όλίγα χρόνια καταργήθηκαν. Έπειτα ιδρύθηκαν άπό τή Φιλεκπαιδευτική έταιρεία γυμνάσια θηλέων, που άναγνωρίστηκαν άπό τó Κράτος ως ισότιμα με τά δημόσια. Έξακολουθούν όμως να λειτουργούνε και τά τέσσαρα διδασκαλεία, που είπαμε, άν κι έχομε 1500 δασκάλους και δασκάλες χωρίς θέση γιατί πουθενά στο Κράτος δέν είναι θέση.

Τó σχολικό έτος 1930—1931 λειτουργούσανε σ' όλο τó Κράτος 255 ιδιωτικά σχολεία δημοτικά και 89 μέσης εκπαίδευσεως. Άπ' αυτά 92 τής Δημοτικής και 40 Μέσης εκπαίδευσεως λει-

τουργοῦνε στήν Ἀθήνα, 58 Δημοτικῆς καί 14 Μέσης στόν Πειραιᾶ καί 95 Δημοτικῆς καί 35 Μέσης σέ ὄλο τὸ ἄλλο Κράτος. Ἀπ'αὐτὰ πάλιν 27 τῆς Δημοτικῆς καί 3 τῆς Μέσης λειτουργοῦνε στή Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὰς διατάξεις περὶ μειονοτήτων τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης καί εἶναι Κουτσοβλαχικά. Αὐτὰ βρίσκονται σέ μεγάλη παρακμῆ, γιατί οἱ γονεῖς προτιμοῦν νὰ στέλνουν τὰ παιδιὰ τους στὰ δημόσια δημοτικά σχολεῖα, πού λειτουργοῦν πολὺ καλύτερα. Καί τῶν τριάντα αὐτῶν σχολείων οἱ μαθηταὶ δὲν εἶναι παραπάνω ἀπὸ χίλιοι.

17. ΞΕΝΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Ξένα σχολεῖα λειτουργοῦσαν ὡς τὴν ἀρχὴ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930—1931 46. Ἀπ'αὐτὰ 5 ἔπαψαν νὰ λειτουργοῦν, γιατί ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου 4862 «περὶ ξένων σχολείων», δὲν προσῆλθαν μαθηταὶ σ'αὐτὰ. Ἀπὸ τίς 11 χιλιάδες μαθηταὶ πού φοίτησαν σ'αὐτὰ τὰ σχολεῖα τὸ σχολικὸ ἔτος 1929—1930 οἱ 6 χιλιάδες ἔφυγαν κατὰ τὸ Νόμο. Οἱ ἄλλες 5 χιλ. πού ἔμειναν φοιτοῦνε σέ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως ἢ εἶναι παιδιὰ ξένων ὑπηκόων.

Παραπάνω εἶπαμε πὼς τὰ πρῶτα ξένα ἰδιωτικά σχολεῖα, πού ἰδρύθηκαν στήν Ἑλλάδα εἶναι τὸ Γαλλικὸ σχολεῖο τῆς Νάξου τῶν Οὐρσουλίνων μοναχῶν καί ἐκεῖνο πού ἰδρύθηκε στήν Ἀθήνα στὰ 1831 ἀπὸ τὸ ζεῦγος Χίλλ. Ἀπὸ τὰ μέσα ὅμως τοῦ αἰῶνα, πού μᾶς πέρασε, ἄρχισαν νὰ γίνονται πολλὰ ξένα σχολεῖα θηλέων ἀπὸ διάφορα καθολικά ἱερατικά τάγματα. Νομίζουμε πὼς αἰτία πού ἰδρύθηκαν αὐτὰ καί πού τὰ προτιμοῦν οἱ γονεῖς εἶναι ἡ ἑξῆς. 1) ἡ ἔλλειψη δημοσίων σχολείων ἀνωτέρας γυναικείας μορφώσεως καί 2) τὸ πρόγραμμα πού ἐφαρμόζε τότε ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ ἑταιρεία, στὸ ὁποῖον ἡ διδασκαλία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καί τεχνολογία καί σύνταξη ἐσκέπαζαν τίς μισὲς ὥρες τῆς ἐβδομάδας. Ἀπὸ τὸ 1860 ἄρχισε νὰ σχηματίζεται καί στήν Ἑλλάδα ἡ τάξη τῆς πλουτοκρατίας. Αὐτὴ λοιπὸν ἤθελε νὰ δώσῃ στὰ κορίτσια τῆς διακοσμητικῆ μᾶλλον μόρφωση (νὰ μάθουν ξένες γλῶσσες, μουσικὴ) καί γι'αὐτὸ προτιμοῦσε νὰ στέλνῃ αὐτὰ στὰ ξένα σχολεῖα. Ἔτσι τὰ ξένα σχολεῖα, πού εἶχαν τὴν ὑποστήριξη τῆς λεγόμενης ἀριστοκρατίας, κατῶρθωσαν νὰ ἐπιβληθοῦν. Ἐφθίασαν μεγαλοπρεπῆ κτίρια καί διωργανώθηκαν ὅπως εἶταν στὸ μεσαῖωνα στήν Εὐρώπη τὰ καθολικά σχολεῖα. Ἡ ἐμφάνισή τους

έκανε έντύπωση στους άπλοϊκούς γονείς, πού έβλεπαν πώς τά κορίτσια τους έμάθαιναν νά μιλοϋν Γαλλικά, νά παίζουν πιάνο καί νά έχουνε καλούς τρόπους συμπεριφορής. Πιστεύανε λοιπόν πώς αυτό είναι άληθινή μόρφωση καί σ'αυτό επάνω είναι ή πραγματική εκπαίδευση. Έάν τά διάφορα ιερατικά τάγματα πού ίδρυσαν σχολεία στην Πατρίδα μας, είχαν σκοπό νά διδάξουνε μόνον τους ξένους ύπηκόους καί νά φροντίσουν νά μείνουν στό δόγμα τών πατέρων τους οί λίγοι καθολικοί κάτοικοι τής Έλλάδος, κανείς δέ θά είχε αντίρρηση γι' αυτά. Παρατηρήθηκε όμως πώς τά έννέα δέκατα τών μαθητῶν, πού φοιτοϋσαν στα νηπιαγωγεία καί τά δημοτικά σχολεία, εΐταν Έλληνόπουλα όρθόδοξα. Παρατηρήθηκε επίσης πώς οί διευθύνοντες τά ξένα σχολεία έφτιαναν μεγαλοπρεπή διδασκλήρια, ένῶ τά δίδασκτρα καί τροφεία, πού κατέβαλλαν οί μαθηταί εΐταν πολύ λίγα. Πρέπει νά παραδεχθούμε πώς λόγοι φιλανθρωπίας παρακινοϋσαν τά διάφορα ιερατικά τάγματα νά υποβάλλωνται σέ κόπους καί τόσα έξοδα, γιά νά εκπαιδευθούν τά Έλληνόπουλα;

Η επίβλεψη τών ιδιωτικῶν ξένων σχολείων έως πρό έξαιτίας εΐταν πολύ χαλαρή καί τυπική. Υπήρχε μάλιστα καί φήμη πώς διευθυνταί ξένων σχολείων δέ δεχτήκανε τους Έλληνας επιθεωρητάς, πού πήγαν νά επιθεωρήσουν τά σχολεία τους. Έγώ επιθεώρησα όλα τά ξένα σχολεία, πού λειτουργοϋνε στό Κράτος καί μπορώ νά διαβεβαιώσω πώς οί διευθυνταί τους μέ μεγάλη προθυμία καί ευγένεια μάς έδωσαν όλα τά μέσα, γιά νά κάμουμε τό καθήκον μας.

Τά μικρά Έλληνόπουλα, πού φοιτοϋσαν στα νηπιαγωγεία καί τά δημοτικά σχολεία τών ξένων εκπαιδευτηρίων από του 4 έτους τής ηλικίας τους, όχι μόνον πολύ λίγα Έλληνικά έμάθαιναν, άλλ'εσυνήθιζαν νά μιλοϋν καί νά αισθάνωνται σύμφωνα μέ εκείνα, πού τους δίδασκαν οί ξένοι δασκάλοι. Συνήθιζαν νά θαυμάζουνε τόν πολιτισμό καί τας προόδους τῶ ξένων κρατῶν, ένῶ γιά τήν πατρίδα τους, πού θά ζήσουνε καί θά δράσουνε, τίποτε δέν άκουαν.

Τό Υπουργείο τής Παιδείας είχε τή γνώμη πώς τά μικρά Έλληνόπουλα είναι ανάγκη νά φοιτήσουν όλα στα Έλληνικά δημοτικά σχολεία, γιά νά μάθουν εκεί τά στοιχειά τουλάχιστον τής Ιστορίας καί τής Γεωγραφίας τής πατρίδας τους κι έπειτα νά μποροϋν, όσοι άπ'αυτούς επιθυμοϋν, νά φοιτήσουν σ'όποιοδήποτε σχολείο Μέσης εκπαίδεϋσεως επιθυμοϋν.

Οί διευθύνοντες τὰ ξένα σχολεῖα Μέσης ἐκπαιδευσεως ἐζήτησαν ν' ἀναγνωριστοῦν τὰ ἐκπαιδευτήριά τους ἰσότιμα μὲ τὰ Ἑλληνικὰ ἰδιωτικά, πού λειτουργοῦνε στὸ Κράτος καὶ ὑποχρεώθηκαν νὰ διδάσκουν τὰ Ἐρησκευτικά, Ἑλληνικὰ ἀρχαῖα καὶ νέα, Ἱστορία καὶ Γεωγραφία στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα μὲ Ἑλληνας καθηγητὰς τόσες ὥρες τὴν ἐβδομάδα, ὅσες διδάσκονται τὰ μαθήματα αὐτὰ καὶ στὰ δημοτικὰ σχολεῖα.

Ἔτσι διευθετήθηκε, νομίζομε, μὲ τὸν καλύτερο τρόπο μὲ τὸ νόμο 4862 τὸ πολυθρύλλητο ζήτημα τῶν ξένων σχολείων, πού λειτουργοῦνε στὴν πατρίδα μας.

18. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Τὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 γραφτήκανε σὲ ὅλα τὰ ἰδιωτικὰ καὶ ξένα σχολεῖα 28787 μαθηταὶ καὶ μαθήτριά. Ἀπ' αὐτοὺς 22615 φοιτήσανε στὰ δημοτικὰ σχολεῖα, 6192 στὰ γυμνάσια. Στὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἐδίδαξαν 235 διδάσκαλοι καὶ 442 δασκάλες, εἰς τὰ γυμνάσια 355 καθηγηταὶ καὶ 78 καθηγήτριά. Ἀπὸ τοὺς καθηγητὰς πού δίδασκαν στὰ γυμνάσια οἱ 220 εἶχαν καὶ δημόσια ὑπηρεσία. Ἀπ' αὐτοὺς πού διδάξανε στὰ δημοτικὰ σχολεῖα, δημόσια ὑπηρεσία εἶχαν μόνον 60.

Ἀπὸ τὰς ἐγκυκλίου, σπού κατ' ἐπανάληψιν ἔστειλε τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας, φαίνεται πὼς ἡ λειτουργία τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων ἀπὸ παλαιὰ ἀκόμη δὲν εἶταν περίφημη. Οἱ διευθύνοντες αὐτὰ δὲ λησμονοῦσαν πὼς τὰ ἐκπαιδευτήριά τους εἶναι καὶ ἐπιχειρήσεις καὶ ἐφρόντιζαν νὰ κερδίζουν ὅσο μποροῦν περισσότερα.

Στὶς 11 Σεπτεμβρίου τοῦ 1873 τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας ἔστειλε στοὺς νομάρχας τοῦ Κράτους τὴν ἐξῆς ἐγκύκλιον σχετικὰ μὲ τὴ λειτουργία τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων.

«Τῶν μαθητῶν τῶν δημοσίων παιδευτηρίων τινὲς ἐξεταζόμενοι ἐν αὐτοῖς καὶ μὴ ἄξιοι προβιβασμοῦ εἰς ἀνωτέραν τάξιν κρινόμενοι, μεταβαίνουσιν εἰς ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια. Οἱ τούτων δὲ διευθύνοντες παρὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξετάσεως τοῦ δημοσίου παιδευτηρίου κατατάσσουσιν αὐτοὺς εἰς ἀνωτέρας τάξεις ἐξουδετεροῦντες οὕτω πρὸς μεγίστην τῶν μαθητῶν ζημίαν τὴν ἀπόφασιν τοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν ἢ τῶν διδασκάλων. Οἱ τοιοῦτοι δὲ παρέγγραπτοι ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἰδιωτικῶν διδασκαστῶν μαθηταὶ ἐπανερχόμενοι εἰς τὰ δημόσια σχολεῖα ἀξιοῦσι νὰ θεωρῆται νόμιμος ἢ παρανόμως ἐν τῷ

ιδιωτικῶ καταστήματι κατάταξις των καὶ τοιοιτοτρόπως ἔρχεται ἢ αὐθαιρεσία τοῦ ιδιωτικοῦ ἐκπαιδευτηρίου καὶ ἀποπειράται νὰ καταστρέψῃ τὴν τάξιν καὶ νομιμότητα τῶν δημοσίων διδαστηρίων καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς ταῦτα τὸν Νόμον, ἐνῶ εἰς τὸν τοῦτον ἐκείνο ὑπόκειται. Τὴν τοιαύτην κατάχρησιν θέλομεν νὰ ἀποδώσωμεν μᾶλλον εἰς ἀσυγχώρητον ἐπιείκειαν καὶ συγκατάβασιν ἢ εἰς φιλοκέρδειαν.

Γνόντες ὁμως νὰ ἄρωμεν ἄρδην τὸ σκάνδαλον τοῦτο, σᾶς προσκαλοῦμεν νὰ δηλώσῃτε ἐπὶ ἀποδείξει τοῖς διευθυνταῖς τῶν ἐν τῷ καθ' ὑμᾶς νομῶ ιδιωτικῶν παιδευτηρίων, ὅτι ὀφείλουσι νὰ παύσωσιν οὕτω πράττοντες καὶ τοὺς μαθητὰς διὰ τῆς καταχρήσεως ταύτης ζημιοῦντες, ἀφοῦ ὁ χαριστικός προβιβασμός των δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν εἰς τὰ δημόσια καταστήματα πρὸς κατάταξιν ἢ ἐπιτυχίαν ἀπολυτηρίου προσέλευσιν αὐτῶν. Ἄν δὲ καὶ μετὰ τὴν πρόσκλησιν ταύτην ἀνευρεθῇ ἐπιμονὴ εἰς τοῦτο, θέλομεν ἀδιστάκτως ἀνακαλέσῃ τὴν ἄδειαν τοῦ παιδευτηρίου, ἐν ᾧ ἡ κατάχρησις. Γνωρίσατε τοῖς αὐτοῖς διευθυνταῖς τῶν ιδιωτικῶν παιδευτηρίων ὅτι ὀφείλουσι νῦν ἀμέσως, ἂν ἐνέγραψαν μαθητὰς εἰς ἀνωτέραν τοῦ ἐνδεικτικοῦ των τάξιν νὰ ὑποβιβάσωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν, ὅπως μὴ τὴν ἀνω ἀπαγόρευσιν ὑποστῶσιν. Ἐπιστήσατε δέ, κ. νομάρχα, εἰς ταῦτα τὴν προσοχὴν τῶν ἐκασταχοῦ ἐφορειῶν τῶν παιδευτηρίων καὶ ἐπιδώσατε αὐτοῖς ἀντίτυπον τῆς ἐγκυκλίου ἡμῶν ταύτης, ὅπως καὶ εἰς ἕκαστον τῶν προϊσταμένων τῶν ἐν τῷ νομῶ τῷ καθ' ὑμᾶς ιδιωτικῶν σχολείων ἢ γυμνασίων».

Στὶς 4 Μαρτίου 1876 τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας ἐξέδωκε καὶ ἄλλη ἐγκύκλιον ποὺ ἔγραφε τὰ ἑξῆς.

«Μετὰ λύπης μανθάνομεν ὅτι ἐναντίον τῶν διατεταγμένων διευθυνταῖ παιδευτηρίων ιδιωτικῶν μαθητὰς δημοσίων Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων μὴ ἀξιοθέντας προβιβασμοῦ δεχόμενοι εἰς τὰ καταστήματά των κατατάσσουσιν εἰς ἀνωτέρας τάξεις ἐπὶ ζημίᾳ τούτων καὶ σκανδάλῳ, ἐπιφέρουσι οὐ μικρὰν ἀνωμαλίαν καὶ ὅτι οἱ αὐτοὶ διευθυνταῖ, ὅταν μαθητῆς θέλῃ νὰ ἀπέλθῃ τοῦ καταστήματός των εἴτε διαρκοῦντος τοῦ σχολικοῦ ἔτους εἴτε ἐν τέλει αὐτοῦ ἄρνοῦνται νὰ χορηγῶσιν αὐτῷ πιστοποιητικὸν τῆς τεως μαθησεώς του.

Ταῦτα ὑπ' ὄψιν λαβόντες προσκαλοῦμεν τοὺς ἐξ ὑμῶν ἔχοντας ἐπιτήρησιν ιδιωτικῶν παιδευτηρίων κατὰ τὰ κείμενα α') νὰ ἐξελέγξωσιν ἀνυπερθέτως τὰ περὶ τῆς κατατάξεως τῶν μα-

θητῶν ἐν αὐτοῖς καὶ ἀναγγεῖλωσιν ἡμῖν παραχρῆμα πᾶσαν ἐν αὐτῷ κατάχρησιν, β') νὰ παραγγεῖλωσιν αὐτοῖς νὰ μὴ ἀρνῶνται τὴν χορηγίαν πιστοποιητικῶν, ὁσάκις ζητοῦσι ταῦτα οἱ γονεῖς ἢ κηδεμόνες ἢ ἐπίτροποι τῶν μαθητῶν καὶ πρὸς τούτοις νὰ δίδωσιν ἐτοιμῶς πᾶσαν ἐξήγησιν ζητουμένων παρὰ τῶν προϊσταμένων τῶν δημοσίων παιδευτηρίων σχετικῆν πρὸς μαθητὴν ἐκ τούτων εἰς τὰ δημόσια μεταβαίνοντα».

Στὶς 12 Αὐγούστου 1877 ἔστειλε τὸ Ὑπουργεῖο στοὺς γυμνασιάρχας τοῦ Κράτους καὶ τρίτη ἐγκύκλιον σχετικῆ μετὰ τὴν λειτουργίαν τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων ποὺ ἔγραφε τὰ ἑξῆς.

«Ὅς ἐκ τοῦ Νόμου πάντες γινώσκετε τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων ἐν γένει ὁ διοργανισμὸς καὶ τὰ καθέκαστα ἀπαιτεῖται νὰ ὄσιν κατὰ πάντα ὁμοίωμα πρὸς τὰ τῶν δημοσίων παιδευτηρίων καὶ ὅτι ἡ ἐπιτήρησις τῶν εἰρημένων καταστημάτων ἀνατίθεται ὑμῖν.

Ἡ τοιαύτη δὲ τῆς Πολιτείας πρόβλεψις εἶναι οἷον ἐγγύησις τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τοὺς προαιρουμένους νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς ταῦτα πρὸς ἐκπαίδευσιν τὰ τέκνα τῶν γονεῖς ὅτι ἡ διδασκαλία διενεργεῖται καὶ πᾶσα ἡ σχετικὴ γρὸς ταῦτα οἰκονομία γίνεσθαι, ὅπως καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις Ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἡ προαγωγή καὶ ὁ προβιβασμὸς τῶν διδασκομένων ἐν τούτοις εἶναι συνέπεια καὶ ἀποτέλεσμα τῆς εὐδοκίμησεως αὐτῶν ἐν τοῖς μαθήμασι καὶ ἡ κατάταξις τῶν προερχομένων ἐκ δημοσίων διδασκῆριων γίνεσθαι ἐπὶ τῇ βράσει τοῦ ἐνδεικτικοῦ, ὃ φέρουσιν, ὅπως ἤθελε γίνεσθαι καὶ ἂν εἰς ἄλλο ἐπίσης δημόσιον διδασκῆριον μετέβαινον. Ἀπεναντίας ὁμως πασῶν τούτων τῶν πρὸς τὴν ἀληθινὴν παιδείαν τῶν παιδῶν καὶ οὐχὶ κατ'ἐπιφάνειαν καὶ ἐξ ἐπιπολῆς κειμένων διατάξεων, ὧν ἡ ἐφαρμογὴ, ὡς ἔφθην εἰπόντες, εἶναι ἀνατεθειμένη τῇ ὑμετέρᾳ ἐποπτεῖᾳ μανθάνομεν μετὰ πολλῆς λύπης ὅτι τῶν διευθυντῶν τῶν ἰδιωτικῶν παιδευτηρίων τινὲς εἴτε ὑπὸ φιλοκερδείας ἔλαυνόμενοι εἴτε ἐκ φιλίας δεκαζόμενοι τοὺς ἐκ τῶν δημοσίων παιδευτηρίων εἰς τὰ τούτων προσερχομένους μαθητὰς κατατάσσουσιν οὐχὶ εἰς ἣν τὸ ἐνδεικτικὸν αὐτῶν δείκνυσι τάξιν ἀλλ'εἰς ἀνωτέραν, καὶ τοὺς μὴ εὐδοκίμησαντας ἐν ταῖς τάξεσι τῶν δημοσίων σχολείων καὶ ὑποχρεωμένους νὰ ἐπαναλάβωσιν ἐπὶ ἐν ἔτος τὰ μαθήματα τῆς αὐτῆς τάξεως, οὗτοι θεωροῦσι προβιβαστέους ἐπὶ ζημίᾳ καὶ τοῦ μαθητοῦ καὶ τῆς τῶν δημοσίων παιδευτηρίων αὐστηρό-

τητος εις επαύξησιν του ἄριθμοῦ τῶν προσοδοφόρων μαθητῶν τῶν.

Τοιαύτην κατάστασιν πραγμάτων ὀφείλομεν νὰ μὴ ἀνεχθῶμεν οὐδὲ τοὺς δυναμένους καὶ ἐπιτετραμμένους νὰ καταστέλλωσι τὴν κατάχρησιν, παρορῶντας δὲ ταύτην ὀφωδῆποτε λόγῳ νὰ παραβλέψωμεν. Διὰ τοῦτο προσκαλοῦμεν ὑμᾶς, ἵνα ἀσκεῖτε παρ' ἑκάστῳ τῶν ἐν τοῖς ὀρίοις τῆς δικαιοδοσίας ὑμῶν διευθυντῶν ἰδιωτικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων ὑπὸ οἰονδῆποτε ὄνομα χαρακτηριζομένων καὶ ὑποβάλλητε εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τοῦτο κατ' ἔτος μετὰ τὸ πέρασ τῶν ἐγγραφῶν κατάλογον τῶν ὀνομάτων τῶν εἰς τὰ παιδευτήρια αὐτῶν προσερχομένων καὶ κατατασσομένων μαθητῶν μετὰ σημειώσεως εὐκρινοῦς δηλούσης τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν πατρίδα αὐτῶν, τὸ διδασκῆριον, ἐξ οὗ ἀπῆλθεν ἕκαστος, τὴν τάξιν, εἰς ἣν ἦτο ἐν αὐτῷ καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐνδεικτικοῦ, δυνάμει τοῦ ὁποῖου δεκτὸς ἐγένετο εἰς τὸ ἰδιωτικὸν παιδευτήριον καὶ τὴν τάξιν, εἰς ἣν εἰς τοῦτο κατετάχθη. Ἄν δὲ τινες ὀφιαίτερον ἐρχόμενοι εἰς αὐτὰ κατατάσσονται νὰ δίδωται ὑμῖν, ἵνα ἀποστέλλητε πρὸς ἡμᾶς πρόσθετος σημειώσεις. Ἄν δὲ ποτε ἐκ τῶν μαθητῶν τούτων τῶν ἰδιωτικῶν παιδευτηρίων ἐπανέλθῃ τις εἰς τὸ δημόσιον πρὸς κατάταξιν ἢ ἐξετάσιν, θέλετε τὸν θεωρῆ ὡς μαθητὴν τῆς τάξεως, εἰς ἣν ἐδικαιοῦτο νὰ εἶναι, ἂν ἔμενεν ἐν τῷ δημοσίῳ σχολείῳ καὶ εἰς ταύτης τὰ μαθήματα νὰ τὸν ἐξετάζητε.

Εἰς ἐξακρίβωσιν δὲ καὶ ἔλεγχον τῆς διαταγῆς ἡμῶν ταύτης, ὁσάκις ἐπισκέπτεσθε, καθ' ὃ ἔχετε καθῆκον, τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιτηρησιν ὑμῶν τεθειμένα ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια, ὀφείλετε νὰ ἐξετάζητε τὰ μαθητολόγια αὐτῶν καὶ ἂν ἀνακαλύπτῃτε κατάχρησιν, νὰ καταγγέλλητε παραχρῆμα εἰς ἡμᾶς τὸν ταύτης ἐργάτην, τὸν δὲ ἐκ τῆς τοιαύτης δολιότητος εἰς ἀνωτέραν τῆς οἰκείας του τάξιν καταταχθέντα μαθητὴν, νὰ ὑποβιβάζητε εἰς τὴν αὐτῇ προσήκουσαν. Ἄντίτυπον τῆς παρούσης ἐγκυκλίου παρακαλεῖται ἕκαστος ὑμῶν νὰ ἀποστείλῃ εἰς ἕκαστον διευθυντὴν ἰδιωτικοῦ παιδευτηρίου ὑπαγομένου εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν του ἐπὶ ἀποδείξει λήψεως.

Ἐπίσης γιὰ τὸ αὐτὸ ζήτημα τῆς ἐπιτηρήσεως τῶν ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων ἔστειλε τὸ Ὑπουργεῖο μιὰ μεγάλη ἐγκύκλιον στοὺς γυμνασιάρχας τοῦ Κράτους στίς 15 Σεπτεμβρίου 1884 στὴν ὁποία κοντὰ στᾶλλα γράφονται καὶ τὰ ἑξῆς:

«Μετὰ λύπης ἔγνωμεν ἐκ τῶν ἐκθέσεων τινῶν ἐξ ὑμῶν καὶ ἐκ πληροφοριῶν ἄς καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ πολλαχόθεν ἠρῦσθημεν ὅτι

έν πολλοῖς τῶν ιδιωτικῶν παιδευτηρίων χαλαρῶς καί ἑλλιπέστατα τηροῦνται αἱ περὶ ἐγγραφῆς καί ἐξετάσεως τῶν μαθητῶν διατάξεις. Οὕτως οὐχί σπανίως μαθηταὶ δημοσίων ἐκπαιδευτηρίων μὴ εὐδοκίμησαντες ἐν ταῖς ἐξετάσεσιν προσερχόμενοι εἰς ιδιωτικὰ παιδευτήρια κατατάσσονται ἐν τάξεσιν, εἰς ἃς ἔκριναν αὐτοὺς τὰ δημόσια ἀνικάνους νὰ φοιτήσωσιν, ἄλλοι δ' ἐγγράφονται ἀνεπαρκῆ καὶ ἀτελεῖ προσάγοντες ἀποδεικτικά σπουδῶν καὶ ἄλλοι ὄψε ἐγγραφόμενοι ἢ ἑλλιπῶς φοιτῶντες λαμβάνουσι παρὰ τῶν διευθυντῶν τῶν ιδιωτικῶν παιδευτηρίων πιστοποιητικὰ τακτικῆς τῶν μαθημάτων ἀκροάσεως».

Παρακάτω δίδονται στοὺς γυμνασιάρχας ὁδηγίαι γιὰ τὸν τρόπο πού πρέπει νὰ κάνουν τὸν ἔλεγχο τῶν ιδιωτικῶν σχολείων καὶ ἀπειλεῖ τὸ Ὑπουργεῖο ὅτι θὰ ἄρῃ τὴν ἀδεια τῆς λειτουργίας τοῦ ἐκπαιδευτηρίου ἐκείνου, πού ὁ διευθυντῆς θὰ παραβαίνει τὰς διατάξεις τοῦ νόμου περὶ ιδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων.

Ἀπ' αὐτὲς τὶς ἐγκυκλίους τοῦ Ὑπουργεῖου φαίνεται πῶς τοῦτο πολλὰς φορές ἔλαβε ἀφορμὴ νὰ μὴ θαυμάζῃ τὴ λειτουργία τῶν ιδιωτικῶν σχολείων καὶ πῶς πολλὰς φορές ἔδοκίμασε νὰ περιορίσῃ τὶς καταχρήσεις πού ἐγίνονταν σ' αὐτά, ἀμφιβάλλομε ὅμως ἂν οἱ ἐγκύκλιοι τοῦ Ὑπουργεῖου κατῶρθωσαν νὰ ἐξάλειψουν ἢ νὰ περιορίσουν αὐτὲς, γιὰ τὸ οἱ γυμνασιάρχαι, πού εἶχαν τὴν ἐποπτεία τους, δὲν εἶχανε τὸν ἀπαιτούμενο καιρὸ ν' ἀσχοληθοῦνε μὲ ζῆλο στὸ ἔργον αὐτό. Θεωροῦσανε, καὶ πολὺ δίκαια, κύριο ἔργον τους τὴν καλὴ λειτουργία τῶν γυμνασίων των κι ἔτσι ἡ ἐποπτεία ἐπὶ τῶν ιδιωτικῶν σχολείων εἶταν τυπικὴ. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ διορισμὸ μονίμων ἐπιθεωρητῶν τῆς Δημοτικῆς καὶ τῆς Μέσης Ἐκπαιδύσεως δὲν μεταβλήθηκανε πολὺ τὰ πράγματα σχετικὰ μὲ τὴν ἐποπτεία τῶν ιδιωτικῶν σχολείων, γιὰ τὸ οἱ ἐπιθεωρηταὶ φορτωμένοι μὲ τὴν ποικίλη ὑπηρεσία τῶν δημοσίων σχολείων, δὲν εἶχανε τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸ νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ιδιωτικά. Γι' αὐτὸ οἱ ἐπιθεωρηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀνέθεταν τὴν ἐποπτεία τῶν ιδιωτικῶν δημοτικῶν σχολείων στοὺς διευθυντὰς τῶν δημοτικῶν σχολείων, οἱ δὲ γενικοὶ ἐπιθεωρηταὶ στοὺς γυμνασιάρχας. Αὐτοὶ περιορίζονταν στὸν τυπικὸ ἔλεγχο τοῦ μαθητολογίου καὶ τῶν τίτλων ἐγγραφῆς καὶ τὴν ἐπικύρωση τῶν ἐνδεικτικῶν προαγωγῆς τῶν μαθητῶν τῶν ιδιωτικῶν σχολείων. Πραγματικὴ ἐπιθεώρηση, λεπτομερῆς ἔλεγχος καὶ τα-

κτικὴ παρακολούθησις τῆς ἐργασίας ποῦ γινόταν στὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα δὲν ἐγίνε ἀπὸ κανένα ποτέ.

Ἀπὸ τὸ 1913—1924 παρατηρεῖται ἰδρυσις πολλῶν ἰδιωτικῶν σχολείων στὴν Ἀθήνα καὶ στὸν Πειραιᾶ, γιατί τὰ δημόσια σχολεῖα τῶν πόλεων αὐτῶν δὲν ἐπαρκοῦσαν. Καὶ γι' αὐτό, ὅπως εἴπαμε παραπάνω, τὰ δημοτικά ἰδιωτικὰ σχολεῖα ποῦ λειτουργοῦν στὴν Ἀθήνα, εἶναι 92 καὶ τῆς Μέσης 40. Στὸν Πειραιᾶ εἶναι 60 τῆς Δημοτικῆς καὶ 14 τῆς Μέσης.

Ἐπειδὴ τὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα ἐπολλαπλασιάστηκαν κι ἐπειδὴ δὲν εἶχαν αὐστηρὴ ἐπίβλεψη, τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας ἀποφάσισε νὰ ἀναθέσῃ σ' ἓνα ἀπὸ τοὺς γενικοὺς ἐπιθεωρητὰς τὴν ἐποπτεία ὄλων τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων τοῦ Κράτους καὶ τῶν ξένων. Ἐπειδὴ ὁμως τὰ σχολεῖα αὐτὰ εἶναι 255 τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ 89 τῆς Μέσης κι ἐπειδὴ λειτουργοῦν ὄχι μόνον στὴν Ἀθήνα καὶ Πειραιᾶ, ἀλλὰ καὶ στὴ Θεσσαλονίκη, Βόλο, Πάτρα, Κέρκυρα, Σῦρο, Τήνο, Νάξο, Ἡράκλειο Κρήτης κ.λ. εὐκόλα ἐννοεῖται πὼς ταχτικὴ ἐπιθεώρησις τῶν σχολείων καὶ σὲ τόσες πόλεις εἶναι ἀδύνατος. Χωρὶς ἀμφιβολία ἐκαλυτέρευσε ἡ λειτουργία τους, ὅπως ἔδειξαν οἱ κατατακτικῆς ἐξετάσεις ποῦ ἐγίναν τὸν περασμένο Ἰούλιο καὶ οἱ ἀπολυτικῆς ἐξετάσεις στὶς ἀρμόδιες ἐξεταστικὰς ἐπιτροπὰς. Οἱ μαθηταὶ τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων ποῦ ἐξετάστηκαν, ἔδειξαν ὅτι εἶχαν διδαχθεῖ καλὰ ὅλα ὅσα προβλέπει τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα.

Σὲ κάθε τάξῃ τῶν δημοσίων σχολείων Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς φοιτοῦνε 50—60 μαθηταὶ ἐνῶ σὲ καμιὰ τάξῃ κανενὸς ἰδιωτικοῦ σχολείου δὲν φοιτοῦνε περισσότεροι ἀπὸ 40 μαθηταὶ. Τοῦτο εἶναι μεγάλο πλεονέκτημα καὶ συντελεῖ στὸ νὰ γίνεταὶ ἡ διδασκαλία πιὸ καρποφόρος. Στὰ δημόσια σχολεῖα ἔχομε ἀναλογία ἑνὸς δασκάλου σὲ 55 μαθητὰς, στὰ ἰδιωτικὰ ἑνὸς δασκάλου σὲ 30 μαθητὰς.

Μὲ ὅλα αὐτὰ δὲ θέλομε νὰ εἰποῦμε πὼς εἶναι τέλεια ἡ λειτουργία τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων, τούναντίον πολλὰ ἔχουνε δυστυχῶς πολλὰς ἐλλείψεις, εὐτυχῶς ὁμως ἀπὸ κάμποσον καιρὸ παρατηρεῖται ἐπαινετὴ προσπάθεια γιὰ τὴν καλυτέρευσις τῆς λειτουργίας τῶν σχολείων αὐτῶν.

Μποροῦμε μὲ πεποίθησις νὰ εἰποῦμε πὼς ἡ ἰδιωτικὴ ἐκπαίδευσις βοηθεῖ πολὺ στὴν ἐκπαίδευσις τῆς Πατρίδας μας, γιατί οἰκονομεῖ τὸ Κράτος πολλὰ ἑκατομμύρια κάθε χρόνον καὶ βρῖσκουνε πόρον ζωῆς 1200 λειτουργοὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐκτὸς

ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτητῆτας τῶν σχολείων. Ἐὰν δὲν εἶταν τὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα, θὰ ἐχρειάζονταν ἀκόμη 80 τοῦλάχιστον πλήρη δημοτικά σχολεῖα καὶ 20 γυμνάσια, γιὰ νὰ χωρέσουν τοὺς μαθητὰς, ποὺ φοιτοῦνε στὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα. Γιὰ νὰ συντηρήσῃ τὸ Κράτος αὐτὰ, θὰ χρειαζότανε τριάντα τοῦλάχιστον ἑκατομμύρια κάθε χρόνο. Τώρα ὄχι μόνον αὐτὰ δὲν πληρώνει, ἀλλὰ καὶ εἰσπράττει 4 ἑκατομμύρια κάθε χρόνο ἀπὸ τὰ ἐκπαιδευτικὰ τέλη, ποὺ καταβάλλουν οἱ μαθηταὶ τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων.

19. ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.

Ὡς τὰ 1903 τὴν ἐμπορικὴ ἐκπαίδευση ἐθεωροῦσαν ἰδιωτικὴ ὑπόθεσις, γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχε κανένα δημόσιο ἐμπορικὸ σχολεῖο, ὅσοι δὲ ἐπιθυμοῦσαν νὰ μάθουν ἐμπορικὰ, ἐπῆγαιναν σὲ ἰδιωτικὰ σχολεῖα ἢ στὴν Εὐρώπη.

Στὰ 1903 ἰδρύθηκε στὴν Ἀθήνα ἡ πρώτη ἐμπορικὴ σχολὴ καὶ ἀπὸ τὰ 1913 ἄρχισαν νὰ γίνωνται πολλὲς τέτιες σχολὲς σὲ διάφορες πόλεις τῆς Ἑλλάδος, χωρὶς προτῆτερα νὰ ἐξασφαλίστῃ ἀρκετὸ προσωπικὸ καὶ κατὰ ποιὸν καὶ κατὰ ποσόν. Λειτουργήσανε κάμποσα χρόνια ἐμπορικὰ σχολεῖα χωρὶς καθηγητὰς τῶν ἐμπορικῶν μαθημάτων καὶ, ὅπως εἶναι φυσικὸ, ὅσοι φοιτήσανε σὲ τέτια σχολεῖα, τίποτε δὲν ἔμαθαν ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ ἤθελαν νὰ μάθουν τέσσαρα χρόνια ποὺ ἐφοίτησαν ἐκεῖ.

Ἀπὸ τὸ 1920 ἀρχίζει ἡ Πολιτεία νὰ φροντίζει πῶς νὰ βρῆ τὸν καλύτερο τύπο ἐμπορικῆς σχολῆς κι ἔτσι ἄλλες ἐλειτούργησαν μὲ τέσσαρες τάξεις, ἄλλες μὲ πέντε, μία στὴν Ἀθήνα μὲ τρεῖς, ποὺ τὴ θεωροῦν πρότυπο, καὶ τώρα θὰ ἔχουν ἄλλες μὲν ἕξι τάξεις, ἄλλες δὲ τρεῖς καὶ οἱ δευτέρες θὰ ὀνομαστοῦν πρακτικὲς.

Ἐκτὸς ἀπὸ τίς μέσες ἐμπορικὲς σχολὲς ἰδρύθη στὴν Ἀθήνα ἡ Ἀνωτάτη ἐμπορικὴ, ποὺ ὀνομάστηκε «σχολὴ ἐμπειρικῶν καὶ οικονομικῶν ἐπιστημῶν» καὶ ἡ φοίτησις εἶναι τρία χρόνια.

Ἀπὸ τὸ 1903 ὡς τὰ 1920 οἱ ἐμπορικὲς σχολὲς εἶτανε στὴ δικαιοδοσίᾳ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἀπὸ τότε ὅμως ποὺ ἔγινε τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἐπῆγαν στὴ δικαιοδοσίᾳ του καὶ σ' αὐτὸ ἰδρύθη καὶ τμημα «ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως».

Τὸ σχολικὸ ἔτος 1930—1931 ἐλειτούργησαν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνωτάτη σχολὴ ἐμπορικῶν καὶ οικονομικῶν ἐπιστημῶν 23 δημόσιες μέσες ἐμπορικὲς σχολὲς, 4 ἀνεγνωρισμένες καὶ ἰσοδύ-

ναμες με τις μέσες δημόσιες έμπορικές σχολές και 10 ιδιωτικές, άκόμη δύο ήμερήσιες πρακτικές ιδιωτικές σχολές και 10 έσπερινές πρακτικές έμπορικές.

Στήν Άνωτάτη σχολή τών έμπορικών και οικονομικών έπιστημών γραφτήκανε τò 1930—1931 466 μαθηταί, διδάσκουν δέ σ'αυτή 21 καθηγηταί και ύπηρετούν και 10 βοηθητικοί. Ή όλη δαπάνη τής σχολής αύτής κάθε χρόνο είναι 2.548.186 δραχμές, άντιστοιχούν δέ 4568 δραχμές κάθε χρόνο σέ κάθε μαθητή. Καθένας μαθητής όμως καταβάλλει κάθε χρόνο 2400 δραχμές, πού λογαριάζονται ως εισόδημα τού ταμείου τής σχολής.

Στις 23 μέσες δημόσιες έμπορικές σχολές γραφτήκανε τò σχολικό έτος 1930—1931 2391 μαθηταί και μαθήτριαι, διδάσκουν σ'αυτές 220 καθηγηταί και ύπηρετούν και 46 έπιστάται και ύπηρεταί.

Ή όλική δαπάνη για τις 23 αυτές σχολές είναι κάθε χρόνο 13.554.204 δραχμές. Κάθε μαθητής λοιπόν κουστίζει στο Δημόσιο 5794 δραχμές. Κάθε όμως μαθητής πληρώνει τò χρόνο 924 δραχμές για διδάκτρα και αυτά λογαριάζονται πόροι τού ταμείου κάθε σχολής και έχουνε προορισμό νά γίνουν κατάλληλα διδακτήρια και έφοδιαστούνε τά σχολεία με έποπτικά μέσα και εργαλεία Φυσικής και Χημείας.

Στις ήμερήσιες και νυκτερινές τριτάξιες έμπορικές σχολές φοιτήσανε τò ίδιο σχολικό έτος 1662 μαθηταί και διδάξανε 92 καθηγηταί..

Στις τέσσερες άνεγνωρισμένες και στις 10 ιδιωτικές μέσες έμπορικές σχολές έφοίτησαν 984 μαθηταί κι έδίδαξαν 156 καθηγηταί..

Άπό κάμποσα χρόνια παρατηρείται σταθερή έλάττωση τών μαθητών πού φοιτούνε στις μέσες έμπορικές σχολές, γιατί βλέπουμε πώς σέ 9 φοιτούν λιγώτεροι άπό 100, σέ τέσσερες μάλιστα ούτε 50 και στις τέσσερες τάξεις.

Τήν άποχή αύτή μαθητών άπό τήν έμπορική έκπαίδευση δέν μπορεί κανείς νά τήν άποδώσει άλλοϋ παρά μόνον στήν προσαρμογή στο Νόμο τής πραγματικότητας. "Όσοι βγαίνουν άπ'αυτές δέν μπορούν νά βρούνε θέση δημόσια ή ιδιωτική και γι'αυτό έπαυσαν νά φοιτούνε στα σχολεία αυτά. Πρέπει νά σημειωθή έδω πώς άπό τους μαθητάς τών έμπορικών σχολών μόλις τò δέκατον είναι παιδιά εμπόρων, πού σκοπεύουν νά έξακολουθήσουν τò έπάγγελμα τού πατέρα τους, οί άλλοι

είναι παιδιά μικροαστών, που θέλουν να βρουν κάποια θέση με το άπολυτήριο της σχολής. Έπειδή η κατάληψη θέσεως δημόσιας ή ιδιωτικής είναι τώρα πολύ δύσκολη, έπαυσαν και οι γονείς να στέλνουν τα παιδιά τους στις έμπορικέσ σχολές.

Από τὸ ἄλλο σχολικὸ ἔτος μερικέσ ἀπὸ τίς μέσεσ έμπορικέσ σχολέσ γίνονταί πρακτικέσ τριτάξιεσ καί γίνονταί δεκτοί στίς μέσεσ έμπορικέσ σχολέσ ὅσοι ἔχουν ἄπολυτήριο δημοτικῦ σχολείου, θά φοιτοῦν ὁμωσ ἔξη χρόνια σ'αυτέσ.

Έτσι γίνεται ριζική μεταρρύθμιση στήν έμπορική μας εκπαίδευση, γιατί οι μέσεσ έμπορικέσ σχολέσ δέν θά είναι πιά σχολεία ειδικῆσ μορφώσεωσ μόνον, μά σχολεία μεικτά, που θά παρέχουνε γενική καί επαγγελματική. Η πείρα θά δείξη ἄν μπορή τὸ αὐτὸ σχολεῖο νά δώση τήν ἀπαραίτητη γιά κάθε μορφωμένον ἄνθρωπο μόρφωση γενική καί τήν ἀπαραίτητη επαγγελματική, που περιμένει κανείς ἀπὸ τίς έμπορικέσ σχολέσ

20. ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ὡσ τὰ 1911 τῆ γεωργική ἐπιστήμη ἀντιπροσώπευαν στόν τόμο μας 5—6 ἐπιστήμονεσ, που σπουδάσανε στήν Εὐρώπη. Έδῶ δέ λειτουργοῦσε κανένα γεωργικὸ σχολεῖο. Ἀπὸ τὸ 1911 δημιουργήθηκε γεωργική ὑπηρεσία, ἡ ὁποία δέν ἀσχολήθηκε μέ τῆ γεωργική διδασκαλία ἔνεκα τῶν πολέμων, που ἔγιναν δέκα χρόνια. Η Ἑλλάσ είναι κυρίωσ χώρα γεωργική, γιατί τὰ 600)ο τοῦ πληθυσμοῦ είναι γεωργοί καί κτηνοτρόφοι. Είναι λοιπὸν μεγάλη ἀνάγκη νά μεταδοθοῦνε γρήγορα γεωργικέσ γνώσεισ ὄχι μόνον στοῦσ καθ'ἑαυτὸ γεωργοῦσ, ἄλλ'ἄν είναι δυνατόν σέ ὅλουσ τοῦσ πολίτασ, γιά νά ἐκτιμήσουν ὅλοι τὰ ἀγαθὰ τῆσ γεωργίασ, καί συντρέχουνε τὸ γεωργὸ στὸ δύσκολο ἔργο του. Η γεωργία βρίσκεται στόν τόπο μας σέ νηπιώδη κατάσταση. Ἀπόδειξη τούτου είναι πῶσ ἡ μέση ἀπόδοση τοῦ σταριοῦ είναι 70 χιλιόγραμμα κάθε στρέμα, ἐνῶ σέ ἄλλα κράτη μέ τίς ἴδιεσ κλιματολογικέσ κι ἔδαφικέσ συνθήκεσ ἡ μέση ἀπόδοση κάθε στρέμα είναι 250—300 χιλιόγραμμα.

Ὅλοι γνωρίζουμε πῶσ ἡ κτηνοτροφία μας βρίσκεται σέ πρωτόγονο κατάσταση. Σέ πολλὰ μέρη είναι ἄγνωστα τὰ χημικά λιπάσματα καί ἡ δενδροκομία μας ἐλάχιστα προώδευσε.

Εἶναι φανερό πῶσ χρειάζεται σύντονη προσπάθεια νά διδαχθῆ ὁ Ἕλληνας γεωργὸσ νά καλλιεργῆ τῆ γῆ ἐπιστημονικά, γιά νά μπορέση ν'αὐξήση τήν παραγωγή καί γιά τὸ συμφέρον

του και για τὸ συμφέρον τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας καθόλου.

Ἡ γεωργικὴ ἐκπαίδευση παρέχεται σήμερα 1) ἀπὸ τὴν ἀνωτάτη γεωπονικὴ σχολὴ πού λειτουργεῖ στὴν Ἀθήνα καὶ ἀπὸ τὸ γεωργικὸ τμῆμα τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 2) ἀπὸ τὴ μέση γεωργικὴ ἐκπαίδευση, πού παρέχεται στὴ γεωργικὴ σχολὴ Λαρίσης καὶ τὴ δενδροκομικὴ σχολὴ Πατρῶν καὶ 3) ἀπὸ τὶς κατώτερες ἢ πρακτικὲς γεωργικὲς σχολές. Ἀπ' αὐτὲς 7 ἰδρύθηκαν ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Γεωργίας καὶ 35 ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας στὴ θέση τῶν καταργηθέντων Ἑλληνικῶν σχολείων.

Λειτουργοῦνε καὶ μερικὰ Κυριακὰ γεωργικὰ σχολεῖα μετεκπαιδεύσεως καὶ μερικὰ μεταβατικὰ σχολεῖα γεωργικά, οἰνοποιίας, δενδροκομίας, τυροκομίας κ.λ.π.

Παρατηρήθηκε πὼς τὸ περασμένο σχολικὸ ἔτος στὰ ἰδρυθέντα γεωργικὰ σχολεῖα πολὺ λίγοι μαθηταὶ φοιτήσανε, γιατί οἱ γονεῖς θέλουν νὰ ἀποκτήσῃ τὸ παιδί τους προσόντα γιὰ θέση: Ὅταν μάθαιναν πὼς τὰ σχολεῖα αὐτὰ παρέχουνε μόνον γεωργικὲς γνώσεις, δὲ γράφανε τὰ παιδιά τους σ' αὐτὰ.

Δὲν ὑπάρχει ὁμως ἀμφιβολία πὼς τὸ Κράτος θὰ ἐπιμείνῃ στὴ διατήρηση τῶν σχολείων αὐτῶν. γιὰ νὰ φωτισθοῦν ὀλίγοι γεωργοὶ καὶ ἐφαρμόσουνε στὰ χτήματά τους καλλιέργεια ἐπιστημονικὴ. Τότε καὶ οἱ ἄλλοι θὰ τοὺς μιμηθοῦνε γιατί θὰ ἰδοῦνε πὼς τοῦτο εἶναι συμφέρον τους καὶ κανεὶς δὲ διώχνει τὸ συμφέρον του.

Στὰ δημοτικὰ σχολεῖα πρέπει νὰ γίνεται γεωργικὴ ἐκπαίδευση τῶν μαθητῶν μὲ τὴ συντήρηση καὶ καλλιέργεια σχολικῶν κήπων καὶ τὴν ἐντατικὴ διδασκαλία τῶν φυσιογνωστικῶν μαθημάτων. Πρέπει ἀπὸ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο νὰ χαραχθῇ βαθειὰ στὴν ψυχὴ τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας πὼς ὁ ἴδρωτας, πού χύνει ὁ γεωργός, εἶναι ἀξίος ὅλου τοῦ σεβασμοῦ καὶ ὅλης τῆς συμπάθειας. Πρέπει νὰ πεισθῇ ὁ ἴδιος ὁ γεωργός πὼς ὁ ἴδρωτας, πού χύνει, τὸν ἐξευγενίζει καὶ τὸν ἀνυψώνει. Πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ συνειδηση τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου του καὶ νὰ τοῦ ἐμπνευσθῇ ἡ ἀγάπη στὴ μητέρα γῆ.

Δυστυχῶς στὸν τόπο μας συνέβηκε τὸ ἀντίθετο, ὅλοι στραφήκαμε στὸν κρατικὸ προϋπολογισμό καὶ τὸ ἄκοπο κέρδος. Περιφρονήσαμε τὴ γεωργία καὶ τὸ γεωργὸ καὶ καταστρέψαμε τὴν ἐθνικὴ μας οἰκονομία πληρώνοντας σὲ ξένους πολλὰ ἑκατομμύρια, γιὰ ν' ἀγοράζομε τ' ἀπαραίτητα γιὰ τὴ ζωὴ μας προϊόντα, πού μπορούσε ἀφθονὰ νὰ μᾶς παρέχῃ ἡ Ἑλληνικὴ

Ἡ ἐκπαίδευσή μας στὰ τελευταῖα 100 χρόνια

γή, αρκεί να δείξουμε σ'αυτή την αγάπη μας και το διαφέρον μας.

"Όλοι ξαίρουμε πώς το γεωργό, το στύλο αυτό τής κοινωνικής ισορροπίας και τής εθνικής ευτυχίας όλοι τον εκμεταλλευθήκανε και όλοι τον περιφρονοῦνε. Κανείς δὲν ἐφρόντισε ποτέ για τὸν ἀμόρφωτο χωριάτη, πού ἀπὸ τὸν ἰδρωτά του ἐξαρτάται ἡ εὐτυχία ὄλων μας. Τὸν ἀφήσαμε ἀναλφάβητο καὶ τὸν ρίξαμε στὰ νύχια τοῦ τοκογλύφου, τοῦ δικολάβου, τοῦ μπακάλη, τοῦ πολιτευομένου. "Όλοι τὸν ἐκμεταλλευτήκανε. Ζέρομα πὼς σὲ παλαιότερη ἐποχὴ στὶς παραμονὲς ἐκλογῶν σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐβαζαν παλούκια κι ἐδίνονταν ὑποσχέσεις ἀφθονες ὅτι θὰ γίνουνε δρόμοι, σιδηρόδρομοι, γεφύρια, λιμάνια κ.λ. Ἐπειτα ἀπὸ τίς ἐκλογές κανείς πιά δὲ θυμότανε τὸ χωρικό.

"Ἐτσι τὸν ἐκάμαμε δὺσπιστο σὲ ὄλους καὶ μάλιστα στοὺς μορφωμένους. Ἡ Γεωργικὴ ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας ξαίρει τί ἐπράβηξε νὰ σπάσῃ αὐτὴ τῆ δυσπιστία τῶν χωρικῶν στὶς ὑποδείξεις τῶν γεωπόνων τῆς. Χρόνια καὶ χρόνια περάσανε για νὰ πεισθοῦν οἱ γεωργοὶ μας νὰ κάμουν χρῆση τῶν λιπασμάτων, νὰ καλυτερεύσουνε τὰ καρποφόρα δέντρα τους, νὰ ἐκλέγουνε τὸν κατάλληλο σπόρο. Εἶναι ἄξια κάθε τιμῆς ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου τούτου, πού ἐπέμεινε καὶ τέλος ἐνίκησε. Ἄν μάλιστα μερικοὶ γεωπόνοι στὶς ὁμιλίες τους πρὸς τοὺς χωρικοὺς δὲν ἔκαναν τεχνολογία τῆς γεωπονίας, ἢ ἐπιτυχία θὰ εἶταν μεγαλύτερη.

Για νὰ εἶμαστε εἰλικρινεῖς πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε πὼς ἡ ἴδρυση τῆς Ἀγροτικῆς τραπέζης, πού ἔγινε τώρα τελευταία καὶ ἡ συγκέντρωση τῶν δημητριακῶν ὠφέλησαν πολὺ τῆ γεωργία, γιατί ἀπαλλάξανε τὸ γεωργὸ ἀπὸ τὸν τοκογλύφο, τὴν ἀληθινὴ αὐτὴ μαστίγα τοῦ χωρικοῦ.

Ὁ γεωργὸς ἐβλεπε πὼς μὲ τὴν ἀδιάλειπτο ἐργασία του ὄλο τὸ χρόνο, βρισκόταν σὲ ἄθλια κατάσταση. Αἰσθανότανε πὼς οἱ καλαμαράδες τὸν ἐκμεταλλεύονται καὶ γι'αὐτὸ ἔβαζε ὅλες τίς δυνάμεις του νὰ μάθῃ τὰ παιδιὰ του γράμματα, νὰ τὰ κάμῃ ὥστε καὶ αὐτὰ νὰ ἐκμεταλλεύονται τοὺς ἄλλους. Κι ἔτσι βλέπαμε νὰ στριμώνωνται στὰ γυμνάσια παιδιὰ γεωργῶν, πού μποροῦσαν νὰ εὐτυχίσουν, ἂν ἀκολουθοῦσαν τὴν ἐργασία τοῦ πατέα τους.

Ἄπὸ ὅσα εἶπαμε, βγαίνει τὸ συμπέρασμα πὼς 80 χρόνια μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Κράτους οὔτε ἰδέει ἐπιστημονικῆς

καλλιέργειας εΐταν στὸν τόπο μας καὶ μόνον ἔδῳ καὶ 20 χρόνια ἔπρὸςεξε κάπως τὸ Κράτος στὸ θεμέλιο τοῦτο τῆς εὐτυχίας μας, στὴ γεωργία.

“Ὅσα ἔγιναν στὰ 20 αὐτὰ χρόνια εἶναι ἱκανοποιητικὰ, πρέπει ὁμως νὰ γίνουιν ἀκόμη πάρα πολλά. Ἐμεῖς πιστεύουμε πὼς τὸ ἑξατάξιο δημοτικὸ σχολεῖο θὰ συντελέσῃ πολὺ στὴ γεωργικὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν.

Ἡ ἴδρυση καὶ ἄλλων κατωτέρων γεωργικῶν σχολείων σὲ ἀγροτικὲς περιφέρειες εἶναι ἀπαραίτητη. Τὰ Κυριακὰ καὶ περιόδουιντα γεωργικὰ σχολεῖα εἶναι ὠφελιμώτατα καθὼς καὶ ἡ διαφώτιση τῶν γεωργῶν ἀπὸ κατάλληλους γεωπόνους.

Τὸ Κράτος καὶ ἄλλο μέτρο ἔχει λάβει γιὰ τὴ διαφώτιση τῶν γεωργῶν. Καλεῖ κάθε χρόνο ἓνα ἢ δυὸ δημοδιδασκάλους ἀπὸ κάθε ἐκπαιδευτικὴ περιφέρεια καὶ τοὺς μετεκπαιδεύει σὲ γεωργικὰ φροντιστήρια μὲ σκοπὸ νὰ διαφωτίζουιν τοὺς γεωργοὺς στὴν ἐπιστημονὴ καλλιέργεια τῆς γῆς μὲ μαθήματα ἑσπερινὰ καὶ Κυριακάτικα. Τίποτε ὁμως δὲ βγῆκε ἀπ’αὐτὸ τὸ μέτρο, γιὰτὶ τὸ Κράτος ἀφήκε τὴν πληρωμὴ τῶν δασκάλων γιὰ τὰ μαθήματα αὐτὰ στὶς κοινότητες καὶ καμιά δὲν ἐπλήρωσε. Λίγοι μόνον ἀπ’αὐτοὺς φιλότιμοι ἀλτρούισταὶ ἐργαστήκανε δωρεάν.

21. ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

“Ἄλλοτε στὸν τόπο μας ἓνα μόνον δημόσιο σχολεῖο τεχνικὸ λειτουργοῦσε, τὸ Πολυτεχνεῖο, ποὺ ἔχει τὶς ἀνώτερες σχολὲς τῶν πολιτικῶν μηχανικῶν, μηχανουργῶν καὶ χημικῶν καὶ τὴν κατώτερη τῶν σχεδιαστῶν καὶ γεωμετρῶν. Στὶς ἀνώτερες σχολὲς γίνονται δεκτοὶ γιὰ ἐγγραφή ἔπειτα ἀπὸ αὐστηρὲς ἐισιτηρίες ἑξετάσεις ἀπόφοιτοι τῶν γυμνασίων καὶ τῶν πρακτικῶν λυκείων καὶ στὴν κατώτερη ὅσοι ἔχουν ἐνδεικτικὸ τῆς δευτέρας τάξεως τοῦ γυμνασίου. Τὸ σχολεῖο αὐτὸ λειτουργεῖ ἄριστα κι ἐκπληρῶνει πολὺ καλὰ τὸν προορισμὸ του. Ὅπως λέγει ὁλος ὁ κόσμος εἶναι ἐφάμιλλο μὲ τὰ καλύτερα παλυτεχνεῖα τῆς Εὐρώπης. Αὐτὸ δείχνει πὼς καὶ στὴν πατρίδα μας μποροῦν νὰ λειτουργήσουιν ἄρτια σχολεῖα, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχη ἡ θέληση καὶ τ’ἀπαραίτητα ὑλικά μέσα.

Ἐδῳ καὶ τρία χρόνια ἄρχισε νὰ λειτουργῆ ἡ Σιβιτανίδειος σχολὴ τεχνῶν καὶ ἐπαγγελμάτων σ’ἓνα ἰδιόκτητο διδακτῆριο μεγαλοπρεπές. Σ’αὐτὴν φοιτήσανε τὸ σχολικὸ ἔτος 1931—1932

750 μαθηταί. Ἐκεῖ διδάσκονται ἐπὶ τοῦ παρόντος ἕξη ἐπαγγέλματα θεωρητικά καὶ πρακτικά σὲ τέλειες μηχανικὲς ἐγκαταστάσεις.

Ἄλλες τεχνικὲς σχολὲς ποὺ λειτουργοῦνε στὸν τόπο μας εἶναι 1) Ἡ οἰκοκυρικὴ σχολὴ τοῦ Σωματείου τῶν Ἑλληνίδων 2) Ἡ Παπαστράτειος δημοτικὴ σχολὴ κατασκευῆς παιγνιδίων καὶ διακοσμητικῆς 3) Ἡ ἑσπερινὴ μηχανουργικὴ σχολὴ τοῦ Πειραικοῦ συνδέσμου στὸν Πειραιᾶ 4) Ἡ νυκτερινὴ μηχανουργικὴ σχολὴ τοῦ συλλόγου «Προμηθεύς» στὸν Πειραιᾶ, 5) οἱ νυκτερινὲς τεχνικὲς σχολὲς τοῦ βιοτεχνικοῦ ἐπιμελητηρίου ποὺ λειτουργήσανε πολλὰ χρόνια στὸ Βαρβάκειον λύκειον καὶ ἀπὸ τὸν περασμένο Ὀκτώβριον σὲ ἰδιόκτητο τριώροφο μέγαρο στὴν ὁδὸν Εὐριπίδου καὶ 6) Ἡ Χαροκόπειος δημοσία οἰκοκυρικὴ σχολὴ θηλέων, τῆς ὁποίας αἱ ἀπόφοιτοι προορίζονται νὰ διδάξουν οἰκοκυρικὰ μαθήματα στὰ ἀνώτερα παρθεναγωγεῖα.

Ἄν λάβουμε ὑπ' ὄψιν πὼς τὰ σπουδαιότερα ἐπαγγέλματα καὶ τέχνες, γιὰ τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται εἰδικὲς γνώσεις εἶναι 74 πὼς σ' αὐτὰ καταγίνονται 450 περίπου χιλιάδες τεχνίτες κάθε εἶδους ἀρσενικοὶ καὶ θηλυκοὶ καὶ ὅτι στὰ ἰδιωτικὰ καὶ δημοσία τεχνικὰ σχολεῖα, ποὺ εἴπαμε παραπάνω, δὲν φοιτοῦνε περισσότεροι ἀπὸ πέντε χιλιάδες, καταλαβαίνουμε πὼς τὰ 90ο)ο τῶν τεχνιτῶν τῆς χώρας μας ἀσκοῦνε τὸ ἐπάγγελμά τους χωρὶς προηγούμενη διδασκαλία σὲ εἰδικὰ σχολεῖα καὶ πὼς ἔμαθαν τὴν τέχνη τους ἀπὸ τοὺς μάστορες τους ἀνάλογα μὲ τὴν ἐπιμέλειά τους καὶ τὴν ἰδιοφυΐα τους.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι πὼς τεχνικὴ ἐκπαίδευση δὲν ὑπάρχει στὸν τόπο μας, ὑπάρχει ὅμως κατακλυσμός θεωρητικῆς μορφώσεως, ἀφοῦ πρὸ λίγων ἐτῶν φοιτοῦσανε στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως 105 χιλιάδες μαθηταί.

Εἶναι φανερὸ λοιπὸν πὼς ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ τεχνικὰ σχολεῖα, στὰ μεγάλα μάλιστα κέντρα, γιὰ νὰ παρέχεται στοὺς νέους ἢ εὐκαιρία νὰ μαθαίνουνε θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ τὸ ἐπάγγελμα, ποὺ σκέπτονται ν' ἀκολουθήσουνε. Τὸ δημοτικὸ σχολεῖο πρέπει νὰ φροντίζει νὰ δίνει στὸ παιδί καὶ τὸν τεχνικὸ προσανατολισμὸ μὲ τὴν ἐντονώτερη διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς Χειροτεχνίας καὶ τῆς Ἰχθυογραφίας. Ὅταν ἔγινε στὸ Ἀνώτατο Ἐκπαιδευτικὸ συμβούλιο συζήτηση γιὰ τὴν τεχνικὴ ἐκπαίδευση εἶπαν πὼς στὸν τόπο μας ἔχομε πολλοὺς καὶ καλοὺς μηχανικούς, δὲν ἔχομε ὅμως ἐργοδηγούς, ποὺ νὰ μποροῦν νὰ

ἐπιβλέπουνε τὴν κατασκευὴ τῶν ἔργων, νὰ καθοδηγοῦνε τοὺς ἐργάτες καὶ νὰ εἶναι ὁ συνδετικὸς κρίκος μεταξὺ μηχανικοῦ καὶ ἐργατῶν. Τὸ ἔργο αὐτὸ κάνουνε τώρα δραστήριοι καὶ ἔξυπνοι ἐργάτες, οἱ ὁποῖοι ὅμως δὲν ἔχουνε τὶς ἀπαραίτητες θεωρητικὲς γνώσεις. Ὁ πρύτανης τοῦ Πολυτεχνείου ἐβεβαίωσε πῶς μποροῦν νὰ μετατραποῦνε 4—5 κλασικὰ γυμνάσια σὲ κατώτερες πολυτεχνικὲς σχολές. Ἀπ'αὐτὲς ἔπειτα ἀπὸ φοίτηση τεσσάρων χρόνων νὰ βγαίνουνε σχεδιαστὲς, γεωμέτρεις, ἐργοδηγοὶ κ.λ. Διδακτικὸ προσωπικὸ ὑπάρχει ἄρκετὸ καὶ ἱκανὸ νὰ διδάξῃ σ'αὐτὰ τὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον τοὺς νέους θὰ εὐεργετήσουν, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνία θὰ ἐξυπηρετήσουν.

900

10000
20 12

Τιμή Δρ. 25.—